

BIBLIOTHECA LYCCENSIS

W WYDAWANEJ PRZEZ MUZEUM HISTORYCZNE W EŁKU
SERII WYDAWNICZEJ „BIBLIOTHECA LYCCENSIS” UKAZYWAĆ SIĘ BĘDĄ
W JEDNOLITEJ, WSPÓLNEJ FORMIE GRAFICZNEJ WAŻNE DLA HISTORII EŁKU,
ORAZ SZERZEJ – MAZUR, WARMII I DAWNYCH PRUS WSCHODNICH
– DZIEŁA NAUKOWE, LITERACKIE BĄDŹ PUBLICYSTYCZNE.
SERIA TA STANOWIĆ BĘDZIE OTWARTĄ, A ZARAZEM POJEMNĄ FORMUŁĘ,
PRZESTRZEŃ DIALOGU O HISTORII, NIE STRONIĄCĄ ZARAZEM OD TEMATÓW
NURTUJĄCYCH NAS OBECNIE.

KOMITET REDAKCYJNY | EDITORIAL COMMITTEE

PROF. DR. DR. H.C. MULT. ANDREAS F. KELLETAT
WYDZIAŁ TRANSLATORYKI, JĘZYKOZNAWSTWA I KULTUROZNAWSTWA
UNIwersYTETU JANA GUTENBERGA W MOGUNCJI Z SIEDZIBĄ W GERMERSHEIM

DR IWONA LIŻEWSKA
NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA, ODDZIAŁ TERENOWY W OLSZTYNIE

PROF. DR HAB. WOJCIECH ŁUKOWSKI
WYDZIAŁ NAUK POLITYCZNYCH I STUDIÓW MIĘDZYNARODOWYCH
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

PROF. DR HAB. HUBERT ORŁOWSKI
CZŁONEK RZECZYWISTY PAN, EMERYTOWANY PROFESOR UAM

PROF. DR HAB. ROBERT TRABA
INSTYTUT STUDIÓW POLITYCZNYCH PAN W WARSZAWIE

DR HAB. JANUSZ TRUPINDA
DYREKTOR MUZEUM ZAMKOWEGO W MALBORKU

DR RAFAŁ ŻYTYNIEC
DYREKTOR MUZEUM HISTORYCZNEGO W EŁKU

SKARB MONET Z XVII WIEKU Z EŁKU
A SEVENTEENTH-CENTURY COIN HOARD FROM EŁK

GRZEGORZ ŚNIEŻKO

TŁUMACZENIE | TRANSLATION:
MARTA BUDNY ORAZ GRZEGORZ ŚNIEŻKO
(KATALOG MONET I ANEKSY | CATALOGUE OF COINS AND APPENDIXES)

RECENZENCI | REVIEWERS:
DR HAB. ARKADIUSZ DYMOWSKI, PROF. WSB; DR MICHAŁ ZAWADZKI,
ZAMEK KRÓLEWSKI W WARSZAWIE – MUZEUM | THE ROYAL CASTLE IN WARSAW - MUSEUM

KOREKTA | EDITING:
ANNA LEWANDOWSKA, GRZEGORZ ŚNIEŻKO

PROJEKT I OPRACOWANIE GRAFICZNE SERII | LAYOUT AND DESIGN OF THE SERIES:
JANUSZ PILECKI

SKŁAD I ŁAMANIE TEKSTU | TYPESETTING AND TEXT MAKEUP:
TOMASZ JURCZENIA

DRUK | PRINT:
PRINT GROUP SP. Z O.O.

COPYRIGHT©2024
MUZEUM HISTORYCZNE W EŁKU
INSTYTUT ARCHEOLOGII I ETNOLOGII POLSKIEJ AKADEMII NAUK

ISBN: 978-83-63838-60-7 | MHE
ISBN: 978-83-63838-31-7 | SERIA | SERIES
ISBN: 978-83-68122-07-7 (IAE PAN) | TOM 2 | VOLUME 2

WYDAWCA | PUBLISHER:
MUZEUM HISTORYCZNE W EŁKU
INSTYTUT ARCHEOLOGII I ETNOLOGII POLSKIEJ AKADEMII NAUK
DOI: 10.23858/WAW/K/011 [HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-0107-4151](https://orcid.org/0000-0003-0107-4151)

Praca opiniowana do druku przez Komisję Wydawniczą Instytutu Archeologii i Etnologii PAN
Monograph reviewed by the Publishing Commission of the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences

Publikacja współfinansowana z budżetu Miasta Ełku | The Publication was co-financed from the budget of the City of Ełk
Co-financed by the Minister of Culture and National Heritage from the Culture Promotion Fund

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury
Co-financed by the Minister of Culture and National Heritage from the Culture Promotion Fund

GRZEGORZ ŚNIEŻKO

SKARB MONET
Z XVII WIEKU Z EŁKU

A SEVENTEENTH-CENTURY
COIN HOARD FROM EŁK

Ełk 2024

SPIS TREŚCI

WSTĘP	7.
I. OKOLICZNOŚCI ODKRYCIA MONET	21.
II. ANALIZA SKARBU MONET	29.
II.1. CHARAKTERYSTYKA ZNALEZISK NUMIZMATYCZNYCH	29.
II.2. REKONSTRUKCJA SKŁADU SKARBU	32.
II.3. DATA UKRYCIA	38.
II.4. SPOSÓB ZABEZPIECZENIA	39.
II.5. STRUKTURA POCHODZENIA I NOMINAŁOWA MONET	40.
II.5.1. MONETY INFLANCKIE	
II.5.2. MONETY POLSKIE I LITEWSKIE	
II.5.3. MONETY PRUS KSIĄŻĘCYCH	
II.5.4. MONETY PRUS KRÓLEWSKICH	
II.5.5. MONETY AUSTRIACKIE, ŚLĄSKIE I CZESKIE	
II.5.6. MONETY SZKOCKIE	
II.5.7. MONETA POMORSKA	
II.5.8. MONETA NIDERLANDZKA	
II.5.9. MONETA DUŃSKA	
II.5.10. MONETY FAŁSZYWE	
II.6. ZBIORCZY WYKAZ MONET ZE SKARBU	73.
II.7. SIŁA NABYWCZA MONET ZDEPONOWANYCH W SKARBIE	76.
II.8. ANALIZA PORÓWNAWCZA	78.
III. SZWEDZKIE MENNICTWO RYSKIE I INFLANCKIE XVII W. W ŚWIETLE BADAŃ ARCHEOMETRYCZNYCH MONET ZE SKARBU Z EŁKU	133.
IV. KATALOG MONET ZE SKARBU	157.
ANEKS 1: WYNIKI ANALIZ SKŁADU PIERWIASTKOWEGO MONET RYSKICH I INFLANCKICH ZE SKARBU	315.
ANEKS 2: KATALOG ODNALEZIONYCH W 2020 R. MONET NIEZWIĄZANYCH ZE SKARBEM	329.
BIBLIOGRAFIA	336.

CONTENTS

INTRODUCTION	14.
I. CIRCUMSTANCES OF THE DISCOVERY	25.
II. ANALYSIS OF THE HOARD	81.
II.1. GENERAL CHARACTERISTICS OF THE NUMISMATIC FINDS	81.
II.2. RECONSTRUCTING THE COMPOSITION OF THE HOARD	84.
II.3. DATE OF DEPOSITION	90.
II.4. MANNER OF DEPOSITION	91.
II.5. STRUCTURE OF COINS ORIGIN AND DENOMINATION	92.
II.5.1. LIVONIAN COINS	
II.5.2. POLISH AND LITHUANIAN COINS	
II.5.3. COINS OF DUCAL PRUSSIA	
II.5.4. COINS OF ROYAL PRUSSIA	
II.5.5. AUSTRIAN, SILESIAN AND BOHEMIAN COINS	
II.5.6. SCOTTISH COINS	
II.5.7. A POMERANIAN COIN	
II.5.8. A DUTCH COIN	
II.5.9. A DANISH COIN	
II.5.10. COUNTERFEIT COINS	
II.6. SUMMARY LIST OF COINS FROM THE HOARD	125.
II.7. PURCHASING POWER OF COINS DEPOSITED IN THE HOARD	128.
II.8. COMPARATIVE ANALYSIS	129.
III. SWEDISH MINTING IN RIGA AND LIVONIA IN THE 17 TH CENTURY IN LIGHT OF ARCHAEOMETRIC STUDIES OF COINS FROM THE EĒK HOARD	145.
IV. CATALOGUE OF COINS IN THE HOARD	161.
APPENDIX 1: RESULTS OF THE ELEMENTAL COMPOSITION ANALYSES OF THE RIGA AND LIVONIAN COINS FROM THE EĒK HOARD	315.
APPENDIX 2: CATALOGUE OF COINS FOUND IN 2020 UNRELATED TO THE HOARD	329.
BIBLIOGRAPHY	336.

WSTĘP

Skarb – krótkie słowo, które w powszechnym odbiorze rozbudza wyobraźnię, przywołując na myśl nieprzebrane kosztowności. Wpływ na takie jego postrzeganie niewątpliwie miały m.in. legendy i podania ludowe, w których skarby niemal zawsze składają się przecież ze złotych i srebrnych ozdób, drogocennych kamieni czy naczyń wykonanych ze szlachetnych metali.

Tymczasem definicja naukowa *skarbu* jest znacznie szersza. Poza precjozami, powszechnie uznawanymi za cenne, w archeologii terminu tego używamy również na określenie zdeponowanych w ziemi przedmiotów, które miały dużą wartość dla ich właściciela¹. W definicji tej mieszczą się zatem np. depozyty surowców kamiennych czy kościanych, które mogłyby zostać następnie wykorzystane do wytworzenia narzędzi lub dopiero półproduktu do ich wykonania (np. bryły kopaliny). O ile ich obiektywna wartość jest trudno mierzalna, to już sam fakt ich ukrycia wskazuje, że były dla właścicieli cenne.

Rozterki tego typu w znacznie mniejszym stopniu dotyczą odkryć monet, gdyż te od tysięcy lat w wielu częściach świata uchodzą za uniwersalny nośnik wartości. Jeśli znamy kontekst archeologiczny znaleziska, tj. jego

---

¹ D. Ławecka, *Wstęp do archeologii*, Warszawa 2003, s. 84; o klasyfikacji znalezisk monet, w tym skarbów zob. S. Suchodolski, *Znaleziska monet i konteksty archeologiczne. Próba klasyfikacji*, w: idem, *Numizmatyka średniowieczna. Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym*, Warszawa 2012, s. 260–271.

pochodzenie, często z dużą dokładnością jesteśmy w stanie ustalić czy monety zdeponowano celowo, by je zabezpieczyć lub np. zawierzyć bóstwu w jakiejś intencji, czy też stanowią zgubę.

W ostatnich latach nastąpił wyraźny przyrost liczby monografii skarbów monet z terenu obecnej Polski. Dotyczy to zarówno zespołów z okresu wczesnego i późnego średniowiecza², jak i czasów nowożytnych³. W przypadku skarbu stanowiącego temat niniejszej publikacji, szczególnie interesująca jest ostatnia kategoria. W tekście zaprezentowano bowiem wyniki analiz numizmatycznej i archeometrycznej monet odnalezionych wiosną 2020 r. w Ełku w woj. warmińsko-mazurskim przez członków Stowarzyszenia Historyczno-Eksploracyjnego „Jaćwież”. Numizmaty przechowywane są obecnie w zbiorach Muzeum Historycznego w Ełku (dalej MHE). Okoliczności towarzyszące odkryciu zostaną omówione w rozdziale I. Same analizy przeprowadzono natomiast w kilku następujących po sobie etapach. Wstępnego oczyszczenia i rozpoznania monet dokonali panowie Dariusz Jurczak i Sebastian Litwin z MHE oraz Zdzisław Bereśniewicz, Marek Buze, Jerzy Jusiel, Marek Nowicki i Jarosław Ułanowicz z Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego, Oddział w Suwałkach, Koło w Ełku [il. 1].

---

2 Zob. np. P. Milejski, *Skarb groszy praskich z Oleśnicy*, Oleśnica 2015; K. Mitkova-Szubert, *Piętnastowieczny skarb szelągów z Chomiąży Księżej*, Warszawa 2018; B. Paszkiewicz (red.), *Skarb groszy praskich z XIV i XV wieku z Boguszowa (tak zwany skarb wałbrzyski) / A hoard of fourteenth and fifteenth century Prague groschen from Boguszów (the so-called Wałbrzych hoard)*, Bibliotheca Nummaria Leopoldina 1, Wrocław 2020; A. Kędziński, *Skarb Słuszków I. Denary krzyżowe z przełomu XI i XII wieku / The Słuszków I hoard. Cross denarii from the end of the 11th and the beginning of the 12th century*, Warszawa 2021; idem, *Skarb z Jastrzębnik koło Kalisza. Problematyka najmłodszych typów denarów krzyżowych / Hoard from Jastrzębniki near Kalisz. Problems of the youngest types of cross denarii*, Warszawa 2023.

3 Ł. Sroka/P. Milejski, *Skarb groszy praskich i monet z XVII wieku z Osieczowa, powiat bolesławiecki / The Hoard of Prague Groschen and Seventeenth-century Coins from Osieczów, Bolesławiec District*, Bibliotheca Nummaria Leopoldina 2, Wrocław 2020; M. Grochowska-Jasnos, *Blask złota i srebra, czyli pieniądź w Baroku. Katalog wystawy skarbu monet nowożytnych z Głogowa (ukrytego po 1656)*, Głogów 2023.

Il. 1. Wstępna identyfikacja monet ze skarbu z Elku w siedzibie MHE

Efektom pierwszego etapu prac nad skarbem była wystawa czasowa „Skarb z ulicy Główniej”, udostępniana w MHE od lutego do września 2021 r.⁴, na której zaprezentowano przeszło 200 monet z odnalezionego zespołu. W 2024 r. nadal można ją zwiedzić wirtualnie⁵. Warto dodać, że znalezisko wyróżniono w plebiscycie czasopisma „Archeologia Żywa” przyznając mu status „Archeologicznej Sensacji Roku 2020”.

Kolejny etap, który przypadł w udziale już mnie, to szczegółowe opracowanie monet ukierunkowane na ustalenie emitenta, kraju pochodzenia, mennicy i czasu powstania 719 egzemplarzy udostępnionych mi do identyfikacji. Badania wykazały, że nie wszystkie z nich pierwotnie wchodziły w skład skarbu, o czym jednak więcej przeczytać można w podrozdziale II.2. Wówczas też monety przechowywane dotychczas razem rozdzieliłem i opatrzyłem indywidualnymi numerami katalogowymi, by możliwa była jednoznaczna identyfikacja egzemplarzy omówionych w przygotowanej wtedy ekspertyzie⁶ z muzealnym zbiorem. Ponadto przygotowane zostały rekomendacje

4 Towarzyszył jej katalog – J. Knyżewski/ D. Jurczak/ B. Dziewanowski-Stefańczyk, *Skarb z ulicy Główniej*, Elk 2021. Ponadto opublikowano notkę o odkryciu skarbu: D. Jurczak/ M. Buze/ M. Jarząbek, *Odkrycie monet w Elku*, w: *Grosz*, nr 163/2021, s. 20–22.

5 Na witrynie: <http://skarb.muzeum.elk.pl> (data wejścia na stronę 16.07.2024). MHE prowadzi obecnie projekt digitalizacyjny pn. „Cyfrowy Skarb Elcki”, którego efektem będzie galeria internetowa udostępniająca wysokiej jakości zdjęcia monet.

6 G. Śnieżko, *Skarb elcki*, Warszawa 2021, maszynopis w archiwum MHE.

dalszego postępowania w zakresie konserwacji monet. Na jej wykonanie, rozszerzone o analizy specjalistyczne składu pierwiastkowego monet wybranej grupy, MHE w 2023 r. pozyskało środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z programu „Ochrona Zabytków Archeologicznych”. Konserwacja oraz pomiary fizykochemiczne monet zostały wykonane w Laboratorium Bio- i Archeometrii Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie⁷ przez zespół w składzie mgr Aleksandra Barejko, dr Paweł Gan oraz mgr Mateusz Słoniewski⁸.

Dzięki środkom z grantu kompleksowo zabezpieczono 671 tworzących skarb monet srebrnych i ze stopów miedzi [il. 2]. Zabiegi zostały przeprowadzone w drugiej połowie 2023 r.⁹. Były one niezbędne, ponieważ zabytki metalowe korodują nie tylko, gdy znajdują się w ziemi, ale też po ich wydobyciu. Dzieje się tak m.in. z powodu zmiany środowiska z beztlenowego na zawierające ten pierwiastek, co uruchamia proces utleniania, będący sprawcą korozji metali. Kolejnymi czynnikami działającymi niszcząco na powierzchnię zabytków jest absorpcja z powietrza cząsteczek wilgoci i innych pierwiastków o negatywnym wpływie, w tym np. siarki.

Il. 2. Mgr Aleksandra Barejko podczas konserwacji monet ze skarbu z Ełku w Laboratorium IAE PAN. Fot. Mateusz Bogucki

---

7 Nazwę Instytutu dalej skracać będę do IAE PAN.

8 Zob. A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, *Sprawozdanie z prac konserwatorskich przy skarbie monet nowożytnych z Ełku oraz wyniki analiz archeometrycznych*, Warszawa 2023, s. 4-7, maszynopis w archiwum MHE.

9 Szczegółowo opisano je w: A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, op.cit., s. 4-7.

Potrzeba zabezpieczenia powierzchni monet z ełckiego skarbu była pilna. Numizmaty odnaleziono pokryte ziemią i piaskiem oraz produktami korozji. Szczególnie groźne dla przedmiotów srebrnych są chlorki srebra, które były widoczne na zabytkach z depozytu jako czarne, grudkowate naloty, powstałe podczas zalegania monet w glebie¹⁰. Z kolei numizmaty z miedzi i jej stopów ulegają spatynowaniu, przy czym wyróżnia się patynę dwóch rodzajów – szlachetną i dziką. Pierwsza z nich jest pożądana, bo zabezpiecza powierzchnię przed dalszymi procesami korozyjnymi. Druga zaś – niszcząca – jest nazywana „trądem” lub „zarazą brązów” i tworzy na przedmiotach rozrastające się jaskrawozielone plamy i grudki oraz porowate narośle¹¹. Wobec tego, że numizmaty ze skarbu z Ełku w większości pokryte były produktami patyny szkodliwej, należało je oczyścić. W tym celu wszystkie monety najpierw umyto wodą destylowaną w myjce ultradźwiękowej, a następnie poddano wielokrotnym i wielogodzinnym kąpielom w roztworach chemicznych, dobranych odpowiednio do metalu. W międzyczasie zaś powierzchnię oczyszczono mechanicznie. Numizmaty srebrne moczo w 15–20% roztworze wodnym wersenianu di-sodu, a gdy nawarstwienia korozyjne nie dawały się usunąć, również w 5% roztworze wody amoniakalnej. Z kolei egzemplarze ze stopów miedzi zanurzano w 10–15% roztworze wodnym winianu sodowo-potasowego, a przy okazach szczególnie mocno zanieczyszczonych w 30% roztworze wodnym nadtlenu wodoru. Wszystkie monety następnie poddano odsalaniu w wodzie destylowanej w płuczce ultradźwiękowej, a końcowym etapem prac było pokrycie ich powierzchni powłoką z roztworu żywicy akrylowej, zabezpieczającą przed obecną w powietrzu wilgocią¹². Zabiegom konserwatorskim nie poddano natomiast 13 monet w czterech zlepkach, które w celach edukacyjnych zdecydowano się pozostawić w formie, w jakiej je odkryto. One również zostały włączone do niniejszego opracowania.

Inna niezwykle istotna korzyść wynikająca z konserwacji jest ściśle związana z aspektem merytorycznym. Każde opracowanie zabytków powinno mieć na celu wydobyć możliwie największą ilość informacji, których te zabytki dostarczają. Tymczasem osady ziemne oraz narośle korozyjne sprawiły, że w opracowaniu z 2021 r. zebranie kompletnych danych było możliwe tylko dla 390 spośród 659 możliwych wówczas do zidentyfikowania okazów. Oznacza to więc, że niemal 41% było niezupełnie czytelnych. W niektórych przypadkach nie udało się odczytać daty lub określić mennicy, a w innych w ogóle ustalić kraju pochodzenia monety, ponieważ na krążku widniał

---

10 M. Kołyszko, *Konserwacja monet i medali*, Warszawa 2012, s. 64–65; A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, op.cit., s. 5.

11 M. Kołyszko, op.cit., s. 31–32; A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, op.cit., s. 5.

12 A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, op.cit., s. 4–6.

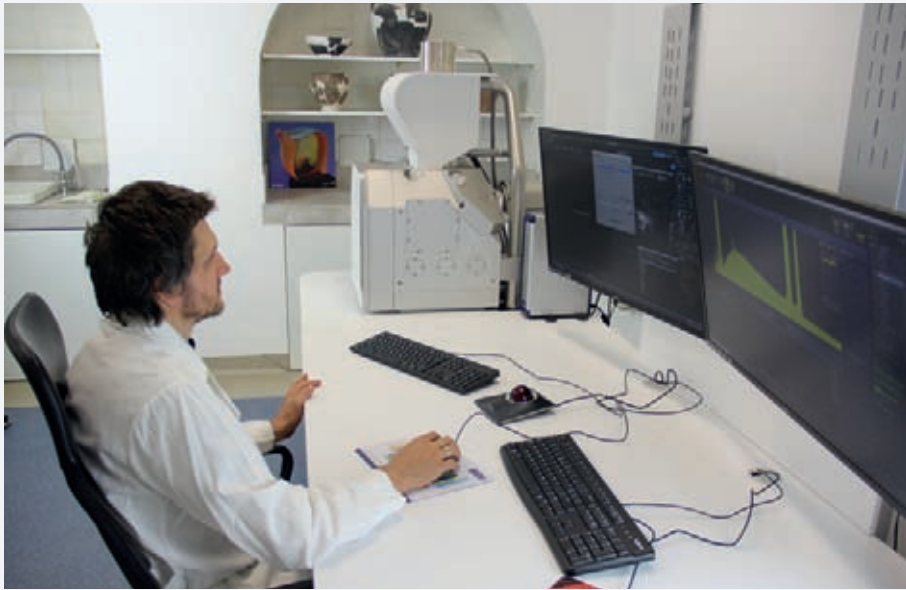
jedynie zarys np. czteropolowej tarczy lub jabłka panowania nanoszonych na stemple półtoraków polskich, ale też na ikonograficznie naśladujących je pruskich, szwedzkich czy pomorskich. W celu przykładowego zobrazowania efektów wykonanych zabiegów konserwatorskich na il. 3 zamieszczono dwie te same monety wybite w bilonie i srebrze przed i po oczyszczeniu¹³.

Il. 3. Monety bilonowa oraz srebrna przed i po konserwacji. Fot. i oprac. G. Śnieżko

Równoległe z konserwacją, 200 wybranych monet ze stopów miedzi i srebra poddano analizom fizykochemicznym, mającym na celu ustalenie jakościowego i ilościowego składu pierwiastkowego metalu, z którego zostały wykonane [il. 4]. W związku z tym, że metod badań oraz ich wyników dotyczy rozdział III oraz Aneks 1, to właśnie tam zostaną zaprezentowane szczegółowo.

¹³ Awers i rewers wszystkich monet ze skarbu sfotografowałem przed i po konserwacji, dzięki czemu możliwe jest porównanie zmian stanu ich zachowania i czytelności.

Il. 4. Dr Paweł Gan podczas analiz specjalistycznych składu metalu monet w Laboratorium IAE PAN. Fot. M. Bogucki

Ełckie muzeum pozyskało w 2024 r. kolejny grant ze środków MKiDN, w następnej edycji programu „Ochrona Zabytków Archeologicznych”. Pozwolił on wykonać analizę numizmatyczną monet po konserwacji, polegającą na weryfikacji ustaleń z 2021 r., uzupełnieniu opisów monet o dane wówczas nieczytelne oraz identyfikacji egzemplarzy dotychczas nieokreślonych ze względu na stan zachowania. Ponadto sporządzono dokumentację fotograficzną wszystkich egzemplarzy po konserwacji oraz przygotowano maszynopis niniejszej monografii, której wydanie również sfinansowano ze środków ministerialnych oraz MHE.

Przygotowanie książki możliwe było dzięki wsparciu i zaangażowaniu pracowników MHE, przede wszystkim Dyrektora dr. Rafała Żytyńca oraz panów Dariusza Jurczaka, Jakuba Knyżewskiego i Sebastiana Litwina. Dało się ono odczuć nie tylko na początku naszej współpracy w 2021 r., ale i później – podczas przygotowywania kolejnych wniosków konkursowych do programów MKiDN i prac nad monografią. Całemu zespołowi MHE bardzo za to dziękuję. Wyrazy wdzięczności należą się również Panu Mariuszowi Jarząbkowi, Prezesowi Stowarzyszenia Historyczno-Eksploracyjnego „Jaćwież” za udostępnienie fotografii do zilustrowania rozdziału dotyczącego okoliczności odkrycia skarbu oraz za zdjęcia i informacje na temat trzech kolejnych monet ze skarbu, odnalezionych w 2021 r. Z kolei recenzentom książki – dr. hab. Arkadiuszowi Dymowskiemu, prof. WSB oraz dr. Michałowi Zawadzkiemu z Zamku Królewskiego w Warszawie, serdecznie dziękuję za celne uwagi, które pozytywnie wpłynęły na treść i pozwoliły wyeliminować moje pomyłki.

INTRODUCTION

Hoard, a short word that, in the popular perception, stirs the imagination, bringing to mind immeasurable treasures. This understanding has undoubtedly been influenced, among other things, by legends and folk tales, in which hoards, after all, almost always consist of gold and silver ornaments, precious stones or vessels made of valuable metals.

And yet the academic definition of a *hoard* is much broader than that. In addition to objects that are commonly considered valuable, in archaeology we also use the term to describe items deposited in the ground which had a high value for their owner.¹ Thus, this definition includes, for example, deposits of stone or bone raw materials that could later be used to make tools or even semi-finished products for their manufacture (such as lump ores). While their objective value is difficult to measure, the very fact that they were hidden indicates that they were valuable to their owners.

This kind of dilemma applies much less to coin discoveries, since these have been regarded as a universal carrier of value for thousands of years in many parts of the world. If we know the archaeological context of the find, i.e. its

---

¹ D. Ławecka, *Wstęp do archeologii*, Warszawa 2003, p. 84; on the classification of coin finds, including hoards cf. S. Suchodolski, *Znaleziska monet i konteksty archeologiczne. Próba klasyfikacji*, in: idem, *Numizmatyka średniowieczna. Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym*, Warsaw 2012, pp. 260–271.

origin, we are often able to determine with a high degree of accuracy whether the coins were deposited intentionally to secure them or, for example, to offer them up to a deity for some intention, or whether they were lost.

In recent years there has been a notable increase in the number of monographs on coin hoards from the area of present-day Poland. This applies both to assemblages from the early and late Middle Ages,² as well as the early modern period.³ In the case of the hoard described in this publication, it is the latter category that is of particular interest. The text presents the results of numismatic and archaeometric analyses of coins found in the spring of 2020 in Ełk, the Warmian-Masurian Voivodeship, by members of Stowarzyszenie Historyczno-Eksploracyjne “Jaćwież” (the “Jaćwież” Historical and Exploratory Association). The coins are currently stored in the collection of the Historical Museum in Ełk (henceforth MHE). The circumstances surrounding the discovery will be discussed in Chapter I. The analyses themselves, on the other hand, were carried out in several stages. The preliminary cleaning and identification of the coins was carried out by Dariusz Jurczak and Sebastian Litwin from the MHE, as well as Zdzisław Bereśniewicz, Marek Buze, Jerzy Jusiel, Marek Nowicki and Jarosław Ułanowicz from Polskie Towarzystwo Numizmatyczne (the Polish Numismatic Society), Suwałki Branch, Ełk Chapter [Fig. 1].

---

2 Cf. e.g. P. Milejski, *Skarb groszy praskich z Oleśnicy*, Oleśnica 2015; K. Mitkova-Szubert, *Piętnastowieczny skarb szelągów z Chomiąży Księżej*, Warszawa 2018; B. Paszkiewicz (ed.), *Skarb groszy praskich z XIV i XV wieku z Boguszowa (tak zwany skarb wałbrzyski) / A hoard of fourteenth and fifteenth century Prague groschen from Boguszów (the so-called Wałbrzych hoard)*, Bibliotheca Nummaria Leopoldina 1, Wrocław 2020; A. Kędziński, *Skarb Słuszków I. Denary krzyżowe z przełomu XI i XII wieku / The Słuszków I hoard. Cross denarii from the end of the 11th and the beginning of the 12th century*, Warsaw 2021; idem, *Skarb z Jastrzębnik koło Kalisza. Problematyka najmłodszych typów denarów krzyżowych / Hoard from Jastrzębniki near Kalisz. Problems of the youngest types of cross denarii*, Warsaw 2023.

3 Ł. Sroka / P. Milejski, *Skarb groszy praskich i monet z XVII wieku z Osieczowa, powiat bolesławiecki / The Hoard of Prague Groschen and Seventeenth-century Coins from Osieczów, Bolesławiec District*, Bibliotheca Nummaria Leopoldina 2, Wrocław 2020; M. Grochowska-Jasnos, *Blask złota i srebra, czyli pieniądź w Baroku. Katalog wystawy skarbu monet nowożytnych z Głogowa (ukrytego po 1656)*, Głogów 2023.

Fig. 1. Preliminary identification of coins from the Elk Hoard at the MHE

The first stage of work on the hoard resulted in the temporary exhibition “The Treasure of Główna Street,” on display at the MHE from February to September 2021,⁴ which showcased more than 200 coins from the hoard. In 2024 the exhibition can still be visited virtually.⁵ Notably, the find was recognised in the poll of “Archeologia Żywa” magazine, granting it the title of “Archeological Sensation of the Year 2020”.

The next step, which was my responsibility, involved a detailed study of the coins aimed at determining the issuer, country of origin, mint and time of issue of the 719 pieces brought to me for identification. The study revealed that not all of them had originally been part of the hoard, which I describe in more detail in Subchapter II.2. It was then that I separated the coins, which until then had been kept together, and assigned individual catalogue numbers to them so that the specimens described in the expertise prepared at that time⁶ could be unambiguously identified with the collection held by the museum. Also, at that time, recommendations were prepared for further steps towards the conservation of the coins. In order to implement them and

---

4 It was accompanied by a catalogue – J. Knyżewski/D. Jurczak/B. Dziwanowski-Stefańczyk, *Skarb z ulicy Głównej, Elk 2021*. In addition, a note on the discovery of the hoard was published: D. Jurczak/M. Buze/M. Jarząbek, *Odkrycie monet w Elku*, in: *Grosz*, issue 163/2021, pp. 20–22.

5 At <http://skarb.muzeum.elk.pl> (accessed 16.07.2024). The MHE is currently conducting a digitisation project entitled “Cyfrowy Skarb Elcki” (“The Digital Hoard of Elk”), which will result in an online gallery showcasing high quality images of the coins.

6 G. Śnieżko, *Skarb elcki*, Warsaw 2021, typescript in the MHE archives.

also carry out specialist analyses of the elemental composition of a selected group of coins, in 2023 the MHE obtained funds from the Ministry of Culture and National Heritage under the “Protection of Archaeological Monuments” programme. The conservation and physicochemical examination of the coins were carried out at the Bio- and Archaeometry Laboratory of the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences in Warsaw⁷ by a team composed of Aleksandra Barejko, dr Paweł Gan and Mateusz Słoniewski.⁸

Funds received under the programme made it possible to carry out comprehensive conservation of 671 silver and copper alloy coins included in the hoard [Fig. 2]. The treatments were carried out in the second half of 2023.⁹ They were necessary because metal artefacts corrode, not only when they are in the ground, but also after they have been excavated. This happens, among other things, due to the change of the environment from anaerobic to one containing oxygen, triggering the oxidation process, i.e. the cause of metal corrosion. Further factors that damage the surface of artefacts are the absorption of moisture particles from the air and other detrimental elements, including, for example, sulphur.

Fig. 2. Aleksandra Barejko during the conservation of coins from the Etk Hoard at the Laboratory of IAE PAS. Photo by Mateusz Bogucki

---

7 Further in the text, the full name of the Institute will be abbreviated to IAE PAS.

8 Cf. A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, *Sprawozdanie z prac konserwatorskich przy skarbie monet nowożytnych z Etku oraz wyniki analiz*, Warsaw 2023, pp. 4–7, typescript in the MHE archives.

9 They are described in detail in: A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, *op.cit.*, pp. 4–7.

There was an urgent need to conserve the surface of coins from the Ełk Hoard. They were found covered in soil and sand as well as with products of corrosion. A particular danger for silver objects is posed by silver chlorides, which were visible as black, lumpy deposits, formed when the coins from the hoard were deposited in the soil.¹⁰ Copper and copper alloy coins, on the other hand, undergo a process of patination. A distinction is made between two types of patina – noble and vile. The first is desirable, because it protects the surface from further corrosion processes. The second is destructive, it is referred to as the “bronze disease”, and forms proliferating bright green spots and lumps as well as porous growths on the objects.¹¹ Due to the fact that coins from the Ełk Hoard were mostly covered with patches of harmful patina, they had to be cleaned. To this end, all the coins were first washed with distilled water in an ultrasonic cleaner, and then subjected to multiple and hours-long baths in chemical solutions selected according to the metal. Meanwhile, the surface was cleaned mechanically. Silver coins were soaked in a 15–20% aqueous solution of disodium edetate; and when the corrosion could not be removed, they were soaked also in a 5% solution of ammonia water. Copper alloy specimens, on the other hand, were immersed in a 10–15% aqueous solution of potassium sodium tartrate tetrahydrate, and specimens that were particularly heavily contaminated were placed in a 30% aqueous solution of hydrogen peroxide. All coins were then subjected to desalination in distilled water in an ultrasonic cleaner. The final stage involved coating their surfaces with an acrylic resin solution to protect them from moisture present in the air.¹² Thirteen coins found in four clumps were not subjected to conservation, and it was decided that for educational purposes they should be left in the form in which they had been discovered. They, too, are included in the present study.

Another vitally important benefit of conservation is closely related to the substantial aspect. Any study of historical objects should aim to extract as much information as possible. In the 2021 study the presence of soil impurities and corrosive deposits resulted in the possibility of collecting complete data only for 390 of the 659 then-identifiable specimens. In other words, almost 41% were not completely legible. In some cases it was not possible to decipher the date or determine the mint, and in others it was not even possible to determine the country of origin, as the flan only showed a vague outline of, for example, a quarterly divided shield or *globus cruciger* applied not only

---

10 M. Kołyszko, *Konserwacja monet i medali*, Warsaw 2012, pp. 64–65; A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, op.cit., p. 5.

11 M. Kołyszko, op.cit., pp. 31–32; A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, op.cit., p. 5.

12 A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, op.cit., pp. 4–6.

on the dies of a Polish *póttoraks* (1½ groschen coins), but also the Prussian, Swedish or Pomeranian ones, which imitated them in terms of iconography. To illustrate the effects of conservation treatments, Fig. 3 depicts two of the same coins minted in billon and silver before and after cleaning.¹³

Fig. 3. Billon and silver coins before and after conservation. Photo and compilation by G. Śnieżko

Fig. 4. Dr Paweł Gan performing specialist analyses of the metal composition at the Laboratory of IAE PAS. Photo by M. Bogucki

13 I photographed the obverse and reverse of all the coins from the hoard before and after conservation, so it is possible to compare the changes in their state of preservation and legibility.

In parallel with the conservation, 200 selected copper and silver alloy coins were subjected to physical and chemical analyses to determine the qualitative and quantitative elemental composition of the metal from which they were made [Fig. 4]. They will be presented in Chapter III and Appendix 1 which concern the research methods and its results.

In 2024, the Elk Museum secured another grant from the following edition of the “Protection of Archaeological Monuments” programme of the Ministry of Culture and National Heritage. This facilitated the undertaking of a numismatic analysis of the coins after conservation while verifying the findings of 2021. Moreover, it was also possible to supplement the descriptions of the coins with data that was illegible at that time and attribute specimens not yet identified due to their state of preservation in 2021. In addition, a photographic documentation of all the specimens after conservation was made and a typescript of the present monograph was prepared, the publication of which was also financed by ministerial funds and the MHE.

The preparation of the book was made possible thanks to the support and commitment of the MHE staff, first and foremost its Director dr Rafał Żytyniec as well as Dariusz Jurczak, Jakub Knyżewski and Sebastian Litwin. It was felt not only at the beginning of our cooperation in 2021, but also later during the preparation of subsequent grant applications for the programmes of the Ministry of Culture and National Heritage and preparation of the monograph. I wish to thank the entire MHE team very much for this. I would also like to express my gratitude to Mr Mariusz Jarząbek, President of the “Jaćwież” Historical and Exploratory Association, for providing photographs to illustrate the chapter on the circumstances surrounding the finding of the hoard, as well as photographs and information on three further coins from the hoard, found in 2021. I also thank the reviewers of the book, dr hab. Arkadiusz Dymowski, associate professor at WSB, and dr Michał Zawadzki from the Royal Castle in Warsaw, for their fastidious comments, which positively contributed to the content and helped me improve the manuscript.

I. OKOLICZNOŚCI ODKRYCIA MONET

W 2021 r. do opracowania otrzymałem łącznie 719 monet przechowywanych obecnie w Muzeum Historycznym w Ełku pod numerami inwentarzowymi od AR-60/1/MHE do AR-60/714/MHE. Szczegółowa analiza wykazała jednak, że nie wszystkie związane były ze skarbem, ponieważ w tej grupie znajdują się również egzemplarze, w dużej mierze najprawdopodobniej będące przypadkowymi zgubami, niezwiązanymi ze skarbem. W numizmatyce znaleziska tego typu, pozbawione kontekstu archeologicznego, nazywamy „luźnymi”. Należało je zatem od siebie oddzielić i zrekonstruować pierwotny skład zespołu.

Sama konieczność rozróżnienia w materiale znaleziskowym okazów ze skarbu i spoza niego to konsekwencja jego rozproszenia podczas odkrycia. Dla precyzji dodajmy, że odkrycia pierwszego, ale zarazem niedostrzeżonego. Latem 2019 r. podjęto bowiem prace remontowe jednej z najważniejszych arterii komunikacyjnych Ełku – ul. Wojska Polskiego (dawniej ul. Główna – *Hauptstraße*). Ziemię wybraną podczas modernizacji wywożono na osiedle Konieczki położone na północnych obrzeżach miasta i tam hałdowano. Od lutego do lipca 2020 r., za zgodą ełckiej delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Olsztynie (dalej WUOZ), członkowie Stowarzyszenia

Historyczno-Eksploracyjnego „Jaćwież” przeszukiwali hałdy z wykrywaczami metali. To właśnie ich prace doprowadziły do odnalezienia monet¹ [il. 5-6].

Il. 5. Poszukiwania w toku. Fot. ze zbiorów Stowarzyszenia Historyczno-Eksploracyjnego „Jaćwież”

---

1 Informacje o okolicznościach odkrycia zamieszczono w katalogu wystawy: J. Knyżewski/ D. Jurczak/ B. Dziwanowski-Stefańczyk, op.cit., notatce opublikowanej w czasopiśmie *Grosz*: D. Jurczak/ M. Buze/ M. Jarząbek, op.cit. oraz w filmach z poszukiwań zamieszczonych w serwisie YouTube, na kanale użytkownika „Goldfinder – historia pisana wykrywaczem”, które stanowią cenną relację z miejsca odkrycia: <https://www.youtube.com/channel/UCVNFYVgEc13INQCPf185rLg/featured> (data wejścia na stronę 16.07.2024).

Il. 6. Odnalezione monety. Fot. ze zbiorów Stowarzyszenia Historyczno-Eksploracyjnego „Jaćwież”

Monety nie zostały więc uchwycone *in situ*, tj. w oryginalnym miejscu ich ukrycia, ale na wtórnym złożu. Obecność zlepków szczęśliwie zwróciła jednak uwagę znalazców, którzy słusznie uznali, że mają do czynienia ze skarbem. Zatem ich zasługą jest nie tylko odkrycie, które choć drugie w kolejności, to pierwsze nieprzeoczone, ale też prawidłowa interpretacja odnalezionych monet jako części składowych depozytu gromadnego. Dzięki relacjom odkrywców wiadomo, że były one znajdowane w różnych miejscach hałd i do ostatniego dnia prowadzonych prac. W rezultacie nie znamy ich kontekstu archeologicznego i nie możemy mówić o kompletności skarbu. Należy tu bardzo wyraźnie podkreślić, że w żaden sposób nie uchybia to członkom Stowarzyszenia „Jaćwież”. Podjęcie wszystkich monet z wysokich na kilka metrów i wielokrotnie przemieszanych przez ciężki sprzęt budowlany hałd ziemi jest po prostu nierealne. Tym niemniej dalsze starania Stowarzyszenia „Jaćwież”, zmierzające do odnalezienia następnych monet ze skarbu, okazały się skuteczne. Gdy wiosną 2021 r. przeprowadzono drugi etap poszukiwań z wykrywaczami metali, udało się odnaleźć trzy kolejne egzemplarze niewątpliwie związane z zespołem. Przekazano je do ełckiej delegatury WUOZ w Olsztynie, gdzie znajdują się obecnie. Dzięki udostępnionym mi zdjęciom, zostały włączone do monografii skarbu oraz uwzględnione w katalogu. W 2024 r. stowarzyszenie planuje podjęcie kolejnego etapu prac poszukiwawczych w miejscu odnalezienia skarbu².

---

2 Za wszystkie informacje bardzo dziękuję p. Mariuszowi Jarząbkowi.

Il. 7. Plan z zakresem prac modernizacyjnych ul. Wojska Polskiego w Elku (obwiedzony czerwoną linią). Źródło: zasięg ustalono na podstawie dokumentacji z archiwum WUOZ w Olsztynie, delegatura w Elku; podkład: © autorzy OpenStreetMap (openstreetmap.org/copyright, Open Database License), oprac. graficzne zasięgu robót G. Śnieżko

Chcąc sprawdzić, czy istnieje możliwość doprecyzowania miejsca jego ukrycia, z archiwum delegatury WUOZ w Elku pozyskałem plan z naniesionym zasięgiem prac modernizacyjnych ul. Wojska Polskiego [il. 7]. Z pozyskanej mapy wynika, że roboty odbywały się po obu stronach drogi, na łukowatym odcinku długości ok. 650 m³. Na północy był on ograniczony ul. Adama Mickiewicza, zaś na południowym wschodzie ul. Tadeusza Kościuszki. Modernizacji poddano jeszcze odcinek długości ok. 250 m, usytuowany w przybliżeniu na osi wschód-zachód, między Zespołem Szkół Mechaniczno-Elektrycznych a ul. Kazimierza Pułaskiego. Prace objęły zatem dwa odcinki o łącznej długości ok. 900 m. Tak duży zakres robót czyni bezcelowymi wszelkie próby uszczegółowienia miejsca zdeponowania monet.

3 Długość ustalono na podstawie danych z portalu maps.google.com.

I. CIRCUMSTANCES OF THE DISCOVERY

In 2021, I received a total of 719 coins currently stored in the Historical Museum in Elk under inventory numbers from AR-60/1/MHE to AR-60/714/MHE for study. A detailed analysis revealed that not all of them were associated with the hoard in question, as the group also included specimens likely to have been accidentally lost by their owners. They had to be separated in order to reconstruct the original composition of the assemblage.

The need to distinguish between specimens from the hoard and those unrelated to it was caused by the scattering of specimens during the discovery. For the sake of precision, let us add that it was a first discovery that had gone unnoticed. In the summer of 2019, renovation work on one of Elk's most important thoroughfares, *Wojska Polskiego Street* (formerly *Główna Street* or *Hauptstraße*), started. Soil removed during the renovation was taken to the *Konieczki* housing estate located on the northern outskirts of the city and heaped there. From February to July 2020, with the permission of the Elk delegation of the Voivodeship Office for the Protection of Monuments in Olsztyn, members of the "Jaćwież" Historical and Exploratory Association

searched the heaps with metal detectors. It was their work that led to the discovery of the coins¹ [Figs 5-6].

Fig. 5. Exploration in progress. Photograph from the archive of the "Jaćwież" Historical and Exploratory Association

---

¹ Information about the circumstances of the discovery is provided in the exhibition catalogue: J. Knyżewski/ D. Jurczak/ B. Dziewanowski-Stefańczyk, op.cit., a note published in the magazine *Grosz*: D. Jurczak/ M. Buze/ M. Jarzabek, op.cit. and in the videos from the exploration posted on YouTube, on the channel of user "Goldfinder - historia pisana wykrywaczem" ("Goldfinder - history written with a metal detector"), which provide a valuable account of the discovery spot: <https://www.youtube.com/channel/UCVNfYVgec13INQCPFI85rLg/featured> (accessed 16.07.2024).

Fig. 6. Some of the coins found. Photograph from the archive of the "Jaćwież" Historical and Exploratory Association

Thus, the coins were not found *in situ*, i.e. in the original place where they had been hidden, but in a secondary context. However, the presence of clumps happily drew the attention of the finders, who rightly came to the conclusion that they were dealing with a hoard. So it is to their credit not only that they made a discovery which, although second in turn, was the first not to have been overlooked, but also correctly interpreted the coins they found as part of a hoard. According to the finders' accounts, they were finding coins in various places in the heaps, even up until the last day of their work. As a result, we do not know their archaeological context and we cannot consider the assemblage to be complete. We should make it very clear here that this in no way reflects badly on the members of the "Jaćwież" Association. Retrieving all the coins from heaps of soil several meters high and repeatedly disturbed by heavy construction equipment is simply unrealistic. Even so, further efforts by the "Jaćwież" Association aimed at locating further coins from the hoard proved successful. When the second stage of the search with metal detectors was carried out in the spring of 2021, three more pieces undoubtedly related to the assemblage were found. These were handed over to the Elk delegation of the Voivodeship Office for the Protection of Monuments in Olsztyn, where they are now kept. Thanks to the photographs made available to me, they have been included in the monograph and the catalogue. In 2024, the Association plans to embark on another round of exploratory work at the site where the hoard was found.²

---

2 Many thanks to Mr Mariusz Jarząbek for all the information.

Fig. 7. Scope of the renovation works on Wojska Polskiego Street in Elk (marked with a red line). Source: the scope was established on the basis of documentation from the archives of Voivodeship Office for the Protection of Historical Monuments in Olsztyn, delegation in Elk; background: © authors of the OpenStreetMap (openstreetmap.org/copyright, Open Database License), graphic presentation of the scope of work by G. Śnieżko

In order to ascertain whether it was possible to pinpoint the location of the hoard, I obtained a map from the archives of the Voivodeship Office for the Protection of Monuments, delegation in Elk showing the extent of road-works on Wojska Polskiego Street [Fig. 7]. It appears that the works took place on both sides of the road, on a ca. 650 m long curved section.³ To the north it was bordered by Adama Mickiewicza Street and to the south-east by Tadeusza Kościuszki Street. A section of ca. 250 m, located approximately on an east-west axis, between the Mechanical and Electrical School Complex and Kazimierza Pułaskiego Street, was also renovated. The works thus covered two sections with a total length of approx. 900 m. Such a large scope of works renders pointless all attempts to pinpoint the place where the coins had been hidden.

³ Length determined on the basis of data from maps.google.com.

II. ANALIZA SKARBU MONET

II.1. CHARAKTERYSTYKA ZNALEZISK NUMIZMATYCZNYCH

Z opracowanych 722 monet, 719 odnaleziono w 2020 r., a trzy kolejne rok później. Pośród nich 664 egzemplarze zachowały się w całości (w tym siedem w trzech zlepkach po 2, 2 i 3 sztuki), natomiast 58 we fragmentach (sześć fragmentów w dwóch zlepkach po 2 i 4 sztuki)¹. Jedynie trzech okazów nie udało się zidentyfikować ze względu na bardzo zły stan zachowania.

Pozostałe określono, choć pod względem stopnia dokładności opisów nie jest to grupa całkiem jednorodna. Wynika to z różnego stopnia czytelności monet, który jest wypadkową procesów postdepozycyjnych i jakości produkcji. W pierwszym przypadku chodzi o wżery korozyjne niszczące powierzchnię i uniemożliwiające odczyt legend i znaków, a druga sytuacja dotyczy głównie przemieszczeń stempli skutkujących np. wysunięciem daty emisji poza krążek [il. 8].

---

¹ Widoczne przed konserwacją ślady świeżych przełomów (bez patyny) na krawędziach niektórych fragmentów wskazują, że do przełamania monet doszło po lub w trakcie ich wydobywania. Dwa fragmenty z pewnością pochodzą z tego samego egzemplarza – nr kat. 325, zob. il. 3.

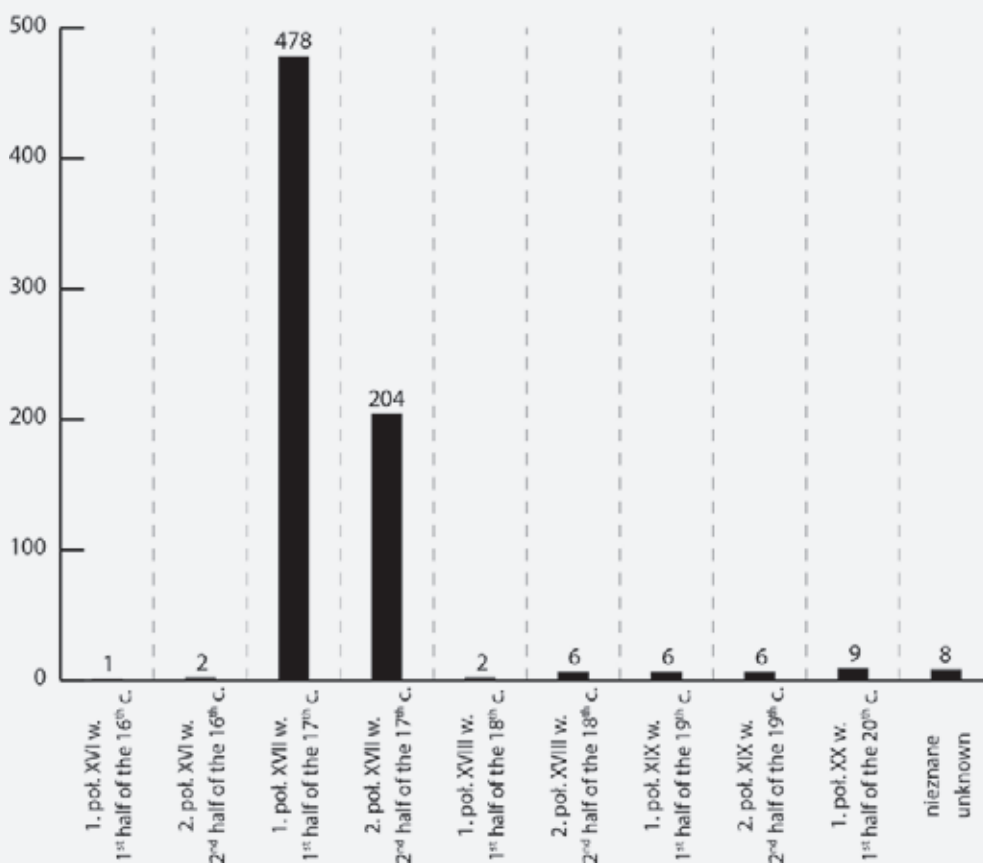
Il. 8. Przykład monety o wytartej i skorodowanej powierzchni (nr kat. 342) oraz przesuniętym stemple (nr kat. 301). Fot. i oprac. G. Śnieżko

Standardowy zestaw danych identyfikujących monetę obejmuje kraj pochodzenia, emitenta, nominał, datę emisji oraz mennicę. Kompletne informacje ustalono dla 553 egzemplarzy (77% z 722). Największych trudności dostarczyło ustalenie dokładnych dat produkcji monet. Były one czytelne na 553 sztukach, podczas gdy nie udało się ich odczytać z powierzchni 166 (w tym z sześciu niezakonserwowanych okazów spoza skarbu²). W przypadku 10 monet dlatego, że należały one do emisji niedatowanych (nr kat. 322, 652–657, 663, 684)³, a w pozostałych przyczynił się do tego stan ich zachowania. Dla tych 166 okazów wskazano skrajne lata emisji znane z literatury przedmiotu. Trzy kolejne numizmaty o nieustalonym czasie produkcji to monety fałszywe, bez dat (nr kat. 665–667). W grupie monet o nieustalonym roku produkcji znajdują się ponadto okazy, dla których nie udało się jednoznacznie wskazać emitenta (dwa egz. – nr kat. 193 i 342) oraz mennicy (cztery egz. – nr kat. 606–607, 650–651 a także osiem spoza skarbu⁴). Sytuację tę dobrze ilustruje przykład monety nr kat. 342 z il. 8. Ma ona wprawdzie zupełnie wytarty awers, na którym znajdowała się informacja o emitencie, ale fragmentarycznie czytelna legenda otokowa oraz zarys herbu z rewersu pozwoliły wskazać jej nominał oraz miejsce powstania.

2 Zob. Aneks 2.

3 Ilekroć w tekście pojawia się numeracja omawianych monet, stanowi ona odniesienie do numerów katalogu zamieszczonego jako rozdział IV monografii. Tam też, przy opisie każdego egzemplarza zamieszczono jego muzealny numer inwentarzowy MHE.

4 Zob. Aneks 2.

Il. 9. Rozkład chronologiczny monet. Oprac. G. Śnieżko

Powracając do ogólnej charakterystyki zidentyfikowanych monet⁵ – wyprodukowano je na przestrzeni pięciu stuleci między wiekiem XVI a XX. Na il. 9 zaprezentowano rozkład chronologiczny sporządzony z dokładnością do połowy stulecia.

Dominują numizmaty z XVII w., przede wszystkim z jego pierwszej połowy⁶. Wśród 722 egzemplarzy stanowią one aż 95%, podczas gdy pozostałe stulecia są reprezentowane przez pojedyncze sztuki. W XVI w.

5 Do okazów nieokreślonych ze względu na stan zachowania jeszcze nawiążę niżej.

6 Sygnalizowane wyżej trudności z odczytem dat, w dużej mierze dotyczą monet szwedzkich królowej Krystyny produkowanych w Rydze. Dla ponad 70 egzemplarzy możliwe było podanie tylko lat ich emisji, tj. 1635–1654 (pieniądz miejski) lub 1645–1654 (pieniądz prowincjonalny), obejmujących obie połowy XVII stulecia. W obu przypadkach, na potrzeby wykresu z rozkładem chronologicznym arbitralnie zaklasyfikowałem je do pierwszego pięćdziesięciolecia sugerując się tym, że to w nim dłużej trwała produkcja monet.

wybito trzy monety (nr kat. 324, 325 i 439). Najstarszą jest szeląg gdański Zygmunta I (1506–1548). Jego fragmentaryczny stan zachowania pozwala wskazać tylko lata emisji (1524–1547), a nie roczną datę produkcji (nr kat. 324). W 1563 r. w mennicy wileńskiej powstał półgrosz litewski Zygmunta Augusta (1548–1572) (nr kat. 439), a w 1579 r. w Gdańsku grosz z wizerunkiem i imieniem Stefana Batorego (nr kat. 325; il. 3). Na skrajnym biegunie chronologicznym są natomiast dwie monety Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 1949 r.: 20 groszy i 1 grosz (Aneks 2: AR-60/713/MHE i AR-60/714/MHE). Wśród monet o nieokreślonym datowaniu znajdują się cztery egzemplarze zupełnie wytarte oraz cztery ze zlepków, których nie poddano konserwacji, wskutek czego nie było możliwości ich identyfikacji. We wszystkich przypadkach z dużą dozą prawdopodobieństwa, ze względu na zlepienie z rozpoznanymi monetami siedemnastowiecznymi, również te nieokreślone należałoby włączyć do pierwszej lub drugiej połowy tego stulecia.

II.2. REKONSTRUKCJA SKŁADU SKARBU

Duża, przeszło czterystuletnia, rozciągłość chronologiczna kazała przypuszczać, że odnalezione monety nie należały do jednego znaleziska gromadnego⁷. Z drugiej strony, sukcesywnie odnajdowane zlepki ewidentnie sugerowały odkrycie rozwleczonego przez ciężki sprzęt budowlany skarbu monet. Przemawiała za tym również stwierdzona dominacja pieniądza pochodzącego z XVII w. W katalogu wystawy ukrycie skarbu powiązано ze schyłkowymi latami potopu szwedzkiego⁸. Przeprowadzone analizy numizmatyczne pozwalają doprecyzować tę datę.

Ogólną obserwacją, ważną dla zrekonstruowania składu skarbu jest to, że połowa XVII w. stanowi cezurę chronologiczną, powyżej której w materiale numizmatycznym nie stwierdzono obecności zlepków. Przyjrzyjmy się więc rozkładowi uwzględniającemu podział tego pięćdziesięciolecia na dekady, z tym zastrzeżeniem, że włączono do niego wyłącznie monety o odczytanych datach emisji [il. 10].

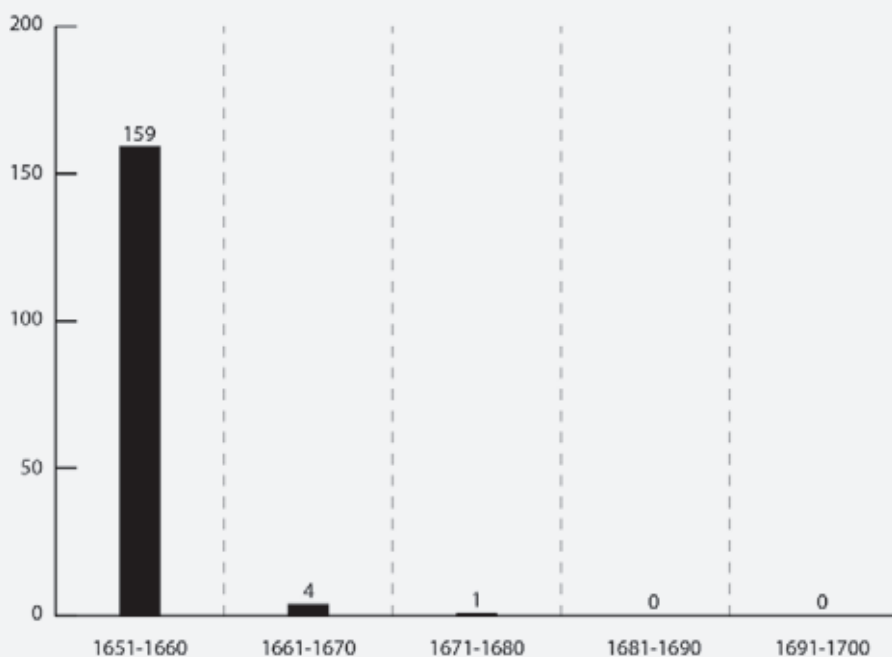
Uderzająca jest przewaga monet wyemitowanych w latach 1651–1660, po czym następuje gwałtowny spadek. Z kolejnego dziesięciolecia znane są ledwie cztery sztuki: trzy małe szelągi litewskie oraz fragment złotówki Jana

---

7 Zwrócono na to uwagę już w pierwszej notatce o odkryciu skarbu – D. Jurczak/ M. Buze/ M. Jarząbek, op.cit., s. 20.

8 J. Knyżewski/ D. Jurczak/ B. Dziewanowski-Stefańczyk, op.cit., s. 17.

Il. 10. Rozkład chronologiczny monet z drugiej połowy XVII w. z podziałem na dekady. Oprac. G. Śnieżko

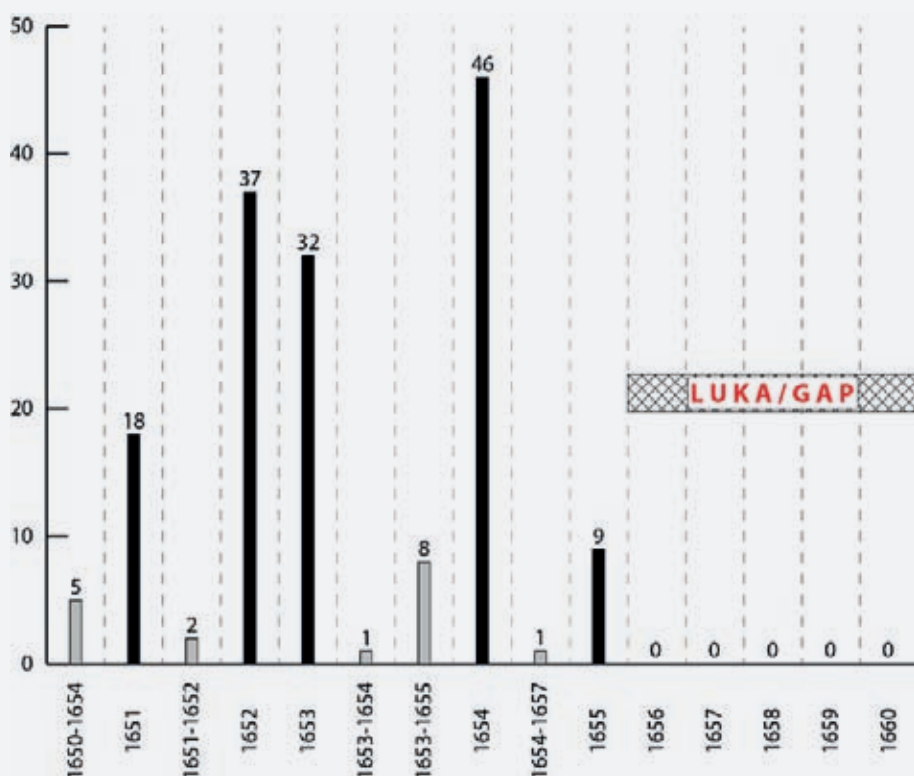
Kazimierza (1648–1668). Monety obu nominałów doczekały się potocznych nazw, urobionych od nazwisk dzierżawców ich mennic. Szelągi zwane są „boratynkami” od Tytusa Liwiusza Boratyniego [il. 11, nr 695], zaś złotówki „tymfami” lub „tynfami” od Andrzeja Tymfa [il. 11, nr 134]. Najmłodszą monetą z drugiej połowy XVII w. jest szeląg Prus Książęcych, wybity w mennicy królewieckiej Fryderyka Wilhelma (1640–1688) w 1671 r. [il. 11, nr 672].

Rodzi się zatem pytanie: czy monety wyemitowane po 1663 r. należy zaliczyć w skład skarbu? Odpowiedzi dostarcza szczegółowy rozkład rocznikowy egzemplarzy z lat 1651–1660 [il. 12]. Wynika z niego, że wszystkie powstały w pierwszej połowie tego dziesięciolecia, tj. do 1655 r. włącznie. Dotyczy to zarówno pieniądza drobnego, tj. szelągów emitowanych dla Rygi i Inflant pod stemplami króla szwedzkiego Karola X Gustawa (1654–1660) (pięć egz.: nr kat. 191–192, 318–320) oraz szelągów Prus Książęcych Fryderyka Wilhelma, jeszcze jako lennika polskiego króla (trzy egz.: nr kat. 429–431), jak i nominałów średniej wartości, jak np. ort Jana Kazimierza z 1655 r. (nr kat. 649). Reprezentatywne przykłady zostały zamieszczone na il. 13. Spostrzeżenie pozostanie aktualne również po włączeniu do tej grupy egzemplarzy, dla których możliwe było ustalenie jedynie ramowych lat emisji (na wykresie z il. 12 wyróżniono je kolorem jasnoszarym). W rezultacie, w materiale daje się zaobserwować siedmioletnia luka obejmująca lata 1656–1662.

Il. 11. Nr 695: Litwa, Jan Kazimierz, mały szeląg, 1664, mennica Wilno; nr 134: Polska, Jan Kazimierz, złotówka, 1663-1666 (data nieczytelna), mennica Bydgoszcz⁹; nr 672: Prusy Książęce, Fryderyk Wilhelm, szeląg, 1671, mennica Królewiec. Fot. i oprac. G. Śnieżko

9 Mennicę ustalono za: W. Szłapinskij/ S. Biełopolskij, *Monety koronne Jana Kazimierza bite w mennicach zarządzanych przez Andrzeja i Tomasza Tymfów w latach 1662-1667 (przypisanie do poszczególnych mennic)*, Lwów 2003, s. 68-75 (typ III).

Il. 12. Rozkład rocznikowy monet z lat 1651-1660. Oprac. G. Śnieżko

Il. 13. Nr kat. 191: Ryga, Karol X Gustaw, szeląg, 1655, mennica Ryga; nr kat. 319: Inflanty, Karol X Gustaw, szeląg, 1655, mennica Ryga; nr kat. 431: Prusy Książęce, Fryderyk Wilhelm, szeląg, 1655, mennica Królewiec; nr kat. 649: Polska, Jan Kazimierz, ort (18 groszy), 1655, mennica Kraków. Fot. i oprac. G. Śnieżko

Zasadnicze znaczenie ma fakt, że zarówno szelągi, jak i orty emitowano również w kolejnych latach¹⁰, wobec czego należałoby się ich spodziewać w składzie skarbu¹¹, gdyby miały do niego zostać zaliczone także odnalezione w Elku monety z lat sześćdziesiątych XVII w. To samo dotyczy oczywiście także masowo wybijanych od 1659 r. małych koronnych i litewskich szelągów miedzianych Jana Kazimierza¹². Szelągi i orty są pieniądzem często rejestrowanym w depozytach gromadnych. Istnieje pewne ryzyko, że monet z lat 1656–1663 nie podjęto podczas poszukiwań, ale zgodnie z obecnym składem skarbu, najmłodsze monety zaliczone do niego opuściły mennice w 1655 r.

Wątpliwości co do przynależności do skarbu mogłyby budzić jeszcze najstarsze spośród zarejestrowanych monet, tj. wspomniane egzemplarze szesnastowieczne: szeląg gdański Zygmunta I, półgrosz litewski Zygmunta Augusta [il. 14] oraz grosz gdański Stefana Batorego [il. 3]¹³. Przegląd składu innych depozytów z połowy XVII w. z terenu obecnej Polski uzmysławia, że nie jest to

---

10 Szelągi ryskie z imieniem Karola X Gustawa produkowano w latach 1654–1660 (B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, *Sveriges Besittningsmynt 1561–1878 / Die Münzen der Schwedischen Besitzungen 1561–1878 / Coins of the Swedish Possessions 1561–1878*, wydanie 2, Stockholm 1980, s. 40, poz. 77–84), a inflanckie nieco krócej, tj. od 1654 do 1657 (B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, op.cit., s. 48). Poza tym takie monety pod stemplami Karola X Gustawa wybijano w latach 1656–1657 w zajętych przez Szwedów Elblągu (B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, op.cit., s. 57–61, 63–64). Z kolei emisję szelągów pruskich Fryderyka Wilhelma przerwano w 1656 r., po czym wznowiono ją w 1657 r. (E. Neumann, *Brandenburg – preußische Münzprägungen unter der Herrschaft der Hohenzollern. 1415–1918*, t. 1, *Zeit der Kurfürsten. 1415–1701*, Köln 1998, s. 372, poz. 123). Doszło do tego już po traktatach welawsko-bydgoskich, skoro w ikonografii monet daje się zaobserwować istotną zmianę. Orła z monogramem Jana Kazimierza (ICR – Ioannes Casimirus Rex) na piersi, zastąpił monogram FWC (Friedrich Wilhelm Curfürst) pod kapeluszem elektorskim. Wśród numizmatów z Elku, udokumentowano wprawdzie taki szeląg Fryderyka Wilhelma, ale dopiero z roku 1671 [il. 11, nr AR-60/672/MHE], co każe odrzucić jego związek ze skarbem. Również emisji ortów koronnych Jana Kazimierza nie zaprzestano w 1655 r., ale kontynuowano ją do 1660 r., a potem od 1663 do królewskiej abdykacji (Cz. Kamiński/ J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1649–1696 (Jan Kazimierz – Michał Korybut Wiśniowiecki – Jan III Sobieski*, Warszawa 1982, s. 77–96).

11 Szelągi elbląskie, ryskie i inflanckie Karola X Gustawa z lat 1656 i 1657 oraz tak samo datowane orty Jana Kazimierza zarejestrowano np. w ukrytym po 1657 r. skarbie z Bożenkowa, gm. Osielsko, pow. bydgoski (M. Męcłewska/ A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1650–1944 na obszarze Polski. Inwentarz II*, Wrocław 1991, s. 70–71, poz. 848). Z kolei szelągi ryskie z 1656 i 1658 r. odnotowano w skarbach z miejscowości Gułów, gm. Adamów, pow. łukowski (Ibidem, s. 73–74, poz. 857) i z Lublina, m. woj. (Ibidem, s. 74, poz. 858), oba zdeponowane po 1658 r. Orty Jana Kazimierza z lat 1656 i 1659 wystąpiły natomiast np. w skarbie z Książomierza, gm. Gościeradów, pow. kraśnicki ukrytym po 1659 r. (Ibidem, s. 75, poz. 862).

12 Te czysto miedziane monety współwystępowały w skarbach z bilonowymi szelągami elbląskimi, ryskimi i inflanckimi emitowanymi podczas szwedzkiej okupacji – zob. np. ukryty po 1661 r. depozyt z Czemiernik, gm. loco, pow. radzyński (M. Męcłewska/ A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1650–1944*, s. 84, poz. 934) albo skarby ze wsi Kowale, gm. Praszka, pow. oleski (Ibidem, s. 91–92, poz. 961) i Masłowice, gm. loco, pow. radomszczański (Ibidem, s. 92–93, poz. 962), zdeponowane po 1663 r.

13 W katalogu znalazły się jeszcze trzy szelągi Zygmunta III: jeden ryski (nr kat. 10) i dwa bliżej niezidentyfikowane (nr. kat. 651–652), o nieczytelnych datach rocznych. Początkowe lata emisji takich monet przypadają na schyłek XVI stulecia, toteż istnieje ewentualność, że i one powinny zostać zaliczone do okazów szesnastowiecznych.

sytuacja nietypowa¹⁴. Dlatego monety szesnastowieczne odnalezione w Elku również włączam w skład depozytu, co jest uzasadnione także i przez charakterystyczne dla skarbów naloty korozyjne, nawarstwione na powierzchni tych egzemplarzy przed konserwacją.

Il. 14. Nr kat. 324: Gdańsk, Zygmunt I, szeląg, 1524–1547 (data niewidoczna), mennica Gdańsk; nr kat. 439: Litwa, Zygmunt August, półgrosz, 1563, mennica Wilno. Fot. i oprac. G. Śnieżko

Podsumowując część poświęconą rekonstrukcji zawartości skarbu, uważam, że spośród 722 monet należy do niego 627 egzemplarzy całych (w tym 7 w trzech zlepkach po 2, 2 i 3 sztuki) oraz 57 fragmentów (w tym 6 w dwóch zlepkach po 2 i 4 okazy). Łącznie to 684 monety¹⁵:

- a. 677 w pełni zidentyfikowanych;
- b. trzy zidentyfikowane co do nominału i emitenta, ale o nieustalonej przynależności administracyjnej – dwa szelągi Zygmunta III nr kat. 650–651 (polskie, litewskie, miejskie?) oraz szeląg Krystyny (zlepek nr kat. 673–675);

¹⁴ Np. w skarbie z krakowskiego Kazimierza ukrytym po 1653 r. zarejestrowano m.in. półgrosz koronny Władysława Jagiełły, pojedyncze szelągi gdańskie i elbląskie Zygmunta I i znacznie liczniejsze monety Zygmunta III (M. Męciewska/ A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1650–1944*, s. 51, poz. 788). Bliższy terytorialnie Elkowi jest skarb z Racewa, gm. Sidra, pow. sokólski zdeponowany po 1655 r. Udokumentowano w nim półgrosz litewski Zygmunta Augusta, kilkaset monet Zygmunta III oraz liczne siedemnastowieczne monety obce (Ibidem, s. 64–65, poz. 830). Jeszcze większa luka wystąpiła w skarbie z Tarnowa, m. pow., ukrytym po 1663 r. Wśród monet polskich ujawniono półgrosz koronny Kazimierza Jagiellończyka, żadnego egzemplarza z XVI w. i kilkaset monet Zygmunta III i Jana Kazimierza (Ibidem, s. 93–94, poz. 966). Przykłady można oczywiście mnożyć, ale wydaje się to zbędne.

¹⁵ Przechowywane w zbiorach MHE pod nr. inw. AR-60/1/MHE do AR-60/694/MHE, bez numerów: AR-60/5/MHE, AR-60/134/MHE, AR-60/135/MHE, AR-60/152/MHE, AR-60/269/MHE, AR-60/306/MHE, AR-60/307/MHE, AR-60/544/MHE, AR-60/671/MHE, AR-60/672/MHE, AR-60/681/MHE do AR-60/689/MHE oraz AR-60/693/MHE. Trzy monety odnalezione w 2021 r., członkowie Stowarzyszenia „Jaćwież” przekazali do elckiej delegatury WUOZ w Olsztynie, gdzie nadal są przechowywane (stan na lipiec 2024 r.). Katalog 38 monet spoza skarbu zamieszczono jako Aneks 2 dołączony do niniejszej monografii.

- c. dwie o ustalonym nominale i pochodzeniu, ale nieznanym emitencie – szeląg inflancki ze zlepka nr kat. 669–670 oraz szeląg Prus Książęcych ze zlepka nr kat. 676–679;
- d. jedna o ustalonym nominale, ale nieznanym emitencie i pochodzeniu – półtorak ze zlepka nr kat. 671–672;
- e. jedna zupełnie wytarta, wymiarami i wagą zbliżona do siedemnastowiecznego szeląga (nr kat. 668). Za jej zaliczeniem w skład skarbu przemawiały zanieczyszczenia, podobne do nagromadzonych na innych monetach z zespołu.

Zbiorcza waga wszystkich egzemplarzy ze skarbu wraz z nawarstwieniami korozyjnymi to 684,70 g (w tym 10,05 g wagą monety w zlepkach). Po konserwacji ciężar monet zmniejszył się do 644,12 g.

II.3. DATA UKRYCIA

Wobec tego, że najmłodsze, pewnie datowane monety ze skarbu pochodzą z 1655 r., zapewne właśnie wówczas doszło do jego ukrycia. Za tym ustaleniem przemawia przede wszystkim brak jakichkolwiek egzemplarzy z roku 1656, choć jak to już wcześniej wskazano, emisji w Inflantach, Prusach Książęcych i Królewskich oraz w Polsce nie zaprzestano, a monety z tych lat powszechnie pojawiają się w innych skarbach¹⁶. Tak nakreślony zakres chronologiczny najłatwiej powiązać z początkiem II wojny północnej, powszechnie znanej w naszym kraju pod określeniem „potop szwedzki”. Również na pogranicznych terenach Prus Książęcych, do których należał Ełk, był to okres stałego zagrożenia. Jego źródłem najpierw były wojska szwedzkie, a po zawarciu przez Karola X Gustawa w Królewcu traktatu z elektorem Fryderykiem Wilhelmem, wojska polskie i litewskie¹⁷. Miasto wraz ze starostwem poważnie ucierpiało w 1656 r. Wojska Rzeczypospolitej i sprzymierzeni z nimi Tatarzy pustoszyli wtedy Prusy Książęce, by przymusić Fryderyka Wilhelma do zerwania sojuszu z Karolem X Gustawem. Znana jest kopia listu Wincentego Gosiewskiego, hetmana polnego litewskiego do Jana Kazimierza, wysłanego po bitwie pod Prostkami, w październiku. Hetman napisał w nim do króla

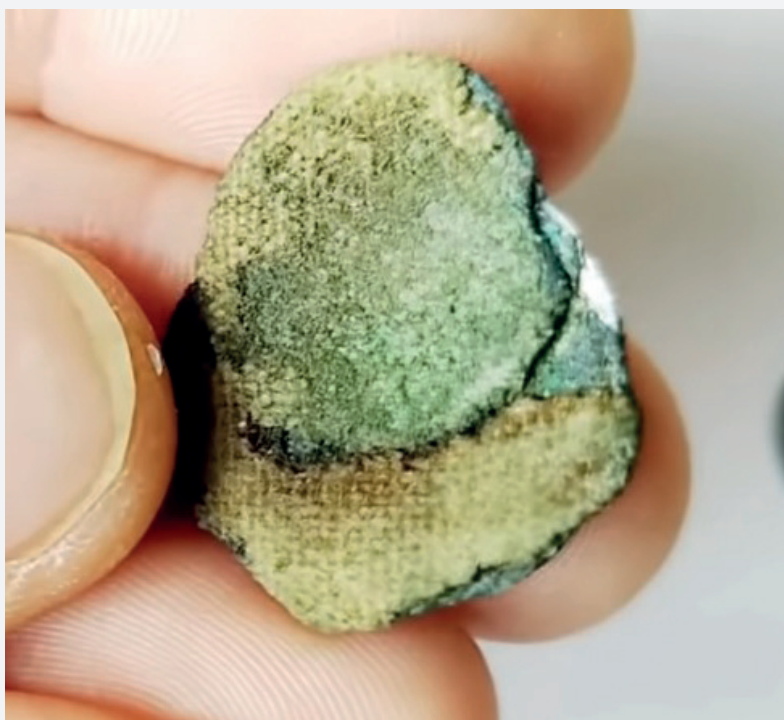
16 Zob. przypisy 10 i 11 w podrozdziale II.2.

17 Opis wydarzeń z tych lat zamieścił S. Achremczyk, *Ełk. Dzieje miasta*, Olsztyn 2012, s. 115–123.

m.in.: *Ełk miasto spalone*¹⁸. W pierwszych latach szwedzkiego najazdu nie brakowało zatem w tej okolicy zagrożeń mogących skłaniać do powierzenia monet ziemi. Fakt, że właściciel skarbu nigdy go nie podjął, pozwala spekulować, że został zabity, wzięty do niewoli lub musiał uciekać i nigdy do Ełku nie powrócił¹⁹.

II.4. SPOSÓB ZABEZPIECZENIA

Rozproszenie skarbu podczas modernizacji ul. Wojska Polskiego pozbawiło depozyt kontekstu archeologicznego. Z tego względu niewiele wiadomo o sposobie zabezpieczenia ukrytych monet. Tym niemniej członkowie Stowarzyszenia „Jaćwież” dostrzegli zmineralizowane ślady tkaniny na niektórych egzemplarzach [il. 15].

Il. 15. Ślady tkaniny na zlepku monet ze skarbu z Ełku. Fot. „Goldfinder - historia pisana wykrywaczem”

18 Z. Koszyła, *Nieznany dokument bitwy pod Prostkami w 1656 roku*, w: *Rocznik Białostocki*, t. IX/1970, s. 352.

19 Za uwagę recenzencką na ten temat bardzo dziękuję dr. M. Zawadzkiemu.

Monety zostały zatem przed zdeponowaniem zawinięte w materiał²⁰. Jednak nic ponadto nie da się powiedzieć o zabezpieczeniu zespołu. Znalazcy monet przekazali wprawdzie do MHE również fragmenty naczyń glinianych, ale wobec braku na tych ułamkach śladów śniedzi, niepodobna wykazać ich związku z depozytem. Analogie innych skarbów ukrytych w naczyniach ceramicznych wskazują, że grynszpan z korodujących monet niewątpliwie odłożyłby się na wewnętrznych ściankach naczynia.

II.5. STRUKTURA POCHODZENIA I NOMINAŁOWA MONET

Podstawowym elementem opisu skarbu monet jest omówienie ich struktury pochodzenia i nominałowej. Depozyt gromadny z Ełku w obu tych kategoriach prezentuje dużą różnorodność [il. 16].

Największy udział mają w nim monety inflanckie (315) oraz polskie i litewskie (215), które tworzą 77% zawartości skarbu. Dopiero na trzecim miejscu znajdują się miejscowe monety prusko-książęce, których odsetek w całości jest też wyraźnie niższy i stanowi 10% składu. W tym kontekście uwagę zwraca obserwacja Borysa Paszkiewicza z publikacji poświęconej znaleziskom numizmatycznym z Gdańska, zgodnie z którą przyjęcie w Inflantach polskiego systemu monetarnego Stefana Batorego wzmogło napływ do Prus pieniądza polskiego, litewskiego i inflanckiego²¹. Istnieje możliwość, że po uwzględnieniu większej liczby znalezisk wniosek ten trzeba będzie rozszerzyć także na terytorium Prus Książęcych. Dominacja w składzie skarbu drobnego pieniądza inflanckiego jest o tyle interesująca, że Fryderyk Wilhelm dwukrotnie zakazywał ich obiegu – w 1648 i 1649 r.²² Konieczność ponawiania zakazu²³ sama w sobie sugeruje jego niską skuteczność. Skład skarbu jest zaś tego potwierdzeniem.

Monety dominujące w zespole nie tworzą jednolitych grup. Tak pod względem chronologicznym, jak i emitentów. Za przykład niech posłużą egzemplarze pochodzące z Prus Królewskich, wśród których obserwujemy zarówno monety

---

20 W 2021 r., gdy po raz pierwszy opracowywałem skarb, ślady te nie były już widoczne. Nie było zatem możliwości poddania ich analizom specjalistycznym.

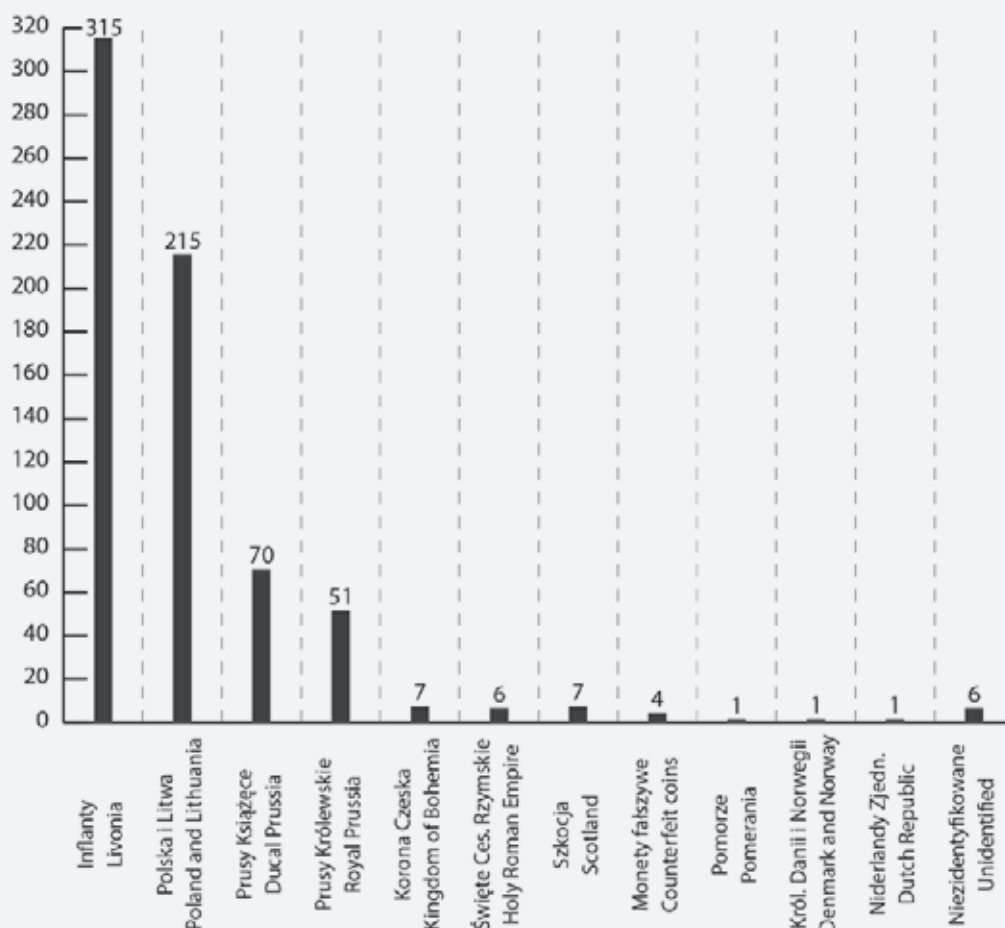
21 B. Paszkiewicz, *Moneta w dawnym Gdańsku. Badania archeologiczne w latach 1997-2009*, Gdańsk 2013, s. 235.

22 A. Mikołajczyk, *Obieg pieniężny w Polsce środkowej w wiekach od XVI do XVIII*, Wrocław 1980, s. 88; E. Mrowiński, *Monety Rygi*, Warszawa, s. 73-74.

23 Podobny wydał w 1638 r. również Jerzy Wilhelm (E. Mrowiński, op.cit., s. 73).

miejskie bite w Elblągu pod stemplami szwedzkich władców okupujących miasto, jak i Jana Kazimierza (1648–1668) oraz szwedzkie monety królewskie wybijane w Elblągu przez Gustawa II Adolfa (1621–1632) i Krystynę (1632–1654).

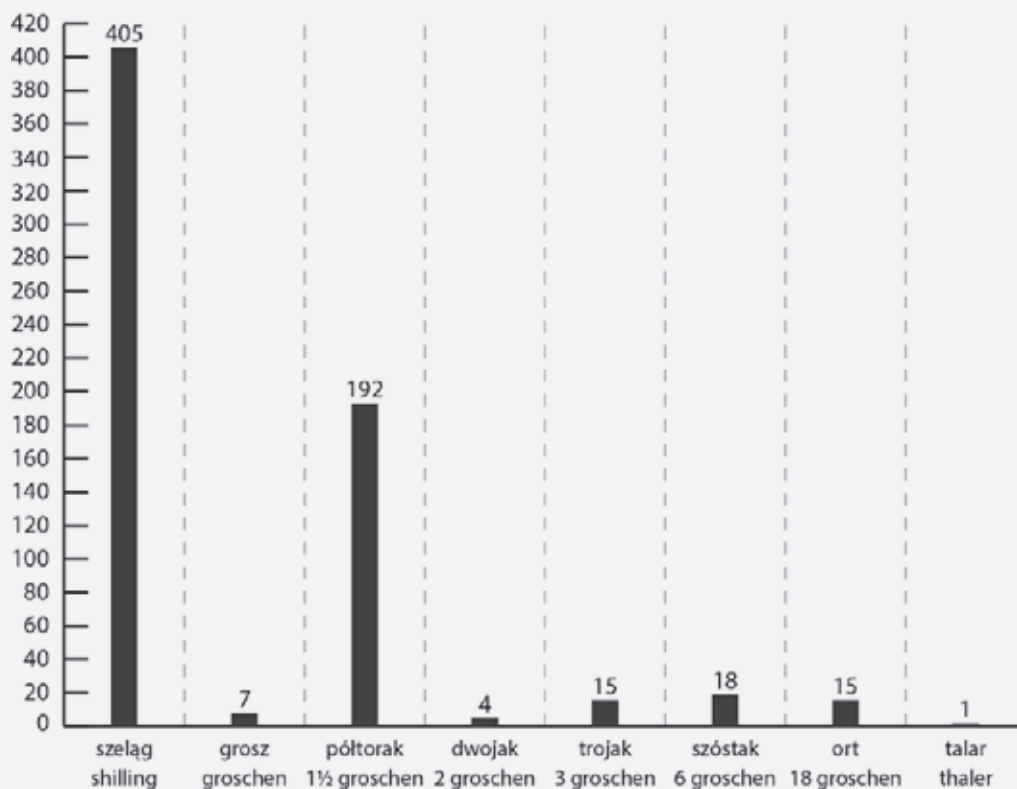

Il. 16. Struktura pochodzenia monet ze skarbu z Elku. Oprac. G. Śnieżko

Wraz z monetami z pozostałych krajów, omówię je niżej. Wcześniej jednak pochylić się trzeba nad strukturą nominalową skarbu z Elku, która także wykazuje duże zróżnicowanie [il. 17].

W omawianym skarbie reprezentowane są wszystkie najważniejsze nominały należące do systemu monetarnego Rzeczypospolitej, tj. szelągi, grosze, dwojaki (2 grosze), trojaki (3 grosze), szóstaki (6 groszy), orty (18 groszy) oraz talar (90 groszy). I choć liczebnością przeważają monety najniższych nominałów, tj. szelągi i półtoraki, to wartość zakumulowana w mniej licznych

pieniądzu srebrnym wyższych nominałów (szóstaki, orty, talar), stanowi ok. 40% kwoty przeliczonej na grosze według systemu monetarnego z lat pięćdziesiątych XVII w.: talar=5 ortów=15 szóstaków=30 trojaków=60 półtoraków=90 groszy=270 szelągów²⁴.

Il. 17. Struktura nominalowa monet należących do systemu monetarnego Rzeczypospolitej. Oprac. G. Śnieżko

Skoro skarb odnaleziono na terenie dawnych Prus Książęcych, to krótko uzasadnić trzeba użycie sformułowania o przynależności nominalowej do systemu monetarnego Rzeczypospolitej. Otóż w efekcie hołdu pruskiego książe Albrecht przystąpił w 1528 r. do unii monetarnej z Koroną, zachowując prawo do emisji własnej monety, ale na stopę polską²⁵.

²⁴ Z. Żabiński, *Systemy pieniężne na ziemiach polskich*, Wrocław 1981, s. 123, tabela 72.

²⁵ A. Mikołajczyk, *Geneza i rozwój nowożytnej monety polskiej na tle europejskim (XVI – poł. XVIII w.)*, Kraków 1983, s. 68, 74–76; B. Paszkiewicz, *Podobna jest moneta nasza do urodnej panny. Mała historia pieniądza polskiego*, Warszawa 2012, s. 71.

Poza nominałami znanymi z polskich ordynacji menniczych, w skarbie z Ełku zarejestrowałem również inne monety obce, tj. trzykrajcówki (12 egz.), dwupensy (7 egz.), 8 szelągów (8 skilling, 1 egz.) czy halersz (1 egz.). Nie udało się natomiast ustalić nominałów trzech monet ze zlepków nr kat. 669–670 oraz 676–679.

II.5.1. MONETY INFLANCKIE (315 EGZ.)

Il. 18. Monety inflanckie ze skarbu z Ełku: nr kat. 9: Ryga, Zygmunt III, szeląg, 1621, mennica Ryga; nr kat. 11: Ryga, Gustaw II Adolf, szeląg, 1624, mennica Ryga; nr kat. 42: Ryga, Gustaw II Adolf, szeląg lub 1½ szeląga (nominał niepewny), 1623, mennica Ryga; nr kat. 49: Ryga, Gustaw II Adolf, półtorak, 1624, mennica Ryga; nr kat. 91: Ryga, Krystyna, szeląg, 1646, mennica Ryga; nr kat. 232: Inflanty, Krystyna, szeląg, 1651, mennica Ryga. Fot. i oprac. G. Śnieżko

Monety inflanckie zarejestrowane w skarbie, to w zdecydowanej większości szelągi (307 sztuk). Poza nimi udokumentowałem tylko siedem półtoraków (nr kat. 43–49) oraz jedną rzadką monetę uważaną albo za półtoraszeląg²⁶, albo za monetę o niepewnym nominale – szeląg, grosz²⁷ lub półgrosz²⁸ (nr kat. 42).

Monety inflanckie ze skarbu dają się podzielić na dwa okresy pod względem przynależności państwowej i dwie grupy pod względem charakteru emisji. Starszy, gdy Inflanty były polsko-litewskim kondominium, reprezentowany jest zaledwie przez dwa szelągi miejskie Rygi wyemitowane pod stemplem Zygmunta III (1587–1632) [nr kat. 9–10; il. 18]. Na awersie noszą one monogram władcy – ukoronowaną literę S, z tarczą ze Snopkiem Wazów. W przypadku lepiej zachowanego egzemplarza ze skarbu z Ełku, jest on flankowany przez dwie ostatnie cyfry daty zapisane jako Z—1 (21). W otoku obu numizmatów czytelna jest tylko początkowa partia legendy: SIG[ismvndvs]²⁹ III D[ei] G[ratia] REX POL[oniae] – *Zygmunt III z Bożej łaski król Polski*. Jej końcowy fragment pozwalają odtworzyć dobrze zachowane szelągi, na których czytamy: M[agnvs] D[vx] L[itvaniae] (*wielki książę litewski*) lub D[vx] L[ivoniae] (*książę inflancki*)³⁰. W polu rewersu zamieszczono herb mały Rygi w kartuszu (skrzyżowane klucze i krzyżyk nad nimi), zaś w otoku legendę identyfikującą nominał: SOLIDVS CIVI[tatis] RIGENS[is] – *szeląg Miasta Rygi*. Ryska mennica miejska po poddaniu się miasta władzy Stefana Batorego, w 1581 r. przyjęła polski system monetarny, dostosowując go do królewskiej ordynacji z 5 stycznia 1580 r. Następnie kilkakrotnie zmieniał ją Zygmunt III³¹.

---

26 D. Fedorov, *Monety Pribaltiki XIII–XVIII stoletii*, Tallin 1966, s. 269, poz. 732; B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, op.cit., s. 34, poz. 13; G. Haljak (*Livonian Coins XIII–XVIII Century. Part II: Kingdoms. Livonian Coins from XVI–XVIII Century*, Tallinn 2011, s. 233, poz. 1464) takie określenie nominału opatrzył znakiem zapytania, a w przypisie 27 dopuścił, że może to jednak być szeląg, którego programem ikonograficznym z powodów politycznych lub ekonomicznych nawiązano do szelągów Wolnego Miasta Rygi.

27 B. Paszkiewicz, *Podobna*, s. 103, fot. 224: *grosz lub szeląg*.

28 Tak E. Mrowiński, op.cit., s. 143 i 223, poz. 456.

29 W tym miejscu i w kolejnych opisach monet, w nawiasach kwadratowych podaję rozwinięcia inskrypcji, nieobecne na stemplach.

30 Po jednej wersji legendy szelągów z 1621 r. zanotowali G. Fedorov (*Monety Pribaltiki*, s. 263, poz. 719 – zakończona POL D L) oraz E. Kopicki (*Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, poz. 8169 – zakończona POL M D L). Obie zarejestrowano zaś w katalogach Cz. Kamińskiego i J. Kurpiewskiego (*Katalog monet polskich. 1587–1632 (Zygmunt III Waza)*, Warszawa 1990, s. 475–476, poz. 2469–2475) oraz G. Haljaka, op.cit., s. 116, poz. 1125a i 1125b. W ostatnim z nich oba warianty zilustrowano fotografiami monet.

31 Z. Żabiński, op.cit., s. 106; A. Mikołajczyk, *Geneza*, s. 112; E. Mrowiński, op.cit., s. 45–48. O szelągach Rygi z okresu panowania polskich królów – zob. V. Dāboliņš, *The Fineness of Riga Schillings under Polish Rule (1581–1621)*, w: *The Ukrainian Numismatic Annual*, nr 4/2020, s. 131–143; V. Dāboliņš, *The Rise of the Riga Schillings (1582–1621)*, Tartu 2023.

Wszystkie pozostałe monety (313 egz.) powstały już pod szwedzką okupacją³², po zajęciu Rygi przez Gustawa II Adolfa w 1621 r. Szwedzki monarcha nie wprowadził jednak własnych jednostek monetarnych, ale zgodził się na kontynuację emisji według dotychczasowej – polskiej – stopy monetarnej. Produkowano przede wszystkim pieniądź drobny, tj. szelągi i półtoraki. Trwanie przy dotychczasowym, obcym przecież dla Szwedów, systemie menniczym pozwoliło na psucie pieniądza. Wskutek tego mennica i król osiągnęli duże zyski, a lichy pieniądź ryski zalał rynki sąsiednich państw, w szczególności Rzeczypospolitej i Prus Książęcych, ale nie Szwecji³³. W ten sposób Gustaw II Adolf zyskiwał podwójnie – mennica miejska zapewne dzieliła się z władcą wypracowanym zyskiem, a pieniądź niskiej jakości destabilizował gospodarkę Polski, Litwy i Prus³⁴. Wyrazem starań o zapobieżenie ich rozprzestrzenianiu są wspomniane już wyżej zakazy obiegu pieniądza ryskiego wprowadzane przez ksiąząt pruskich.

W produkcji menniczej nie tylko utrzymano polskie jednostki monetarne, ale też nieprzypadkowo naśladowano treść stempli, którą jednak zaopatrywano w elementy identyfikujące szwedzkiego władcę. Stąd na szelągach miejskich Rygi wybijanych za panowania Gustawa II Adolfa, Krystyny i Karola X Gustawa rewers nawiązuje do programu ikonograficznego szelągów Zygmunta III. W ślad za zmianami na szwedzkim tronie podążała też aktualizacja awersu. Monogram Gustawa II Adolfa (G z wpisanym w nie A), zastąpił inicjał C (Christina) pod koroną i ze Snopkiem w środku, a po nim pojawiło się ukoronowane C z wewnętrznym G – cyfra królewska Karola X Gustawa. W otoku zaś zapisywano skrócone imię i tytułaturę nowego władcy: GVST[avvs] ADOL[phvs] D[ei] G[ratia] REX S[veciae], następnie CHRISTINA D[ei] G[ratia] R[egina] S[veciae], a potem CAROLVS GVSTAV[vs] D[ei] G[ratia] R[ex] S[veciae]. Analogiczna modyfikacja stempli objęła półtoraki. Monety Gustawa II Adolfa od monet Zygmunta III tego nominału odróżniają detale awersu: umieszczone w otoku imię z tytułaturą szwedzkiego władcy oraz godła w tarczy hiszpańskiej, co jednak nie dotyczy herbu Snopek z pola sercowego, którym pieczętowali się obaj spokrewnieni władcy z dynastii Wazów. W każdym razie miejsce skwadrowanych na tarczy hiszpańskiej polskich półtoraków Orła i Pogoni, zajęły Trzy Korony Szwecji i Lew Götalandii. Ponadto w mennictwie ryskim za panowania Gustawa II Adolfa obserwujemy odwołanie do ikonosfery monetarnej jeszcze sprzed polsko-litewskich rządów

---

32 Stosuję termin „okupacja”, ponieważ mimo podboju Inflant przez Szwedów w 1621 r., dopiero król Jan Kazimierz postanowieniem pokoju oliwskiego z 1660 r. zrzekł się części Inflant z Rygą.

33 Opublikowane szacunki rozmiarów produkcji oscylują wokół 800 milionów wybitych szelągów miejskich Rygi i 400 milionów szelągów inflanckich (E. Mrowiński, op.cit., s. 72).

34 Zob. np. E. Mrowiński, op.cit., s. 60-62; B. Paszkiewicz, *Moneta*, s. 241. O jakości tych monet więcej w rozdziale III.

w Inflantach, tj. okresu, gdy Ryga miała status wolnego miasta (1561–1581)³⁵. Jest to wzmiankowany egzemplarz o nieustalonym nominale [nr kat. 42, il. 18]. Na jego stronie głównej widnieje budynek z bramą i dwoma wieżami z proporcami na szczycie oraz skrócony napis GVST[avvs] ADOL[phvs] D[ei] G[ratia] REX SVE[ciae], zaś w polu rewersu zamieszczono skrzyżowane klucze z krzyżykiem, rozdzielające skróconą datę 2—3, a w otoku inskrypcję MON[eta] NOVA CIVI[tatis] RIGENSI[s]. Rozpatrując przedstawienia osobno, strona główna wyobraża niepełny herb średni Rygi, zaś strona odwrotna herb mały miasta. Godła z awersu i rewersu odczytane wspólnie dadzą kompletny herb średni Rygi.

Panowanie Krystyny przyniosło istotną zmianę w mennictwie inflanckim, choć nie od razu. Mimo śmierci Gustawa II Adolfa w 1632 r. w bitwie pod Lützen, do 1635 r. nadal wybijano w Rydze drobny pieniądz z jego monogramem i imieniem, aktualizując nawet daty. Przykłady takiej immobilizacji są też w składzie ełckiego zespołu (numizmaty nr kat. 17–20). Pierwsze szelągi z inicjałem Krystyny są datowane na 1635 r.³⁶ Rozszerzenie produkcji monetarnej nastąpiło wraz z objęciem przez nią samodzielnych rządów w Szwecji w 1644 r. Jeszcze w tym samym roku poza mennicą miejską, w Rydze podjęto emisję pieniądza królewskiego, który w Inflantach miał mieć status regionalnego środka płatniczego i być produkowany według tej samej stopy, co moneta miejska. W rzeczywistości jednak oba zakłady miały ze sobą konkurować o zyski z emisji podwartościowego pieniądza. Wytwory mennicy miejskiej były kierowane na rynki Rzeczypospolitej, gdzie zaczęły trafiać także królewskie (inflanckie) szelągi i półtoraki. Obie mennice stale podnosiły stopę menniczą i nasyłały na siebie kontrole, których ustalenia przekazywano do stołecznego Sztokholmu³⁷. Monety królewskie mają awersy identyczne z miejskimi. Zmianie uległa natomiast ikonografia rewersu, na którym pojawił się wspięty na tylne łapy Gryf inflancki oraz napis SOLIDVS LIVONIAE – *szeląg Inflant*. Produkcję uruchomioną za panowania Krystyny, kontynuował potem jej następca Karol X Gustaw, którego pieniądz również zarejestrowano w składzie skarbu.

Ten krótki rys historyczny mennictwa inflanckiego jest niezbędny, by objaśnić dużą różnorodność najliczniejszego w składzie skarbu pieniądza. Rozkład monet uwzględniający panowania kolejnych władców oraz nominały jest następujący:

---

35 E. Mrowiński, op.cit., s. 41–44, 218.

36 B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, s. 39.

37 E. Mrowiński, op.cit., s. 63–64; zob. też monografię poświęconą królewskiej, szwedzkiej mennicy w Inflantach – A. Platbärzdis, *Die Königlich Schwedische Münze in Livland*, Stockholm 1968.

- a. monety miejskie Rygi:
- Zygmunt III, szeląg (2 egz.; il. 18: nr kat. 9)
  - Gustaw II Adolf, szeląg (31 egz.; il. 18: nr kat. 11)
  - Gustaw II Adolf, szeląg lub 1½ szeląga? (1 egz.; il. 18: nr kat. 42)
  - Gustaw II Adolf, półtorak (7 egz.; il. 18: nr kat. 49)
  - Krystyna, szeląg (141 egz.; il. 18: nr kat. 91)
  - Karol X Gustaw, szeląg (3 egz.; il. 13: nr kat. 191)
  - Krystyna lub Karol X Gustaw (emitent nieustalony), szeląg (1 egz.; nr kat. 193);
- b. szwedzkie monety królewskie Inflanct, mennica Ryga:
- Krystyna, szeląg (120 egz.; il. 18: nr kat. 232)
  - Karol X Gustaw, szeląg (8 egz.; il. 13: nr kat. 319)
  - emitent nieustalony, szeląg (1 egz. w zlepku nr kat. 669-670).

Podział monet według panowania kolejnych władców Szwecji wskazuje, że najbardziej zróżnicowane pod względem nominałowym są okazy wybite pod imieniem Gustawa II Adolfa. W tym przypadku mamy bowiem pieniądz trzech nominałów: szelągi, półtoraszeląg³⁸ oraz półtoraki. W każdym przypadku są to nominały najdrobniejsze spośród emitowanych. Z kolei najliczniejsze egzemplarze opuściły mennice Rygi za panowania Krystyny – łącznie to 261 sztuk, co daje 83% monet inflanckich. Są one też zupełnie jednorodne nominałowo – wszystkie to szelągi. Podobnie jest w przypadku monet Karola X Gustawa, ponieważ w asortymencie ryskiej i inflanckiej produkcji monety zdawkowej z lat jego rządów były wyłącznie takie monety³⁹. W skarbie odnotowałem tylko 11 okazów z jego monogramem. Najłatwiej objaśnić to ukryciem depozytu w początkowych latach panowania króla.

---

38 Lub dwóch nominałów, jeśli wyżej wspomniana moneta nie jest półtoraszelągiem. Wobec tego jednak, że mennictwo jego następców na szwedzkim tronie jest reprezentowane w składzie wyłącznie przez szelągi, ogólnego wniosku o większym zróżnicowaniu nominałowym to nie zmienia.

39 D. Fedorov, op.cit., s. 300-301, 304-305; G. Haljak, op.cit., s. 221-222, 255-257.

II.5.2. MONETY POLSKIE I LITEWSKIE (215 EGZ.)

Pieniądz wybijany w polskich mennicach zdecydowanie przeważa liczebnie w składzie skarbu nad tym z Wielkiego Księstwa Litewskiego – 184 wobec 29 egzemplarzy oraz dwa bliżej nieokreślone szelągi Zygmunta III (nr kat. 650–651). Najstarszym okazem z tego kręgu jest półgrosz Zygmunta Augusta z 1563 r. [il. 14: nr kat. 439]. W polu jego strony głównej zamieszczono Orła, a w otoku napis SIGIS[mvndvs] AVG[vstv] D[ei] G[ratia] REX POLO[niae] M[agnvs] D[vx] L[itvaniae] – *Zygmunt August z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski*. Rewers opatrzono Pogonią i legendą: MONETA MAGNI DVCAT[vs] LITV[aniae] – *Moneta Wielkiego Księstwa Litewskiego*, w którą wpleciono również herb Topór należący do zarządzającego mennicą wileńską Gabriela Tarty⁴⁰. Półgrosz ten jako jedyny pochodzi z okresu przed pełnym ujednoczeniem systemów monetarnych Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Dokonał go Stefan Batory ordynacją menniczą z 5 stycznia 1580 r., która zyskała miano „Stefanowskiej”. Wprowadzono nią tę samą stopę menniczą dla srebrnych monet polskich i litewskich, które też od tego czasu miały być opatrywane Orłem i Pogonią. Zarządem i dzierżawą mennic państwowych zajęło się dwóch urzędników – podskarbi (*thesaurarius*) koronny i litewski. Ordynacją wprowadzono także nowe jednostki pieniężne: dukaty, talary, półtalary, szóstaki, trojaki, grosze, półgrosze, szelągi, ternary, dwudenary i denary⁴¹. Mimo, że w skarbie z Ełku nie odnotowałem żadnej monety polskiej lub litewskiej króla Stefana, wspomnienie o jego reformie monetarnej było nieodzowne. Położyła ona bowiem podwaliny pod nowy system monetarny nie tylko Polski i Litwy, ale też Prus Królewskich, lennych Prus Książęcych i Inflant, gdzie w 1581 r. przyjęto Stefanowską ordynację menniczą.

---

40 Wykaz znaków mennicznych zamieszczono w rozdziale IV.

41 A. Mikołajczyk, *Geneza*, s. 112–113; B. Paszkiewicz, *Podobna*, s. 86.

Il. 19. Monety litewskie i polskie Zygmunta III ze skarbu z Ełku: nr kat. 445: Litwa, szeląg, 1625, mennica Wilno; nr kat. 452: Litwa, grosz, 1626, mennica Wilno; nr kat. 468: Polska, ternar, 1627, mennica Łobżenica; nr kat. 471: Polska, szeląg, 1626, mennica Bydgoszcz; nr kat. 603: Polska, półtorak, 1627, mennica Bydgoszcz; nr kat. 609: Polska, trojak, 1622, mennica Kraków; nr kat. 624: Polska, szóstak, 1624, mennica Kraków; nr kat. 642: Polska, ort, 1622, mennica Bydgoszcz. Fot. i oprac. G. Śnieżko

W składzie skarbu z Ełku przeważają monety Zygmunta III, które w grupie monet polskich i litewskich stanowią aż 90% (194 z 215 egz.):

- a. Litwa, Zygmunt III, mennica Wilno:
  - szeląg = 1/3 grosza (9 egz., il. 19: nr kat. 445)
  - grosz (4 egz., il. 19: nr kat. 452);

- b. Polska, Zygmunt III, mennice Kraków i Bydgoszcz:
- szeląg = 1/3 grosza (3 egz., il. 19: nr kat. 471)
  - półtorak = 1½ grosza (137 egz., il. 19: nr kat. 603)
  - trojak = 3 grosze (13 egz., il. 19: nr kat. 609)
  - szóstak = 6 groszy (18 egz., il. 19: nr kat. 624)
  - ort = 16 groszy⁴² (9 egz., il. 6: nr kat. 642).

Z powyższego zestawienia wynika, że monety litewskie to pieniądz zdawkowy. Szelągi mają awers znany z omówionych uprzednio monet ryskich tego nominału. Rewers zaś zgodny jest ze Stefanowską ordynacją nakazującą kładzenie na stemplach godeł Polski i Litwy. Dodano do nich inskrypcję głoszącą, że moneta to SOLIDVS M[agn]i D[vc]atvs] LITV[aniae] (*szeląg Wielkiego Księstwa Litewskiego*), zakończoną datą emisji. Z kolei grosze litewskie na awersie prezentują profilowe ujęcie głowy władcy w zamkniętej koronie oraz jego imię i tytułaturę. Na stronie odwrotnej widnieje Pogoń i legenda: GROSS[vs] MAG[ni] DVCA[tvs] LIT[vaniae], z datą na końcu. Sygnowano je herbami podskarbach wielkich litewskich – Bogoria należącym do Hieronima Wołłowicza, a następnie Wadwicz Krzysztofa Naruszewicza.

Bardziej różnorodne są okazy z mennic koronnych. Tu również przeważa moneta drobnych nominałów, zwłaszcza półtoraki (1½ grosza). Ikonografię ich stempli wzorowano na groszach Jana Zygmunta, elektora brandenburskiego (1608–1619) i regenta Prus Książęcych (1608–1618), wybijanych w Dreźnie w celu wyeksportowania na rynek pieniężny Rzeczypospolitej. Elektor ulegając polskiej presji zakończył tę działalność, ale od 1614 r. mennica bydgoska rozpoczęła emisję półtoraków o stemplach z podobnymi wyobrażeniami⁴³. Na stronie głównej zamieszczono ukoronowaną czwórdzielną w krzyż tarczę z powtórzonymi Orłem i Pogonią oraz Snopkiem w polu sercowym. Wokół niej wymieniono władcę wraz z jego skróconą tytułaturą: SIGIS[mv]ndvs] 3 D[ei] G[r]atia] REX P[oloniae] M[agn]vs] D[vc]x] L[it]vaniae]. Inskrypcję przedziela u dołu tarczka z cyfrą „3” oznaczającą najprawdopodobniej wartość trzech krajcarów⁴⁴. Centralnym motywem rewersu jest *globus cruciger* – jabłko królewskie z wpisaną we wnętrze liczbą 24, oznaczającą na brandenburskim pierwowzorze wartość 1/24 talara. Wokół biegnie inskrypcja informująca, że jest to MONE[ta] NO[va] REG[ni] POLO[niae] – *moneta nova Królestwa*

42 Wartość dla 1623 r. – Z. Żabiński, op.cit., s. 115, tabela 67.

43 B. Paszkiewicz, *Podobna*, s. 100–101.

44 Tak B. Paszkiewicz, *Podobna*, s. 100. A. Mikołajczyk (*Leksykon numizmatyczny*, Warszawa 1994, s. 244, hasło *Półtorak*) podał, że cyfra ta oznaczała trzy półgrosze. Z uwagi na to, że nominału takiego w polskim systemie monetarnym nie tylko nie emitowano w XVII w., ale też nie funkcjonował jako jednostka obrachunkowa, prawidłowo znaczenie cyfry „3” odczytał B. Paszkiewicz (za uwagę na ten temat dziękuję dr. M. Zawadzkiemu).

Polskiego. Półtoraki za panowania Zygmunta III stały się podstawową jednostką drobną⁴⁵, później powszechnie naśladowaną w Prusach Książęcych, Prusach Królewskich pod szwedzką okupacją, ale też w Rydze i Inflantach oraz w księstwie pomorskim Gryfitów.

Poza nimi w skarbie odnotowano również trojaki koronne (3 grosze). Był to nominał znany już w mennictwie Zygmunta I, ale międzynarodową rozpoznawalność przyniosła mu wysokiej jakości emisja Stefana Batorego, która zapewniła trojakom pozycję jednej z głównych walut ówczesnej Europy⁴⁶. Ta popularność spetryfikowała układ i treść ich stempli aż do lat rządów Jana III, gdy poza trojakiem tradycyjnego wzoru pojawiły się monety o zmienionej ikonografii. Choć pieniądz tego nominału najliczniej wybijały mennice Zygmunta III⁴⁷, poza aktualizacją stempli o własny wizerunek i imię król nie zmienił charakterystycznego zestawu i układu motywów. Zapewne ze względu na utrwaloną pozycję na europejskich rynkach, pod względem stylistycznym i napisowym trojaki zygmunto-wskie wzorowane były na monetach króla Stefana.

Na awersie zamieszczano zatem ukazaną z profilu głowę władcy w koronie, opisaną jego imieniem i tytułaturą. Na precyzyjnie rozplanowanej stronie odwrotnej, mimo niewielkiej średnicy krążka (ledwie ok. 20 mm), rytownicy stempli byli w stanie zmieścić: Orła, Pogoń, Snopek, datę emisji, herb podskarbiego, znak menniczny, nominał wyrażony liczbą rzymską (III) i słownie w trzech wierszach: GROS[svs] ARGE[ntevs] / TRIP[lex] REGN[i] / POLONI[ae] (*grosz srebrny potrójny Królestwa Polskiego*).

Z kolei stemple awersowe szóstaków (6 groszy) nie różniły się treścią od trojaków. Rewersowe natomiast są znane z dwóch wzorów – napisowego oraz ikonograficznego, według którego powstały wszystkie szóstaki obecne w skarbie z Ełku. Pod królewską koroną umieszczono na nich trzy tarcze z godłami Polski i Litwy oraz wazowskim Snopkiem. Pod obręczą korony widnieje natomiast liczbowe oznaczenie nominału (VI), które analogicznie jak na trojakach zapisano także słownie, tyle że w otoku: GROSS[vs] ARGE[ntevs] SEX[tvplex] REG[ni] POL[oniae] (*grosz srebrny poszóstny Królestwa Polskiego*).

Koronny pieniądz srebrny średniego nominału to dziewięć ortów Zygmunta III. Większa średnica krążków, wynosząca ok. 30 mm, umożliwiła przedstawienie

---

45 B. Paszkiewicz, *Podobna*, s. 101.

46 B. Paszkiewicz, *Podobna*, s. 90–91.

47 T. Iger, *Katalog trojaków polskich*, Warszawa 2008, s. 9.

na stemplach treści o bardziej manifestacyjnej wymowie. Na awersie jest to popiersie władcy w reprezentacyjnej zbroi, z zawieszonym na piersi orderem Złotego Runa i z mieczem oraz jabłkiem panowania trzymanymi w rękach. Rewers zaś wyobrażeniami nawiązuje do półtoraków – pod koroną ulokowano czteropolową tarczę ze skwadrowanymi godłami Polski i Litwy, i Snopkiem w polu sercowym. Bardziej rozbudowana jest też legenda otokowa, która kontynuuje się z jednej strony monety na drugą i na awersie głosi: SIGIS[mvndvs] III D[ei] G[ratia] REX POL[oniae] M[agnvs] D[vx] LI[tvaniae] RVS[siae] PRVS[siae] M[asoviae], a na rewersie: SAM[ogitia] LIV[onia] NEC N[on] SV[ecorvm] GOT[horvm] VAN[dalorvm]Q[ue] H[aeredita]RI[vs] R[ex] – *Zygmunt III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, inflancki, jak również Szwedów, Gotów i Wandalów dziedziczny król.*

Monety polskie Zygmunta III z ełckiego skarbu są sygnowane dwoma herbami. Na starszych jest to Sas, a na młodszych Półkozic. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na pojawiające się w skarbie monety z herbem Sas i datą 1625. Informacje zamieszczone na stemplach monet wydają się błędne, skoro Mikołaj Daniłowicz, sprawujący funkcję podskarbiego wielkiego koronnego, zmarł 30 maja 1624 r.⁴⁸ Tymczasem tylko w skarbie z Ełku odnotowałem 17 półtoraków z 1625 r. z tym herbem (nr kat. 569–585) i tylko dwa ze znakiem Półkozic następcy Daniłowicza na urzędzie podskarbiowskim, Hermolausa Ligęzy (nr kat. 590–591) [il. 20]. Co więcej – sytuacja tego typu dotyczy jeszcze szóstaków, choć tu proporcje są odwrotne – skarb zawiera jeden okaz z herbem Sas (nr kat. 626) i cztery ze znakiem rodowym Ligęzy (nr kat. 627–630). Trudno uznać to za pomyłkę rytowników stempli, skoro np. półtoraki wyszły spod różnych tłoków. Nie da się również przypisać im fałszerskiego charakteru, gdyż poza anachronicznym zestawieniem herbu i daty, stylistyka i dobór wyobrażeń nie odbiega od innych monet, a legendy zapisano bezbłędnie. Monety takie nie są też rzadkością, ponieważ i półtoraki, i szóstaki pojawiają się w katalogach numizmatycznych⁴⁹. Rozwiązanie przynosi literatura przedmiotu – herb Sas na monetach z 1625 r. nie należał do Mikołaja Daniłowicza, ale jego syna – Jana Mikołaja Daniłowicza, który na początku 1625 r. został administratorem skarbu koronnego⁵⁰.

48 K. Chłapowski/ S. Ciara/ Ł. Kądziela/ T. Nowakowski/ E. Opaliński/ G. Rutkowska/ T. Zielińska, *Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku*, Kórnik 1992, s. 125.

49 Cz. Kamiński/ J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1587–1632*, s. 96, poz. 498–499 (półtoraki) oraz s. 280, poz. 1529 (szóstak).

50 I. Zagórski, *Monety dawnej Polski jakoteż prowincyj i miast do niej niegdy należących, z trzech ostatnich wieków zebrane, uporządkowane i z przywiedzeniem źródeł historycznych opisane*, Warszawa 1845, s. 143–144; Z. Kielb, *Herby urzędników polskich i litewskich na monetach oraz liczmanach emitowanych w latach 1479–1707*, Puławy 2015, s. 148–149, 162–165. Za wskazówki literaturowe dziękuję dr. M. Zawadzkiemu.

Il. 20. Półtoraki Zygmunta III z 1625 r. z herbem Sas (nr kat. 571) i Półkozic (nr kat. 590). Fot. i oprac. G. Śnieżko

Uwagę przyciąga jeszcze moneta będąca świadectwem istnienia za panowania Zygmunta III mennicy prywatnej. Została założona w Łobżenicy (ob. w woj. wielkopolskim), przez Andrzeja Krotoskiego⁵¹. Mimo złego stanu zachowania, monetę zidentyfikowałem jako ternar, tj. trzy denary z 1627 r. [il. 19: nr kat. 468]. Pod względem ikonograficznym naśladuje szelągi Zygmunta III. Na awersie wyobrażono bowiem ukoronowany monogram króla z tytułaturą w otoku, a na rewersie trójdzielną tarczę z godłami Polski i Litwy, herbem Bróg (Leszczyca) Krotoskiego oraz Snopkiem Wazów w polu sercowym.

Kolejne lata emisji niosły zmiany jakości monet koronnych, w tym trojaków, szóstaków i ortów ujawnionych w skarbie z Ełku. Sukcesywnie wprowadzanymi ordynacjami mennicznymi dewaluowano monety niskich i średnich nominałów, czym starano się zaradzić reperkusjom kryzysów trapiących rynki pieniężne Europy Zachodniej pierwszej połowy XVII w. Wywołała je masowa produkcja w licznych mennicach monety drobnej, o jakości stale pogarszanej przez żądnych zysku przedsiębiorców mennicznych. Skutkowało to drastycznym spadkiem jej wartości względem talarów i dukatów, których nie psuto. Pieniądz gruby i dobrą monetą niższych nominałów wyławiano z obiegu i wywożono w celu przetopienia i przebicia na monetę gorszej jakości. W cesarstwie rzymsko-niemieckim kryzys pierwszej ćwierci XVII stulecia nazwano *Kipper- und Wipperzeit*⁵².

Na fali kryzysu, który dotknął również Rzeczpospolitą, w 1627 r. zakazano emisji pieniądza zdawkowego. Za panowania Władysława IV decyzję tę

51 Zob. poświęconą jej monografię – T. Opozda, *Mennica łobżenicka*, Wrocław 1975; o produkcji ternarów – s. 82-107.

52 A. Mikołajczyk, *Geneza*, s. 94-99.

przedłużano, wypuszczając jedynie pieniąż wyższych nominałów⁵³, który jednak nie pojawił się w skarbie.

Emisję monety drobnej wznowił dopiero w 1650 r. Jan Kazimierz, który już na początku rządów starał się zapanować nad chaosem monetarnym powstałym w pierwszej połowie XVII stulecia. Ordynacją menniczną z 16 maja 1650 r. król zaprowadził w mennictwie polskim nowy system wagowy, przyjmując za podstawę stopę niemieckich talarów cesarskich, w miejsce wcześniejszej grzywny krakowskiej (201,802 g)⁵⁴. Na decyzję tę wpłynęło rosnące zapotrzebowanie ludności na pieniąż drobny oraz działalność szwedzkich mennic w Rydze i Elblągu, trafnie określona przez Andrzeja Mikołajczyka „dywersyjną”, która *nie pozwalała na dłuższą bezczynność*⁵⁵.

Il. 21. Monety litewskie i polskie Jana Kazimierza ze skarbu z Elku: nr kat. 465: Litwa, szeląg, 1653, mennica Wilno; nr kat. 467: Litwa, grosz, 1652, mennica Wilno; nr kat. 647: Polska, dwojak (2 grosze), 1651, mennica Bydgoszcz; nr kat. 648: Polska, ort, 1621, mennica Bydgoszcz. Fot. i oprac. G. Śnieżko

53 Z. Żabiński, op.cit., s. 116; A. Mikołajczyk, *Geneza*, s. 127-129.

54 Z. Żabiński, op.cit., s. 106, 120; A. Mikołajczyk, *Geneza*, s. 130-135.

55 Ibidem, s. 131-132.

Monety Jana Kazimierza w skarbie przedstawiają dużą dysproporcję. Znacznie liczniejsze są numizmaty litewskie – łącznie to 15 egzemplarzy, wśród których aż 14 to szelągi. Na ich stronie głównej wyobrażono ukoronowaną cyfrę królewską – ICR (Ioannes Casimirvs Rex), a osobę emitenta wymieniono również w otoku. Głównym motywem stempli rewersowych jest Pogoń pod wielkksiążęcą mitrą [il. 21: nr kat. 465]. Pod nią zaś obserwujemy herb podskarbiego wielkiego litewskiego – na okazach z 1652 r. to Gozdawa Gedeona Michała Tryzny, a z 1653 r. Korwin, którym pieczętował się jego następca na urzędzie, Wincenty Korwin Gosiewski. Zwarta reprezentacja szelągów litewskich została zaburzona tylko przez grosz Jana Kazimierza z 1652 r., zachowany w ok. 1/3, z widocznym fragmentem ukoronowanej głowy władcy na awersie i Pogonią na stronie odwrotnej [il. 21: nr kat. 467].

Zarejestrowałem tylko trzy egzemplarze monet koronnych z pierwszych lat panowania Jana Kazimierza. Do kategorii pieniądza zdawkowego zalicza się dwojak (2 grosze), z Orłem ze Snopkiem na piersi i inskrypcją z królewskim imieniem i tytułami. Przy szponach ptaka wyraźnie wyeksponowano inicjały C—G mincmistrza mennicy bydgoskiej Christopha Guttmanna. Na rewersie pod zamkniętą koroną oznaczono nominał – II – i sprecyzowano, że jest to MON[eta] ARG[entea] REG[ni] POL[oniae] – *moneta srebrna Królestwa Polskiego*, powstała w 1651 r. w czasach urzędowania podskarbiego wielkiego koronnego Bogusława Leszczyńskiego, do którego należał herb Wieniawa [il. 21: nr kat. 647]. Dwie pozostałe sztuki koronne – orty – to już pieniądz średniego nominału [il. 13: nr kat. 649; il. 21: nr kat. 648]. Pod względem ikonograficznym powielają one program ortów Zygmunta III⁵⁶, przy czym wizerunek królewski jest skromniejszy. W otoku awersu obu ortów Jana Kazimierza zamieszczono napis, brzmiący po przetłumaczeniu z łaciny: *Jan Kazimierz z Bożej łaski król Polski i Szwecji*, ale inskrypcje rewersowe są odmienne. Na monecie z 1655 r. (nr kat. 649) widnieje napis: MONET[a] ARGENT[ea] REGNI POL[oniae], natomiast na okazy z 1651 r. (nr kat. 648): CIVITAT[is] BIDGOSTIENS[is], dokładnie lokalizujący miejsce powstania. O egzemplarzu tym warto wspomnieć szczegółowiej⁵⁷. Jest on namacalną realizacją królewskiego uniwersału z 14 stycznia 1651 r. Władca ustalił nim wartość orta na 21 groszy (w miejsce wcześniejszych 18). Zmianę kursu wyrażają zapisane na rewersie cyfry 2—1, widniejące po obu stronach czteropolowej tarczy z herbami. Monety te stanowią dużą rzadkość. Akt

---

56 Władysław IV nie emitował ortów – znana jest tylko unikatowa próba z datą 1635 – Cz. Kamiński/J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1632–1648 (Władysław IV)*, Warszawa 1984, s. 13.

57 Zwrócono na niego uwagę również w katalogu wystawy – J. Knyżewski/D. Jurczak/B. Dziewanowski-Stefańczyk, op.cit., s. 36–37.

prawny obowiązywał tylko nieco ponad miesiąc, ponieważ 24 lutego 1651 r. Jan Kazimierz wydał kolejny uniwersał uchylający styczniowe zarządzenie, jako niedostosowane do realiów rynkowych⁵⁸.

II.5.3. MONETY PRUS KSIĄŻĘCYCH (70 EGZ.)

Pieniądz miejscowy dla Ełku tworzy trzecią pod względem liczebności grupę numizmatów ukrytych w skarbie. Są one jednak przeszło trzykrotnie mniej liczne od uprzednio omówionych monet polskich. W składzie depozytu znajdujemy pieniądz dwóch Hohenzollernów: księcia Jerzego Wilhelma (1620–1640) oraz jego syna i następcy, Fryderyka Wilhelma (1640–1688), zwanego Wielkim Elektorem.

W lennym Księstwie Pruskim, w latach osiemdziesiątych XVI w. przyjęto system monetarny wprowadzony wspomnianą już reformą króla Stefana⁵⁹. Stąd też w skarbie obecność nominałów znanych z poprzednich podrozdziałów: szelągów, półtoraków i ortów. W analizowanym materiale nie rozkładają się one równomiernie na panowania obu władców, ponieważ mennictwo młodszego z książąt reprezentowane jest wyłącznie przez szelągi. Monety pozostałych nominałów powstały w latach rządów jego ojca. Oto ich podział:

- a. Jerzy Wilhelm, mennica Królewiec:
  - szeląg (9 egz.; il. 22: nr kat. 374)
  - półtorak (15 egz.; il. 22: nr kat. 382, 386, 389)
  - ort (2 egz.; il. 22: nr kat. 395);
- b. Fryderyk Wilhelm, mennica Królewiec:
  - szeląg (43 egz.; il. 13: nr kat. 431);
- c. Jerzy Wilhelm lub Fryderyk Wilhelm (emitent nieustalony), szeląg (1 egz. ze zlepka nr kat. 676-679).

---

58 R. Rybarski, *Skarb i pieniądz za Jana Kazimierza, Michała Korybuta i Jana III*, Warszawa 1939, s. 382-383.

59 Z. Żabiński, op.cit., s. 164; A. Mikołajczyk, *Geneza*, s. 109.

Il. 22. Monety Jerzego Wilhelma ze skarbu z Elku: nr kat. 374: Prusy Książęce, szeląg, 1623-1633 (data nieczytelna), mennica Królewiec; nr kat. 382: Prusy Książęce, półtorak, 1623, mennica Królewiec; nr kat. 386: Prusy Książęce, półtorak, 1624, mennica Królewiec; nr kat. 389: Prusy Książęce, półtorak, 1626, mennica Królewiec; nr kat. 395: Prusy Książęce, ort, 1624, mennica Królewiec. Fot. i oprac. G. Śnieżko

Stemple szelągów prusko-książęcych obu władców miały taką samą kompozycję. Awers nosi wyobrażenie Orła Księstwa w Prusach, tj. z monogramem polskiego władcy na piersi. Na monetach Jerzego Wilhelma cyfrą tą była ukoronowana litera S – Zygmunta III, a na szelągach Fryderyka Wilhelma IC lub ICR⁶⁰ Jana Kazimierza, ale już bez korony. Może więc była to ikonogra-

60 Jako „IC” monogram królewski odczytał E. Bahrfieldt, *Die Münzen- und Medaillen-Sammlung in der Marienburg*, vol. I, *Münzen und Medaillen der Provinz Preussen vom Beginn der Prägung bis zum Jahre 1701*, Danzig 1901, s. 153, poz. 1570. Ogląd zdjęć dobrze zachowanych szelągów z aukcji antykwarecznych każe dopuścić, że jest to jednak ICR, odpowiadające cyfrze Jana Kazimierza z monet polskich. W połowie trzonu litery I widnieje bowiem detal niezwiązany ani z nią, ani z C, najprawdopodobniej oddający brzusek litery R, która jednak zostałaby zaznaczona tylko fragmentarycznie, tj. bez dolnej nóżki i w ligaturze z literą I – zob. np. egzemplarz nr 143517 z e-aukcji 271 Warszawskiego Centrum Numizmatycznego (<https://wcn.pl/eauctions/170706/details/78001/Prusy-Ksiazece-1525-1657-szelag-1654>, data wejścia na stronę 28.08.2024).

ficzna manifestacja postępującej emancypacji elektora? O emitencie informuje legenda: GEORG[ivs] WILH[elmvs], a potem FRID[ericvs] WILH[elmvs] MAR[chio] BR[andenbvr gensis] S[acri] R[omani] I[mperii] EL[ector] – Jerzy Wilhelm lub Fryderyk Wilhelm elektor Marchii Brandenburskiej Świętego Cesarstwa Rzymskiego. Rewers nosi zaś monogram władcy – G z wpisanym w jego wnętrze W albo F nałożone na W. W otoku odczytujemy napis SOLIDVS PRVSSIAE, rozdzielony w dolnej partii tarczą herbową z szachownicą Hohenzollernów.

Stemple półtoraków zwanych po niemiecku *dreipöcker* naśladują ikonografię polskich monet tego nominału. Na bardziej szczegółowym poziomie można je podzielić na dwie grupy, a ponadto w obrębie młodszej z nich można dodatkowo wyróżnić jeszcze co najmniej dwie podgrupy. Przykłady wszystkich zidentyfikowałem w składzie skarbu. Ich cechy wspólne to imię i tytułatura księcia, tożsame z legendą szelągów oraz zestaw wykorzystanych wyobrażeń. Odmienna jest natomiast konfiguracja przedstawień oraz legend rewersu, które dają się ułożyć w ciąg chronologiczny. W polu awersu najstarszych, które w elckim skarbie wystąpiły w pięciu egzemplarzach (nr kat. 380–384; il. 22), wyobrażono jabłko panowania z liczbą 24, zestawione z inskrypcją otokową prezentującą osobę emitenta. Na rewersie natomiast zamieszczono czwórdzielną w krzyż tarczę hiszpańską z godłami Brandenburskiej (Orzeł), Prus Książęcych (Orzeł), Księstwa Kliwii (gwieździście ułożone berła), Księstwa Jülich lub Bergu (Lew wspięty na tylnych łapach znajdował się w herbie ich obu⁶¹) oraz Berłem – atrybutem urzędu arcy podkomorzego Świętego Cesarstwa Rzymskiego w polu sercowym. Towarzyszy jej francuska dewiza DIEV & MON DROICT (*Bóg i moje prawo*). Półtoraki z takim zestawem napisów i przedstawień produkowano od 1622 do 1624 r., gdy nastąpiła modyfikacja obejmująca zamianę przedstawień miejscami⁶². Tarczę z godłami okolo no tytułaturą elektorską, a jabłko panowania inskrypcją MONE[ta] NO[va] DVC[atvs] PRVS[siae] (*Moneta nowa Księstwa Pruskiego*), która wyparła dewizę (2 egz. nr kat. 385–386; il. 22). Do kolejnej zmiany doszło w 1625 r. Tym razem dotyczyła ona godeł. Wszystkie najmłodsze półtoraki Jerzego Wilhelma ze skarbu⁶³ na tarczy prezentują herby Brandenburskiej (Orzeł), Pomorza (Gryf), Burgrabstwa Norymbergi (Lew wspięty na tylnych łapach)⁶⁴, Prus Książęcych (Orzeł) oraz niezmiennie Berło [il. 22: nr kat. 389].

61 Za konsultację poprawności identyfikacji godła bardzo dziękuję prof. dr. hab. Borysowi Paszkiewiczowi z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

62 E. Bahrfieldt, op.cit., s. 118–125.

63 Osiem egzemplarzy z lat 1625–1627, o nr. kat. 387–394.

64 Za pomoc w identyfikacji dziękuję prof. B. Paszkiewiczowi.

Orty Jerzego Wilhelma, podobnie jak półtoraki, wyraźnie nawiązują do monet Zygmunta III tego nominału. Przejawia się to w reprezentacyjnym, półpostaciowym wizerunku księcia w kapeluszu i płaszczu elektorskim, z berłem wspartym na prawym ramieniu i lewą ręką spoczywającą na rękojeści miecza. Na stemplach rewersowych wyryto taką samą tarczę, jak na wyżej opisanych, starszych półtorakach. Legendę obu egzemplarzy ze skarbu zapisano po niemiecku. Kontynuuje się ona z jednej strony monety na drugą zaczynając od awersu: GEORG WILHELM V[on] G[ottes] G[naden] M[arkgraf] Z[v] BRAN[denbvr]g / rewers: D[es] H[eiligen] R[ömischen] R[eichs] ERT[z] C[ämmerer] V[nd] CHVRF[ürst] I[n] P[revssen] Z[v] G[ülich] C[leve] B[erg] H[erzog] (*Jerzy Wilhelm z Bożej łaski margrabia brandenburski, Świętego Cesarstwa Rzymskiego arcy podkomorzy i elektor, w Prusach, jak i Jülich⁶⁵, Kleve i Bergu książę*). Tytulatura i zestaw herbów mają zapewne charakter roszczeniowy, związany ze sporem Hohenzollernów z Wittelsbachami o Zjednoczone Księstwa Jülich-Kleve-Berg, który skutkowało objęciem Księstw Jülich i Berg przez tę ostatnią.

II.5.4. MONETY PRUS KRÓLEWSKICH (51 EGZ.)

Choć monety przypisane Prusom Królewskim na tle poprzednio omówionych stanowią grupę nieliczną, to jednocześnie bardzo różnorodną. W skarbie z Ełku wyróżniłem egzemplarze z mennic miejskich Gdańska i Elbląga pod polskim panowaniem i pod szwedzką okupacją oraz pieniądź królewski emitowany przez Szwedów po zajęciu drugiego z ośrodków. Klasyfikacja numizmatów prezentuje się następująco:

- a. monety miejskie Gdańska:
  - Zygmunt I, szeląg (1 egz.; il. 14: nr kat. 324)
  - Stefan Batory, grosz (1 egz.; il. 3: nr kat. 325)
  - Zygmunt III, ort (2 egz.; il. 23: nr kat. 326, 327)
  - Jan Kazimierz, dwojak (2 egz.; il. 23: nr kat. 680-681);

- b. monety miejskie Elbląga pod okupacją szwedzką:
  - Gustaw II Adolf, szeląg (8 egz., il. 24: nr kat. 331)
  - Gustaw II Adolf, grosz (1 egz., il. 24: nr kat. 336)
  - Gustaw II Adolf, półtorak (3 egz., il. 24: nr kat. 337)
  - Gustaw II Adolf, trojak (1 egz., il. 24: nr kat. 340)

---

65 Wcześniejszy wariant nazwy księstwa Jülich brzmiał „Gülich”.

- Krystyna, szeląg (1 egz., il. 24: nr kat. 341)
  - Gustaw II Adolf lub Krystyna (emitent nieustalony), szeląg (1 egz.; il. 8: nr kat. 342);
- c. monety miejskie Elbląga:
- Jan Kazimierz, dwojak (1 egz., il. 23: nr kat. 323);
- d. szwedzkie monety królewskie wybijane w mennicy elbląskiej:
- Gustaw II Adolf, półtorak (20 egz., il. 24: nr kat. 347)
  - Gustaw II Adolf, trojak (1 egz., il. 24: nr kat. 362)
  - Krystyna, półtorak (8 egz., il. 24: nr kat. 364).

Il. 23. Monety miejskie Gdańska i Elbląga pod polskim panowaniem, ze skarbu z Elku: nr kat. 326: Gdańsk, Zygmunt III, ort, 1617, mennica Gdańsk; nr kat. 327: Gdańsk, Zygmunt III, ort, 1623, mennica Gdańsk; nr kat. 680-681: Gdańsk, Jan Kazimierz, dwojak, 1651 lub 1652 (data niewidoczna), mennica Gdańsk; nr kat. 323: Elbląg, Jan Kazimierz, dwojak, 1651, mennica Elbląg. Fot. i oprac. G. Śnieżko

Il. 24. Monety miejskie Elbląga pod szwedzką okupacją i szwedzkie monety królewskie z mennicy elbląskiej, ze skarbu z Elku: nr kat. 331: Elbląg, Gustaw II Adolf, szeląg, 1633, mennica Elbląg; nr kat. 341: Elbląg, Krystyna, szeląg, 1633–1635 (data niewidoczna), mennica Elbląg; nr kat. 336: Elbląg, Gustaw II Adolf, grosz, 1629, mennica Elbląg; nr kat. 337: Elbląg, Gustaw II Adolf, półtorak, 1629, mennica Elbląg; nr kat. 340: Elbląg, Gustaw II Adolf, trojak, 1631–1632 (data niewidoczna), mennica Elbląg; nr kat. 347: Prusy Królewskie (szwedzka okupacja), Gustaw II Adolf, półtorak, 1632, mennica Elbląg; nr kat. 362: Prusy Królewskie (szwedzka okupacja), Gustaw II Adolf, trojak, 1632, mennica Elbląg; nr kat. 364: Prusy Królewskie (szwedzka okupacja), Krystyna, półtorak, 1634, mennica Elbląg. Fot. i oprac. G. Śnieżko

Gdańską mennicę miejską, poza wzmiankowanym już szelągim Zygmunta I, w XVI w. opuścił jeszcze zachowany w dwóch fragmentach grosz króla Stefana [il. 3: nr kat. 325]. Więcej egzemplarzy o gdańskiej proveniencji pochodzi ze stulecia XVII. Są to dwa orły z lat 1617 i 1623 [il. 23: nr kat. 326 i 327], z reprezentacyjnym wizerunkiem Zygmunta III na awersie. Strona odwrotna za główny motyw ma herb wielki Gdańska. Kolejnym elementem informującym o miejskim charakterze emisji, jest legenda otokowa: MONETA CIVIT[atis] GEDANENSIS. Dwa następne egzemplarze pochodzące z tego miasta zidentyfikowałem w zlepku nr kat. 680–681 [il. 23]. Po jego jednej stronie daje się dostrzec zarys kartusza herbu miejskiego i fragment legendy otokowej umożliwiającej jednoznaczne wskazanie nominału – [GR]OS•CIV•GED•DUP•, czyli *grosz Miasta Gdańska podwójny*. Monety takie emitował tylko Jan Kazimierz w latach 1651–1652. Na odwrotnej stronie zlepka znajduje się natomiast awers drugiej monety z widoczną dolną partią popiersia oraz fragmentem legendy otokowej [...]D•G•R•P•M•D•L•R\\, o brzmieniu również odpowiadającym dwugroszom tego króla⁶⁶. Stan tych egzemplarzy jest też okazją do krótkiej dygresji. Ilustracje zamieszczone w niniejszej książce przedstawiają liczne, w pełni czytelne monety, nierzadko o znakomitej prezencji. Może to prowadzić do generalizacji, że tak właśnie wygląda większość znalezisk numizmatycznych. Tymczasem tak nie jest, a numizmatycy nie zawsze mają możliwość pracy na dobrze zachowanych i oczyszczonych monetach. Sytuacje identyfikowania egzemplarzy tylko na podstawie fragmentarycznie zachowanych monet lub zarysu herbów, postaci, czy nawet charakterystycznego wyglądu pojedynczych liter nie należą do rzadkości. Przykładów jest więcej również w ełckim depozycie [il. 14: nr kat. 324; il. 19: nr kat. 468; il. 21: nr kat. 467; il. 24: nr kat. 336].

Wracając jednak do omówienia skarbu z Ełku, najstarsze w jego składzie egzemplarze z mennicy elbląskiej powstały podczas szwedzkiej okupacji miasta w latach 1626–1635. W 1627 r. Gustaw II Adolf wystawił Elblągowi przywilej menniczny, w którym zawarował sobie konieczność opatrywania stempli swoją podobizną lub szwedzkimi godłami. Jednocześnie Szwedzi podjęli tam własną produkcję menniczą. Równolegle emitowano więc pieniądź tych samych nominałów, spośród których w skarbie z Ełku obecne są drobne monety – szelągi, półtoraki i trojaki. Na ich awersach faktycznie umieszczano monogram lub wizerunek króla oraz jego imię. Odmienności pozwalające wskazać charakter emisji występują tylko w końcowych partiach inskrypcji rewersowych. Legenda monet miejskich kończyła się skracanym zapisem CIVI[tatis] ELB[ingensis], zaś królewskich REG[ni] SVE[ciae]. W literaturze

---

66 Cz. Kamiński/J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1649–1696*, s. 169–170.

przedmiotu wykazano jednak, że podział ten w istocie musiał być iluzoryczny, ponieważ Marsilius Philipson, dzierżawiący mennicę od rady miejskiej, oddawał Szwedom wypracowany dochód menniczy⁶⁷. Jego znaki – serce z dwoma strzałami oraz kapelusz kardynalski na łuku (jeden z trzech, które miał w herbie) obserwujemy zresztą zarówno na monetach miejskich, jak i szwedzkich z mennicy elbląskiej. W praktyce więc to Królestwo Szwecji było beneficjentem i królewskiej, i miejskiej aktywności menniczej. Konfrontacja wyników analiz metrologicznych monet z zapisami kontraktu menniczego Szwedów z Philipsonem z 1631 r. ujawniła też prawdziwe zamiary władz okupacyjnych. Emisję prowadzono według polskiego systemu monetarnego, ale jakość szwedzkich monet była zdecydowanie niższa od nakazanej ordynacją Zygmunta III⁶⁸. Toteż szwedzkie mennictwo elbląskie jest, kolejnym po monetach ryskich i inflanckich, przykładem działalności mającej przynosić zysk zarówno ekonomiczny, jak i polityczny płynący z destabilizacji gospodarczej rynków Rzeczypospolitej i Prus Książęcych. Emisje tego pieniądza były więc celowane w rynki obce, z których ściągano wyższej jakości monety. Ułatwieniu tego procederu służyło ściśle wzorowanie się Szwedów na ikonografii monet polskich. Te zbieżności dotyczyły przede wszystkim zestawu używanych wyobrażeń, a na poziomie szczegółowym również podobieństw wizerunku Zygmunta III i Gustawa Adolfa. Choć akurat w tym ostatnim przypadku, ze względu na pokrewieństwo łączące obu władców (mieli wspólnego dziadka – Gustawa I Wazę, króla Szwecji), fizyczne podobieństwo mogło być prawdziwe. W skarbie z Ełku dobrze ilustrują to grosze, półtoraki i trojaki [il. 24: nr kat. 336, 337, 340, 347, 362]. Samo ich pojawienie się w skarbie poświadcza niską skuteczność administracji Jerzego Wilhelma w egzekwowaniu książęcego nakazu konfiskaty tych monet z rynku pieniężnego Prus Książęcych⁶⁹. Mimo, że władca wydał go w 1632 r., to w depozycie, analogicznie jak w grupie pieniądza ryskiego, obecne są emitowane pośmiertnie monety z imieniem Gustawa II Adolfa: szelągi z 1633 r. (nr kat. 331 i 332) i 10 półtoraków (nr kat. 348–357), jak i monety Krystyny: szeląg [il. 24: nr kat. 341] i osiem półtoraków z lat 1634–1635 (nr kat. 363–370; il. 24).

W zespole nie ma natomiast monet elbląskich Karola X Gustawa, emitowanych podczas kolejnej okupacji miasta przez Szwedów od 1656 r.⁷⁰ Najprawdopodobniej jest to zatem kolejny argument za zdeponowaniem skarbu na początku potopu szwedzkiego. Gdyby bowiem brak tych monet

---

67 A. Mikołajczyk, *Obieg*, s. 84–86.

68 Ibidem, s. 85; Z. Żabiński, op.cit., s. 117; B. Paszkiewicz, *Moneta*, s. 228.

69 A. Mikołajczyk, *Obieg*, s. 85.

70 B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, op.cit., s. 61, 63–64.

dowodzić miał większej sprawności księcia pruskiego w kontrolowaniu obiegu pieniężnego, konsekwentnie powinniśmy oczekiwać, że zespół nie będzie zawierał również monet inflanckich z lat pięćdziesiątych XVII w., o podobnym przecież statusie pieniądza niepożądanego.

II.5.5. MONETY AUSTRIACKIE, ŚLĄSKIE I CZESKIE (13 EGZ.)

Wspólnym mianownikiem skłaniającym do łącznego omówienia monet pochodzących z tego terytorium, jest jego przynależność do monarchii Habsburgów. Poza pieniądzem Dolnej Austrii z mennicy w Wiedniu w skarbie znalazły się także monety krajów zależnych: Styrii, Tyrolu, Królestwa Czech i Śląska. Za wyjątkiem jednej, wszystkie to trzykrajcówki z okresu panowania dwóch cesarzy z dynastii Habsburgów – Ferdynanda II (1619–1637) i Ferdynanda III (1637–1657).

Sześć egzemplarzy powstało w tym samym – austriackim – okręgu menniczym Rzeszy, który był jednym z 10 wydzielonych w 1515 r.⁷¹ Cztery spośród nich to okazy o nominale trzech krajców z mennicy wiedeńskiej, wybite przez Ferdynanda II w 1624 (nr kat. 658, 659; il. 25) i 1625 r. (nr kat. 660) oraz Ferdynanda III w 1637 r. [il. 25; nr kat. 661]. Na awersie wyobrażają popiersie władcy, a na rewersie dwugłowego Orła cesarskiego z tarczą herbową Habsburgów. Wyobrażeniom towarzyszy inskrypcja, kompletna dopiero po wspólnym odczytaniu jej z obu stron: FERDI[nandvs] II (lub III) D[ei] G[ratia] R[omanorum] I[mperator] S[emper] A[ugvstvs] G[ermianiae] H[ungariae] B[ohemiae] REX / ARCHID[ux] A[vstriae] D[ux] B[urgundiae] C[omes] TYR[olis] – *Ferdynand II (lub III) z Bożej łaski cesarz rzymski, zawsze August, Niemiec, Węgier, Czech Król, arcyksiążę Austrii, książę Burgundii, hrabia Tyrolu.* Według tego samego wzoru ikonograficznego wykonano także dwie monety czeskie z mennicy w Jáchymovie i Brnie (nr. kat. 1 i 2; il. 25) oraz dwie śląskie (nr. kat. 6, 7) z Wrocławia. Miejsca ich powstania różnicowano umieszczanymi w legendach otokowych monogramami lub znakami mincmistrzów, pracujących w poszczególnych mennicach.

Trzykrajcówka styryjska różni się od nich rewersem, na którym wyeksponowano trzy tarcze z godłami: cesarstwa rzymsko-niemieckiego (dwugłowy Orzeł), Burgundii (Skosy) i Styrii (ziewąca ogniem Pantera) (il. 25; nr kat. 662).

---

71 A. Mikołajczyk, *Geneza*, s. 54.

Odniesienia do osoby cesarza nie ma natomiast na monecie nr kat. 663 [il. 25]. Są to trzy krajcary z mennicy w Hall należącej do Leopolda V, arcyksięcia Austrii Przedniej i hrabiego Tyrolu. To jego popiersie umieszczono na awersie, a rewers wypełniono trzema tarczami z godłami Tyrolu (Orzeł), Burgundii (Skosy) i Austrii (Belka).

Il. 25. Monety austriackie, czeskie i śląskie ze skarbu z Elku: nr kat. 659: Dolna Austria, Ferdynand II, 3 krajcary, 1624, mennica Wiedeń; nr kat. 661: Dolna Austria, Ferdynand III, 3 krajcary, 1637, mennica Wiedeń; nr kat. 662: Styria, Ferdynand II, 3 krajcary, 1626, mennica Graz; nr kat. 663: Tyrol, Leopold V, 3 krajcary, 1626-1632 (moneta niedatowana), mennica Hall; nr kat. 2: Czechy, Ferdynand II, 3 krajcary, 1626, mennica Brno; nr kat. 3: Śląsk, Hrabstwo Kłodzkie, Ferdynand III, 3 krajcary, 1630, mennica Kłodzko; nr kat. 5: Śląsk, Księstwo Cieszyńskie, Elżbieta Lukrecja, halerz, 1652, mennica Cieszyn; nr kat. 4: Śląsk, Księstwo Cieszyńskie, Elżbieta Lukrecja, 3 krajcary, 1648, mennica Cieszyn. Fot. i oprac. G. Śnieżko

Pozostałe trzy egzemplarze pochodzą ze Śląska. Trzykrajcarówka hrabstwa kłodzkiego z 1630 r. to moneta Ferdynanda III, koronowanego na króla czeskiego i węgierskiego *vivente rege*, tj. jeszcze za życia ojca. Hrabstwo kłodzkie w XVI w. zostało wykupione przez Habsburgów i podporządkowane Królestwu Czeskiemu. Dlatego też na rewersie umieszczono czteropolową tarczę z godłami Węgier (Pasy) i Czech (Lew) oraz herbem Habsburgów w polu sercowym [il. 25: nr kat. 3]. Z kolei dwie monety Księstwa Cieszyńskiego należą do mennictwa Elżbiety Lukrecji. Księżna w 1648 r. otrzymała od cesarza zezwolenie na prowadzenie własnej działalności menniczej, ale stemple musiała opatrywać wizerunkiem cesarza i króla czeskiego, którego była lenniczką⁷². Stąd właśnie na trzykrajcarówce ze skarbu z Ełku przedstawienie Ferdynanda III [il. 25: nr kat. 4]. Na rewersie zaś pod mitrą księżącą znajduje się tarcza z Orłem Księstwa Cieszyńskiego w koronie, okolona inskrypcją MO[neta] NO[va] AR[gentea] DV[x] TESH[inensis] 1648. Produktem mennictwa ostatej przedstawicielki dynastii Piastów cieszyńskich jest też halerz z 1652 r. (w otoku opisany jako OBVLVS – *obol*) [il. 25: nr kat. 5]. Uncjalne T upodabnia go do szelągów Krystyny, a rewersowy orzeł do monet Zygmunta III. Jedne i drugie powszechnie obiegały na terytorium Rzeczypospolitej, co skłoniło uczonych do uznania, że zbieżność ikonograficzna była intencjonalna. B. Paszkiewicz uznał je wręcz za miedziane imitacje tych monet⁷³. Przekazy źródeł pisanych dowodzą, że halerze Elżbiety Lukrecji stały się przedmiotem działalności spekulantów, którzy przemycali je w beczkach do Polski i dystrybuowali wśród biedoty⁷⁴. Egzemplarz ze skarbu z Ełku poświadcza ich penetrację również na rynek Prus Książęcych.

Uwaga ta dotyczy także pozostałych opisanych wyżej produktów mennic habsburskich. Choć nie należały do systemu monetarnego Rzeczypospolitej (a zatem i lennych Prus Książęcych), to międzynarodowe powiązania ekonomiczne sprawiły, że uczestnicy obrotu wypracowali sposoby ich przeliczania. Trzykrajcarówki zbliżone wagą i jakością do polskich trojaków były jako takie liczone⁷⁵. Tłumaczy to obecność w skarbie z Ełku i w innych siedemnastowiecznych depozytach pieniądza Monarchii Habsburskiej, należącego przecież do zupełnie innego systemu monetarnego. Przeważnie są to właśnie monety śląskie, czeskie i austriackie.

---

72 P. Milejski/ Ł. Sroka, *op.cit.*, s. 15.

73 B. Paszkiewicz, *Moneta*, s. 271.

74 A. Mikołajczyk, *Obieg*, s. 48.

75 B. Paszkiewicz, *Moneta*, s. 47, 52.

II.5.6. MONETY SZKOCKIE (7 EGZ.)

Wszystkie monety szkockie to niedatowane turnery (nominał wartości dwóch pensów) króla Anglii i Szkocji, Karola I (1625-1649). Są to pierwsze w historii szkockiego mennictwa pieniądze wyprodukowane z wykorzystaniem prasy menniczej. Ich masową⁷⁶ emisję podjęto w 1632 r. w mennicy w Edynburgu, prowadzonej przez Williama Alexandra, pierwszego hrabiego Stirling, od którego wzięła się ich nazwa - „turnery Stirlinga”. Te miedziane monety, swoją niską wartością wzbudzały narastający opór ludności i stały się jedną z przyczyn niepopularności rządów Karola I w Szkocji, skutkującej wybuchem tzw. wojen biskupich⁷⁷. W efekcie protestów, w 1639 r. najpierw obniżono ich kurs do jednego pensa, a następnie przerwano emisję, by w 1642 r. całkowicie wycofać je z obiegu⁷⁸.

Il. 26. Szkocja, Karol I, dwupens (turner Stirlinga), 1632-1639 (moneta niedatowana), mennica Edynburg. Fot. i oprac. G. Śnieżko

Strona główna przedstawia ukoronowany monogram królewski - litery CR (Carolus Rex). Rzymska cyfra II to w tym przypadku nie liczba porządkowa królewskiego imienia (wówczas musiałby to być Karol II), ale nominał wyrażony w pensach. Emitenta jednoznacznie wskazano też w legendzie głoszącej CAR[olvs] D[ei] G[ratia] SCOT[iae], AN[gliae], FR[anciae] ET HIB[erniae] R[ex] - *Karol z Bożej łaski król Szkocji, Anglii, Francji i Irlandii*. Na rewersie zaś wyobrażono symbol Szkocji i zarazem częsty motyw tamtejszych monet, tj. kwiat ostu i towarzyszącą mu dewizę: NEMO ME IMPVNE LACESSET - *Nikt nie prowokuje mnie bezkarnie*. Turnery znane są z licznych skarbów i znalezisk pojedynczych z terenu Polski i Litwy. Analiza ich występowania

76 Oficjalne rozmiary emisji szacuje się na 40 milionów sztuk - R.B.K. Stevenson, *The 'Stirling' Turners of Charles I, 1632-9*, w: *British Numismatic Journal*, vol. 29/1958, s. 137.

77 Ibidem, s. 128.

78 Ibidem, s. 136-137.

doprowadziła A. Mikołajczyka do wniosku, że deponowano je w latach 1647–1667⁷⁹. Dyskusję wśród badaczy wywołała przyczyna napływu tych monet do Polski. A. Mikołajczyk opowiadał się za czynnikiem pozaekonomicznym. Uznał, że skoro są to monety z tej samej emisji i najniższego nominału, to musiały dotrzeć do Polski jednorazowo, bez związku z międzynarodowym handlem wymagającym pieniądza grubego. Za źródło napływu uznał ludność uciekającą m.in. przed prześladowaniami polityczno-religijnymi Karola I, wykluczając tym samym drogę handlową⁸⁰. Odmienne zinterpretował obecność dwupensów B. Paszkiewicz, który właśnie w pobudkach ekonomicznych upatruje przyczyn ich napływu. Uznał je za przejaw akcji spekulantów wywożących unieważnione w szkockim obiegu turnery i rozprowadzających je jako fałszywy dodatek do cyrkulującej w Rzeczypospolitej masy szelężnej⁸¹. P. Milejski, wnioskując z dużego nagromadzenia znalezisk turnerów Stirlinga w Gdańsku zasugerował, że mogły one trafiać najpierw do tego miasta, a następnie stąd były rozprowadzane na tereny Rzeczypospolitej⁸².

II.5.7. MONETA POMORSKA (1 EGZ.)

Od 1515 r. Pomorze Zachodnie wraz z Saksonią i Brandenburgią tworzyły górnosaski okręg menniczy cesarstwa rzymsko-niemieckiego⁸³. Egzemplarz ze skarbu z Ełku odróżnia się jednak od ówczesnie emitowanych nominałów niemieckich, toteż nie omówiono go w poświęconym im podrozdziale.

Il. 27. Pomorze Zachodnie – biskupstwo kamieńskie, Ulryk I, półtorak, 1621, mennica Koszalin. Fot. i oprac. G. Śnieżko

79 A. Mikołajczyk, *W sprawie szkockich turnerów w XVII-wiecznych znaleziskach z terenu Polski*, w: *Biuletyn Numizmatyczny*, nr 10/1973, s. 186–192; A. Mikołajczyk, *Obieg*, s. 78–79.

80 Idem, *W sprawie*, s. 190; Idem, *Obieg*, s. 78. Koncepcję tę zaakceptowała również Agnieszka Murawska, *Skarby monet w Wielkopolsce doby potopu szwedzkiego*, w: Witold Garbaczewski/ Roman Macyra (red.): *Pieniądz i banki w Wielkopolsce*, Poznań 2009, s. 183.

81 B. Paszkiewicz, *Moneta*, s. 258–259.

82 P. Milejski, *Monety i medale z wykopalisk na Targu Siennym w Gdańsku*, w: Robert Krzywdziński (red.): *Dantiscum*, t. III, Gdańsk 2021, s. 56.

83 A. Mikołajczyk, *Geneza*, s. 54.

W dawniejszej literaturze monety takie przyjęto się nazywać groszami⁸⁴. Obecnie jednak przeważa opinia, że ogólne podobieństwo ikonograficzne, poparte obecnością liczby 3 w dolnej części awersu oraz dane wagowe tych monet, każą uznać je za półtoraki (*dreipölder*)⁸⁵. Głównym motywem awersu jest tu więc tarcza hiszpańska z godłami: 1 (heraldycznie górna prawa) – Gryf Księstwa Szczecińskiego, 2 – Rybogryf Uznamu, 3 – Gryf Księstwa Wendyjskiego, 4 – Gryf Księstwa Kaszubskiego. W polu sercowym ulokowano godło biskupstwa kamieńskiego – Krzyż⁸⁶. Wyobrażenia uzupełniono legendą, która na egzemplarzu z ełckiego skarbu czytelna jest fragmentarycznie. W pełnym brzmieniu byłoby to VLRI C9 D[ei] G[ratia] [DV]X S[tetini et] PO[meraniae] – *Ulryk z Bożej łaski książę szczeciński i pomorski*. Na stemplach rewersowych widnieje jabłko panowania z liczbą 24, a w otoku napis [DEV]S PROTECTOR M[EV]S (*Bóg moim obrońcą*). Jak już wspomniano, nominał nie należał do typowego asortymentu mennictwa niemieckiego, ani pomorskiego, więc zbieżność stylistyczna wydała się badaczom zastanawiająca. O powodach podjęcia ich produkcji wiele mówi rozrzut znalezisk tych monet w Królestwie Polskim. Mieszko Pawłowski ustalił, że półtoraki Ulryka są monetami Pomorza Zachodniego najczęściej rejestrowanymi w polskich skarbach (zebrał dane o 25), a obserwację tę połączył ze spostrzeżeniem o naśladowaniu programu ikonograficznego półtoraków polskich. W konsekwencji przedstawił wniosek, że Ulryk I podjął emisję tego nominału w celu spekulacyjnego wprowadzenia go do polskiego obiegu pieniężnego⁸⁷.

---

84 Zob. np. A. Mikołajczyk, *Obieg*, s. 69.

85 M. Olding (red.), *Die Münzen der pommerschen Herzoge*, Regenstauf 2016, s. 156; M. Pawłowski, *Monety ostatnich Gryfitów w Królestwie Polskim w świetle znalezisk*, w: *Wiadomości Numizmatyczne*, R. LXII, z. 1-2/2018, s. 6.

86 Inaczej herby identyfikują R. Gaziński/ G. Horoszko, *Herby i motywy heraldyczne na monetach zachodniopomorskich*, Szczecin 2005, s. 40: *Prawy górny róg tarczy zajmował gryf, prawdopodobnie pomorski, lewy górny – rybogryf uznamski, prawy dolny – najpewniej gryf bardzki, wreszcie lewy dolny – półlew rugijski na murze. Dobór herbów na monetach Ulryka wskazuje na ewentualne następstwo na tronie szczecińskim oraz podkreśla prawa władcy do całego Pomorza Zachodniego.*

87 M. Pawłowski, op.cit., s. 10, 13, 27.

II.5.8. MONETA NIDERLANDZKA (1 EGZ.)

Talar niderlandzkiego miasta Zwolle to jedyna moneta tak wysokiego nominału w skarbie z Ełku. Na stronie głównej, pod hełmem heraldycznym z labrami zamieszczono tarczę z Krzyżem, będącym herbem miejskim. W klejnocie herbu dostrzegalny jest jeszcze zarys patrona Zwolle, św. Archanioła Michała zamachującego się na leżącego przed nim diabła. Wokół pola awersu biegnie legenda otokowa: MO[neta] ARG[entea] IMPERI[alis] CIVITA[tatis] ZWOLLÆ[nsis]. Informuje ona, że Zwolle jest miastem cesarskim, z czego też wynika obecność na stemplach rewersu dwugłowego Orła i imienia monarchy: MATTH[ias] I D[ei] G[ratia] RO[manorvm] IMP[perator] SEM[per] AVGVST[us]. Znaleziska tych talarów należą do rzadkich – dotarłem do informacji o zaledwie trzech sztukach z tyluż skarbów z terenu dzisiejszej Polski. Jednocześnie wszystkie odkryto poza historycznym terytorium Prus Książęcych: dwa na Pomorzu Zachodnim⁸⁸, a jeden na Śląsku⁸⁹.

Il. 28. Niderlandy Zjednoczone: miasto Zwolle, Maciej I, talar, 1612–1619 (moneta niedatowana), mennica Zwolle. Fot. i oprac. G. Śnieżko

88 Marwice, gm. Widuchowa, pow. gryfiński – skarb ukryty po 1629 r. (M. Męclewska/ A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1500-1649 na obszarze PRL. Inwentarz*, Warszawa 1983, s. 142, poz. 506) oraz Lulewice, gm. Białogard, pow. białogardzki – skarb ukryty po 1635 r. (Ibidem, s. 161, poz. 578).

89 Skarb z Zarzycy, gm. Kondratowice, pow. strzeliński, zdeponowany po 1637 r. (Ibidem, s. 169, poz. 602). Ponadto talar z Zwolle z 1594 r., z imieniem cesarza Rudolfa II, odnotowano w skarbie z Głogowa ukrytym najwcześniej w 1656 r. – M. Grochowska-Jasnos, op.cit., s. 233, poz. 316.

II.5.9. MONETA DUŃSKA (1 EGZ.)

Monety króla Danii i Norwegii, Chrystiana IV (1588–1648) znane są z przeszło 20 znalezisk z obszaru Polski⁹⁰. Najbliższy terytorialnie Ełkowi jest skarb z Pizsa, m. pow., ukryty po 1625 r. i zawierający dwie jednomarkowe monety⁹¹. Na awersie egzemplarza z Ełku wyobrażono popiersie króla w koronie, a w polu rewersu trzywierszowe określenie nominału: VIII / SKILLIK / DANS oraz tarczę z godłem Danii – Trzy Lwy. Legenda otokowa kontynuuje się ze strony głównej na odwrotną i głosi: CHRISTIANVS IIII D[ei] G[ratia] DANI[ae] / NORVEGI[ae] VANDALO[rum] GOTHO[rum] REX – *Chrystian IV z Bożej łaski król Danii, Norwegii, Wandalów i Gotów*.

Il. 29. Dania, Chrystian IV, 8 szelągów (8 skilling), 1607, mennica Kopenhaga. Fot. i oprac. G. Śnieżko

II.5.10. MONETY FAŁSZYWE (4 EGZ.)

W składzie skarbu ujawniłem cztery fałszywe szelągi [il. 30]. Za ich nielegalnym pochodzeniem przemawia przede wszystkim barbaryzacja przedstawień i legend, posunięta tak daleko, że nie sposób dopatrzeć się tu choćby fragmentu poprawnego napisu. Jednak tylko dla egzemplarza nr kat. 667 da się wskazać, że jest to podrobiona moneta Gustawa II Adolfa z mennicy miejskiej w Rydze. W przypadku okazu nr kat. 666 znak widniejący na awersie przypomina monogram królowej Krystyny, ale wobec odcisnięcia na rewersie negatywu strony głównej, nie da się precyzyjnie ustalić sfałszowanego pierwowzoru. Nie jest natomiast zupełnie przesądzona nielegalna geneza

90 M. Męclewska/ A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1650–1944*, s. 317 (wykaz).

91 M. Męclewska/ A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1500–1649*, s. 125, poz. 435.

okazu ze zlepka nr kat. 673–675. Widać na nim fragment Orła oraz końcówką, pomyloną partię legendy: T 9 (lub °I) I 8. Brak bardziej charakterystycznych detali oraz niewidoczny awers uniemożliwia jednoznaczne opowiedzenie się za pochodzeniem tej monety z warsztatu działającego legalnie lub nie. Szeląg nr kat. 665 wykonano tak prymitywnie, że trudno tu o jakiegokolwiek skojarzenia z monetami z mennic oficjalnych. Odsetek fałszerstw w składzie opisywanego znaleziska jest bardzo niewielki i wynosi ledwie 0,6%, co znacząco odbiega od skarbów z drugiej połowy XVII stulecia.

Il. 30. Monety fałszywe ze skarbu z Elku. Fot. i oprac. G. Śnieżko

Warto w tym miejscu zauważyć, że wiele znaczący dla wnioskowania o dacie ukrycia elckiego zespółu jest brak tzw. suczawskich fałszerstw szelągów⁹². Były to produkty mennicy, którą na zamku w ówczesnej mołdawskiej stolicy, Suczawie, na początku lat sześćdziesiątych XVII w. zorganizował mołdawski gospodar Istrate Dabija. Skala jego fałszerskiej działalności była ogromna – podrabiano przede wszystkim szelągi polskie, litewskie, pruskie i inflanckie. Nieprzypadkowo, ponieważ głównym celem procederu było zalenie rynków pieniężnych Rzeczypospolitej Obojga Narodów⁹³. W znaleziskach identyfikuje się je na podstawie błędnych dat lub nawet ich braku, pomylnych napisów, źle zestawionych legend i godeł, monogramów itp. Mimo, że w skarbie wystąpiły szelągi typów licznie podrabianych w Suczawie, brak wśród nich monet

92 Bez związku z depozytem wystąpił jeden fałszywy szeląg tego pochodzenia – zob. Aneks 2, egz. nr inw. AR-60/269/MHE. Przeciw jego wiązaniu ze skarbem przemawia brak śladów nawarstwień korozyjnych charakterystycznych dla monet pierwotnie ze sobą zlepionych. Szeląg był pokryty piaskiem.

93 Z bogatej literatury zob. np. A. Platbärzdis, op.cit. s. 273–311; A. Mikołajczyk, *Fałszerska mennica w Suczawie*, w: *Wiadomości Numizmatyczne*, r. XXIV, z. 4/1980, s. 197–224; E. Mrowiński, op.cit., s. 75–78; K. Wnęk, *Fałszerstwa szelągów Rzeczypospolitej z XVII wieku wykonane techniką walcową*, w: *Wiadomości Numizmatyczne*, R. LVII, z. 1–2/2013, s. 151–206.

falszywych, co jest kolejnym argumentem przemawiającym za ukryciem skarbu jeszcze w latach pięćdziesiątych XVII w., przed otwarciem mennicy suczawskiej.

II.6. ZBIORCZY WYKAZ MONET ZE SKARBU

Wykaz skrótów

egz. - egzemplarz

gr - grosz

kr. - krajcar

men. - mennica

szel. - szeląg

Królestwo Czech: Czechy

Ferdynand II (1617/19-1637), men. Jáchymov, 3 kr., 1625 (1 egz.);
men. Brno, 3 kr., 1626 (1)

Królestwo Czech: Śląsk, Hrabstwo Kłodzkie

Ferdynand III (1627/37-1657), men. Kłodzko, 3 kr., 1630 (1)

Królestwo Czech: Śląsk, Księstwo Cieszyńskie

Elżbieta Lukrecja (1625-1653), men. Cieszyn, 3 kr., 1648 (1); halerz,
1652 (1)

Królestwo Czech: Śląsk, Wrocław (miasto królewsko-cesarskie)

Ferdynand II (1617/19-1637), men. Wrocław, 3 kr., 1626 (1), 1627 (1)

Dania

Chrystian IV (1588-1648), men. Kopenhaga, 8 skilling, 1607 (1)

Inflanty (polsko-litewskie kondominium): miasto Ryga

Zygmunt III (1587-1632), men. Ryga, szel., 1621 (1), 1587-1622 (1)

Inflanty (szwedzka okupacja): miasto Ryga

Gustaw II Adolf (1621-1632), men. Ryga, szel., 1624 (1); 1626 (2); 1632
(3); 1633 (1); 1634 (3); 1621-1629 (1); 1621-1634 (16); 1621 lub 1631
(1); 1630-1634 (3); 1½ szel.?, 1623 (1); 1½ gr, 1622 (2), 1623 (1), 1624 (4)

Krystyna (1632-1654), men. Ryga, szel., 1635 (2), 1635-1639 (5), 1635 lub 1645 (1), 1636 (2), 1638 (2), 1639 (1), 1640 (8), 1641 (3), 1642 (1), 1643 (3), 1644 (4), 1645 (9), 1646 (3), 1647 (6), 1648 (9), 1649 (6), 1650 (6), 1651 (6), 1652 (11), 1653 (7), 1654 (6), 1635-1654 (38), 1650-1654 (2)

Karol X Gustaw (1654-1660), men. Ryga, szel., 1654 (1), 1655 (2)

Krystyna lub Karol X Gustaw, men. Ryga, szel., 1635-1654 lub 1654-1660 (1)

Inflanty (szwedzka okupacja): prowincja

Krystyna (1632-1654), men. Ryga, szel., 1645 (2), 1645-1649 (1), 1647 (5), 1648 (8), 1649 (10), 1650 (7), 1651 (8), 1652 (14), 1653 (19), 1654 (7), 1645-1654 (36), 1650-1654 (3)

Karol X Gustaw (1654-1660), men. Ryga, szel., 1654 (4), 1655 (3), 1654-1657 (1)

Niderlandy Zjednoczone: miasto Zwolle

Maciej I (1612-1619), men. Zwolle, talar, 1612-1619 (1)

Prusy Królewskie (polska prowincja): miasto Elbląg

Jan Kazimierz (1648-1668), men. Elbląg, 2 gr, 1651 (1)

Prusy Królewskie (polska prowincja): miasto Gdańsk

Zygmunt I (1507-1548), men. Gdańsk, szel., 1524-1547 (1)

Stefan Batory (1576-1586), men. Gdańsk, gr, 1579 (1)

Zygmunt III (1587-1632), men. Gdańsk, ort, 1617 (1), 1623 (1)

Jan Kazimierz (1648-1668), men. Gdańsk, 2 gr, 1651 lub 1652 (2)

Prusy Królewskie (szwedzka okupacja): miasto Elbląg

Gustaw II Adolf (1621-1632), men. Elbląg, szel., 1630 (1), 1632 (2), 1633 (2), 1629-1634 (3); gr, 1629 (1); 1½ gr, 1629 (1), 1630 (1), 1631 (1); 3 gr, 1631-1632 (1)

Krystyna (1632-1654), men. Elbląg, szel., 1633-1635 (1)

Gustaw II Adolf lub Krystyna, men. Elbląg, szel., 1629-1635 (1)

Prusy Królewskie (szwedzka okupacja): prowincja

Gustaw II Adolf (1621-1632), men. Elbląg, 1½ gr, 1632 (5), 1633 (10), 1632-1635 (5); 3 gr, 1632 (1)

Krystyna (1632-1654), men. Elbląg, 1½ gr, 1634 (3), 1635 (5)

Prusy Książęce (lenno Królestwa Polskiego)

Jerzy Wilhelm (1619-1640), men. Królewiec, szel., 1627 (1), 1633 (1), 1623-1633 (7); 1½ gr, 1621 (1), 1622 (1); 1623 (2), 1624 (3), 1625 (2), 1626 (4), 1627 (2); ort, 1624 (2)

Fryderyk Wilhelm (1640-1688), men. Królewiec, szel., 1653 (4), 1654 (28), 1655 (3), 1653-1655 (7)

Rzeczpospolita Obojga Narodów: Litwa

Zygmunt August (1548-1572), men. Wilno, ½ gr, 1563, (1)
Zygmunt III (1587-1632), men. Wilno, szel., 1617 (1), 1622 (1), 1623 (1),
1624 (2), 1625 (3), 1618-1627 (1); gr, 1625 (2), 1626 (2)
Jan Kazimierz (1648-1668), men. Wilno, szel., 1652 (11), 1653 (2), 1653-
1654 (1); gr, 1652 (1)

Rzeczpospolita Obojga Narodów: Polska

Zygmunt III (1587-1632), men. Bydgoszcz, szel., 1623 (1), 1624 (1),
1626 (1); 1½ gr, 1620 (1), 1621 (13), 1622 (18), 1623 (38), 1624 (27),
1625 (19), 1620-1625 (4), 1626 (10), 1627 (4); ort, 1621 (2), 1622 (3)
1623 (3), 1624 (1); men. Bydgoszcz lub Kraków, 1½ gr, 1620-1629
(1), 1614-1629 (1); men. Kraków, 3 gr, 1622 (7), 1623 (1), 1624 (5);
6 gr, 1623 (3), 1624 (2), 1625 (5), 1626 (5), 1627 (1), 1625-1627 (1);
men. Łobżenica, trzeciak, 1627 (1)
Jan Kazimierz (1648-1668), men. Bydgoszcz, 2 gr, 1651 (1); ort, 1651
(1); men. Kraków, ort, 1655 (1)

Rzeczpospolita Obojga Narodów: niezidentyfikowane szelągi

Zygmunt III (1587-1632), men. ?, szel., 1587-1627 (2)

Szkocja

Karol I (1625-1649), men. Edynburg, turner Stirlinga (dwupens), 1632-
1639 (7)

Święte Cesarstwo Rzymskie: Dolna Austria

Ferdynand II (1617/19-1637), men. Wiedeń, 3 kr., 1624 (2), 1625 (1)
Ferdynand III (1627/37-1657), men. Wiedeń, 3 kr., 1637 (1)

Święte Cesarstwo Rzymskie: Styria

Ferdynand II (1617/19-1637), men. Graz, 3 kr., 1626 (1)

Święte Cesarstwo Rzymskie: Tyrol i Austria Przednia

Leopold V (1619-1632), men. Hall, 3 kr., 1626-1632 (1)

Święte Cesarstwo Rzymskie: Pomorze - biskupstwo kamińskie

Ulryk I (1618-1622), men. Koszalin, 1½ gr, 1621 (1)

Monety fałszywe (4)**Moneta niezidentyfikowana**

szeląg z XVII w.? (1)

Złepki

3 z 7 monetami oraz 2 z fragm. 6 monet

II.7. SIŁA NABYWCZA MONET ZDEPONOWANYCH W SKARBIE

Analiza numizmatyczna skarbu każe postawić pytanie o siłę nabywczą zgromadzonego w nim pieniądza. Można starać się ustalić jego wartość, uwzględniając zawartość kruszcu oraz nominalnie, według ogólnie narzucanego kursu. Obliczenie pierwszej dla wszystkich monet ze skarbu byłoby zadaniem kosztochłonnym, bo wymagającym określenia jakości stopu w badaniach składu chemicznego. Potrzeba ta z jednej strony wynika z licznych zmian wprowadzanych królewskimi ordynacjami mennicznymi, a z drugiej nadużyciami, których samowolnie lub na polecenie dopuszczali się dzierżawcy mennic. Do dyspozycji pozostaje zatem wartość nominalna, którą obliczyć jest znacznie prościej, gdyż jednostkę monetarną oznaczano w bardziej lub mniej eksponowany sposób na wszystkich monetach: liczbą, zapisem słownym bądź oboma jednocześnie.

W szacunkach posłużę się ordynacją Jana Kazimierza z 1658 r.⁹⁴

Sumaryczna, przybliżona wartość monet ze skarbu wynosi 987 groszy:

- a. 405 szelągów ÷ 3 = **135 groszy;**
- b. **7 groszy;**
- c. 192 półtoraki × 1,5 = **288 groszy;**
- d. 4 dwojaki × 2 = **8 groszy;**
- e. 15 trojaków × 3 = **45 groszy;**
- f. 12 trzykrajcarówek × 3 = **36 groszy;**
- g. 18 szóstaków × 6 = **108 groszy;**
- h. 15 ortów × 18 = **270 groszy;**
- i. 1 talar = **90 groszy.**

---

94 Z. Żabiński, op.cit., s. 123, tabela 72.

Dzieląc sumę w groszach przez 30 (tyle ich liczono na złotówkę), uzyskamy wartość 32,9 złotego. Istnieją dwa sposoby pozwalające zorientować się, jaka była siła nabywcza takiej kwoty. Pierwszym z nich jest tzw. *trofa* – miernik wartości wprowadzony przez Zbigniewa Żabińskiego. Oddaje on koszt dziennej porcji pokarmu dla dorosłego pracującego mężczyzny (3000 kalorii)⁹⁵. Wartość ta na przestrzeni stuleci oczywiście ulegała zmianie. Z. Żabiński obliczył, że w 1658 r. ekwiwalentem trofy było dziewięć szelągów. Złotówkę, stanowiącą jeszcze wówczas jednostkę obrachunkową, przeliczono na 10 trof⁹⁶. Toteż zgodnie z tym, 32,9 złotego ze skarbu ełckiego mogłoby dorosłemu mężczyźnie zapewnić pokarm na niemal 330 dni.

Drugą metodą zobrazowania siły nabywczej pieniądza jest jej odniesienie do cen współczesnych dacie ukrycia skarbu⁹⁷. Dla XVI i XVII w. istnieją szczegółowe opracowania tego zagadnienia z wykazami cen zwierząt, żywności, napojów, towarów i płac dla największych miast Prus Królewskich i Rzeczypospolitej, m.in. Gdańska⁹⁸, Warszawy⁹⁹, Krakowa¹⁰⁰ czy Lwowa¹⁰¹. Nie istnieje jednak żadne takie opracowanie dla miasta Prus Książęcych, a więc i w tym przypadku można mówić jedynie o ogólnej orientacji. I tak np. kopa jaj w 1656 r. w Warszawie kosztowała 46,5 groszy, co oznacza, że za równowartość skarbu można byłoby ich nabyć niemal 1300. Kolejny przykład odnosi się do innej ważnej dziedziny życia, tj. budownictwa – 1000 cegieł w 1657 r. w Warszawie kosztowało średnio 527 groszy¹⁰². Przykłady takie można byłoby oczywiście mnożyć, ale należy mieć świadomość, że nie będą one odzwierciedlały nie tylko ełkich, ale i prusko-książęcych realiów cenowych.

---

95 Ibidem, s. 9–10.

96 Ibidem, s. 123, tabela 72.

97 Zwrócono na nią uwagę w katalogu wystawy: J. Knyżewski/ D. Jurczak/ B. Dziewanowski-Stefańczyk, op.cit., s. 16.

98 J. Pelc, *Ceny w Gdańsku w XVI i XVII wieku*, Lwów 1937.

99 W. Adamczyk, *Ceny w Warszawie w XVI i XVII wieku*, Lwów 1938.

100 E. Tomaszewski, *Ceny w Krakowie w latach 1601–1795*, Lwów 1934.

101 S. Hoszowski, *Ceny we Lwowie w XVI i XVII wieku*, Lwów 1928.

102 W. Adamczyk, op.cit., tablice 29 i 85.

II.8. ANALIZA PORÓWNAWCZA

Zadać należy jeszcze pytanie, czy skład skarbu wyróżnia się na tle porównawczym, czy też przedstawia typowy zestaw monet? Duża różnorodność pieniądza pod względem pochodzenia i nominałów jest cechą charakterystyczną depozytów siedemnastowiecznych. W obiegu znajdowało się jednocześnie wiele gatunków pieniądza, bardzo często zagranicznego, w tym nominałów obcych dla systemu rachunkowo-pięniężnego Rzeczypospolitej. Dobrze ilustrują to zjawisko monety z terenu monarchii Habsburskiej, z zupełnie innego kręgu menniczego. Zdzisław Sadowski, po zbadaniu problematyki wpływu jakości pieniądza na sytuację gospodarczo-społeczną Rzeczypospolitej, wyraził opinię, że to nie obniżanie jakości monet wywołało kryzys, ale pogarszająca się sytuacja ekonomiczna skutkowałą psuciem pieniądza i mnożeniem się spekulantów rozprowadzających obcy, niskowartościowy pieniądz¹⁰³. W opracowaniach naukowych tej złożonej problematyki podnosi się również, że kolejne zakazy obiegu obcych monet niskiej jakości były nieskuteczne¹⁰⁴, czego odzwierciedleniem jest m.in. zawartość skarbu z Ełku.

W okolicach miasta odnaleziono kilka depozytów monet nowożytnych, w większości jednak pochodzą one ze schyłku XVII w.¹⁰⁵ lub już z XVIII stulecia¹⁰⁶. Dla analizy porównawczej szczególnie przydatne są dwa depozyty gromadne ukryte w niewielkiej odległości od Ełku ok. połowy XVII w. Istotne jest też, że oba pochodzą z miejscowości, które w tym czasie usytuowane były na obszarze Prus Książęcych, tuż przy granicy z Królestwem Polskim. Bliższy terytorialnie i chronologicznie jest skarb z Kopijek, gm. Prostki, pow. ełcki, wyorany w 1911 r. Zawierał 284 całe monety i 45 fragmentów. Data emisji najmłodszej wyznacza *terminus post quem* ukrycia na rok 1656¹⁰⁷. Skład jest równie urozmaicony, co w skarbie z Ełku. Depozyt z Kopijek zawierał monety polskie, pruskie, szwedzkie (inflanckie i elbląskie), niderlandzkie, oldenburską i węgierską. Podobnie, jak w skarbie ełckim, tak też w tym z Kopijek, przeważała moneta zdawkowa, tj. szelągi i półtoraki. Jednak wyraźnie liczniej

---

103 Z. Sadowski, *Pieniądz a początki upadku Rzeczypospolitej w XVII wieku*, Warszawa 1964, s. 20.

104 R. Rybarski, op.cit., s. 378.

105 Skarby ze wsi: Stare Krzywe, gm. Stare Juchy, pow. ełcki, zdeponowany po 1671 r. (M. Męclewska/A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1650-1944*, s. 119, poz. 1107); Stare Juchy, gm. loco, pow. ełcki, ukryty po 1683 r. (Ibidem, s. 131, poz. 1165); Plewki, gm. Olecko, pow. olecki ukryty po 1699 r. (Ibidem, s. 155-156, poz. 1267), na granicy Prus Książęcych.

106 Skarby z następujących miejscowości: Pisanica, gm. Kalinowo, pow. ełcki ukryty po 1735 r. (Ibidem, s. 196, poz. 1493); Elk – okolice (dokładna lokalizacja nieznaną) zdeponowany po 1737 r. (Ibidem, s. 196, poz. 1495). Oba jeszcze w granicach Królestwa Prus.

107 Ibidem, s. 68, poz. 843.

reprezentowane były srebrne jednostki grube: półtalar węgierski Rudolfa II, patagon Niderlandów Hiszpańskich, gulden oldenburski, guldiner arcybiskupstwa Salzburga. Po 1662 r. ukryto natomiast zespół monet ujawniony w miejscowości Doliwy, gm. Olecko, pow. olecki. Informacje o nim są enigmatyczne, ale z dostępnych danych wynika, że tworzyły go monety polskie Zygmunta I (sic – G.Ś.) i Jana Kazimierza, pruska Albrechta oraz szwedzkie Gustawa II Adolfa i Krystyny. Wszystkie to monety niskich nominałów – od szelągów, przez grosze, po trojak i szóstak¹⁰⁸.

Na tak zarysowanym tle porównawczym, skarb z Ełku znacznie przewyższa liczebnością depozyty ze wsi Kopijki i Doliwy. Jeśli jednak chodzi o strukturę nominałową, to plasuje się pomiędzy nimi, ponieważ zawierał więcej monet wyższych nominałów, niż skarb doliwski, ale istotnie mniej, nawet mimo ogólnie większej liczby monet, niż ten z Kopijek.

Rozszerzenie analizy porównawczej również na graniczące z Prusami Książęcymi tereny Mazowsza, Podlasia i Prus Królewskich wskazuje, że skład skarbu z Ełku jest typowy dla swojego okresu, z tą może różnicą, że liczniej pojawiły się w nim monety średnich nominałów. Depozyty z lat pięćdziesiątych XVII w. charakteryzują się zbliżonym zestawem monet, a podobieństwa dotyczą przede wszystkim ich pochodzenia, a w nieco mniejszym stopniu także struktury nominałowej. Pieniądz polski, pruski i szwedzki (z Inflant i Elbląga) drobnych, średnich i wysokich nominałów zawarty był w skarbie z warmińskiej miejscowości Labuszewo, gm. Biskupiec, pow. olsztyński, ukrytym po 1654 r. na terenie Prus Królewskich¹⁰⁹. Inne skarby z rejonów pogranicznych składają się głównie z pieniądza drobnego. Szelągi, półtoraki i szóstak Zygmunta III i Jana Kazimierza oraz liczne szelągi pruskie Jerzego Wilhelma i Fryderyka Wilhelma oraz elbląskie, ryskie i inflanckie Gustawa II Adolfa, Krystyny i Karola X Gustawa rozpoznano w innym prusko-królewskim skarbie z Robit, gm. Górowo Haweckie, pow. bartoszycki o dacie ukrycia po 1654 r.¹¹⁰ Choć mniej informacji posiadamy o depozycie z Malborka, m. pow., to jednak wiadomo, że zawierał numizmaty wszystkich uprzednio wymienionych emitentów, a ponadto m.in. niderlandzki i austriacki¹¹¹. W mazowieckich Włódkach, gm. Mały Płock, pow. kolneński odnaleziono skarb zdeponowany po 1655 r. w dwóch naczyniach. Znanych jest z niego 165 monet polskich i szwedzkich (elbląskich, ryskich i inflanckich) najniższych

---

108 Ibidem, s. 86, poz. 945.

109 Ibidem, s. 57, poz. 802.

110 Ibidem, s. 59, poz. 812.

111 Ibidem, s. 59, poz. 809.

nominałów (szelągów i półtoraków)¹¹². Historyczne woj. podlaskie reprezentowane jest natomiast przez depozyt z Knyszyna, gm. *loco*, pow. moniecki składający się głównie z najdrobniejszego pieniądza polskiego, pruskiego i szwedzkiego wszystkich powyższych emitentów¹¹³.

Niestety rozproszenie zespołu ełckiego pozbawiło go kontekstu archeologicznego, a nas możliwości ustalenia, kto był jego właścicielem. Z pewną dozą prawdopodobieństwa możemy tylko założyć, że należał do ełckiego mieszczanina. Jednak wszelkie próby precyzowania jego profesji (kupiec, karczmarz, duchowny, rzemieślnik?) niestety pozostaną wyłącznie spekulacjami.

---

112 Ibidem, s. 66, poz. 836.

113 Ibidem, s. 62, poz. 823.

II. ANALYSIS OF THE HOARD

II.1. GENERAL CHARACTERISTICS OF THE NUMISMATIC FINDS

Of the 722 coins studied, 719 were found in 2020 and another three in the following year. Among them 664 were preserved whole (including seven in three clumps of 2, 2 and 3 pieces each), while 58 were in fragments (six fragments in two clumps of 2 and 4 pieces).¹ Only three specimens could not be identified due to their very poor state of preservation.

The others have been identified, although the find is not homogeneous in terms of accuracy of individual coin descriptions. This is due to different degrees of their legibility caused by various post-deposition processes and the quality of production. In the first case, it is a matter of corrosion destroying the surface and making it impossible to read the legends and marks; the second's issues were caused by die displacements during the minting process, which resulted, for example, in the issue date ending up outside the flan [Fig. 8].

---

¹ Traces of fresh fractures (without patina) on the edges of some fragments, visible before conservation, indicate that the fracturing of the coins occurred after or during their retrieval. Two fragments certainly came from the same specimen - cat. no. 325, cf. Fig. 3.

Fig. 8. Example of a coin with a worn and corroded surface (cat. no. 342) and off-center die impression (cat. no. 301). Photo and compilation by G. Śnieżko

The standard set of coin identification data includes country of origin, issuer, denomination, date of issue and mint. Complete information could be gathered in the case of 553 specimens (77% of 722). Determining the exact issue dates of the coins presented the greatest difficulty. They were legible on 553 pieces, but could not be deciphered from the surface of 166 (including six specimens from outside the hoard that were not subjected to conservation²). In the case of 10 coins, the failure to identify the yearly dates of minting was caused by the fact that they belonged to undated issues (cat. nos 322, 652–657, 663, 684),³ and in the others the reason was their poor state of preservation. For these 166 specimens, I indicated the chronological range of issue known from the literature. Three further pieces of undetermined time of production are counterfeit coins without dates (cat. nos 665–667). The group of coins of undetermined year of production also includes specimens for which it was impossible to clearly identify the issuer (two specimens – cat. nos 193 and 342) and the mint (four specimens – cat. nos 606–607, 650–651, and eight from outside the hoard⁴). This situation is well illustrated by the example of coin no. 342 from Fig. 8. Although the obverse of the coin containing information about the issuer is completely worn out, the partly legible circumferential legend and the outline of the coat of arms on the reverse make it possible to identify the coin's denomination and the place of issue.

2 Cf. Appendix 2.

3 Each time the text includes numbers of the coins in question, it is a reference to the catalogue provided as Chapter IV of the monograph. Also there, the description of each piece is accompanied by its corresponding inventory number of the MHE.

4 Cf. Appendix 2.

Returning to the general characteristics of the identified coins⁵ – they were produced over five centuries between the 16th and 20th centuries. Fig. 9 presents the chronological distribution made with accuracy to half a century.

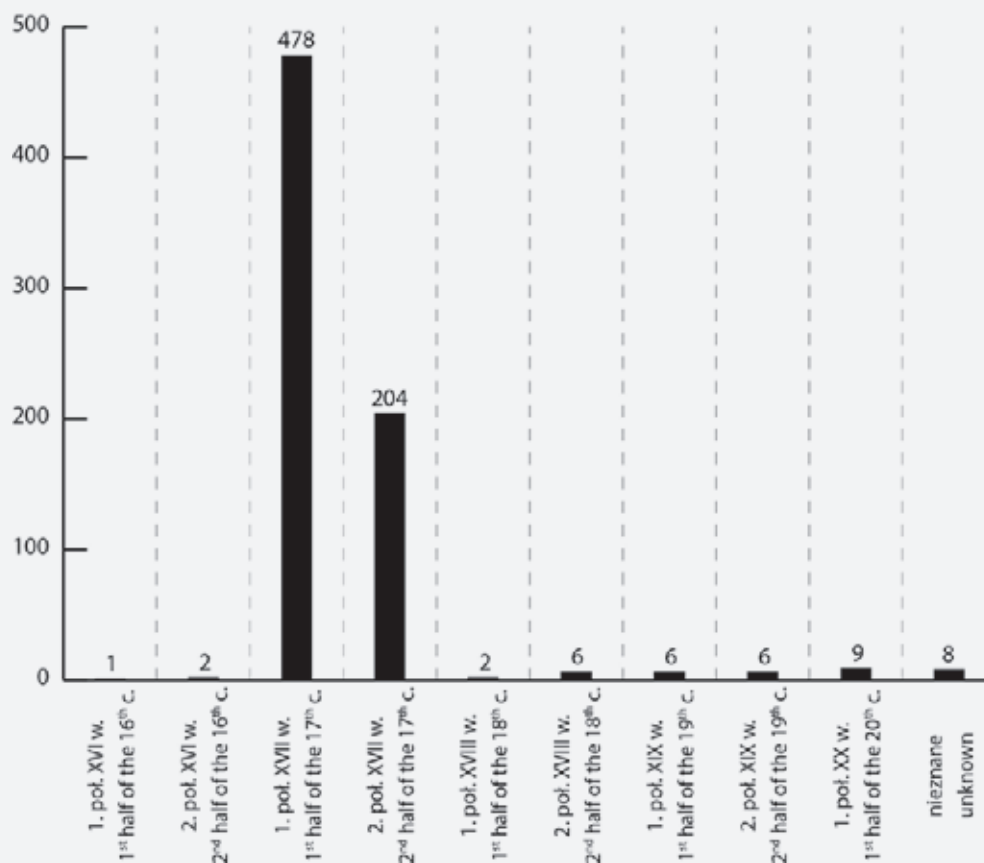

Fig. 9. Chronological distribution of the coins. Compiled by G. Śnieżko

Most coins date from the 17th century, especially from its first half.⁶ They make up as much as 95% of the 722 pieces, while the other centuries are represented by single pieces. Three coins were struck in the 16th century (cat. nos 324, 325 and 439). The oldest is the Gdańsk shilling of Sigismund I (1506–1548).

⁵ Specimens not identified due to their state of preservation will be addressed further below.

⁶ The above-mentioned difficulties with the reading of dates largely concern Queen Christina's Swedish coins produced in Riga. For more than 70 pieces, it was only possible to give the time frames of their issue, i.e. 1635–1654 (city coins) or 1645–1654 (provincial coins), covering both halves of the 17th century. In both cases, for the purposes of the chronological distribution chart, I arbitrarily classified them into the first fifty years, on the basis that it was during this period that coin production lasted longer.

Its fragmentary state of preservation makes it possible to indicate only the chronological range of issue (1524–1547), but not the annual date of production (cat. no. 324). A Lithuanian half-groschen of Sigismund Augustus (1548–1572) was struck at the Vilnius Mint in 1563 (cat. no. 439), and a groschen with the image and name of Stephen Báthory in 1579 in Gdańsk (cat. no. 325; Fig. 3). At the opposite chronological extreme are two coins of the Polish People's Republic from 1949: a 20 groschen and 1 groschen (Appendix 2: AR-60/713/MHE and AR-60/714/MHE). Among the coins of undetermined dating, there are four specimens completely worn out and four in clumps which have not undergone conservation, hence it is not possible to identify them. Due to the clustering with identified 17th-century coins, in all probability the unattributed ones should be assigned to the first or second half of this century.

II.2. RECONSTRUCTING THE COMPOSITION OF THE HOARD

The large chronological span of more than four hundred years justified the assumption that the coins did not belong to one deposit.⁷ On the other hand, the successively uncovered clumps evidently suggested the discovery of a hoard of coins dispersed by heavy construction equipment. This was also supported by the dominance of 17th-century pieces. The exhibition catalogue links the hiding of the hoard to the final years of the Swedish Deluge.⁸ The numismatic analyses carried out made it possible to further specify this date.

A general observation, which is important for reconstructing the composition of the hoard, is that the mid-17th century represents a chronological turning point above which no clumps were found in the numismatic material. Let us therefore look at a distribution that takes into account the division of this fifty years into decades, with the reservation that only coins with legible dates of issue are included [Fig. 10].

There is a striking predominance of coins issued between 1651 and 1660, followed by a sharp decline. Barely four pieces from the following decade have been identified: three small Lithuanian shillings and a fragment of John Casimir's (1648–1668) *złoty*. Coins of both denominations were given

---

7 This was pointed out in the very first note about the discovery of the hoard – D. Jurczak/ M. Buze/ M. Jarząbek, op.cit., p. 20.

8 J. Knyżewski/ D. Jurczak/ B. Dziewanowski-Stefańczyk, op.cit., p. 17.

common names, derived from the names of the tenants of their mints. And so, the shillings are called “boratynkas” after Tito Livio Burattini [Fig. 11, no. 695], while the *złotys* are called “tymfs” or “tynfs” after Andrzej Tymf (Andreas Timpe) [Fig. 11, no. 134]. The youngest coin from the second half of the 17th century is the shilling of Ducal Prussia, minted at the Königsberg Mint of Frederick William (1640-1688) in 1671 [Fig. 11, no. 672].

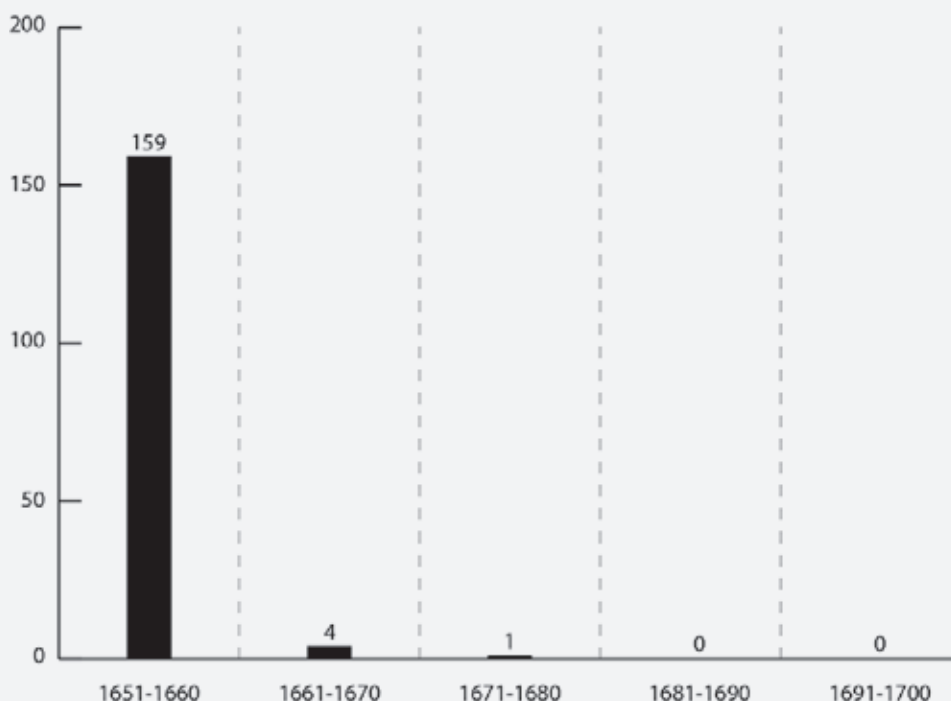

Fig. 10. Chronological distribution of coins from the second half of the 17th century by decade. Compiled by G. Śnieżko

This raises the following question: should coins issued after 1663 be included in the hoard? An answer is provided by a detailed annual distribution of specimens from 1651-1660 [Fig. 12]. It shows that all of them were minted in the first half of the decade, i.e. up to and including 1655. This applies to both small change coins, i.e. the shillings issued for Riga and Livonia under the dies of the Swedish king Carl X Gustav (1654-1660) (five specimens: cat. nos 191-192, 318-320) and the Ducal Prussian shilling of Frederick William, when he was still a fief of the Polish king (three specimens: cat. nos 429-431); there is also the medium-value denominations, such as the 1655 ort of John Casimir (cat. no. 649). Representative examples are presented in Fig. 13. The observation will remain valid also after including in this group the specimens for which it was possible to establish only the time frames of issue (they are highlighted in light grey in the diagram of Fig. 12). As a result, a seven-year gap covering the years 1656-1662 can be observed in the material.

Fig. 11. No. 695: Lithuania, John Casimir, small shilling, 1664, Vilnius Mint; no. 134: Poland, John Casimir, 1 złoty, 1663–1666 (illegible date), Bydgoszcz Mint,⁹ no. 672: Ducal Prussia, Frederick William, shilling, 1671, Königsberg Mint. Photo and compilation by G. Śnieżko

⁹ The mint was identified based on: W. Szlapinskij/ S. Bielopolskij, *Monety koronne Jana Kazimierza bite w mennicach zarządzanych przez Andrzeja i Tomasza Tymfów w latach 1662–1667 (przypisanie do poszczególnych mennic)*, Lviv 2003, pp. 68–75 (type III).

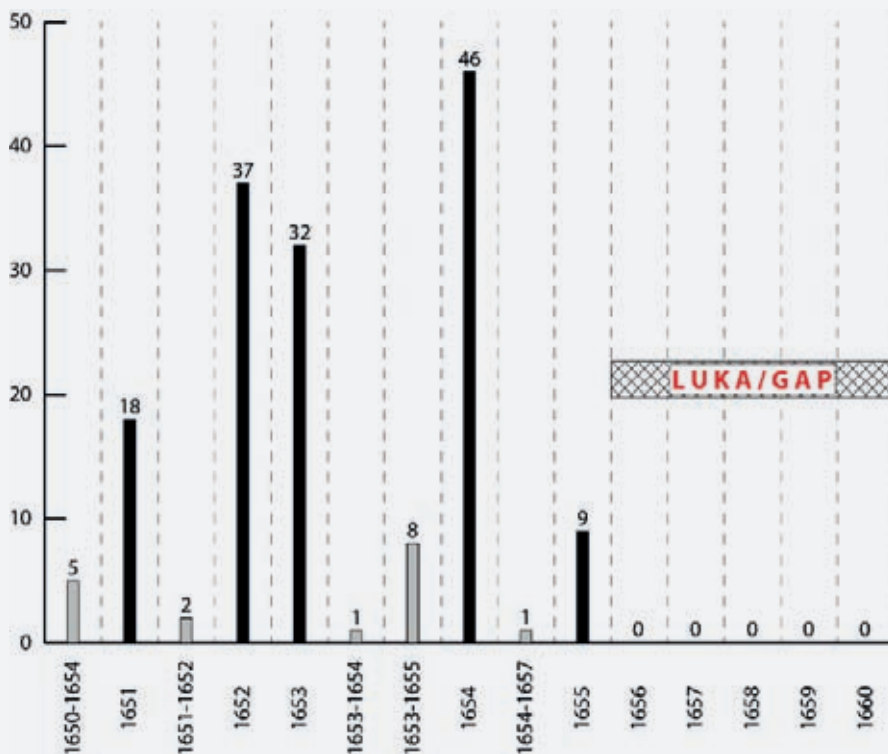

Fig. 12. Annual distribution of coins from the years 1651-1660. Compiled by G. Śnieżko

Fig. 13. Cat. no. 191: Riga, Carl X Gustav, shilling, 1655, Riga Mint; cat. no. 319: Livonia, Carl X Gustav, shilling, 1655, Riga Mint; cat. no. 431: Ducal Prussia, Frederick William, shilling, 1655, Königsberg Mint; cat. no. 649: Poland, John Casimir, ort (18 groschen), 1655, Kraków Mint. Photo and compilation by G. Śnieżko

It is of fundamental importance that both shillings and orts were also issued in the following years,¹⁰ so it would be reasonable to expect them in the hoard if the coins from the 1660s found in Elk were to be included to the assemblage.¹¹ The same applies to small Polish and Lithuanian copper shillings of John Casimir.¹² Shillings and orts are often registered in hoards. There is some risk that coins from 1656–1663 were not found during the search, but according to the current composition of the deposit, the youngest coins included in it left the mints in 1655.

There may be some doubts as to whether the oldest identified coins, i.e. the above-mentioned 16th-century specimens: the Gdańsk shilling of Sigismund I, the Lithuanian half-groschen of Sigismund Augustus [Fig. 14] and the Gdańsk groschen of Stephen Báthory [Fig. 3] belonged to the hoard.¹³ A review of the composition of other mid-17th century deposits from the area of present-day

---

10 Riga shillings with the name of Carl X Gustav were produced between 1654 and 1660 (B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, *Sveriges Besittningsmynt 1561–1878 / Die Münzen der Schwedischen Besitzungen 1561–1878 / Coins of the Swedish Possessions 1561–1878*, 2nd edition, Stockholm 1980, p. 40, items 77–84), and the Livonian ones somewhat shorter, i.e. from 1654 to 1657 (B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, op.cit., p. 48). In addition, such coins under the dies of Carl X Gustav were minted between 1656 and 1657 in the Swedish-occupied city of Elbląg (B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, op.cit., pp. 57–61, 63–64). The issue of Frederick William's Prussian shillings, on the other hand, was discontinued in 1656 and then resumed in 1657 (E. Neumann, *Brandenburg – preußische Münzprägungen unter der Herrschaft der Hohenzollern. 1415–1918*, vol. 1, *Zeit der Kurfürsten. 1415–1701*, Köln 1998, p. 372, item 123). This happened already after the Treaty of Bydgoszcz, since a significant change can be observed in the iconography of the coins. The Eagle with the monogram of John Casimir (ICR – Ioannes Casimirus Rex) on the chest was replaced by the monogram of FWC (Friedrich Wilhelm Curfürst) under the electoral hat. Among the coins from Elk, such a shilling of Frederick William was registered, but only from 1671 [Fig. 11, no. AR-60/672/MHE], which leads us to reject its connection with the hoard. Also, the issue of crown orts (18 groschen coins) of John Casimir was not ceased in 1655, but continued until 1660, and then from 1663 until the royal abdication (Cz. Kamiński/ J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1649–1696 (Jan Kazimierz – Michał Korybut Wiśniowiecki – Jan III Sobieski)*, Warsaw 1982, pp. 77–96).

11 The Elbląg, Riga and Livonian shillings of Carl X Gustav from the years 1656 and 1657, as well as John Casimir's orts of the same date, were recorded, for example, in the hoard from Bożenkowo, Osielsko Commune, Bydgoszcz District, hidden after 1657 (M. Męclewska/ A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1650–1944 na obszarze Polski. Inwentarz II*, Wrocław 1991, pp. 70–71, item 848). Riga shillings of 1656 and 1658 were, in turn, found in deposits from Gułów, Adamów Commune, Łuków District (Ibidem, pp. 73–74, item 857) and from the city of Lublin (Ibidem, p. 74, item 858), both buried after 1658. On the other hand, John Casimir's orts from the years 1656 and 1659 were present, for example, in the hoard from Książomierz, Gościeradów Commune, Kraśnik District, deposited after 1659 (Ibidem, p. 75, item 862).

12 These purely copper coins co-appeared in the hoards with billon shillings of Elbląg, Riga and Livonia issued during the Swedish occupation – cf. e.g. the deposit from Czemierniki, Czemierniki Commune, Radzyń Podlaski District, hidden after 1661 (M. Męclewska/ A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1650–1944*, p. 84, item 934) or the hoards from the villages of Kowale, Praszka Commune, Olesko District (Ibidem, pp. 91–92, item 961) and Masłowice, Masłowice Commune, Radomsko District (Ibidem, pp. 92–93, item 962), deposited after 1663.

13 The catalogue includes three more shillings of Sigismund III: one from Riga (cat. no. 10) and two more which remain unidentified (cat. nos 651–652), with obliterated yearly dates. The initial years of issue of such coins fall at the end of the 16th century, so there is a possibility that they too should be counted as 16th-century specimens.

Poland makes it clear that this is not an atypical situation.¹⁴ Therefore, I also include the 16th-century coins to the Elk Hoard, which is also justified by the corrosive deposits typical of hoards, built up on the surface of these specimens before conservation.

Fig. 14. Cat. no. 324: Gdańsk, Sigismund I, shilling, 1524-1547 (date invisible), Gdańsk Mint; cat. no. 439: Lithuania, Sigismund Augustus, half-groschen, 1563, Vilnius Mint. Photo and compilation by G. Śnieżko

To summarise the section on reconstructing the composition of the hoard, I believe that of the 722 coins, 627 whole specimens (including 7 in three clumps of 2, 2 and 3 pieces each) and 57 fragments (including 6 in two clumps of 2 and 4 specimens each) belong to the hoard. This makes a total of 684 coins:¹⁵

14 E.g. the hoard from the Kraków district of Kazimierz, hidden after 1653, contains, inter alia, the crown half-groschen of Władysław Jagiełło, some single Gdańsk and Elbląg shillings of Sigismund I and many more numerous coins of Sigismund III (M. Męclewska/ A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1650-1944*, p. 51, item 788). A much closer to that of Elk in territorial terms is the hoard from Racewo, Sidra Commune, Sokółka District, deposited after 1655. It includes a Lithuanian half-groschen of Sigismund Augustus, several hundred coins of Sigismund III and numerous 17th-century foreign coins (Ibidem, pp. 64-65, item 830). An even bigger gap occurred in the hoard from Tarnów, district capital, buried after 1663. Among the Polish coins, a crown half-groschen of Casimir IV Jagiellon, no specimen from the 16th century, and several hundred coins of Sigismund III and John Casimir were revealed (Ibidem, pp. 93-94, item 966). Examples could, of course, be multiplied, but it seems redundant.

15 Stored in the MHE collection under inv. nos AR-60/1/MHE to AR-60/694/MHE, without AR-60/5/MHE, AR-60/134/MHE, AR-60/135/MHE, AR-60/152/MHE, AR-60/269/MHE, AR-60/306/MHE, AR-60/307/MHE, AR-60/544/MHE, AR-60/671/MHE, AR-60/672/MHE, AR-60/681/MHE to AR-60/689/MHE and AR-60/693/MHE. Three coins found in 2021 were handed over by members of the "Jaćwież" Historical and Exploratory Association to the Elk delegation of the Voivodeship Office for the Protection of Monuments in Olsztyn, where they remain in storage (as of July 2024). A catalogue of 38 coins from outside the hoard is included as Appendix 2 attached to this monograph.

- a. 677 fully identified;
- b. three identified in terms of denomination and issuer, but of undetermined administrative affiliation: two shillings of Sigismund III cat. nos 650–651 (Polish, Lithuanian, city?) and one shilling of Queen Christina (clump cat. no. 673–675);
- c. two identified in terms of denomination and origin, but of undetermined issuer: a Livonian shilling from a clump of cat. no. 669–670, and a Ducal Prussian shilling in a clump of cat. no. 676–679;
- d. one identified in terms of denomination, but of undetermined issuer and origin: a 1½ groschen in a clump of cat. no. 671–672;
- e. one completely worn, similar in size and weight to a 17th-century shilling (cat. no. 668). Its inclusion in the hoard was supported by impurities similar to those accumulated on other coins from the assemblage.

The total weight of all specimens from the hoard, including corrosion build-ups, was 684.70 g (of which 10.05 g is the weight of the coins in clumps). After conservation, the weight of the coins decreased to 644.12 g.

II.3. DATE OF DEPOSITION

Given that the youngest coins from the hoard that can be dated with certainty are from 1655, it is likely that this is when the hoard was actually hidden. This conclusion is supported primarily by the absence of any specimens from 1656, although, as indicated earlier, minting in Livonia, Ducal and Royal Prussia and Poland did not cease, and coins from these years commonly appear in other hoards.¹⁶ The chronological range thus outlined is most easily linked to the beginning of the Second Northern War, commonly known in our country as the “Swedish Deluge”. Also in the frontier territories of the Duchy of Prussia, to which Elk belonged, this was a period of constant danger. Its source was firstly the Swedish army, and after Carl X Gustav signed a treaty with the Elector Frederick William in Königsberg – the Polish and Lithuanian

---

¹⁶ Cf. footnotes 10 and 11 in the Subchapter II.2.

armies.¹⁷ The city and district suffered severely in 1656. At that time, the armies of the Polish-Lithuanian Commonwealth and their allied Tatars ravaged the Duchy of Prussia in order to force Frederick William to break his alliance with Carl X Gustav. We know of a copy of a letter from Wincenty Gosiewski, Field Hetman of Lithuania, to King John Casimir sent after the Battle of Prostki, in October. In it, the hetman wrote to the king, among other things: *The city of Elk burned down*.¹⁸ Therefore, in the early years of the Swedish invasion, there was no shortage of threats in the area that might have prompted the owner to entrust the coins to the earth. The fact that the hoard was never recovered justifies a speculation that the owner was killed, taken prisoner or had to flee and never returned to Elk.¹⁹

II.4. MANNER OF DEPOSITION

Fig. 15. Traces of fabric on a coin clump from the Elk Hoard. Photo by "Goldfinder - historia pisana wykrywaczem" ("Goldfinder - history written with a metal detector")

---

17 A description of these years' events was prepared by S. Achremczyk, *Elk. Dzieje miasta*, Olsztyn 2012, pp. 115-123.

18 Z. Koszyła, *Nieznany dokument bitwy pod Prostkami w 1656 roku*, in: *Rocznik Białostocki*, vol. IX/1970, p. 352.

19 Many thanks to Dr M. Zawadzki for his review comment on this topic.

The scattering of the hoard during the refurbishment of Wojska Polskiego Street deprived the deposit of its archaeological context. Therefore, little is known about how the hidden coins were secured. Nevertheless, members of the "Jaćwież" Historical and Exploratory Association noticed mineralised traces of fabric on some of the specimens [Fig. 15].

Thus, the coins must have been wrapped in cloth before they were deposited.²⁰ However, nothing more can be said about how the assemblage had been secured. Although the finders of the coins also handed over fragments of earthenware to the MHE, in the absence of traces of patina on these fragments it is impossible to demonstrate their connection with the deposit. Analogies of other hoards hidden in ceramic vessels indicate that verdigris from corroding coins would undoubtedly have deposited on the inner walls of the vessel.

II.5. STRUCTURE OF COINS ORIGIN AND DENOMINATION

A basic element in the description of any coin hoard is a discussion of its origin and denomination structure. The hoard from Ełk presents great diversity in both these respects [Fig. 16].

The largest share of coins is held by Livonian pieces (315) and Polish and Lithuanian ones (215), making up 77% of the hoard. The local Ducal Prussian coins, whose percentage of the total is also noticeably lower and accounts for 10% of the hoard, are only in third place. In this context, one should note the observation made by Borys Paszkiewicz in a publication devoted to numismatic finds from Gdańsk. According to him, the adoption of the Polish monetary system of Stephen Báthory in Livonia increased the inflow of Polish, Lithuanian and Livonian money into Prussia.²¹ This conclusion may possibly have to be extended to the territory of Ducal Prussia as well, once more finds have been taken into account. The dominance of low-denomination Livonian coins in the hoard is all the more interesting as Frederick William prohibited their circulation twice – in 1648 and 1649.²² The necessity of repeating the

---

20 In 2021, when I first studied the hoard, these traces were no longer visible. It was therefore not possible to subject them to specialist analyses.

21 B. Paszkiewicz, *Moneta w dawnym Gdańsku. Badania archeologiczne w latach 1997–2009*, Gdańsk 2013, p. 235.

22 A. Mikołajczyk, *Obieg pieniężny w Polsce środkowej w wiekach od XVI do XVIII*, Wrocław 1980, p. 88; E. Mrowiński, *Monety Rygi*, Warszawa, pp. 73–74.

ban²³ suffices to suggest that its effectiveness was low. This is further confirmed by the composition of the hoard.

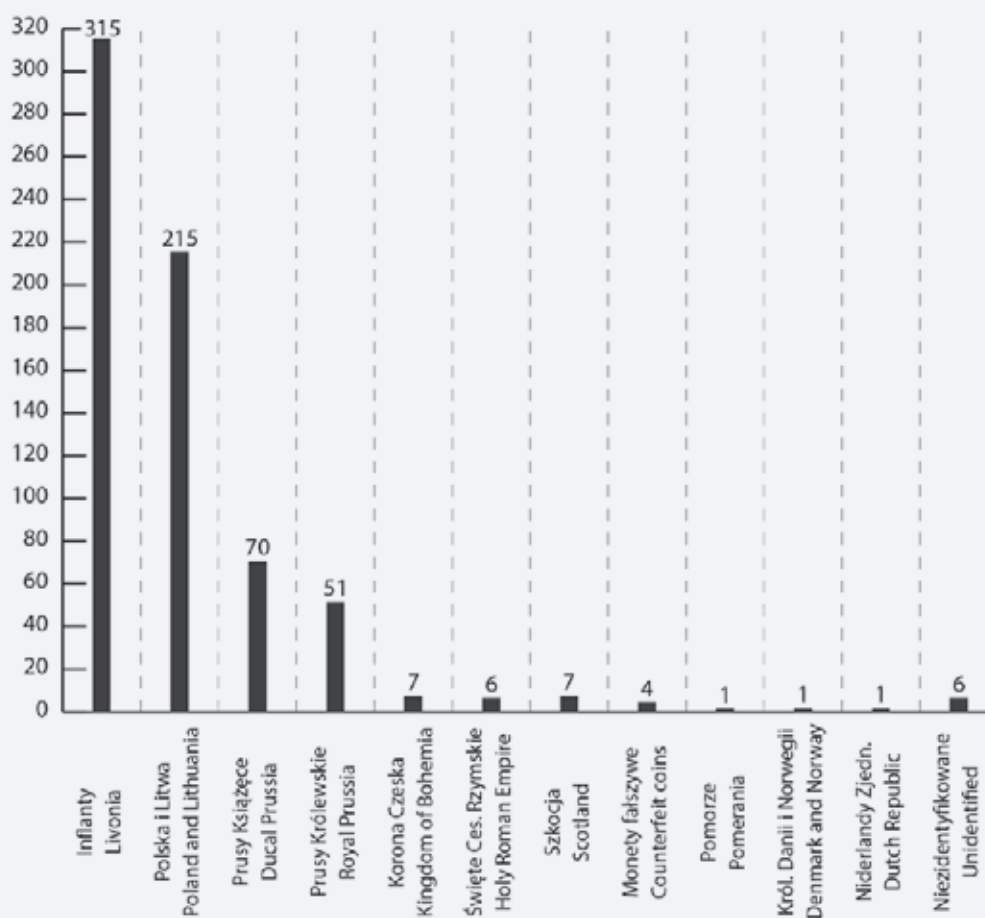

Fig. 16. Origin structure of coins from the Elk Hoard. Compiled by G. Śnieżko

The coins prevailing the assemblage do not form homogeneous groups, neither in terms of chronology nor issuer. For example, specimens from Royal Prussia include both city coins minted in Elbląg under the name of Swedish rulers occupying the city and those of John Casimir (1648–1668), as well as Swedish royal coins minted in Elbląg by Gustav II Adolf (1621–1632) and Christina (1632–1654).

23 A similar one was also issued in 1638 by George William (E. Mrowiński, op.cit., p. 73).

They will be discussed below in the section on coins from other countries. Before that, however, it is necessary to consider the denomination structure of the hoard from Ełk, which also shows great diversity [Fig. 17].

All the most important denominations belonging to the monetary system of the Polish-Lithuanian Commonwealth are represented in the hoard, i.e. shillings, groschen, *dwojaks* (2 groschen), *trojaks* (3 groschen), *szóstaks* (6 groschen), *orts* (18 groschen) and thaler (90 groschen). And although the coins of the lowest denominations, i.e. shillings and 1½ groschen, are predominant in number of pieces, the value accumulated in the less numerous silver money of higher denominations (6 groschen, ort and thaler) represents approximately 40% of the amount converted into groschen according to the monetary system of the 1650s: thaler = 5 orts = 15 *szóstaks* = 30 *trojaks* = 60 *półtoraks* (1½ groschen coins) = 90 groschen = 270 shillings.²⁴

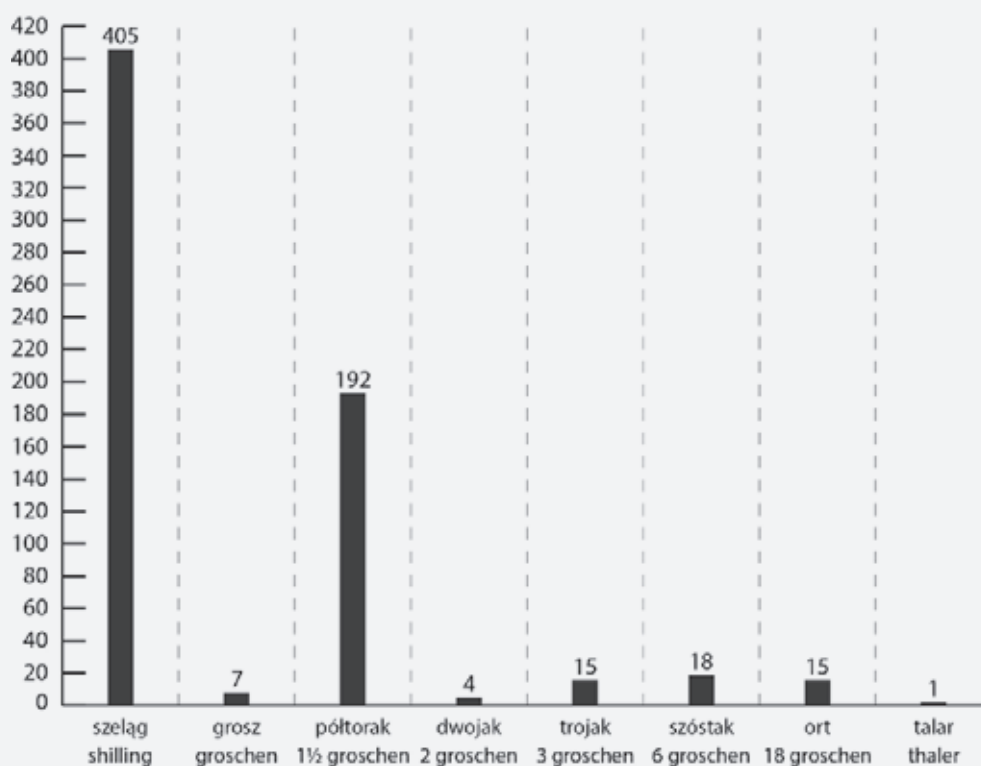

Fig. 17. Denomination structure of the coins representing the monetary system of the Polish-Lithuanian Commonwealth. Compiled by G. Śnieżko

24 Z. Żabiński, *Systemy pieniężne na ziemiach polskich*, Wrocław 1981, p. 123, Table 72.

Since the hoard was found on the territory of the former Ducal Prussia, it is necessary to briefly explain why we write about the denominations belonging to the monetary system of the Polish-Lithuanian Commonwealth. As a result of the Prussian Homage, Duke Albrecht entered into a monetary union with the Crown of Poland in 1528, retaining the right to issue his own coins, but using the Polish mint rate.²⁵

In addition to the denominations known from the Polish minting regulations, I have also recorded foreign coins in the Elk Hoard, i.e. 3 kreutzer (12 sp.), 2 pence (7 sp.), an 8 shilling (8 skilling, 1 sp.) or heller (1 sp.). However, it was not possible to establish the denominations of three coins from the clumps cat. nos 669-670 and 676-679.

II.5.1. LIVONIAN COINS (315 SPECIMENS)

The Livonian coins recorded in the hoard are overwhelmingly shillings (307 sp.). Apart from them, I have documented only seven 1½ groschen (cat. nos 43-49) and one rare coin considered to be either a 1½ shilling,²⁶ or a coin of undetermined denomination – a shilling, a groschen,²⁷ or a half-groschen²⁸ (cat. no. 42).

The Livonian coins from the hoard can be divided into two periods in terms of state affiliation and into two groups in terms of the nature of issue. The older one, when Livonia was a Polish-Lithuanian condominium, is represented only by two Riga city shillings issued under the name of Sigismund III (1587-1632) [cat. nos 9-10; Fig. 18]. On the obverse they bear the monogram of the ruler – a crowned letter S with the Vasa Sheaf in central escutcheon. In the case of the better-preserved specimen from the Elk Hoard, it is flanked by the last two digits of the date inscribed as Z—1 (21). In the circumference of both coins only the initial part of the legend is legible: SIG[ismvndvs]²⁹ III D[ei]

---

25 A. Mikołajczyk, *Geneza i rozwój nowożytnej monety polskiej na tle europejskim (XVI – poł. XVIII w.)*, Kraków 1983, pp. 68, 74-76; B. Paszkiewicz, *Podobna jest moneta nasza do urodnej panny. Mała historia pieniądza polskiego*, Warsaw 2012, p. 71.

26 D. Fedorov, *Monety Pribaltiki XIII-XVIII stuleti*, Tallin 1966, p. 269, item 732; B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, op.cit., p. 34, item 13; G. Haljak (*Livonian Coins XIII-XVIII Century. Part II: Kingdoms. Livonian Coins from XVI-XVIII Century*, Tallinn 2011, p. 233, item 1464) has placed a question mark next to such a denomination, and in footnote 27 has conceded that it may be a shilling whose iconographic programme for political or economic reasons referred to the shillings of the Free City of Riga.

27 B. Paszkiewicz, *Podobna*, p. 103, photo 224: *groschen or shilling*.

28 According to E. Mrowiński, op.cit., pp. 143 and 223, item 456.

29 Here and in subsequent descriptions of the coins, in square brackets I provide expansions of the inscriptions, absent on the dies.

G[ratia] REX POL[oniae] – *Sigismund III, by the Grace of God King of Poland*. Its final fragment can be reconstructed thanks to well-preserved shillings, on which we can read: M[agnvs] D[vx] L[itvaniae] (*Grand Duke of Lithuania*) or D[vx] L[ivoniae] (*Duke of Livonia*).³⁰ The reverse field bears the lesser coat of arms of Riga in a cartouche (crossed keys and a cross pattée above them), while the circumference bears the legend identifying the denomination: SOLIDVS CIVI[tatis] RIGENS[is] – *shilling of the City of Riga*. After the city of Riga surrendered to the rule of Stephen Báthory, the city mint adopted the Polish monetary system in 1581, adjusting it to the royal minting ordinance of 5 January 1580. It was subsequently changed several times by Sigismund III.³¹

All the remaining coins (313 sp.) were minted under Swedish occupation,³² after Gustav II Adolf seized Riga in 1621. However, the Swedish monarch did not introduce his own monetary units, but agreed to continue issuing according to the existing (Polish) minting standard. It was mainly small change currency, i.e. shillings and 1½ groschen, that was produced. The continuation of the previous minting system, which was alien to the Swedes, allowed the money to debase. As a result, the mint and the king made large profits, and the weak Riga money flooded the markets of neighbouring countries, in particular the Polish-Lithuanian Commonwealth and Ducal Prussia, but not Sweden though.³³ In this way, Gustav II Adolf benefited twice as the city's mint probably shared its profits with the sovereign, and the poor-quality money destabilized the economies of Poland, Lithuania and Prussia.³⁴ Efforts to prevent its proliferation are reflected in the aforementioned bans on the circulation of Riga money introduced by the Prussian dukes.

---

30 One version of the legend of the 1621 shilling was noted by G. Fedorov (*Monety Pribaltiki*, p. 263, item 719 – with POL D L at the end) and one by E. Kopicki (*Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, item 8169 – POL M D L at the end). Both were recorded in the catalogues of Cz. Kamiński and J. Kurpiewski (*Katalog monet polskich. 1587–1632 (Zygmunt III Waza)*, Warsaw 1990, pp. 475–476, items 2469–2475) as well as G. Haljak, op.cit., p. 116, items 1125a and 1125b. In the latter, both variants are illustrated with photographs of coins.

31 Z. Żabiński, op.cit., p. 106; A. Mikołajczyk, *Geneza*, p. 112; E. Mrowiński, op.cit., pp. 45–48. On Riga shillings from the period of the reign of Polish kings, cf. V. Dāboliņš, *The Fineness of Riga Schillings under Polish Rule (1581–1621)*, in: *The Ukrainian Numismatic Annual*, issue 4/2020, pp. 131–143; V. Dāboliņš, *The Rise of the Riga Schillings (1582–1621)*, Tartu 2023.

32 I use the term “occupation” because, despite the conquest of Livonia by the Swedes in 1621, it was not until the Peace of Oliva in 1660 that King John Casimir relinquished the part of Livonia that included Riga.

33 Published estimates of the volume of production range around 800 million Riga city shillings and 400 million Livonian shillings (E. Mrowiński, op.cit., p. 72).

34 Cf. e.g. E. Mrowiński, op.cit., pp. 60–62; B. Paszkiewicz, *Moneta*, p. 241. More about the quality of these coins in Chapter III.

Fig. 18. Livonian coins from the Elk Hoard: cat. no. 9: Riga, Sigismund III, shilling, 1621, Riga Mint; cat. no. 11: Riga, Gustav II Adolf, shilling, 1624, Riga Mint; cat. no. 42: Riga, Gustav II Adolf, shilling or 1½ shilling (uncertain denomination), 1623, Riga Mint; cat. no. 49: Riga, Gustav II Adolf, 1½ groschen, 1624, Riga Mint; cat. no. 91: Riga, Christina, shilling, 1646, Riga Mint; cat. no. 232: Livonia, Christina, shilling, 1651, Riga Mint. Photo and compilation by G. Śnieżko

Not only were Polish monetary units maintained in the minting production, but also, not coincidentally, the content of the dies imitated the Polish ones, with this reservation, however, that they were provided with elements identifying the Swedish ruler. And so, on the Riga city shillings minted during the reigns of Gustav II Adolf, Christina and Carl X Gustav, the reverse refers to the iconographic design of Sigismund III's shillings. Changes to the Swedish throne were also reflected in updates to the obverse. The monogram of Gustav II Adolf (G with an A inscribed in it) was replaced by the initial C (Christina) under a crown and with a Sheaf in the centre, followed by a crowned C with an inner G - the royal monogram of Carl X Gustav. In the circumference the abbreviated name and the titles of the new ruler were written: GVST[avvs] ADOL[phvs] D[ei] G[ratia] REX S[veciae], then CHRISTINA D[ei] G[ratia] R[egina] S[veciae], and then CAROLVS GVSTAV[vs] D[ei] G[ratia] R[ex] S[veciae]. A similar modification of the die applied to

1½ groschen. The difference between the 1½ groschen of Gustav II Adolf and those of Sigismund III lies in the details of the obverse: the name and titles of the Swedish ruler placed in the circumference and the arms in the Spanish escutcheon, which, however, does not apply to the Sheaf in a heart that was used by both related rulers of the Vasa dynasty. In any case, the place of the Polish Eagle and Lithuanian *Pogoń* quartered by cross in the Spanish shield was taken by the Three Crowns of Sweden and the Lion of Götaland. Moreover, during the reign of Gustav II Adolf, minting in Riga shows references to a monetary iconosphere that preceded Polish-Lithuanian rule in Livonia, i.e. the period when Riga had the status of a free city (1561–1581).³⁵ It can be observed on the previously mentioned specimen of an undetermined denomination [cat. no. 42, Fig. 18]. It bears the building with a gate and two towers topped with pennants, and the abbreviated inscription GVST[avvs] ADOL[phvs] D[ei] G[ratia] REX SVE[ciae] on the obverse. In the reverse field there are crossed keys and a cross separating the abbreviated date 2—3, and in the circumference the inscription MON[eta] NOVA CIVI[tatis] RIGENSI[s]. Considering the designs separately, the front side depicts the incomplete middle coat of arms of Riga, while the back side shows the lesser. But the arms from the obverse and reverse read together will give the complete middle coat of arms of Riga.

Christina's reign brought about a significant change in Livonian minting, although not immediately. Despite the death of Gustav II Adolf in 1632 at the Battle of Lützen, low-denomination money with his monogram and name continued to be minted in Riga until 1635, even updating the dates. Examples of such immobilisation are also present in the composition of the Elk Hoard (cat. nos 17–20). The first shillings with the initial of Christina are dated 1635.³⁶ The expansion of coinage production came when the queen assumed an independent rule in Sweden in 1644. Later that year, in addition to the operations of the city mint, another mint in Riga started issuing royal money, which was to have the status of regional currency in Livonia and be produced according to the same standard as the city coin. In reality, however, the two establishments were supposed to compete with each other for profits from the issue of debased money. The products of the city mint were directed to the markets of the Polish-Lithuanian Commonwealth, but also royal (Livonian) shillings and 1½ groschen began to circulate there. Both workshops constantly raised the mint rate and sent inspections on each other, the findings

---

35 E. Mrowiński, *op.cit.*, pp. 41–44, 218.

36 B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, p. 39.

of which were reported to the capital Stockholm.³⁷ Obverses of the royal coins are identical to those of the city ones. However, the iconography of the reverse changed, with the Livonian Griffin rampant and the inscription SOLIDVS LIVONIÆ – *Livonian shilling*. The minting initiated during Christina's reign, was continued by her successor Carl X Gustav, whose coins were also found in the hoard.

This brief historical background of Livonian minting was necessary in order to explain the great variety of the most numerous coinage found in the hoard. The distribution of coins taking into account the reigns of successive rulers and denominations is as follows:

- a. Riga city coins:
  - Sigismund III, shilling (2 sp.; Fig. 18: cat. no. 9)
  - Gustav II Adolf, shilling (31 sp.; Fig. 18: cat. no. 11)
  - Gustav II Adolf, shilling or 1½ shilling? (1 sp.; Fig. 18: cat. no. 42)
  - Gustav II Adolf, 1½ groschen (7 sp.; Fig. 18: cat. no. 49)
  - Christina, shilling (141 sp.; Fig. 18: cat. no. 91)
  - Carl X Gustav, shilling (3 sp.; Fig. 13: cat. no. 191)
  - Christina or Carl X Gustav (unidentified issuer), shilling (1 sp.; cat. no. 193);
- b. Swedish royal coins of Livonia, Riga Mint:
  - Christina, shilling (120 sp.; Fig. 18: cat. no. 232)
  - Carl X Gustav, shilling (8 sp.; Fig. 13: cat. no. 319)
  - unidentified issuer, shilling (1 sp. in a clump cat. no. 669-670).

The division of coins according to the reign of successive Swedish rulers shows that the specimens minted under the name of Gustav II Adolf are the most diverse in terms of denomination. This is because in this case we have money of three denominations: shillings, 1½ shilling?³⁸ and 1½ groschen. In each case, these are the lowest denominations among those issued. On the other hand, the most numerous pieces left the mints of Riga during Christina's reign – a total of 261 pieces, which makes up 83% of the Livonian coins. They are also completely homogeneous in terms of denomination, i.e. all are shillings. The same is true of Carl X Gustav's coins, as the range of Riga and Livonian coinage production from the years of his reign included

---

37 E. Mrowiński, *op.cit.*, pp. 63-64; cf. also a monograph on the royal Swedish mint in Livonia by A. Platbārdis, *Die Königlich Schwedische Münze in Livland*, Stockholm 1968.

38 Or two denominations, if the above mentioned coin is not a 1½ shilling. However, in view of the fact that the minting of his successors to the Swedish throne is represented in the hoard exclusively by shillings this does not change the general conclusion on the greater diversity of denominations.

only such coins.³⁹ I have identified only 11 specimens with his monogram in the hoard. The easiest explanation for this is the concealment of the deposit in the early years of the king's reign.

II.5.2. POLISH AND LITHUANIAN COINS (215 SP.)

Money minted in Polish mints far outnumbers that from the Grand Duchy of Lithuania, i.e. 184 vs. 29 specimens and two unspecified shillings of Sigismund III (cat. nos 650–651). The oldest specimen from this group is a half-groschen of Sigismund Augustus from 1563 [Fig. 14: cat. no. 439]. The obverse field bears the Eagle, and the circumferential inscription SIGIS[mvndvs] AVG[vstvs] D[ei] G[ratia] REX POLO[niae] M[agnvs] D[vx] L[itvaniae] – *Sigismund Augustus by the Grace of God King of Poland, Grand Duke of Lithuania*. On the reverse there is the *Pogoń* and the legend: MONETA MAGNI DVCAT[vs] LITV[aniae] – *Coin of the Grand Duchy of Lithuania*, also incorporating the Topór (Axe) coat of arms belonging to Gabriel Tarło, the administrator of the Vilnius Mint.⁴⁰ The half-groschen is the only one from the period before the full unification of the monetary systems of the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania. It was achieved by Stephen Báthory with his minting ordinance of 5 January 1580, which came to be known as the “Stefanowska”. It introduced the same mint rate for Polish and Lithuanian silver coins, which were also to bear the Eagle and the *Pogoń* from then on. The administration and lease of the state mints was handled by two officials – the treasurer (*thesaurarius*) of the Crown and of Lithuania. The ordinance also introduced new monetary units: ducats, thalers, half-talers, *szóstaks* (6 groschen), *trojaks* (3 groschen), groschen, half-groschen, shillings, ternars, 2 denars and denars.⁴¹ Although I have not found any Polish or Lithuanian coinage of King Stephen in the Ełk Hoard, it is imperative to mention his monetary reform, for it laid the foundations for a new monetary system not only in Poland and Lithuania, but also in Royal Prussia, in the fief Duchy of Prussia and in Livonia, which adopted the “Stefanowska” minting ordinance in 1581.

The composition of the Ełk Hoard is dominated by coins of Sigismund III, which in the group of Polish and Lithuanian coins constitute as much as 90% (194 out of 215 sp.):

---

39 D. Fedorov, *op.cit.*, pp. 300–301, 304–305; G. Haljak, *op.cit.*, pp. 221–222, 255–257.

40 The list of mintmarks is given in Chapter IV.

41 A. Mikołajczyk, *Geneza*, pp. 112–113; B. Paszkiewicz, *Podobna*, p. 86.

- a. Lithuania, Sigismund III, Vilnius Mint:
 - shilling = 1/3 groschen (9 sp., Fig. 19: cat. no. 445)
 - groschen (4 sp., Fig. 19: cat. no. 452);
- b. Poland, Sigismund III, mints of Kraków and Bydgoszcz:
 - shilling = 1/3 groschen (3 sp., Fig. 19: cat. no. 471)
 - *półtorak* = 1½ groschen (137 sp., Fig. 19: cat. no. 603)
 - *trojak* = 3 groschen (13 sp., Fig. 19: cat. no. 609)
 - *szóstak* = 6 groschen (18 sp., Fig. 19: cat. no. 624)
 - *ort* = 16 groschen⁴² (9 sp., Fig. 6: cat. no. 642).

Fig. 19. Lithuanian and Polish coins of Sigismund III from the Elk Hoard: cat. no. 445: Lithuania, shilling, 1625, Vilnius Mint; cat. no. 452: Lithuania, groschen, 1626, Vilnius Mint; cat. no. 468: Poland, ternar, 1627, Łobżenica Mint; cat. no. 471: Poland, shilling, 1626, Bydgoszcz Mint; cat. no. 603: Poland, *półtorak* (1½ groschen), 1627, Bydgoszcz Mint; cat. no. 609: Poland, *trojak* (3 groschen), 1622, Kraków Mint; cat. no. 624: Poland, *szóstak* (6 groschen), 1624, Kraków Mint; cat. no. 642: Poland, *ort*, 1622, Bydgoszcz Mint. Photo and compilation by G. Śnieżko

42 Value as of 1623 – Z. Żabiński, op.cit., p. 115, Table 67.

It is evident from the above summary that the Lithuanian coins are a small change. The shillings have an obverse known from the previously discussed Riga coins of this denomination. The reverse, on the other hand, conforms to the “Stefanowska Ordinance”, ordering the arms of Poland and Lithuania to be placed on the dies. An inscription proclaiming that the coin is a SOLIDVS M[agni] D[vcatvs] LITV[aniae] (*shilling of the Grand Duchy of Lithuania*) was added, ending with the date of issue. The obverse of the Lithuanian groschen, on the other hand, presents a profile depiction of the ruler’s head in a hoop crown along with his name and title. The reverse side shows the *Pogoń* and the legend: GROSS[vs] MAG[ni] DVCA[tsv] LIT[vaniae], with the date at the end. They were signed with the coats of arms of the Grand Treasurers of Lithuania – Bogoria belonging to Hieronim Wołłowicz, and then Wadwicz of Krzysztof Naruszewicz.

Specimens from the royal mints are more varied. Here, too, coinage of small denominations predominates, especially 1½ groschen. The iconography of their dies was modelled on the groschen of John Sigismund, Elector of Brandenburg (1608-1619) and Regent of Ducal Prussia (1608-1618), minted in Drezdenko for export to the money market of the Polish-Lithuanian Commonwealth. The Elector, yielding to Polish pressure, ceased this activity, but from 1614 the Bydgoszcz Mint began to issue 1½ groschen with dies bearing similar images.⁴³ The obverse features a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross Eagle and *Pogoń*, and a Sheaf in a heart. Around it, the name of the ruler and his abbreviated titles are given: SIGIS[mvndvs] 3 D[ei] G[ratia] REX P[oloniae] M[agnvs] D[vx] L[itvaniae]. The inscription is divided at the bottom by a shield with the numeral “3”, probably denoting the value of three kreutzer.⁴⁴ The central image of the reverse is a *globus cruciger* – a royal orb with the number 24 inscribed inside, signifying on the Brandenburg prototype the value of 1/24 of a thaler. Around it runs an inscription stating that this is MONE[ta] NO[va] REG[ni] POLO[niae] – a *new coin of the Kingdom of Poland*. During the reign of Sigismund III, *półtoraks* became the basic low-denomination monetary unit,⁴⁵ later widely imitated in Ducal Prussia, Royal Prussia under Swedish occupation, but also in Riga and Livonia, as well as in the Duchy of Pomerania of the Griffin dynasty.

---

43 B. Paszkiewicz, *Podobna*, pp. 100-101.

44 According to B. Paszkiewicz, *Podobna*, p. 100. A. Mikołajczyk (*Leksykon numizmatyczny*, Warszawa 1994, p. 244, lexicon entry *Półtorak*), the numeral referred to three half-groschen. Due to the fact that such a denomination was not only not issued in the Polish monetary system in the 17th century, but also did not function as a unit of account, the meaning of the numeral “3” was correctly interpreted by B. Paszkiewicz (I thank Dr. M. Zawadzki for his comments on this topic).

45 B. Paszkiewicz, *Podobna*, p. 101.

In addition to these, Crown *trojaks* (3 groschen) were also recorded in the hoard. This was a denomination already known in the mint of Sigismund I, but it gained international recognition with the high quality issue of Stephen Báthory, which ensured the position of *trojaks* as one of the main currencies of the time in Europe.⁴⁶ Such popularity consolidated the layout and content of their dies until the reign of John III, when 3 groschen coins of the traditional design were joined by coins with altered iconography. Although money of this denomination was minted in greatest numbers by the mints of Sigismund III,⁴⁷ apart from adding his own image and name to the dies, the King did not change the characteristic combination and arrangement of motifs. The 3 groschen coins of Sigismund III were modelled on the coins of King Stephen in terms of style and lettering, probably due to their well-established position on European markets.

Thus, the obverse bore the crowned head of the ruler shown in profile, inscribed with his name and title. On the precisely planned reverse, despite the small diameter of the flan (barely ca. 20 mm), the die engravers were able to fit: Eagle, *Pogoń*, Sheaf, the date of issue, the coat of arms of the Grand Treasurer, the mint mark, the denomination expressed in Roman numeral (III) and in words in three lines: GROS[svs] ARGE[ntevs] / TRIP[lex] REGN[i] / POLONI[ae] (*triple silver groschen of the Kingdom of Poland*).

The obverse dies of the *szóstaks* (6 groschen) did not differ in content from those of the 3 groschen. The reverse dies, on the other hand, are known for two patterns – inscriptive and iconographic. All 6 groschen coins from the Ełk Hoard represent the latter type. Under the royal crown, they feature three shields with the arms of Poland and Lithuania, and the Vasa Sheaf. Under the circlet of the crown, there is a numerical designation of the denomination (VI), which, similarly to the *trojaks*, is also written in words, but in the circumference: GROSS[vs] ARGE[ntevs] SEX[tvplex] REG[ni] POL[oniae] (*sextuple silver groschen of the Kingdom of Poland*).

The silver royal money of medium denomination comprises the nine orts of Sigismund III. The larger diameter of the planchet (about 30 mm), made it possible to depict content of a more demonstrative nature on the dies. The obverse features the bust of the ruler in parade armor, with the Order of the Golden Fleece hanging from his chest, the sword and *globus cruciger* held in his hands. The reverse is reminiscent of the 1½ groschen – under the

---

46 B. Paszkiewicz, *Podobna*, pp. 90–91.

47 T. Iger, *Katalog trojaków polskich*, Warsaw 2008, p. 9.

crown there is a shield parted quarterly bearing quartered by cross arms of Poland and Lithuania, and a Sheaf in a heart. The circumferential legend is more complex and continues from one side of the coin to the other. The inscription proclaims on the obverse: SIGIS[mvndvs] III D[ei] G[ratia] REX POL[oniae] M[agnvs] D[vx] LI[tvaniae] RVS[siae] PRVS[siae] M[asoviae], and on the reverse: SAM[ogitia] LIV[oniae] NEC N[on] SV[ecorvm] GOT[horvm] VAN[dalorvm]Q[ue] H[aeredita]RI[vs] R[ex] – *Sigismund III by the grace of God King of Poland, Grand Duke of Lithuania, Ruthenia, Prussia, Mazovia, Samogitia, Livonia, as well as hereditary king of Swedes, Goths and Vandals.*

Polish coins of Sigismund III from the Ełk Hoard are marked with two coats of arms, i.e. Sas on the older ones, and Półkozic on the younger ones. At this point, we should mention the coins appearing in the hoard with the Sas coat of arms and the date 1625. The information on the dies seems to be wrong, since Mikołaj Daniłowicz, who held the post of Grand Treasurer of the Crown, died on 30 May 1624.⁴⁸ Yet, in the Ełk Hoard alone, I identified 17 pieces of 1½ groschen from 1625 with this coat of arms (cat. nos 569–585) and only two *pótoraks* with the Półkozic coat of arms born by Daniłowicz's successor in the treasury office, Hermolaus Ligęza (cat. nos 590–591) [Fig. 20]. What is more, the same situation applies to *szóstaks*, although here the proportions are reversed – the hoard contains one specimen with the Sas coat of arms (cat. no. 626) and four with the Ligęza family emblem (cat. nos 627–630). This can hardly be regarded as a mistake on the part of the engravers of the dies, since, for example, the 1½ groschen were struck from different dies. It is also impossible to consider them counterfeit, as, apart from the anachronistic juxtaposition of the coat of arms and date, the stylistics and designs selection do not differ from other coins, and the legends are written without error. Nor are such coins uncommon, as both 1½ groschen and 6 groschen appear in numismatic catalogues.⁴⁹ A solution is provided by the subject literature: the Sas coat of arms on the coins from 1625 did not belong to Mikołaj Daniłowicz, but to his son, Jan Mikołaj Daniłowicz, who in early 1625 became the administrator of the Crown Treasury.⁵⁰

---

48 K. Chłapowski/ S. Ciara/ Ł. Kądziela/ T. Nowakowski/ E. Opaliński/ G. Rutkowska/ T. Zielińska, *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku*, Kórnik 1992, p. 125.

49 Cz. Kamiński/ J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1587-1632*, p. 96, item 498-499 (1½ groschen) and p. 280, item 1529 (6 groschen).

50 I. Zagórski, *Monety dawnej Polski jakoteż prowincyj i miast do niej niegdy należących, z trzecz ostatnich wieków zebrane, uporządkowane i z przywiedzeniem źródeł historycznych opisane*, Warsaw 1845, pp. 143-144; Z. Kiełb, *Herby urzedników polskich i litewskich na monetach oraz liczmanach emitowanych w latach 1479-1707*, Puławy 2015, pp. 148-149, 162-165. I thank Dr M. Zawadzki for his literature guidance.

Fig. 20. Półtorak (1½ groschen) of Sigismund III from 1625 with the Sas (cat. no. 571) and the Półkozic (cat. no. 590) coats of arms. Photo and compilation by G. Śnieżko

There is another remarkable coin which bears witness to the existence of a private mint during the reign of Sigismund III. It was established in Łobżenica (now in the Wielkopolskie Voivodeship) by Andrzej Krotoski.⁵¹ Despite its poor state of preservation, I identified the coin as a ternar, i.e. 3 denarii of 1627 [Fig. 19: cat. no. 468]. Iconographically, it imitates the shillings of Sigismund III. The obverse depicts the king's crowned monogram with the titles in the circumference, and the reverse features a Spanish escutcheon tierced per fess with the coats of arms of Poland and Lithuania, the Bróg (Leszczyc) coat of arms born by Krotoski and the Vasa Sheaf in a heart.

Subsequent years of issue brought changes in the quality of Crown coins, including 3 groschen, 6 groschen and orts revealed in the Elk Hoard. The successively introduced minting ordinances devalued coins of low and medium denominations in an attempt to address the repercussions of crises plaguing the money markets of Western Europe in the first half of the 17th century. These were caused by the mass production of petty coins in numerous mints, the quality of which was constantly being eroded by profit-seeking mint entrepreneurs. This resulted in a drastic fall in its value against thalers and ducats, which were not debased. High-denomination and also good quality coins of lower denominations were fished out of circulation and exported to be melted down and re-melted into lower quality coinage. In the Holy

51 Cf. a monograph on the Łobżenica Mint – T. Opozda, *Mennica łobżenicka*, Wrocław 1975; on the production of ternars – pp. 82-107.

Roman Empire, the crisis of the first quarter of the 17th century was called the *Kipper- und Wipperzeit*.⁵²

In the wake of the crisis, which also affected the Polish-Lithuanian Commonwealth, the issuance of low-denomination money was banned in 1627. The decision was prolonged during the reign of Władysław IV, and only money of higher denominations was issued.⁵³ It did not appear in the hoard though.

Fig. 21. Lithuanian and Polish coins of John Casimir from the Elk Hoard: cat. no. 465: Lithuania, shilling, 1653, Vilnius Mint; cat. no. 467: Lithuania, groschen, 1652, Vilnius Mint; cat. no. 647: Poland, dwojak (2 groschen), 1651, Bydgoszcz Mint; cat. no. 648: Poland, ort, 1621, Bydgoszcz Mint. Photo and compilation by G. Śnieżko

52 A. Mikołajczyk, *Geneza*, pp. 94–99.

53 Z. Żabiński, *op.cit.*, p. 116; A. Mikołajczyk, *Geneza*, pp. 127–129.

Issuance of petty coinage was not resumed until 1650 by John Casimir, who tried to bring the monetary chaos created in the first half of the 17th century under control early in his reign. With the minting ordinance of 16 May 1650, the king introduced a new weight system in Polish minting, replacing the previous Kraków grzywna (201.802 g)⁵⁴ with the German imperial thaler as its standard. This decision was influenced by the growing demand of the population for low-denomination coins and the activities of the Swedish mints in Riga and Elbląg, aptly described by Andrzej Mikołajczyk as “sabotage” which *did not allow for any further idleness*.⁵⁵

John Casimir’s coins which were found in the hoard show a great disproportion. The Lithuanian coins are much more numerous, i.e. a total of 15 specimens, among which as many as 14 are shillings. The obverse shows a crowned royal monogram – ICR (Ioannes Casimirvs Rex), and the person of the issuer is also mentioned in the circumference. The main motif of the reverse is the *Pogoń* under the grand-ducal mitre [Fig. 21: cat. no. 465], with the coat of arms of the Grand Treasurer of Lithuania underneath. In the 1652 specimens it is the Gozdawa of Gedeon Michał Tryzna, and from 1653 it is the Korwin, born by his successor in office, Wincenty Korwin Gosiewski. The consistent representation of Lithuanian shillings was disrupted only by the John Casimir’s groschen of 1652, preserved in about one-third, with a visible fragment of the crowned head of the ruler on the obverse and the *Pogoń* on the reverse [Fig. 21: cat. no. 467].

I have only recorded three Crown coins from the early years of John Casimir’s reign. The category of low-denomination money includes a *dwojak* (2 groschen) with an Eagle with a Sheaf on its breast, and an inscription with the royal name and titles. The initials C—G of the mintmaster of the Bydgoszcz Mint, Christoph Guttmann, are prominently displayed at the bird’s claws. The denomination (II) is marked on the reverse under a hoop crown. It is also specified there that this is a MON[eta] ARG[entea] REG[ni] POL[oniae] – *a silver coin of the Kingdom of Poland*, minted in 1651 during the time of the office of the Grand Treasurer of the Crown, Bogusław Leszczyński, to whom the Wieniawa coat of arms belonged [Fig. 21: cat. no. 647]. The two remaining Crown coins, *orts*, represent medium denomination money [Fig. 13: cat. no. 649; Fig. 21: cat. no. 648]. In terms of iconography, they duplicate the design of *orts* of Sigismund III,⁵⁶ but the royal image being more modest. The obverse

---

54 Z. Żabiński, op.cit., p. 106, 120; A. Mikołajczyk, *Geneza*, pp. 130–135.

55 Ibidem, pp. 131–132.

56 Władysław IV did not issue *orts* – only a unique pattern coin with the date 1635 is known – Cz. Kamiński/J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1632–1648 (Władysław IV)*, Warszawa 1984, p. 13.

circumference of both orts of John Casimir bears an inscription which reads, when translated from Latin: *John Casimir by the grace of God King of Poland and Sweden*, but the reverse inscriptions are different. The coin of 1655 (cat. no. 649) bears the inscription: MONET[a] ARGENT[ea] REGNI POL[oniae], while the 1651 specimen (cat. no. 648) reads: CIVITAT[is] BIDGOSTIENS[is], precisely locating the place where it was minted. This specimen is deserving of a more detailed mention.⁵⁷ It is a tangible realisation of the royal decree of 14 January 1651, which set the value of the ort at 21 groschen (instead of the previous 18 groschen). The change in rate is expressed by the number 2—1 inscribed on the reverse, flanking a quarterly divided Spanish escutcheon with coats of arms. These coins are very rare. The act was only in force for a little over a month, as on 24 February 1651, John Casimir issued another universal repealing the January decree as being unsuited to market realities.⁵⁸

II.5.3. COINS OF DUCAL PRUSSIA (70 SP.)

The local money for *EtK* forms the third most numerous group of coins deposited in the hoard. However, they are more than three times less numerous than the previously discussed Polish coins. The deposit contains the coins of two rulers from the house of Hohenzollern: Duke George William (1620–1640) and his son and successor, Frederick William (1640–1688), known as the Great Elector.

The fief Ducal Prussia adopted the monetary system introduced by the above-mentioned reform of King Stephen in the 1580s.⁵⁹ Hence the presence in the hoard of denominations known from the previous subchapters: shillings, 1½ groschen and orts. In the material analysed, they are not evenly distributed over the reign of the two rulers, as the minting of the younger of the dukes is represented exclusively by shillings. The coins of the other denominations were struck during the years of his father's reign. Here is a breakdown:

- a. George William, Königsberg Mint:
  - shilling (9 sp.; Fig. 22: cat. no. 374)
  - 1½ groschen (15 sp.; Fig. 22: cat. nos 382, 386, 389)
  - ort (2 sp.; Fig. 22: cat. no. 395);

57 It was also highlighted in the exhibition catalogue – J. Knyżewski/ D. Jurczak/ B. Dziwanowski-Stefańczyk, op.cit., pp. 36–37.

58 R. Rybarski, *Skarb i pieniądz za Jana Kazimierza, Michała Korybuta i Jana III*, Warsaw 1939, pp. 382–383.

59 Z. Żabiński, op.cit., p. 164; A. Mikołajczyk, *Geneza*, p. 109.

- b. Frederick William, Königsberg Mint:
- shilling (43 sp.; Fig. 13: cat. no. 431);
- c. George William or Frederick William (issuer not determined), shilling
(1 sp. in a clump cat. no. 676-679).

Fig. 22. Coins of George William from the Elk Hoard: cat. no. 374: Duchy of Prussia, shilling, 1623-1633 (illegible date), Königsberg Mint; cat. no. 382: Duchy of Prussia, 1½ groschen, 1623, Königsberg Mint; cat. no. 386: Duchy of Prussia, 1½ groschen, 1624, Königsberg Mint; cat. no. 389: Duchy of Prussia, 1½ groschen, 1626, Königsberg Mint; cat. no. 395: Duchy of Prussia, ort, 1624, Königsberg Mint. Photo and compilation by G. Śnieżko

The overall design of the Ducal Prussian shillings of both rulers was the same. The obverse bears the image of the Eagle of Duchy of Prussia, i.e. with the monogram of the Polish ruler on the chest. On George William's coins it was the crowned letter S for Sigismund III, and on Frederick William's shillings

it was IC or ICR⁶⁰ for John Casimir, but without a crown. Was it perhaps an iconographic manifestation of the elector's progressive emancipation? The issuer is indicated in the legend: GEORG[ivs] WILH[elmvs], or FRID[ericvs] WILH[elmvs] MAR[chio] BR[andenbvr gensis] S[acri] R[omani] I[mperii] EL[ector] – *George William or Frederick William Elector of the Brandenburg March of the Holy Roman Empire*. The reverse bears the monogram of the ruler – on older coins it is a G with a W inscribed inside, and on the younger ones an F superimposed on a W. In the circumference we read the inscription SOLIDVS PRVSSIAE, separated in the lower part by a Chessboard that is a coat of arms of the Hohenzollern dynasty.

The dies of the 1½ groschen, called *dreipölker* in German, mimic the iconography of the Polish coins of this denomination. At a more detailed level, they can be divided into two groups, and at least two more subgroups can additionally be distinguished within the younger group. I have identified examples of all of them in the composition of the hoard. Their common features are the name and titles of the duke, identical to the legend of the shillings, and the set of designs used. What is different, however, is the configuration of the representations and legends of the reverse, which can be organised in a chronological sequence. The obverse field of the oldest coins, which occurred in five copies in the Elk Hoard (cat. nos 380–384; Fig. 22), depicts the *globus cruciger* with the number 24, juxtaposed with an inscription presenting the issuer. The reverse, on the other hand, features a Spanish shield party per cross with the coats of arms of Brandenburg (Eagle), Ducal Prussia (Eagle), the Duchy of Cleves (Escarbuncle), the Duchy of Jülich or Berg (arms of both duchies included a Lion rampant)⁶¹ and the Sceptre – the attribute of the office of the Archchamberlain of the Holy Roman Empire in an inescutcheon. It is accompanied by the French motto DIEV & MON DROICT (*God and my right*). *Dreipölkers* with this set of inscriptions and representations were produced from 1622 to 1624, when places of the representations were switched.⁶² The shield with the arms is circumscribed with the Elector's titles, and the orb by the inscription MONE[ta] NO[va] DVC[atvs] PRVS[siae]

---

60 The royal monogram has been read as "IC" by E. Bahrfeldt, *Die Münzen- und Medaillen-Sammlung in der Marienburg*, vol. I, *Münzen und Medaillen der Provinz Preussen vom Beginn der Prägung bis zum Jahre 1701*, Danzig 1901, p. 153, item 1570. However, an examination of photographs of well-preserved shillings from antiquarian auctions allows us to assume that this is ICR, corresponding to the monogram of John Casimir from Polish coins. In fact, in the middle of the stem of the letter I, there is a detail neither unrelated to it nor to the C, most probably rendering the bowl of the letter R, which, however, would be marked only fragmentarily, i.e. without the lower leg and in ligature with the letter I – cf. e.g. specimen no. 143517 from e-auction 271 of the Warsaw Numismatic Centre (<https://wcn.pl/eauctions/170706/details/78001/Prusy-Ksiazece-1525-1657-szelag-1654>, accessed 28.08.2024).

61 I would like to thank Prof. Dr. Borys Paszkiewicz from the Institute of Archaeology of the University of Wrocław, for his consultation on the identification of the emblem.

62 E. Bahrfeldt, op.cit., pp. 118–125.

(*new coin of the Duchy of Prussia*), which ousted the motto (2 sp., cat. nos 385–386; Fig. 22). Another change occurred in 1625, this time concerning the emblems. All of the youngest 1½ groschen of George William found in the hoard⁶³ display on the shield the coats of arms of Brandenburg (Eagle), Pomerania (Griffin), the Burgraviate of Nuremberg (Lion rampant),⁶⁴ Ducal Prussia (Eagle) and invariably the Sceptre [Fig. 22: cat. no. 389].

Orts of George William, like *dreipölkers*, clearly refer to the coins of Sigismund III of this denomination. This is manifested in the stately half-length image of the duke wearing an electoral hat and coat, with a sceptre supported on his right shoulder, and his left hand resting on the grip of a sword. The reverse dies are engraved with the same shield as on the older 1½ groschen described above. The legend of both specimens from the hoard is written in German. It continues from one side of the coin to the other starting from the obverse: GEORG WILHELM V[on] G[ottes] G[naden] M[arkgraf] Z[v] BRAN[denbvg] / reverse: D[es] H[eiligen] R[ömischen] R[eichs] ERT[z] C[ämmerer] V[nd] CHVRF[ürst] I[n] P[revssen] Z[v] G[ülich] C[leve] B[erg] H[erzog] (*George William by the grace of God Margrave of Brandenburg, Archchamberlain and Elector of the Holy Roman Empire, Duke of Prussia, as well as Jülich*⁶⁵, *Cleves and Berg*). The titles and set of coats of arms are probably of a claiming nature, related to the Hohenzollerns' conflict with the Wittelsbachs over the united Duchy of Jülich-Cleves-Berg, which resulted in the latter dynasty taking the Duchies of Jülich and Berg.

II.5.4. COINS OF ROYAL PRUSSIA (51 SP.)

Although the coins attributed to Royal Prussia compared to those previously discussed constitute a small group, they are also very diverse. In the hoard from Ełk, I have distinguished specimens from the mints of the cities of Gdańsk and Elbląg under Polish rule and under Swedish occupation, as well as royal money issued by the Swedes after the occupation of the latter. Their numismatic classification is as follows:

---

63 Eight specimens from 1625–1627, cat. nos 387–394.

64 I thank Prof. B. Paszkiewicz for his help with identification.

65 An earlier variant of the name of the Duchy of Jülich was “Gülich”.

- a. city coins of Gdańsk:
  - Sigismund I, shilling (1 sp.; Fig. 14: cat. no. 324)
  - Stephen Báthory, groschen (1 sp.; Fig. 3: cat. no. 325)
  - Sigismund III, ort (2 sp.; Fig. 23: cat. nos 326, 327)
  - John Casimir, *dwojak* (2 groschen) (2 sp.; Fig. 23: cat. nos 680–681);
- b. city coins of Elbląg under Swedish occupation:
  - Gustav II Adolf, shilling (8 sp., Fig. 24: cat. no. 331)
  - Gustav II Adolf, groschen (1 sp., Fig. 24: cat. no. 336)
  - Gustav II Adolf, 1½ groschen (3 sp., Fig. 24: cat. no. 337)
  - Gustav II Adolf, *trojak* (3 groschen) (1 sp., Fig. 24: cat. no. 340)
  - Christina, shilling (1 sp., Fig. 24: cat. no. 341)
  - Gustav II Adolf or Christina (unidentified issuer), shilling (1 sp.; Fig. 8: cat. no. 342);
- c. city coins of Elbląg:
  - John Casimir, *dwojak* (2 groschen) (1 sp., Fig. 23: cat. no. 323);
- d. Swedish royal coins minted in the Elbląg Mint:
  - Gustav II Adolf, 1½ groschen (20 sp., Fig. 24: cat. no. 347)
  - Gustav II Adolf, *trojak* (3 groschen) (1 sp., Fig. 24: cat. no. 362)
  - Christina, 1½ groschen (8 sp., Fig. 24: cat. no. 364).

Apart from the already mentioned shilling of Sigismund I, in the 16th century the city mint in Gdańsk also issued King Stephen's groschen, preserved in two fragments [Fig. 3: cat. no. 325]. Other specimens from Gdańsk were minted in the 17th century. These are: two orts from 1617 and 1623 [Fig. 23: cat. nos 326 and 327], bearing a stately image of Sigismund III on the obverse. The main motif on the reverse is the greater coat of arms of Gdańsk. Another element informing about the city character of the issue is the circumferential legend: MONETA CIVIT[atis] GEDANENSIS. I identified two further specimens from this city in a clump cat. no. 680–681 [Fig. 23]. On its one side, one can see the outline of the cartouche of the civic coat of arms and a fragment of the obverse legend clearly indicating the denomination – [GR]OS•CIV•GED•DUP•, i.e. *double groschen of the City of Gdańsk*. Such coins were issued only by John Casimir in the years 1651–1652. On the other side of the clump we can see the obverse of the second coin with a visible lower part of the bust and a fragment of the circumferential legend [...]D•G•R•P•M•D•L•R\\, which also corresponds to the 2 groschen coins of this king.⁶⁶ The condition of

---

66 Cz. Kamiński/J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1649–1696*, pp. 169–170.

these specimens also provides an opportunity for a brief digression. The illustrations in this book show numerous fully legible coins, often of superb appearance. This may lead to a generalisation that this is what most coin finds look like. However, this is not necessarily the case, and numismatists do not always have the opportunity to work on well-preserved and cleaned coins. It is not uncommon to identify specimens only on the basis of fragmentarily preserved coins or the outline of coats of arms, figures or even the characteristic appearance of single letters. There are more examples also in the Elk deposit [Fig. 14: cat. no. 324; Fig. 19: cat. no. 468; Fig. 21: cat. no. 467; Fig. 24: cat. no. 336].

Fig. 23. City coins of Gdańsk and Elbląg under Polish rule, from the Elk Hoard: cat. no. 326: Gdańsk, Sigismund III, ort, 1617, Gdańsk Mint; cat. no. 327: Gdańsk, Sigismund III, ort, 1623, Gdańsk Mint; cat. no. 680-681: Gdańsk, John Casimir, dwojak (2 groschen), 1651 or 1652 (date illegible), Gdańsk Mint; cat. no. 323: Elbląg, John Casimir, dwojak (2 groschen), 1651, Elbląg Mint. Photo and compilation by G. Śnieżko

Fig. 24. City coins of Elbląg under Swedish occupation and Swedish royal coins from the Elbląg Mint, from the Elk Hoard: cat. no. 331: Elbląg, Gustav II Adolf, shilling, 1633, Elbląg Mint; cat. no. 341: Elbląg, Christina, shilling, 1633–1635 (date invisible), Elbląg Mint; cat. no. 336: Elbląg, Gustav II Adolf, groschen, 1629, Elbląg Mint; cat. no. 337: Elbląg, Gustav II Adolf, 1½ groschen, 1629, Elbląg Mint; cat. no. 340: Elbląg, Gustav II Adolf, trojak (3 groschen), 1631–1632 (date invisible), Elbląg Mint; cat. no. 347: Royal Prussia (Swedish occupation), Gustav II Adolf, 1½ groschen, 1632, Elbląg Mint; cat. no. 362: Royal Prussia (Swedish occupation), Gustav II Adolf, trojak (3 groschen), 1632, Elbląg Mint; cat. no. 364: Royal Prussia (Swedish occupation), Christina, 1½ groschen, 1634, Elbląg Mint. Photo and compilation by G. Śnieżko

Meanwhile, returning to the discussion of the Elk hoard, the oldest pieces from the Elbląg Mint were produced during the Swedish occupation of the city in 1626–1635. In 1627 Gustav II Adolf issued Elbląg with a minting privilege, in which he stipulated that dies must bear his likeness or include Swedish arms. At the same time, the Swedes undertook their own minting operations there. Thus, money of the same denominations was issued in parallel, of

which the Elk Hoard contains petty coins – shillings, 1½ groschen and *trojaks*. Their obverses actually bore the monogram or image of the king and his name. The only differences that make it possible to determine the nature of the issue occur in the final parts of the reverse inscriptions. The legend of city coins ended with the abbreviated inscription CIVI[tatis] ELB[ingensis], while that of royal coins with REG[ni] SVE[ciae]. However, it has been shown in the literature that this division must in fact have been illusory, since Marsilius Philipson who leased the mint from the city council transferred the income of the mint to the Swedes.⁶⁷ Moreover, his marks – a heart with two arrows and a cardinal's hat on a bow (one of the three he had in his coat of arms) – can be found on both city and Swedish coins from the Elbląg Mint. So practically it was the Kingdom of Sweden that benefitted from both the royal and the civic minting operations. A comparison of the results of the metrological analyses of the coins with the provisions of the Swedes' 1631 minting contract with Philipson also revealed the true intentions of the occupying authorities. The issue was conducted according to the Polish monetary system, but the quality of Swedish coins was definitely lower than that prescribed by the ordinance of Sigismund III.⁶⁸ Thus, the Swedish minting of Elbląg is, after the Riga and Livonian coins, another example of an activity designed to financially and politically profit from the economic destabilisation of the markets of the Polish-Lithuanian Commonwealth and Ducal Prussia. Such money was therefore targeted at foreign markets, from which higher quality coins were drawn. This was facilitated by the close imitation of the iconography of Polish coins by the Swedes. These parallels primarily concerned the set of images used and, on a detailed level, also the similarities between the images of Sigismund III and Gustav II Adolf. Although, in the latter case, due to the kinship between the two rulers (they had a common grandfather – Gustav I Vasa, King of Sweden), the physical resemblance may have been genuine. In the hoard from Elk, this is well illustrated by groschen, 1½ groschen and 3 groschen [Fig. 24: cat. nos 336, 337, 340, 347, 362]. Their very presence in the hoard attests to the low efficiency of George William's administration in enforcing the ducal order to confiscate these coins from the money market of Ducal Prussia.⁶⁹ Although the ruler issued it in 1632, the deposit (similarly to the group of Riga money) contains posthumously issued coins with the name of Gustav II Adolf: a shilling from 1633 (cat. nos 331 and 332) and ten 1½ groschen (cat. nos 348–357), as well as coins of Christina: a shilling

---

67 A. Mikołajczyk, *Obieg*, pp. 84–86.

68 Ibidem, p. 85; Z. Żabiński, op.cit., p. 117; B. Paszkiewicz, *Moneta*, p. 228.

69 A. Mikołajczyk, *Obieg*, p. 85.

[Fig. 24: cat. no. 341] and eight 1½ groschen from 1634–1635 (cat. nos 363–370; Fig. 24).

On the other hand, the assemblage does not contain any Elbląg coins of Carl X Gustav, issued during the subsequent occupation of the city by the Swedes from 1656 onwards.⁷⁰ This is probably another argument in favour of the hypothesis that the hoard was hidden at the beginning of the Swedish Deluge. Indeed, if the absence of these coins was to be interpreted as evidence of the Prussian duke's greater efficiency in controlling monetary circulation, we should consequently expect that the hoard would also not contain Livonian coins from the 1650s, which, after all, shared a similar status as undesirable money.

II.5.5. AUSTRIAN, SILESIAN AND BOHEMIAN COINS (13 SP.)

The common denominator leading to a combined discussion of coins from this territory is its association with the Habsburg monarchy. In addition to the money of Lower Austria from the Vienna Mint, the hoard also included coins of the dependent countries: Styria, Tyrol, the Kingdom of Bohemia and Silesia. With the exception of one, they are all 3 kreutzer coins from the reigns of two emperors of the Habsburg dynasty – Ferdinand II (1619–1637) and Ferdinand III (1637–1657).

The six specimens were struck in the same (Austrian) mint district of the empire, that was one of ten separated in 1515.⁷¹ Four of these are 3 kreutzer coins from the Vienna Mint, issued by Ferdinand II in 1624 (cat. nos 658, 659; Fig. 25) and 1625 (cat. no. 660), and Ferdinand III in 1637 [Fig. 25: cat. no. 661]. They depict a bust of the sovereign on the obverse and a double-headed Imperial Eagle with the Habsburg coat of arms on the reverse. The representations are accompanied by an inscription, complete only when read together from both sides: FERDI[nandvs] II (or III) D[ei] G[ratia] R[omanorvm] I[mperator] S[emper] A[vgvstvs] G[ermiania] H[ungaria] B[ohemia] REX / ARCHID[ux] A[vstria] D[ux] B[urgundia] C[omes] TYR[olis] – *Ferdinand II (or III) by the grace of God Roman Emperor, forever August, King of Germany, Hungary, Bohemia, Archduke of Austria, Duke of Burgundy, Count of Tyrol.*

---

70 B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, op.cit., pp. 61, 63–64.

71 A. Mikołajczyk, *Geneza*, p. 54.

Two Bohemian coins from the mints in Jáchymov and Brno (cat. nos 1 and 2; Fig. 25) and two Silesian coins (cat. nos 6, 7) from Wrocław Mint were also made according to the same iconographic pattern. The places of their production were differentiated by the monograms or marks of the mintmasters working at the respective mints, which were placed in the circumferential legends.

The Styrian 3 kreutzer coin differs from them in the reverse, which displays three escutcheons with the arms of the Roman-German Empire (double-headed Eagle), Burgundy (Bends) and Styria (fire-breathing Panther) (Fig. 25: cat. no. 662). No reference to the person of the emperor can be found on the coin cat. no. 663 [Fig. 25]. These are 3 kreutzer from the Hall Mint belonging to Leopold V, Archduke of Further Austria and Count of Tyrol. It is his bust that is placed on the obverse with the reverse filled with three shields with the coat of arms of Tyrol (Eagle), Burgundy (Bends) and Austria (Bar).

The other three specimens come from Silesia. The 1630 County of Kladsko 3 kreutzer is a coin of Ferdinand III, crowned King of Bohemia and Hungary *vivente rege*, i.e. while his father was still alive. The County of Kladsko was bought by the Habsburgs in the 16th century and subordinated to the Kingdom of Bohemia. Therefore, the reverse features a quarterly parted shield with the arms of Hungary (Stripes) and Bohemia (Lion) and the Habsburg coat of arms in the inescutcheon [Fig. 25: cat. no. 3]. Two coins of the Duchy of Cieszyn represent the minting operations of Elisabeth Lucretia. The duchess received permission from the emperor in 1648 to undertake her own coinage, but the dies had to bear the image of the emperor and the king of Bohemia, as she was his vassal.⁷² Hence, the 3 kreutzer coin from the Elk Hoard depicts Ferdinand III [Fig. 25: cat. no. 4]. On the reverse, under the ducal mitre, there is a shield with the crowned Eagle of the Duchy of Cieszyn, circumscribed with an inscription MO[neta] NO[va] AR[gentea] DV[x] TESH[inensis] 1648. Another product of the coinage of the last representative of the Cieszyn Piast dynasty is also a heller from 1652 (described as OBVLVS - *obol* in the circumference) [Fig. 25: cat. no. 5]. The uncial T makes it similar to Christina's shillings, and the eagle from the reverse resembles the coins of Sigismund III. Both circulated in the territory of the Polish-Lithuanian Commonwealth, leading scholars to conclude that the iconographic coincidence was intentional. B. Paszkiewicz even considered them to be copper imitations of these coins.⁷³ Accounts of written sources

---

72 P. Milejski/ Ł. Sroka, op.cit., p. 15.

73 B. Paszkiewicz, *Moneta*, p. 271.

show that Elisabeth Lucretia's hellers became the object of speculators' activity who smuggled it in barrels into Poland and distributed it among the poor.⁷⁴ An example from the Elk Hoard attests to their penetration also into the market of Ducal Prussia.

Fig. 25. Austrian, Bohemian and Silesian coins from the Elk Hoard: cat. no. 659: Lower Austria, Ferdinand II, 3 kreutzer, 1624, Vienna Mint; cat. no. 661: Lower Austria, Ferdinand III, 3 kreutzer, 1637, Vienna Mint; cat. no. 662: Styria, Ferdinand II, 3 kreutzer, 1626, Vienna Mint; cat. no. 663: Tyrol, Leopold V, 3 kreutzer, 1626-1632 (undated coin), Hall Mint; cat. no. 2: Bohemia, Ferdinand II, 3 kreutzer, 1626, Brno Mint; cat. no. 3: Silesia, County of Kladsko, Ferdinand III, 3 kreutzer, 1630, Kladsko Mint; cat. no. 5: Silesia, Duchy of Cieszyn, Elisabeth Lucretia, heller, 1652, Cieszyn Mint; cat. no. 4: Silesia, Duchy of Cieszyn, Elisabeth Lucretia, 3 kreutzer, 1648, Cieszyn Mint. Photo and compilation by G. Śnieżko

74 A. Mikołajczyk, *Obieg*, p. 48.

This observation also applies to the other products of the Habsburg mints described above. Although they were not part of the monetary system of the Polish-Lithuanian Commonwealth (and therefore of its fief, Ducal Prussia), due to international economic ties participants in the trade developed ways of converting them. Three-kreutzer coins similar in weight and quality to the Polish *trojaks* (3 groschen) were counted as such.⁷⁵ This explains the presence of money of the Habsburg monarchy, which after all belonged to a completely different monetary system, in the Elk Hoard and other 17th-century deposits. These are mostly Silesian, Bohemian and Austrian coins.

II.5.6. SCOTTISH COINS (7 SP.)

The Scottish coins are all undated turners (a denomination worth two pence) of the King of England and Scotland, Charles I (1625–1649). They are the first ever Scottish milled coins. Their mass⁷⁶ issue was undertaken in 1632 at the Edinburgh Mint, run by William Alexander, the 1st Earl of Stirling, after whom they took their name – “Stirling turners”. Due to their low value, these copper coins aroused growing popular resistance and became one of the causes of the unpopularity of Charles I in Scotland, resulting in the outbreak of the so-called Bishops’ Wars.⁷⁷ As a result of the protests, they were first reduced to one pence in 1639, and then the issue was discontinued, before being withdrawn from circulation altogether in 1642.⁷⁸

Fig. 26. Scotland, Charles I, twopence (Stirling turner), 1632–1639 (undated coin), Edinburgh Mint. Photo and compilation by G. Śnieżko

75 B. Paszkiewicz, *Moneta*, pp. 47, 52.

76 The official volume of issue is estimated at 40 million of pieces – R.B.K. Stevenson, *The ‘Stirling’ Turners of Charles I, 1632–9*, in: *British Numismatic Journal*, vol. 29/1958, p. 137.

77 *Ibidem*, p. 128.

78 *Ibidem*, pp. 136–137.

The obverse shows the royal monogram – the crowned letters CR (Carolus Rex). The Roman numeral II in this case is not the regnal number of the king's name (in which case it would have to be Charles II), but the denomination expressed in pence. The issuer is also clearly indicated in the legend proclaiming CAR[olvs] D[ei] G[ratia] SCOT[ia], AN[glia], FR[ancia] ET HIB[ernia] R[ex] – *Charles by the grace of God King of Scotland, England, France and Ireland*. The reverse depicts the symbol of Scotland and a frequent motif of Scottish coins, i.e. the thistle flower and the accompanying motto: NEMO ME IMPVNE LACESSET – *No one provokes me with impunity*. Turners are known from numerous hoards and single finds from Poland and Lithuania. Analysis of their occurrence led A. Mikołajczyk to conclude that they were deposited between 1647 and 1667.⁷⁹ The reason for the influx of these coins into Poland has sparked discussion among scholars. A. Mikołajczyk presented the case for a non-economic factor. He argued that since these were coins of the same issue and of the lowest denomination, they must have arrived in Poland at one time, with no connection to international trade requiring high-denomination money. He believed the source of the influx to be the population fleeing, among other things, the political and religious persecution of Charles I, thus ruling out a trade route.⁸⁰ A different interpretation of the twopence's presence was offered by B. Paszkiewicz, who attributed the reasons for their influx to economic motives. He regarded them as a manifestation of the action of speculators who exported turners that had been invalidated in Scottish circulation, distributing them as a false admixture to the mass of shillings circulating in the Polish-Lithuanian Commonwealth.⁸¹ P. Milejski, inferring from the large accumulation of Stirling turners found in Gdańsk, suggested that they may have first reached that city and then spread from there to the territory of the Polish-Lithuanian Commonwealth.⁸²

---

79 A. Mikołajczyk, *W sprawie szkockich turnerów w XVII-wiecznych znaleziskach z terenu Polski*, in: *Biuletyn Numizmatyczny*, issue 10/1973, pp. 186–192; A. Mikołajczyk, *Obieg*, pp. 78–79.

80 Idem, *W sprawie*, p. 190; Idem, *Obieg*, p. 78. This approach has also been accepted by Agnieszka Murawska, *Skarby monet w Wielkopolsce doby potopu szwedzkiego*, in: Witold Garbaczewski/ Roman Macyra (ed.): *Pieniądz i banki w Wielkopolsce*, Poznań 2009, p. 183.

81 B. Paszkiewicz, *Moneta*, pp. 258–259.

82 P. Milejski, *Monety i medale z wykopalisk na Targu Siennym w Gdańsku*, in: Robert Krzywdziński (ed.): *Dantiscum*, vol. III, Gdańsk 2021, p. 56.

II.5.7. A POMERANIAN COIN (1 SP.)

From 1515, Western Pomerania, together with Saxony and Brandenburg, formed the Upper Saxon Mint district of the Holy Roman Empire.⁸³ However, the specimen from the Elk Hoard differs from the German denominations issued at the time, so it is not discussed in the subchapter devoted to these coins.

Fig. 27. Western Pomerania – Bishopric of Cammin, Ulrich I, dreipölker (1½ groschen), 1621, Koszalin Mint. Photo and compilation by G. Śnieżko

In earlier literature such pieces were commonly called groschen.⁸⁴ Nowadays the prevailing opinion is that the general iconographic similarity, supported by the presence of the number 3 on the lower part of the obverse and the weight of these coins, make it necessary to consider them as 1½ groschen (*dreipölker*).⁸⁵ The main motif of the obverse is the Spanish escutcheon with the following coats of arms: 1 (dexter chief) – Griffin of the Duchy of Stettin, 2 – Sea-griffin of Usedom iseland, 3 – Griffin of the Duchy of Wenden, 4 – Griffin of the Duchy of Kashubia. In the heart there is a Cross, the coat of arms of Bishopric of Cammin.⁸⁶ The depictions were supplemented by a legend, which on the specimen from the Elk Hoard is legible in fragments. The full wording would be VLRIC9 D[ei] G[ratia] [DV]X S[tetini et] PO[meraniae] – *Ulrich by the grace of God Duke of Stettin and Pomerania*. The reverse shows the *globus cruciger* with the number 24, and in the circumference the inscription

83 A. Mikołajczyk, *Geneza*, p. 54.

84 Cf. e.g. A. Mikołajczyk, *Obieg*, p. 69.

85 M. Olding (ed.), *Die Münzen der pommerschen Herzoge*, Regenstauf 2016, p. 156; M. Pawłowski, *Monety ostatnich Gryfitów w Królestwie Polskim w świetle znalezisk*, in: *Wiadomości Numizmatyczne*, vol. LXII, issue 1-2/2018, p. 6.

86 The coats of arms are identified differently by R. Gaziński/ G. Horoszko, *Herby i motywy heraldyczne na monetach zachodniopomorskich*, Szczecin 2005, p. 40: *The upper right quarter of the shield was occupied by a griffin, probably a Pomeranian, the upper left – a sea-griffin of Usedom, the bottom right – most probably a griffin of Barth, and finally the bottom left – a demi-lion of Rügen with a wall beneath. The selection of coats of arms on Ulrich's coins indicates a possible succession to the Szczecin throne and emphasises the ruler's rights to the whole of Western Pomerania.*

[DEV]S PROTECTOR M[EV]S] (*Lord is my protector*). As already mentioned, this denomination was not part of the typical range of German or Pomeranian coinage, so the stylistic coincidence seemed puzzling to scholars. The distribution of finds of these coins in the Kingdom of Poland is very telling as to the reasons for their issue. Mieszko Pawłowski observed that Ulrich's *dreipölkers* are the coins of Western Pomerania most frequently found in Polish hoards (he collected data on 25 of them). He combined this observation with the remark that they imitated the iconographic programme of Polish 1½ groschen. Consequently, he concluded that Ulrich I undertook the issue of this denomination in order to speculatively introduce it into Polish monetary circulation.⁸⁷

II.5.8. A DUTCH COIN (1 SP.)

Fig. 28. Dutch Republic: city of Zwolle, Matthias I, thaler, 1612-1619 (undated coin), Zwolle Mint. Photo and compilation by G. Śnieżko

The thaler of the Dutch city of Zwolle is the only coin of such a high denomination in the Elk Hoard. On the obverse, under the heraldic helmet with mantling, there is an escutcheon with a Cross, which is the city's coat of arms. Also discernible in the crest is the outline of Zwolle's patron saint – St Michael the Archangel, swinging at Satan lying before him. Around the field of the obverse runs the circumferential legend: MO[neta] ARG[entea] IMPERI[alis] CIVITA[tatis] ZWOLLÆ[nsis]. It indicates that Zwolle is an imperial city, which is also evident from the presence of the double-headed Eagle and the emperor's name on the reverse: MATTH[ias] I D[ei] G[ratia] RO[manorvm]

⁸⁷ M. Pawłowski, *op.cit.*, pp. 10, 13, 27.

IMP[perator] SEM[per] AVGVST[vs]. Finds of these thalers are rare – I have found information about only three specimens in three hoards found in the territory of present-day Poland. At the same time, all were discovered outside the historical territory of Ducal Prussia: two in Western Pomerania,⁸⁸ and one in Silesia.⁸⁹

II.5.9. A DANISH COIN (1 SP.)

Coins of the King of Denmark and Norway, Christian IV (1588–1648), are known from more than 20 finds from the area of Poland.⁹⁰ The nearest hoard to Ełk was found in Pisz, district capital, hidden after 1625 and containing two one-mark coins.⁹¹ The obverse of the specimen from Ełk depicts the bust of a king wearing a crown, and the reverse field has a three-line inscription: VIII / SKILLIK / DANS and a shield with the arms of Denmark – the Three Lions. The circumferential legend continues from the obverse to the reverse and states: CHRISTIANVS IIII D[ei] G[ratia] DANI[ae] / NORVEGI[ae] VANDALO[rum] GOTHO[rum] REX – *Christian IV by the grace of God King of Denmark, Norway, Vandals and Goths.*

Fig. 29. Denmark, Christian IV, 8 shilling (8 skilling), 1607, Copenhagen Mint. Photo and compilation by G. Śnieżko

88 Marwice, Widuchowa Commune, Gryfino District – a hoard deposited after 1629 (M. Męclewska/ A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1500–1649 na obszarze PRL. Inwentarz*, Warsaw 1983, p. 142, item 506) and Lulewice, Białogard Commune and District – a hoard buried after 1635 (Ibidem, p. 161, item 578).

89 Hoard of Zarzyca, Kondratowice Commune, Strzelin District, deposited after 1637 (Ibidem, p. 169, item 602). Another thaler from Zwolle from 1594, bearing the name of emperor Rudolph II, was found in the hoard of Głogów, hidden no earlier than 1656 – M. Grochowska-Jasnos, op.cit., p. 233, item 316.

90 M. Męclewska/ A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1650–1944*, p. 317 (list).

91 M. Męclewska/ A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1500–1649*, p. 125, item 435.

II.5.10. COUNTERFEIT COINS (4 SP.)

I discovered four counterfeit shillings in the hoard [Fig. 30]. Their illicit origin is supported above all by the barbarisation of the designs and legends, going so far that it is impossible to see even a fragment of a correct inscription. However, only for specimen cat. no. 667, it is possible to indicate that it is a counterfeit of the Gustav II Adolf coin from the Riga city mint. In the case of specimen cat. no. 666, the mark on the obverse is reminiscent of Queen Christina's monogram, but due to the impression on the reverse of the negative of the front side, it is not possible to establish the forged original more precisely. On the other hand, the illicit origin of the specimen from the clump of cat. no. 673-675 is uncertain. It shows a fragment of an Eagle and the final, mistaken part of the legend: T 9 (or °) I 8. The lack of more distinctive details and the invisible obverse make it impossible to make a clear case for the origin of this coin from a workshop operating legally or not. The shilling cat. no. 665 was made so primitively that any association with coins from official mints is difficult here. The percentage of forgeries in the composition of the described hoard is very low, barely 0.6%, which is significantly different from deposits from the second half of the 17th century.

Fig. 30. Counterfeit coins from the Ełk Hoard. Photo and compilation by G. Śniezko

It is worth noting at this point that the absence of the so-called Suceava counterfeit shillings⁹² is very significant for inferring the date of the hiding of the Ełk assemblage. These were the products of a mint which was organised at the castle in the then Moldovan capital, Suceava, in the early 1660s by the

92 Single counterfeit shilling of this origin has been found but it was unrelated to the deposit – see Appendix 2, inv. no. AR-60/269/MHE. The absence of traces of corrosion layers characteristic of coins originally assembled together speaks against its association with the hoard. The shilling was covered with sand.

Moldovan hospodar Istrate Dabija. The scale of his counterfeiting activities was enormous, he forged mainly Polish, Lithuanian, Prussian and Livonian shillings. It was not a coincident, the main purpose of the practice was to flood the money markets of the Polish-Lithuanian Commonwealth.⁹³ These forged coins are identified on the basis of erroneous or even absent dates, confused inscriptions, incorrectly combined legends and emblems, monograms, etc. Although the hoard contained shilling types that were counterfeited in large numbers in Suceava, there were no forged coins among them. This is another argument in favour of hiding the hoard back in the 1650s, before the Suceava Mint was opened.

II.6. SUMMARY LIST OF COINS FROM THE HOARD

Abbreviations

gr. – groschen

kr. – kreutzer

sh. – shilling

sp. – specimen(s)

Kingdom of Bohemia: Bohemia

Ferdinand II (1617/19–1637), Jáchymov Mint, 3 kr., 1625 (1 sp.);

Brno Mint, 3 kr., 1626 (1)

Kingdom of Bohemia: Silesia, County of Kladsko

Ferdinand III (1627/37–1657), Kladsko Mint, 3 kr., 1630 (1)

Kingdom of Bohemia: Silesia, Duchy of Cieszyn

Elisabeth Lucretia (1625–1653), Cieszyn Mint, 3 kr., 1648 (1); heller,

1652 (1)

Kingdom of Bohemia: Silesia, Wrocław (royal and imperial city)

Ferdinand II (1617/19–1637), Wrocław Mint, 3 kr., 1626 (1), 1627 (1)

Denmark

Christian IV (1588–1648), Copenhagen Mint, 8 skilling, 1607 (1)

---

93 From the extensive literature see, for example, A. Platbärzdis, op.cit. pp. 273–311; A. Mikołajczyk, *Falszerska mennica w Suczawie*, in: *Wiadomości Numizmatyczne*, vol. XXIV, issue 4/1980, pp. 197–224; E. Mrowiński, op.cit., pp. 75–78; K. Wnęk, *Falszerstwa szelągów Rzeczypospolitej z XVII wieku wykonane techniką walcową*, in: *Wiadomości Numizmatyczne*, vol. LVII, issue 1–2/2013, pp. 151–206.

Livonia (Polish-Lithuanian condominium): city of Riga

Sigismund III (1587-1632), Riga Mint, sh., 1621 (1), 1587-1622 (1)

Livonia (Swedish occupation): city of Riga

Gustav II Adolf (1621-1632), Riga Mint, sh., 1624 (1); 1626 (2); 1632 (3); 1633 (1); 1634 (3); 1621-1629 (1); 1621-1634 (16); 1621 or 1631 (1); 1630-1634 (3); 1½ sh.?, 1623 (1); 1½ gr., 1622 (2), 1623 (1), 1624 (4)
Christina (1632-1654), Riga Mint, sh., 1635 (2), 1635-1639 (5), 1635 or 1645 (1), 1636 (2), 1638 (2), 1639 (1), 1640 (8), 1641 (3), 1642 (1), 1643 (3), 1644 (4), 1645 (9), 1646 (3), 1647 (6), 1648 (9), 1649 (6), 1650 (6), 1651 (6), 1652 (11), 1653 (7), 1654 (6), 1635-1654 (38), 1650-1654 (2)
Carl X Gustav (1654-1660), Riga Mint, sh., 1654 (1), 1655 (2)
Christina or Carl X Gustav, Riga Mint, sh., 1635-1654 or 1654-1660 (1)

Livonia (Swedish occupation): province

Christina (1632-1654), Riga Mint, sh., 1645 (2), 1645-1649 (1), 1647 (5), 1648 (8), 1649 (10), 1650 (7), 1651 (8), 1652 (14), 1653 (19), 1654 (7), 1645-1654 (36), 1650-1654 (3)
Carl X Gustav (1654-1660), Riga Mint, sh., 1654 (4), 1655 (3), 1654-1657 (1)

Dutch Republic: city of Zwolle

Matthias I (1612-1619), Zwolle Mint, thaler, 1612-1619 (1)

Royal Prussia (Polish province): city of Elbląg

John Casimir (1648-1668), Elbląg Mint, 2 gr., 1651 (1)

Royal Prussia (Polish province): city of Gdańsk

Sigismund I (1507-1548), Gdańsk Mint, sh., 1524-1547 (1)
Stephen Báthory (1576-1586), Gdańsk Mint, gr., 1579 (1)
Sigismund III (1587-1632), Gdańsk Mint, ort, 1617 (1), 1623 (1)
John Casimir (1648-1668), Gdańsk Mint, 2 gr., 1651 or 1652 (2)

Royal Prussia (Swedish occupation): city of Elbląg

Gustav II Adolf (1621-1632), Elbląg Mint, sh., 1630 (1), 1632 (2), 1633 (2), 1629-1634 (3); gr., 1629 (1); 1½ gr., 1629 (1), 1630 (1), 1631 (1); 3 gr., 1631-1632 (1)
Christina (1632-1654), Elbląg Mint, sh., 1633-1635 (1)
Gustav II Adolf or Christina, Elbląg Mint, sh., 1629-1635 (1)

Royal Prussia (Swedish occupation): province

Gustav II Adolf (1621-1632), Elbląg Mint, 1½ gr., 1632 (5), 1633 (10), 1632-1635 (5); 3 gr., 1632 (1)
Christina (1632-1654), Elbląg Mint, 1½ gr., 1634 (3), 1635 (5)

Duchy of Prussia (fief of the Kingdom of Poland)

George William (1619-1640), Königsberg Mint, sh., 1627 (1), 1633 (1), 1623-1633 (7); 1½ gr., 1621 (1), 1622 (1); 1623 (2), 1624 (3), 1625 (2), 1626 (4), 1627 (2); ort, 1624 (2)

Frederick William (1640-1688), Königsberg Mint, sh., 1653 (4), 1654 (28), 1655 (3), 1653-1655 (7)

Polish-Lithuanian Commonwealth: Lithuania

Sigismund Augustus (1548-1572), Vilnius Mint, half-gr., 1563, (1)
Sigismund III (1587-1632), Vilnius Mint, sh., 1617 (1), 1622 (1), 1623 (1), 1624 (2), 1625 (3), 1618-1627 (1); gr., 1625 (2), 1626 (2)
John Casimir (1648-1668), Vilnius Mint, sh., 1652 (11), 1653 (2), 1653-1654 (1); gr., 1652 (1)

Polish-Lithuanian Commonwealth: Poland

Sigismund III (1587-1632), Bydgoszcz Mint, sh., 1623 (1), 1624 (1), 1626 (1); 1½ gr., 1620 (1), 1621 (13), 1622 (18), 1623 (38), 1624 (27), 1625 (19), 1620-1625 (4), 1626 (10), 1627 (4); ort, 1621 (2), 1622 (3) 1623 (3), 1624 (1); Bydgoszcz or Kraków Mint, 1½ gr., 1620-1629 (1), 1614-1629 (1); Kraków Mint, 3 gr., 1622 (7), 1623 (1), 1624 (5); 6 gr., 1623 (3), 1624 (2), 1625 (5), 1626 (5), 1627 (1), 1625-1627 (1); Łobżenica Mint, ternar (3 denarii), 1627 (1)
John Casimir (1648-1668), Bydgoszcz Mint, 2 gr., 1651 (1); ort, 1651 (1); Kraków Mint, ort, 1655 (1)

Polish-Lithuanian Commonwealth: unidentified shillings

Sigismund III (1587-1632), mint ?, sh., 1587-1627 (2)

Scotland

Charles I (1625-1649), Edinburgh Mint, Stirling turner (twopence), 1632-1639 (7)

Holy Roman Empire: Lower Austria

Ferdinand II (1617/19-1637), Vienna Mint, 3 kr., 1624 (2), 1625 (1)
Ferdinand III (1627/37-1657), Vienna Mint, 3 kr., 1637 (1)

Holy Roman Empire: Styria

Ferdinand II (1617/19-1637), Graz Mint, 3 kr., 1626 (1)

Holy Roman Empire: Tyrol and Further Austria

Leopold V (1619-1632), Hall Mint, 3 kr., 1626-1632 (1)

Holy Roman Empire: Pomerania - Bishopric of Cammin

Ulrich I (1618-1622), Koszalin Mint, 1½ gr., 1621 (1)

Counterfeit coins (4)

Unidentified coin

17th-century shilling? (1)

Clumps

Three with 7 coins and two with fragments of 6 coins

II.7. PURCHASING POWER OF COINS DEPOSITED IN THE HOARD

A numismatic analysis of the hoard raises the question of the purchasing power of the money deposited in it. One could try to establish its value, taking into account the bullion content, or nominally, according to a rate imposed by the authorities. Calculating the former for all coins from the hoard would be a costly task, as it would require determining the quality of the alloy in chemical composition analyses. This would be necessary, on the one hand, because of the numerous changes introduced by royal minting ordinances and, on the other, because of abuses committed lawlessly or by order by mint tenants. Therefore, what remains is the face value, which is much simpler to calculate, as the monetary unit was marked in a more or less prominent way on all coins: with a number, in words or both.

In my estimate I will use the 165 ordinance of John Casimir.⁹⁴

The total approximate value of the coins in the hoard is 987 groschen:

- a. 405 shillings $\div$ 3 = **135 groschen;**
- b. **7 groschen;**
- c. 192 *póttoraks* $\times$ 1½ groschen = **288 groschen;**
- d. 4 *dwojaks* $\times$ 2 groschen = **8 groschen;**
- e. 15 *trojaks* $\times$ 3 groschen = **45 groschen;**
- f. 12 3-kreutzer coins $\times$ 3 groschen = **36 groschen;**
- g. 18 *szóstaks* $\times$ 6 groschen = **108 groschen;**
- h. 15 orts $\times$ 18 groschen = **270 groschen;**
- i. 1 thaler = **90 groschen.**

---

94 Z. Żabiński, op.cit., p. 123, Table 72.

Dividing the sum in groschen by 30 (that is how many were counted per *złoty*), we get a value of 32.9 *złoty*. There are two ways to find out what the purchasing power of such a sum was. The first is the so-called *trophe*, derived from Greek word *he trophé* – nourishment, a value indicator introduced by Zbigniew Żabiński. It reflects the cost of a daily portion of food for a grown working man (3,000 calories).⁹⁵ Its value has obviously changed over the centuries. Z. Żabiński calculated that in 1658 the equivalent of a *trophe* was nine shillings. A *złoty*, which was still the unit of reference at the time, amounted to 10 *trophes*.⁹⁶ Accordingly, 32.9 *złotys* from the Elk Hoard could have provided an adult male with food for almost 330 days.

A second method of illustrating the purchasing power of the money is to relate it to prices contemporary to the date the deposit was hidden.⁹⁷ For the 16th and 17th centuries, there are detailed studies of this issue with lists of prices of animals, food, drinks, goods and wages for the largest cities of Royal Prussia and the Polish-Lithuanian Commonwealth, such as Gdańsk,⁹⁸ Warsaw,⁹⁹ Kraków¹⁰⁰ or Lviv.¹⁰¹ However, no such study exists for the city of Ducal Prussia, so here too we can only speak of a general indication. Thus, for example, a threescore of eggs in 1656 in Warsaw cost 46.5 groschen, which means that almost 1,300 eggs could be purchased for the equivalent of the coins from the hoard. The next example relates to another important area of life, i.e. construction – 1,000 bricks in 1657 in Warsaw cost on average 527 groschen.¹⁰² Such examples could, of course, be multiplied, but we should bear in mind that they will reflect neither the Elk realities nor those of Ducal Prussia.

II.8. COMPARATIVE ANALYSIS

The question remains as to whether the composition of the hoard is distinctive in comparison with others or whether it represents a typical set

---

95 Ibidem, pp. 9–10.

96 Ibidem, p. 123, Table 72.

97 It was highlighted in the exhibition catalogue: J. Knyżewski/ D. Jurczak/ B. Dziewanowski-Stefańczyk, op.cit., p. 16.

98 J. Pelc, *Ceny w Gdańsku w XVI i XVII wieku*, Lviv 1937.

99 W. Adamczyk, *Ceny w Warszawie w XVI i XVII wieku*, Lviv 1938.

100 E. Tomaszewski, *Ceny w Krakowie w latach 1601–1795*, Lviv 1934.

101 S. Hoszowski, *Ceny we Lwowie w XVI i XVII wieku*, Lviv 1928.

102 W. Adamczyk, op.cit., Tables 29 and 85.

of coins? The great variety of money in terms of origin and denominations is a characteristic feature of 17th-century deposits. Numerous kinds of money, very often of foreign origin, including denominations from outside the accounting and monetary system of the Polish-Lithuanian Commonwealth, were in circulation at the same time. This phenomenon is well illustrated by coins from the Habsburg monarchy, from a completely different monetary circle. Following his research into the influence of coinage quality on the economic and social situation in the Polish-Lithuanian Commonwealth, Zdzisław Sadowski expressed the opinion that it was not the lowering of the quality of coins that triggered the crisis, but rather the worsening economic situation which resulted in the debasement of money and the rise of speculators distributing foreign, low-value money.¹⁰³ It is also argued in scientific studies of this complex issue that successive bans on the circulation of low-quality foreign coins proved ineffective,¹⁰⁴ as reflected, for example, in the contents of the hoard from Ełk.

Several deposits of modern coins have been found in the vicinity of the city, but most of them come from the late 17th¹⁰⁵ or even the 18th century.¹⁰⁶ Especially useful for comparative analysis are two hoards hidden at a short distance from Ełk around the mid-17th century. It is also important that both of them come from places which at that time were situated on the territory of Ducal Prussia, close to the border with the Kingdom of Poland. Closer in terms of territory and chronology is the deposit from Kopijki, Prostki Commune, Ełk District, which was unearthed by a plough in 1911. It contained 284 whole coins and 45 fragments. The date of issue of the youngest one determines the *terminus post quem* of its concealment at 1656.¹⁰⁷ The composition is as varied as in the Ełk Hoard. The deposit from Kopijki contained Polish, Prussian, Swedish (Livonian and Elbląg), Dutch, Oldenburg and Hungarian coins. Similarly to the Ełk Hoard, the deposit from Kopijki was dominated by a majority of petty coins, i.e. shillings and *półtoraks* (1½ groschen). However, more valuable silver coins were clearly more numerous in it: a Hungarian half-thaler of Rudolf II, a patagon of the Spanish Netherlands, an Oldenburg

---

103 Z. Sadowski, *Pieniądz a początki upadku Rzeczypospolitej w XVII wieku*, Warsaw 1964, p. 20.

104 R. Rybarski, op.cit., p. 378.

105 Hoards from the following villages: Stare Krzywe, Stare Juchy Commune, Ełk District, deposited after 1671 (M. Męclewska/ A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1650-1944*, p. 119, item 1107); Stare Juchy, Stare Juchy Commune, Ełk District, hidden after 1683 (Ibidem, p. 131, item 1165); Plewki, Olecko Commune, Olecko District, buried after 1699 (Ibidem, pp. 155-156, item 1267), at the border of Ducal Prussia.

106 Hoards from the following localities: Pisanica, Kalinowo Commune, Ełk District hidden after 1735 (Ibidem, p. 196, item 1493); Ełk - environs (exact location unknown) deposited after 1737 (Ibidem, p. 196, item 1495). Both within the borders of the Kingdom of Prussia.

107 Ibidem, p. 68, item 843.

gulden and a guldiner of the Archbishopric of Salzburg. After 1662, a hoard was hidden, later to be discovered in the village of Doliwy, Olecko Commune, Olecko District. Information about it is enigmatic, but from the available data it appears that it consisted of Polish coins of Sigismund I (sic – G.Ś.) and John Casimir, one Prussian coin of Albrecht and Swedish coins of Gustav II Adolf and Christina. All of them are low-denomination coins – from shillings, through groschen, to 3 groschen and 6 groschen coins.¹⁰⁸

Against this comparative background, the Efk Hoard significantly outnumbers the deposits from the villages of Kopijki and Doliwy. However, as far as the denomination structure is concerned, it sits between the two, as it contained more coins of higher denominations than the Doliwy treasure, but significantly fewer (despite the generally higher number of coins) than that from Kopijki.

Extending the comparative analysis also to the areas bordering Ducal Prussia, i.e. Mazovia, Podlachia and Royal Prussia, indicates that the composition of the Efk Hoard is typical for its period, with perhaps the difference that medium denomination coins appeared in greater numbers. Deposits from the 1650s are characterised by a similar set of coins, and the similarities relate mainly to their origin and, to a somewhat lesser extent, to their denomination structure. The Polish, Prussian and Swedish coins (from Livonia and Elbląg) of small, medium and high denominations were contained in a hoard from the Warmian village of Labuszewo, Biskupiec Commune, Olsztyn District, hidden after 1654 in the territory of Royal Prussia.¹⁰⁹ Other deposits from the border regions consist mainly of petty money. Shillings, *półtoraks* and a *szóstak* of Sigismund III and John Casimir, numerous Prussian shillings of George William and Frederick William, as well as Elbląg, Riga and Livonian shillings of Gustav II Adolf, Christina and Carl X Gustav were found in another hoard from Royal Prussia found in Robity, Górowo Iławeckie Commune, Bartoszyce District deposited after 1654.¹¹⁰ Although we have less information about the deposit from the district city of Malbork, it is known that it contained coins of all the previously mentioned issuers, plus, among others, Dutch and Austrian ones.¹¹¹ A hoard deposited after 1655 in two vessels was found in the Mazovian town of Włodki, Mały Płock Commune, Kolno District. It is known to contain 165 Polish and Swedish (Elbląg, Riga and Livonian) coins

---

108 Ibidem, p. 86, item 945.

109 Ibidem, p. 57, item 802.

110 Ibidem, p. 59, item 812.

111 Ibidem, p. 59, item 809.

of the lowest denominations (shillings and 1½ groschen).¹¹² The historical Podlachian Voivodeship, on the other hand, is represented by a deposit from Knyszyn, Knyszyn Commune, Mońki District, consisting mainly of the smallest Polish, Prussian and Swedish money of all the above issuers.¹¹³

Unfortunately, the dispersal of the Ełk assemblage has deprived it of its archaeological context and us of the opportunity to determine who owned it. With some degree of probability, we can only assume that it belonged to an Ełk burgher. However, any attempt to determine his profession (merchant, innkeeper, clergyman, craftsman?) will unfortunately remain mere speculation.

---

112 Ibidem, p. 66, item 836.

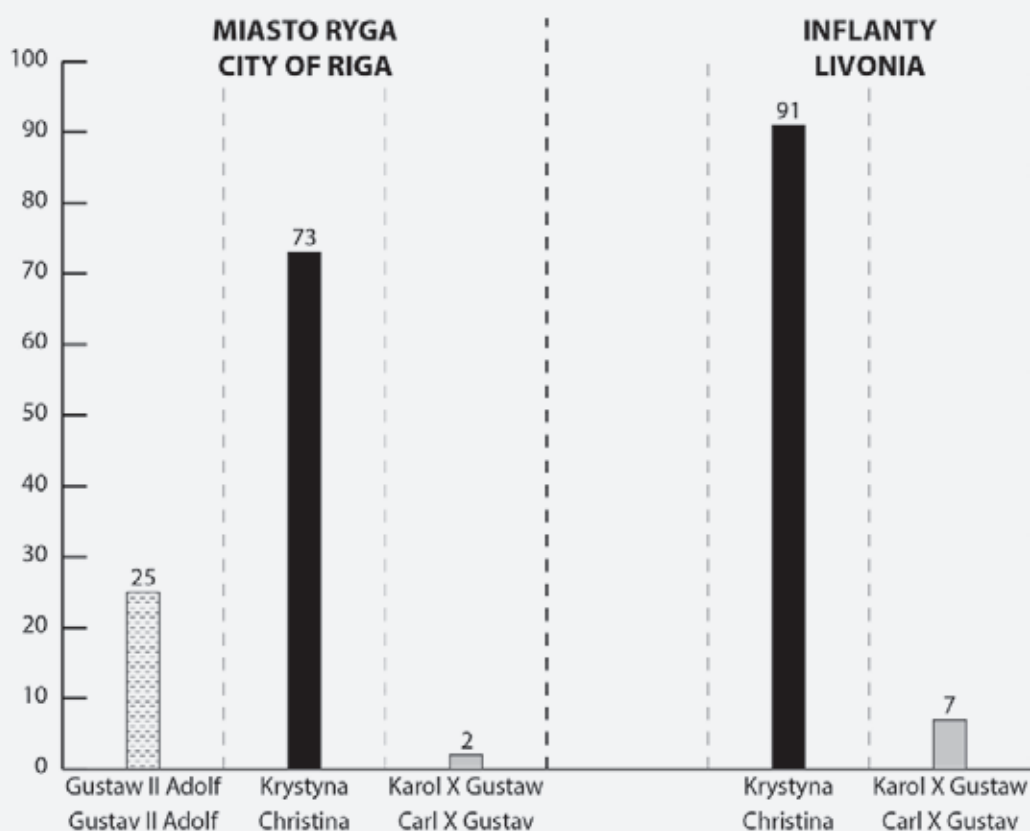
113 Ibidem, p. 62, item 823.

III. SZWEDZKIE MENNICZTWO RYSKIE I INFLANCKIE XVII W. W ŚWIETLE BADAŃ ARCHEOMETRYCZNYCH MONET ZE SKARBU Z EŁKU

Opracowanie skarbu z licznymi monetami podobnego pochodzenia jest znakomitą okazją do wykonania dodatkowych analiz archeometrycznych, które stają się obecnie standardem w studiach numizmatycznych. Badania te mają na celu ustalenie składu pierwiastkowego metalu, z którego wyprodukowano monety. Pozwalają określić zarówno rodzaj pierwiastków, jak i ich ilość w poszczególnych egzemplarzach. Zatem podstawowym celem analiz fizykochemicznych jest ustalenie jakości badanego pieniądza. Podczas emisji często dochodziło bowiem do naruszania ordynacji mennicznych nakazujących wybijanie konkretnej liczby monet z określonej jednostki wagowej metalu. Te odstępstwa zazwyczaj wiązały się oczywiście z obniżaniem jakości pieniądza, której dokonywano poprzez zmniejszanie jego ciężaru lub zawartości metalu, albo też stosując oba te rozwiązania razem. Ostatecznie prowadziło to do oderwania wartości nominalnej monety od realnej, wynikającej z ilości metalu użytego do jej wyprodukowania.

Głównym celem analiz archeometrycznych skarbu z Ełku był pieniądz miejski Rygi i prowincjonalny, inflancki wyemitowany w latach szwedzkiej okupacji. Taki wybór wynikał z kilku czynników. Przede wszystkim zagadnienie jakości tych właśnie monet jest ważne dla studiów numizmatycznych nad okresem

nowożytnym nie tylko dla terenu historycznych Inflant, ale znacznie rozleglejszych obszarów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz Prus Książęcych, gdzie napływał pieniądź ryski. Tymczasem dotychczas badań ich składu na szerszą skalę nigdy nie przeprowadzono, jakość ustalając wyłącznie na podstawie informacji z ordynacji menniczych i analiz metrologicznych (głównie wagi)¹. Natomiast tylko łączne stosowanie wszystkich tych metod pozwala uzyskać pełny obraz mennictwa i wnioskować np. o odchyleniach od norm znanych z ordynacji menniczych. Duża liczba monet z okresu szwedzkiej okupacji Inflant w składzie skarbu z Ełku stworzyła możliwość reprezentatywnego doboru okazów do pomiarów, obejmującego zarówno kilku emitentów, jak i różne nominały [il. 31].

Il. 31. Rozkład monet poddanych analizom składu, uwzględniający podział między emitentów.
Oprac. G. Śnieżko

1 Zob. E. Mrowiński, op.cit., s. 57-65. Badacz ten na s. 62 wspomina jednocześnie o badaniach laboratoryjnych próby szelągów ryskich Gustawa II Adolfa, nie podając jednak żadnych innych danych na ich temat.

Łącznie analizom poddano 200 egzemplarzy, które niemal równo rozkładają się na pieniądz miasta Rygi (100) i prowincjonalny (98). Sumaryczna liczba monet ujętych na wykresie to 198, ponieważ podczas selekcji numizmatów do badań doszło do dwóch pomyłek, wynikających z konieczności dokonania wyboru jeszcze przed konserwacją. I tak moneta nr kat. 653 początkowo zidentyfikowana jako pieniądz o niepewnym nominale Gustawa II Adolfa (szeląg lub 1½ szeląga?), okazała się turnerem szkockim Karola I. W drugim natomiast przypadku poprawnie ustaliłem emitenta, ale wobec czytelności tylko fragmentu legendy SOLIDVS CIVI i zarysu kartusza z niewidocznym herbem, szeląg, który początkowo uznałem za ryski, po oczyszczeniu przypisano Elblągowi (nr kat. 329). Dane z wykresu z il. 31 obrazują ponadto nierównomierną reprezentację monet poszczególnych emitentów. Jest to odzwierciedlenie ich liczebności w skarbie. Różnica w liczbie emitentów między egzemplarzami z Rygi i Inflant wynika z tego, że pieniądz prowincjonalny zaczęto produkować od 1644 r., za panowania Krystyny². To samo dotyczy także struktury nominałowej. Analizami objęto monety wszystkich ryskich i inflanckich nominałów zarejestrowanych w składzie skarbu. Łącznie to 192 szelągi, jeden domniemany półtoraszeląg i pięć półtoraków:

- a. miasto Ryga:
  - Gustaw II Adolf, szeląg - 19 egz.
  - Gustaw II Adolf, 1½ szeląga? - 1 egz.
  - Gustaw II Adolf, półtorak - 5 egz.
  - Krystyna, szeląg - 73 egz.
  - Karol X Gustaw, szeląg - 2 egz.;

- b. Inflanty:
  - Krystyna, szeląg - 91 egz.
  - Karol X Gustaw, szeląg - 7 egz.

Analizy wykonali w 2023 r. A. Barejko, P. Gan i M. Słoniewski z Laboratorium IAE PAN. Przeprowadzono je metodą skaningowej mikroskopii elektronowej (SEM - ang. *scanning electron microscopy*), z wykorzystaniem mikroskopu elektronowego TESCAN Vega GMS z detektorem mikroanalizy rentgenowskiej EDS AZtec Live Advanced, serii UltimMax 40³. Badania wykonano jeszcze przed zabiegami konserwacji monet, a w przypadku egzemplarzy wstępnie zakonserwowanych w MHE, z ich powierzchni usunięto nałożone środki chemiczne. Zastosowana metoda polega na skierowaniu na badaną monetę

---

2 B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, op.cit., s. 46-47; E. Mrowiński, op.cit., s. 63.

3 Użyto wiązki o napięciu 20 kV, BC 2,8 nA i *live time* 100 sec - A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, op.cit., s. 7.

wiązki elektronowej, która wzbudza promieniowanie rentgenowskie. Analiza jego widma pozwala określić skład chemiczny warstwy powierzchniowej. Każdy egzemplarz próbkowano kilkakrotnie, po czym z uzyskanych wyników obliczono średnią arytmetyczną. W dalszej części tekstu przedstawię syntetyczne omówienie rezultatów, a skład każdej monety osobno zamieszczono w Aneksie 1: „Wyniki analiz składu pierwiastkowego monety ryskich i inflanc- kich ze skarbu”.

Już teraz trzeba zastrzec, że zamieszczone poniżej wyniki nie mają na celu jednoznacznego rozstrzygnięcia kwestii jakości pieniądza z okresu szwedzkiej okupacji Inflant. Dotyczą one bowiem analiz monet z jednego skarbu, podczas gdy do formułowania bardziej wiarygodnych wniosków na temat polityki monetarnej, niezbędne są szeroko zakrojone studia na dużej próbie statystycznej. Odnosi się to zarówno do badań metrologicznych, jak i składu pierwiastkowego, a interpretacjom zawartym w niniejszym rozdziale należy przypisać charakter wstępny i przyczynkarski.

Tabela 1

Ordynacje mennicze Gustawa II Adolfa dla miasta Rygi i Krystyny dla Inflant

Nominat	Liczba monet z grzywny krakowskiej (201,802 g)	Masa (g)		Próba srebra
		monet	czystego srebra	
miasto Ryga ordynacja Gustawa II Adolfa z 1621 r.				
szeląg	220	0,917	0,158	0,172
półtorak	164	1,231	0,500	0,406
ordynacja Gustawa II Adolfa z 1624 r.				
szeląg	300	0,672	0,084	0,125
półtorak	168	1,201	0,450	0,375
Inflanty ordynacja Krystyny z 1644 r.				
szeląg	348	0,580	0,064	0,110
półtorak	185	1,091	0,340	0,312

Źródło: zestawiał G. Śnieżko na podstawie danych opublikowanych przez E. Mrowińskiego, *op.cit.*, s. 60-63, tabele 10-12.

Dane literaturowe zestawione w tabeli nr 1 odnoszą się do szelągów i półtoraków, ponieważ były to dwa najliczniej produkowane w mennicach miejskiej i królewskiej nominały. Gustaw II Adolf nieprzypadkowo wprowadził dwie ordynacje mennicze dla Rygi w odstępie zaledwie trzech lat. Druga z nich była szwedzką odpowiedzią na ordynację Zygmunta III dla Rzeczypospolitej, którą polski król w 1623 r. obniżył wagę i próbę szelągów i półtoraków⁴. Trend spadkowy jakości pieniądza inflanckiego jest wyraźny i czytelny również w ordynacji Krystyny z 1644 r.

Tabela 2

Waga oraz zawartość miedzi i srebra w szelągach i półtorakach miejskich Rygi z lat panowania Gustawa II Adolfa (*kursywą* – dane tylko dla 1 egz.; *0,54* – dane tylko dla 1 egz. zachowanego we fragmencie lub z ubytkiem w krążku⁵)

Data	Przeciętna waga monet (g)	Przeciętna zawartość Cu	Przeciętna zawartość Ag
szelągi			
1624 1 egz.	0,54	64,78% / 0,35 g	34,67% / 0,19 g
1626 1 egz.	0,68	70,21% / 0,48 g	29,13% / 0,20 g
1632 3 egz.	0,61	91,03% / 0,56 g	7,58% / 0,05 g
1633 1 egz.	0,38	94,76% / 0,36 g	0,90% / 0,003 g
1634 3 egz.	0,67	96,85% / 0,65 g	1,59% / 0,02 g
1621 lub 1631 1 egz.	0,63	80,08% / 0,50 g	18,89% / 0,12 g
1621-1634 6 egz.	0,65 5 egz. ⁶	93,09% / 0,61 g	5,14% / 0,03 g
1630-1634 3 egz.	0,65	93,43% / 0,61 g	5,48% / 0,04 g

4 Z. Żabiński, op.cit., s. 111-116.

5 Wykluczono je z analizy ze względu na zaniżanie średniej wagi.

6 Bez szeląga nr kat. 24 zachowanego w ok. ½.

1½ szeląga?			
1623 1 egz.	0,66	94,31% / 0,62 g	4,54% / 0,03 g
półtoraki			
1622 1 egz.	1,02	22,26% / 0,23 g	75,42% / 0,77 g
1624 4 egz.	1,07	11,45% / 0,12 g	87,14% / 0,93 g

Źródło: oprac. G. Śnieżko na podstawie własnego opracowania monet oraz analiz wykonanych w Laboratorium IAE PAN – zob. A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, op.cit., s. 7-43.

Tabela 3

Waga oraz zawartość miedzi i srebra w szelągach miejskich Rygi oraz Inflant z lat panowania Krystyny i Karola X Gustawa (*kursywą* – dane tylko dla 1 egz.; 0,44 – dane tylko dla 1 egz. zachowanego we fragmencie lub z ubytkiem w krążku)

Miejsce powstania	Data	L. egz.	Przeciętna waga monet (g)	Przeciętna zawartość Cu	Przeciętna zawartość Ag
Krystyna					
Ryga	1635	1	0,44	92,66% / 0,41 g	5,99% / 0,03 g
Ryga	1635-1639	3	0,64 2 egz. ⁷	86,31% / 0,55 g	12,24% / 0,08 g
Ryga	1636	2	0,79 ⁸	82,94% / - ⁹	15,94% / -
Ryga	1638	1	0,64	89,82% / 0,57 g	8,16% / 0,05 g
Ryga	1640	5	0,67 4 egz. ¹⁰	88,14% / 0,59 g	10,82% / 0,07 g
Ryga	1641	2	0,57	89,12% / 0,51 g	9,63% / 0,05 g
Ryga	1643	1	0,53	95,50% / 0,51 g	3,63% / 0,02 g
Ryga	1644	3	0,55	95,53% / 0,53 g	2,23% / 0,01 g

7 Bez szeląga nr kat. 53 z ubytkiem w krążku.

8 Bez szeląga nr kat. 58 z ubytkiem w krążku.

9 Brak możliwości obliczenia średniej.

10 Bez szeląga nr kat. 68 z ubytkiem w krążku.

Ryga	1645	4	0,60 2 egz. ¹¹	90,64% / 0,54 g	7,82% / 0,05 g
Inflanty		1	0,48	96,60% / 0,46 g	0,79% / 0,004 g
Ryga	1646	1	0,68	77,36% / 0,53 g	21,94% / 0,15 g
Ryga	1647	5	0,62	93,36% / 0,58 g	3,29% / 0,02 g
Inflanty		3	0,58 2 egz. ¹²	92,60% / 0,54 g	5,35% / 0,03 g
Ryga	1648	9	0,61 4 egz. ¹³	87,92% / 0,54 g	9,64% / 0,06 g
Inflanty		7	0,51 5 egz. ¹⁴	91,93% / 0,47 g	5,75% / 0,03 g
Ryga	1649	6	0,57 4 egz. ¹⁵	86,28% / 0,49 g	12,32% / 0,07 g
Inflanty		8	0,61	92,55% / 0,56 g	5,36% / 0,03 g
Ryga	1650	4	0,55 3 egz. ¹⁶	92,09% / 0,51 g	6,20% / 0,03 g
Inflanty		6	0,52 4 egz. ¹⁷	94,29% / 0,49 g	2,98% / 0,02 g
Ryga	1651	3	0,49 ¹⁸	78,48% / -	19,57% / -
Inflanty		6	0,58 3 egz. ¹⁹	86,72% / 0,50 g	11,65% / 0,07 g
Ryga	1652	6	0,49	89,16% / 0,44 g	9,21% / 0,05 g
Inflanty		10	0,55 8 egz. ²⁰	85,44% / 0,47 g	12,66% / 0,07 g
Ryga	1653	6	0,59	88,96% / 0,52 g	8,75% / 0,05 g
Inflanty		18	0,54 16 egz. ²¹	88,09% / 0,48 g	9,93% / 0,05 g

11 Bez szelągów nr kat. 83, 85 z ubytkami w krążkach.

12 Bez szeląga nr kat. 196 z ubytkiem w krążku.

13 Bez szelągów nr kat. 101, 102, 104-106 z ubytkami w krążkach.

14 Bez szelągów nr kat. 203 i 207 z ubytkami w krążkach.

15 Bez szelągów nr kat. 112 i 113 z ubytkami w krążkach.

16 Bez szeląga nr kat. 116 z ubytkiem w krążku.

17 Bez szelągów nr kat. 220 i 222 z ubytkami w krążkach.

18 Bez szelągów nr kat. 121 i 123 z ubytkami w krążkach.

19 Bez szelągów nr kat. 226, 227, 233 z ubytkami w krążkach.

20 Bez szelągów nr kat. 237 z ubytkiem w krążku oraz 242 zachowanego we fragmencie.

21 Bez szelągów nr kat. 254 zachowanego we fragmencie oraz 255 z ubytkiem w krążku.

Ryga	1654	5	0,57	82,82% / 0,47 g	16,00% / 0,09 g
Inflanty		6	0,53 5 egz. ²²	92,52% / 0,49 g	5,74% / 0,03 g
Ryga	1650-1654	1	0,61	91,84% / 0,56 g	6,65% / 0,04 g
Inflanty		3	0,51 2 egz. ²³	88,16% / 0,45 g	10,15% / 0,05 g
Ryga	1635-1654	5	0,56 4 egz. ²⁴	85,86% / 0,48 g	12,31% / 0,07 g
Inflanty	1645-1654	23	0,51 21 egz. ²⁵	89,34% / 0,46 g	8,71% / 0,04 g
Karol X Gustaw					
Ryga	1654	1	0,55	68,22% / 0,38 g	30,73% / 0,17 g
Inflanty		3	0,49	87,33% / 0,43 g	10,84% / 0,05 g
Ryga	1655	1	0,43	75,09% / 0,32 g	23,29% / 0,10 g
Inflanty		3	0,61	79,28% / 0,48 g	19,47% / 0,12 g
Inflanty	1654-1657	1	0,63	80,19% / 0,51 g	18,62% / 0,12 g

Źródło: oprac. G. Śnieżko na podstawie własnego opracowania monet oraz wyników analiz wykonanych w Laboratorium IAE PAN – zob. A. Barejko/P. Gan/M. Słoniewski, op.cit., s. 7-43.

Skonfrontujmy zatem dane historyczne z wynikami analiz archeometrycznych, skupiając się głównie na miedzi i srebrze, które we wszystkich okazach poddanych pomiarom tworzyły najważniejszą część stopu. Rezultaty badań przede wszystkim potwierdzają dawniejsze obserwacje o bardzo dużych rozbieżnościach między wartością nominalną a realną pieniądza z okresu szwedzkiej okupacji Inflant. Szelągi, choć oficjalnie emitowane jako nominal srebny, były produkowane z bilonu, ze znaczącą przewagą miedzi. Jej uśredniony udział w stopie wszystkich zbadanych monet miejskich Rygi wynosi 88,23%, a inflanckich 89,17%, a srebra było w nim odpowiednio 10,03% i 8,86%.

Przechodząc do bardziej szczegółowych rozważań, w tabelach nr 2 i 3 przygotowałem wykazy wag oraz zawartości miedzi i srebra w monetach kolejnych emitentów. Uwzględniają one podział według roczników oraz charakteru

22 Bez szeląga nr kat. 271 zachowanego we fragmencie.

23 Bez szeląga nr kat. 313 z ubytkiem w krążku.

24 Bez szeląga nr kat. 175 zachowanego we fragmencie.

25 Bez szelągów nr kat. 277 zachowanego we fragmencie oraz 281 z ubytkiem w krążku.

emisji. Dla monet z roczników reprezentowanych przez dwa i więcej egzemplarzy podałem wartości uśrednione, zaś te dotyczące pojedynczych okazów wyraźnie oznaczono w tabelach. Moim dodatkowym zamierzeniem było zestawienie informacji o wadze i zawartości poszczególnych metali w monetach miejskich i prowincjonalnych, dlatego w tabeli nr 3 i na il. 32 obok siebie wyszczególniłem egzemplarze ryskie i inflanckie z tych samych lat emisji.

Szelągi miejskie z monogramem Gustawa II Adolfa ważą przeciętnie 0,63 g i zawierają 8,34% srebra, co można przeliczyć na 0,05 g czystego kruszcu w monecie. Szelągi z inicjałem Krystyny średnio ważą nieco mniej (0,56 g), ale wobec wyższej próby srebra (10,08%) kruszcu jest w nich nieznacznie więcej (0,06 g). Ubytki w krążkach dwóch okazów z imieniem Karola X Gustawa uniemożliwiają podanie ich przeciętnej wagi. Zaakcentować należy jednak istotnie wyższą średnią zawartość srebra (27,01%), która mogłaby wskazywać na poprawę jakości. Produkty mennic dwojga młodszych władców dają się porównać w przypadku monet inflanckich. Szelągi Krystyny ważą 0,54 g i zawierają 8,33% kruszcu, co daje 0,04 g czystego srebra w monecie. Spostrzeżenie o podniesieniu próby srebra za rządów Karola X Gustawa znajduje potwierdzenie również w składzie monet królewskich. Przeciętnie ważą one 0,56 g i zawierają 15,65% tego metalu, co przekłada się na 0,09 g w monecie. Skoro więc szelągi ryskie i inflanckie pochodzą z pierwszych lat jego panowania, dopuszczalna wydaje się interpretacja, że król rozpoczął emisję od podniesienia jakości pieniądza. Dopuszczalna, ale niejedyna. Zagadnieniem wartym odnotowania w tym miejscu jest bowiem kwestia jednoznaczności wyników analizy składu monet uzyskanych metodami nieniszczącymi²⁶. Ze zrozumiałych względów są one jedynymi akceptowalnymi w przypadku egzemplarzy pochodzących z kolekcji publicznych. Ich mankamentem jest jednak to, że wyniki dotyczą warstwy powierzchniowej. Nie wiemy natomiast, jak produkowane były szelągi ryskie i inflanckie pod względem uzyskania pożądanych proporcji srebra i miedzi. Nasuwają się tu dwa możliwe rozwiązania – oba metale można było zmieszać w tyglu uzyskując odpowiedni stop, bądź też miedziane krążki powlec srebrem. W zależności od metody wyniki analiz powierzchniowych mogą skutkować różnymi rezultatami. Ma to znaczenie szczególnie w drugiej sytuacji, ponieważ warstwa kruszczowa ścierała się w obiegu, a potem w procesie konserwacji monet. Wówczas zawartość srebra w pomiarach byłaby zaniżona względem monet opuszczających mennice. Nie wiedząc, jaką technikę stosowano, trudno uznać wniosek o poprawie jakości szelągów Karola X Gustawa za jedyny możliwy. Trzeba więc dopuścić jeszcze

---

²⁶ Za zwrócenie uwagi na ten aspekt badań archeometrycznych bardzo dziękuję prof. A. Dymowskiemu.

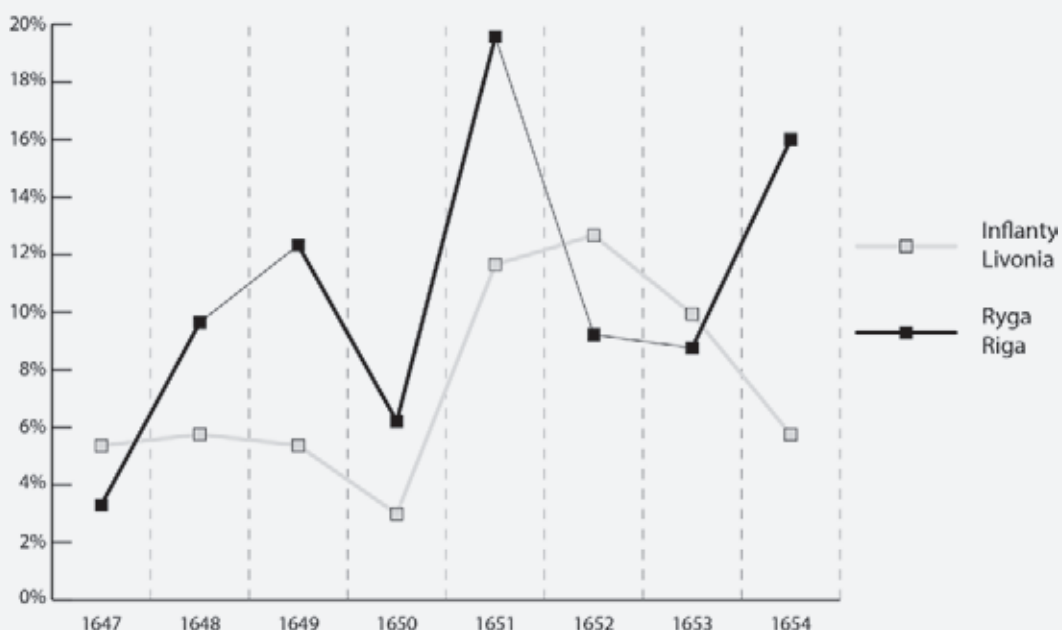
i taką interpretację, że na początku jego panowania szelągi miały platerować srebrem, zaczęto produkować ze stopu tego metalu z miedzią, co mogłoby wpłynąć na wyniki analiz archeometrycznych. Ta interesująca i rzutuująca na interpretację uzyskiwanych rezultatów problematyka oczekuje na rozstrzygnięcie.

Przejdźmy teraz do porównania parametrów monet w obrębie poszczególnych panowań. Brak w skarbie pełnej palety rocznikowej szelągów ryskich z imieniem Gustawa II Adolfa nie daje sposobności ułożenia ich w ciągu chronologicznym i kompleksowego opisanie zmian jakości. Obecny zasób danych z analiz składu pozwala wstępnie zwrócić uwagę na różnice w ilości srebra i miedzi między szelągami wybitymi za życia i po śmierci Gustawa II Adolfa (Tabela 2). W dwóch monetach z 1624 i 1626 ilość kruszcu wynosi odpowiednio 0,19 i 0,20 g, natomiast w okazy z 1633 stwierdzono go 0,003 g, a średnia dla trzech egzemplarzy z 1634 r. to 0,02 g. Spadek jest więc dostrzegalny, ale obserwację tę należy zweryfikować na większej próbie.

Do analiz wytypowano również monetę nr kat. 42 [il. 18] z 1623 r. o niepewnym nominale. Waży ona 0,66 g i zawiera 0,62 g miedzi oraz 0,03 g srebra, ale fakt, że dane te dotyczą tylko jednego egzemplarza, każe wstrzymać się z zabraniem głosu w dyskusji nad jej nominałem.

Interesująca jest natomiast kwestia półtoraków Gustawa II Adolfa. Wyniki badań czterech egzemplarzy z 1624 r. wykazały, że przeciętnie ważą nieco mniej, niż wynikałoby to z ordynacji królewskiej z tegoż roku – 1,07 wobec normatywnego 1,201 g (Tabela 1). Do utraty masy mogło jednakże dojść z powodu ich wytarcia w obiegu i konserwacji. W składzie mają natomiast wyraźnie więcej srebra, niż wskazują obliczenia E. Mrowińskiego (0,450 g). Przeciętna zawartość kruszcu wyniosła 0,93 g.

Mennictwo Krystyny i Karola X Gustawa w skarbie to wyłącznie szelągi miejskie i prowincjonalne. W pierwszej dekadzie panowania królowej czynna była tylko mennica miejska, której produkty wykazują wahania zawartości srebra, w ilości między 2,23 a 15,94% w stopie, co po uwzględnieniu wagi monet można przeliczyć na 0,01–0,08 g czystego kruszcu. Jeśli przyjrzymy się miedzi, to mimo zmienności procentowego udziału w stopie, jej ilość w monetach jest względnie stała i wynosi ok. 0,5–0,6 g, co wynika ze zmian wagi monet.

Il. 32. Zawartość srebra w szelągach miasta Rygi i inflanckich z monogramem Krystyny, ze skarbu z Elku. Oprac. G. Śnieżko

Przeprowadzone analizy pierwiastkowe pozwalają również porównać definiując jakość pieniądza odsetek srebra monet ryskich i inflanckich z ośmiu ostatnich lat panowania Krystyny (1647–1654). Na wykresie liniowym z il. 32 ujęto wyłącznie numizmaty z roczników reprezentowanych w skarbie przez dwa i więcej egzemplarzy. Dane dowodzą zmiennej zawartości kruszcu, którego ilość między poszczególnymi latami różniła się nawet o kilkanaście punktów procentowych. Wyniki przemawiają poza tym za ogólnie wyższą jakością szelągów ryskich, zarówno wyrażonej w wartościach procentowych ukazanych na wykresie, jak i uśrednionej ilości srebra w monetach. W pieniądzu miejskim było go między 0,02 a 0,09 g, a w prowincjonalnym 0,02–0,07 g, co w najniższych przedziałach istotnie odbiegało od 0,064 g narzuconego ordynacją z 1644 r. (Tabela 1).

Przeprowadzone badania składu pierwiastkowego nasuwają metodologiczny postulat, potencjalnie przydatny dla innych badaczy pieniądza ryskiego i inflanckiego. Niezwykle ważna dla uzyskania przekrojowego obrazu mennictwa jest kwestia odpowiedniego doboru egzemplarzy do analiz. Modelową sytuacją byłoby stworzenie bazy obejmującej pełną reprezentację roczników pochodzących z danej emisji. Tymczasem materiał z odkryć archeologicznych i innych, nawet w postaci znalezisk gromadnych, jest obciążony czynnikiem przypadkowej reprezentatywności zdeponowanych w nim monet. Co równie

ważne w przypadku pieniądza bilonowego, często są to egzemplarze, których stan zachowania nie pozwala uwzględnić ich w badaniach metrologicznych wagi oraz wskazać dat emisji innych niż ogólne lata produkcji. To zaś, jak przekonują nas zaprezentowane tu wahania ilości srebra w monetach z różnych roczników, niesie ryzyko łącznego opracowywania pieniądza o faktycznie różnej jakości, co uniemożliwia uchwycenie i przekrojowe omówienie zachodzących w mennictwie przemian. Wydaje się zatem, że sytuacją najkorzystniejszą w budowaniu bazy źródłowej o dużym potencjale badawczym, jest korzystanie ze zbiorów publicznych i prywatnych z dobrze zachowanymi okazami. Zważywszy na masowość produkcji i powszechność w zbiorach omawianych tu monet, nie jest to postulat nierealny.

* * *

Sytuując ełcki skarb w szerszej, ponadregionalnej perspektywie widzimy wyraźnie, że w jego składzie, niczym w numizmatycznym zwierciadle odbijają się wszystkie problemy i bolączki ówczesnych rynków pieniężnych, zarówno Rzeczypospolitej, jak jeszcze lennych – w momencie powierzenia skarbu ełckiej ziemi – Prus Książęcych. Duża różnorodność proveniencyjna i nominalowa monet stanowi z jednej strony poświadczenie działalności spekulantów wwożących monetę niskiej wartości ze szwedzkich mennic Inflanct i Elbląga oraz ze Śląska i z Pomorza, a z drugiej dowodzi bezsilności władców, mierzonej nieskutecznością ponawianych zakazów obiegu takiego pieniądza. Depozyt jest więc jednocześnie świadectwem i świadkiem zawirowań, które w XVII w. objęły rynki wielu państw europejskich.

Lokując skarb w perspektywie miejscowej, wzięwszy pod uwagę sformułowaną koncepcję o powodach jego ukrycia, stanowi on odbicie trudnych losów miasta i jego mieszkańców, ale też ujawnia kontakty tutejszego rynku handlowego, na który poza miejscowymi monetami Prus Książęcych, licznie docierał również pieniądz obcy z wielu europejskich krajów.

III. SWEDISH MINTING IN RIGA AND LIVONIA IN THE 17TH CENTURY IN LIGHT OF ARCHAEOMETRIC STUDIES OF COINS FROM THE EŁK HOARD

The study of a hoard with numerous coins of similar origin is an excellent opportunity to perform additional archaeometric analyses, which are now becoming standard in numismatic studies. These analyses are aimed at determining the elemental composition of the metal from which the coins were produced. They make it possible to determine both the type of elements and their quantity in individual specimens. Thus, the primary purpose of the physicochemical analyses is to establish the quality of the coinage under examination. This is because, during the issue, the minting ordinances ordering striking of a specific number of coins from a specific weight unit of metal were often violated. These deviations usually involved, of course, a lowering of the intrinsic quality of money, which was done by reducing its weight or metal content, or both. Ultimately, this led to a discrepancy between the nominal and the real value of the coin, resulting from the amount of metal used to produce.

The main focus of the archaeometric analyses of the Elk Hoard was Riga city money and provincial Livonian coins issued during the years of the Swedish

occupation. This choice was due to several factors. First and foremost, the issue of the quality of these very coins is important for numismatic studies of the early modern period, not only for the territory of historical Livonia, but the much wider areas of the Polish-Lithuanian Commonwealth and Ducal Prussia, where the Riga money circulated. However, until now, research into its composition on a wider scale has never been carried out, with quality determined solely on the basis of information from minting ordinances and metrological data analyses (mainly of weight).¹ In fact, only the combined use of all these methods makes it possible to obtain a complete picture of the minting practices and to infer, for example, deviations from the norms known from the minting ordinances. The large number of coins from the period of the Swedish occupation of Livonia in the Ełk Hoard created the possibility of a representative selection of specimens for specialist analyses, including both several issuers and different denominations [Fig. 31].

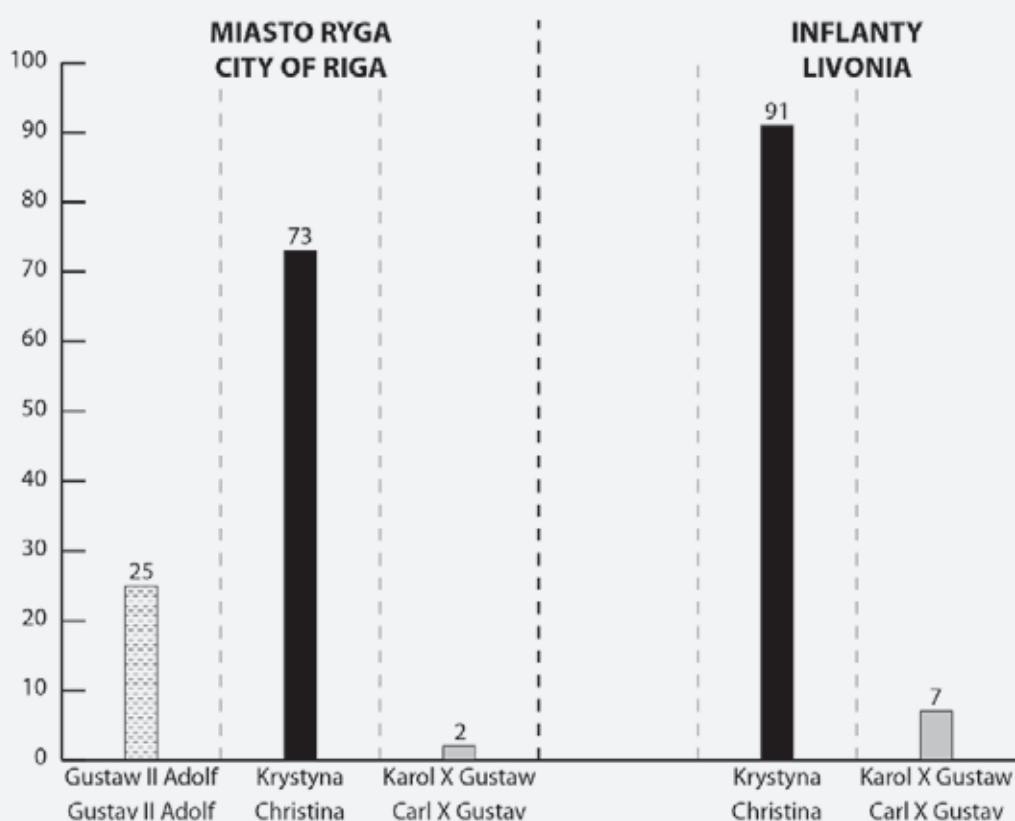

Fig. 31. Breakdown of coins subjected to elemental analyses, taking into account the distribution among issuers. Compiled by G. Śnieżko

¹ Cf. E. Mrowiński, *op.cit.*, pp. 57-65. On p. 62, this scholar also mentions laboratory tests of a fineness of Gustav II Adolf's Riga shillings, but provides no other information about them.

A total of 200 specimens were analysed, almost equally distributed between Riga city (100) and provincial (98) money. The reason the total number of coins included in the chart is 198 is because two mistakes were made during the selection of coins for the study; this was a result of the necessity to choose them before conservation. Thus, coin cat. no. 653 initially identified as a specimen of Gustav II Adolf of uncertain denomination (shilling or 1½ shilling), turned out to be a Scottish turner of Charles I. In the second case, I correctly identified the issuer, but as only a fragment of the legend SOLIDVS CIVI was legible and no coat of arms was visible in the outline of a cartouche, I initially attributed this shilling to Riga. However, after cleaning, it had to be reattributed to Elbląg (cat. no. 329). The data from the chart in Fig. 31 further illustrate the uneven representation of the coins of individual issuers. This is a reflection of their abundance in the hoard. The difference in the number of issuers between the pieces from Riga and Livonia is due to the fact that provincial money began to be produced from 1644, during the reign of Christina.² The same also applies to the denomination structure. Coins of all Riga and Livonian denominations recorded in the hoard were analysed. This totalled 192 shillings, one supposed 1½ shilling and five 1½ groschen:

- a. city of Riga:
  - Gustav II Adolf, shilling - 19 sp.
  - Gustav II Adolf, 1½ shilling? - 1 sp.
  - Gustav II Adolf, 1½ groschen - 5 sp.
  - Christina, shilling - 73 sp.
  - Carl X Gustav, shilling - 2 sp.;

- b. Livonia:
  - Christina, shilling - 91 sp.
  - Carl X Gustav, shilling - 7 sp.

The analyses were carried out in 2023 by A. Barejko, P. Gan and M. Słoniewski from the Laboratory of the IAE PAS. They were performed by means of scanning electron microscopy (SEM), using a TESCAN Vega GMS electron microscope with an EDS AZtec Live Advanced X-ray microanalysis detector, UltimMax 40 series.³ The tests were carried out before the conservation of the coins, and in the case of specimens pre-preserved in the MHE, the applied chemicals were removed from their surface. The method used involves directing a beam of electrons at the coin under examination, which induces

---

² B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, op.cit., pp. 46-47; E. Mrowiński, op.cit., p. 63.

³ The beam used of a 20 kV accelerating voltage, BC 2.8 nA and *live time* 100 sec - A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, op.cit., p. 7.

X-radiation. Analysis of its spectrum allows the chemical composition of the surface layer to be determined. Each piece was sampled several times and the arithmetic mean was calculated from the results obtained. In the following part of the text, I will present a synthetic discussion of the results, and the composition of each coin separately is included in Appendix 1: "Results of the Elemental Composition Analyses of the Riga and Livonian Coins from the Ełk Hoard".

Table 1

Minting ordinances of Gustav II Adolf for the city of Riga and of Christina for Livonia

Denomination	Number of coins made from one Kraków grzywna (201.802 g)	Weight (g)		Silver fineness
		coins	pure silver	
city of Riga				
1621 ordinance of Gustav II Adolf				
shilling	220	0.917	0.158	0.172
1½ groschen	164	1.231	0.500	0.406
1624 ordinance of Gustav II Adolf				
shilling	300	0.672	0.084	0.125
1½ groschen	168	1.201	0.450	0.375
Livonia				
1644 ordinance of Christina				
shilling	348	0.580	0.064	0.110
1½ groschen	185	1.091	0.340	0.312

Source: Compiled by G. Śnieżko based on data published by E. Mrowiński, *op.cit.*, pp. 60–63, tables 10–12.

A caveat should be made now that the following results are not intended to conclusively resolve the question of the quality of money from the period of the Swedish occupation of Livonia. This is because they concern analyses of coins from a single hoard, whereas, in order to formulate more reliable conclusions about monetary policy, extensive studies on a large statistical sample are necessary. This applies to both metrological and elemental composition studies, and the interpretations contained in this chapter should be attributed to a preliminary and contributory character.

The data from the literature summarised in Table 1 refer to shillings and 1½ groschen, as these were the two most numerous denominations produced at the city and royal mints. It was no accident that Gustav II Adolf issued two minting ordinances for Riga only three years apart. The second was a Swedish response to Sigismund III's ordinance for the Polish-Lithuanian Commonwealth, which the Polish king used in 1623 to reduce the weight and fineness of shillings and 1½ groschen.⁴ The downward trend in the quality of Livonian money is also clear and legible in the 1644 ordinance of Christina.

Table 2

Weight and copper and silver content of shillings and 1½ groschen of the city of Riga from the years of the reign of Gustav II Adolf (*italics* – data for 1 sp. only; 0.54 – data for 1 sp. preserved in fragment or with defect in the flan)⁵

Date	Average coin weight (g)	Average Cu content	Average Ag content
shillings			
1624 1 sp.	0.54	64.78% / 0.35 g	34.67% / 0.19 g
1626 1 sp.	0.68	70.21% / 0.48 g	29.13% / 0.20 g
1632 3 sp.	0.61	91.03% / 0.56 g	7.58% / 0.05 g
1633 1 sp.	0.38	94.76% / 0.36 g	0.90% / 0.003 g
1634 3 sp.	0.67	96.85% / 0.65 g	1.59% / 0.02 g
1621 or 1631 1 sp.	0.63	80.08% / 0.50 g	18.89% / 0.12 g
1621-1634 6 sp.	0.65 5 sp. ⁶	93.09% / 0.61 g	5.14% / 0.03 g
1630-1634 3 sp.	0.65	93.43% / 0.61 g	5.48% / 0.04 g

4 Z. Żabiński, *op.cit.*, pp. 111-116.

5 They were excluded from the analysis because they lowered the average weight.

6 Not incl. shilling cat. no. 24 preserved in approx. ½.

1½ shilling?			
1623 1 sp.	0.66	94.31% / 0.62 g	4.54% / 0.03 g
1½ groschen			
1622 1 sp.	1.02	22.26% / 0.23 g	75.42% / 0.77 g
1624 4 sp.	1.07	11.45% / 0.12 g	87.14% / 0.93 g

Source: Compiled by G. Śnieżko on the basis of own study of the coins and analyses performed in the laboratory of IAE PAS – cf. A. Barejko/P. Gan/M. Słoniewski, *op.cit.*, pp. 7–43.

Table 3

Weight and copper and silver content of shillings of the city of Riga and of Livonia from the reigns of Christina and Carl X Gustav (*italics* – data for 1 sp. only; 0.44 – data for 1 sp. preserved in fragments or with defect in the flan)

Place of origin	Date	No. of sp.	Average coin weight (g)	Average Cu content	Average Ag content
Christina					
Riga	1635	1	0.44	92.66% / 0.41 g	5.99% / 0.03 g
Riga	1635–1639	3	0.64 2 sp. ⁷	86.31% / 0.55 g	12.24% / 0.08 g
Riga	1636	2	0.79 ⁸	82.94% / - ⁹	15.94% / -
Riga	1638	1	0.64	89.82% / 0.57 g	8.16% / 0.05 g
Riga	1640	5	0.67 4 sp. ¹⁰	88.14% / 0.59 g	10.82% / 0.07 g
Riga	1641	2	0.57	89.12% / 0.51 g	9.63% / 0.05 g
Riga	1643	1	0.53	95.50% / 0.51 g	3.63% / 0.02 g
Riga	1644	3	0.55	95.53% / 0.53 g	2.23% / 0.01 g

7 Not incl. shilling cat. no. 53 with a defect in the flan.

8 Not incl. shilling cat. no. 58 with a defect in the flan.

9 An average could not be calculated.

10 Not incl. shilling cat. no. 68 with a defect in the flan.

Riga	1645	4	0.60 2 sp. ¹¹	90.64% / 0.54 g	7.82% / 0.05 g
Livonia		1	0.48	96.60% / 0.46 g	0.79% / 0.004 g
Riga	1646	1	0.68	77.36% / 0.53 g	21.94% / 0.15 g
Riga	1647	5	0.62	93.36% / 0.58 g	3.29% / 0.02 g
Livonia		3	0.58 2 sp. ¹²	92.60% / 0.54 g	5.35% / 0.03 g
Riga	1648	9	0.61 4 sp. ¹³	87.92% / 0.54 g	9.64% / 0.06 g
Livonia		7	0.51 5 sp. ¹⁴	91.93% / 0.47 g	5.75% / 0.03 g
Riga	1649	6	0.57 4 sp. ¹⁵	86.28% / 0.49 g	12.32% / 0.07 g
Livonia		8	0.61	92.55% / 0.56 g	5.36% / 0.03 g
Riga	1650	4	0.55 3 sp. ¹⁶	92.09% / 0.51 g	6.20% / 0.03 g
Livonia		6	0.52 4 sp. ¹⁷	94.29% / 0.49 g	2.98% / 0.02 g
Riga	1651	3	0.49 ¹⁸	78.48% / -	19.57% / -
Livonia		6	0.58 3 sp. ¹⁹	86.72% / 0.50 g	11.65% / 0.07 g
Riga	1652	6	0.49	89.16% / 0.44 g	9.21% / 0.05 g
Livonia		10	0.55 8 sp. ²⁰	85.44% / 0.47 g	12.66% / 0.07 g
Riga	1653	6	0.59	88.96% / 0.52 g	8.75% / 0.05 g
Livonia		18	0.54 16 sp. ²¹	88.09% / 0.48 g	9.93% / 0.05 g

11 Not incl. shillings cat. nos 83, 85 with defects in the flan.

12 Not incl. shilling cat. no. 196 with a defect in the flan.

13 Not incl. shillings cat. nos 101, 102, 104–106 with defects in the flan.

14 Not incl. shillings cat. nos 203 and 207 with defects in the flan.

15 Not incl. shillings cat. nos 112, 113 with defects in the flan.

16 Not incl. shilling cat. no. 116 with a defect in the flan.

17 Not incl. shillings cat. nos 220 and 222 with defects in the flan.

18 Not incl. shillings cat. nos 121 and 123 with defects in the flan.

19 Not incl. shillings cat. nos 226, 227, 233 with defects in the flan.

20 Not incl. shillings cat. nos 237 with a defect in the flan and 242 preserved in fragmentary form.

21 Not incl. shillings cat. nos 254 preserved in fragmentary form and 255 with a defect in the flan.

Riga	1654	5	0.57	82.82% / 0.47 g	16.00% / 0.09 g
Livonia		6	0.53 5 sp. ²²	92.52% / 0.49 g	5.74% / 0.03 g
Riga	1650-1654	1	0.61	91.84% / 0.56 g	6.65% / 0.04 g
Livonia		3	0.51 2 sp. ²³	88.16% / 0.45 g	10.15% / 0.05 g
Riga	1635-1654	5	0.56 4 sp. ²⁴	85.86% / 0.48 g	12.31% / 0.07 g
Livonia	1645-1654	23	0.51 21 sp. ²⁵	89.34% / 0.46 g	8.71% / 0.04 g
Carl X Gustav					
Riga	1654	1	0.55	68.22% / 0.38 g	30.73% / 0.17 g
Livonia		3	0.49	87.33% / 0.43 g	10.84% / 0.05 g
Riga	1655	1	0.43	75.09% / 0.32 g	23.29% / 0.10 g
Livonia		3	0.61	79.28% / 0.48 g	19.47% / 0.12 g
Livonia	1654-1657	1	0.63	80.19% / 0.51 g	18.62% / 0.12 g

Source: Compiled by G. Śnieżko on the basis of his own study of the coins and analyses performed in the Laboratory of IAE PAS – cf. A. Barejko/P. Ganj M. Słoniewski, *op.cit.*, pp. 7–43

Let us therefore contrast the historical data with the results of the archaeometric analyses, focusing mainly on copper and silver, which formed the most important parts of the alloy in all the specimens measured. The findings mainly confirm earlier observations of very large discrepancies between the nominal and real value of coins from the period of the Swedish occupation of Livonia. Shillings, although officially issued as silver coinage, were produced from billon, with a significant predominance of copper. Its share averaged 88.23% in the alloy of all Riga city coins examined, and 89.17% in all Livonian coins, while silver was 10.03% and 8.86%, respectively.

Turning to more detailed considerations, Tables 2 and 3 present the weights and copper and silver contents of the coins of successive issuers. These take into account the breakdown by year and character of issue. For coins issued in years represented by two or more specimens, average values are provided, while those pertaining to single specimens are clearly marked in

22 Not incl. shilling cat. no. 271 preserved in fragmentary form.

23 Not incl. shilling cat. no. 313 with a defect in the flan.

24 Not incl. shilling cat. no. 175 preserved in fragmentary form.

25 Not incl. shillings cat. nos 277 preserved in fragmentary form and 281 with a defect in the flan.

the tables. My additional objective was to collate information on the weight and content of individual metals in city and provincial coins, therefore, in Table no. 3 and in Fig. 32, the Riga and Livonian specimens from the same years of issue are juxtaposed.

City shillings with the Gustav II Adolf's monogram weigh on average 0.63 g and contain 8.34% silver, which can be converted to 0.05 g of pure bullion in the coin. Shillings with the initial of Christina weigh slightly less on average (0.56 g), but in view of the higher silver purity (10.08%) there is slightly more bullion in them (0.06 g). The defects in the blanks of the two specimens with the name of Carl X Gustav make it impossible to give their average weight. However, the significantly higher average silver content (27.01%) should be stressed, which could indicate an improvement in quality. The products of the mints of the two younger rulers can be compared in the case of the Livonian coins. Christina's shillings weigh 0.54 g and contain 8.33% bullion, giving 0.04 g of pure silver in the coin. The observation that the silver purity was raised during the reign of Carl X Gustav is also confirmed by the composition of the royal coins. On average, they weigh 0.56 g and contain 15.65% of this metal, which translates into 0.09 g in the coin. Thus, since the Riga and Livonian shillings date from the first years of his reign, it seems possible that the king began the issue by raising the quality of the money. It is an acceptable interpretation, but not the only possible one. At this point I would like to raise the question of the ambiguity of coin composition test results obtained by non-destructive methods.²⁶ For understandable reasons, these are the only acceptable methods for specimens from public collections. Their weakness, however, is that the results refer to the surface layer only. What we do not know is how the Riga and Livonian shillings were produced in terms of achieving the desired proportions of silver and copper. Two possible solutions come to mind, either the two metals were mixed in a crucible to produce a suitable alloy, or copper flans were coated with silver. Depending on the method, the results of the surface analysis may produce very different outcomes. This is especially relevant in the second situation, as the bullion layer would wear off in circulation and later in the coin conservation process. In that case, the silver content measurements would give underestimated results relative to the coins leaving the mints. Without knowing what technique was used, we cannot conclusively state that Carl X Gustav improved the quality of shillings. Therefore, we must also allow for the interpretation that, at the beginning of his reign, shillings began to be produced from an alloy of silver with copper, instead of being plated with silver, which could

---

26 Many thanks to Prof. A. Dymowski for drawing attention to this aspect of archaeometric testing.

affect the results of archaeometric analyses. This interesting issue, which has implications for the interpretation of the results obtained, awaits resolution.

Let us now turn to a comparison of the coin parameters within each reign. The lack of a complete annual range of Riga shillings with the name of Gustav II Adolf in the hoard does not provide an opportunity to arrange them in a chronological sequence and comprehensively describe changes in quality. The available data from composition analyses allow us to tentatively point out differences in the amount of silver and copper between shillings struck during the lifetime and after the death of Gustav II Adolf (Table 2). In the two coins from 1624 and 1626, the content of silver is 0.19 and 0.20 g respectively, while in the specimen from 1633 it is 0.003 g, and the average for the three specimens from 1634 is 0.02 g. Thus, a decrease is discernible, but this observation should be verified on a larger sample.

Another specimen selected for analysis was coin cat. no. 42 [Fig. 18] of 1623 of uncertain denomination. It weighs 0.66 g and contains 0.62 g of copper and 0.03 g of silver, but the fact that these data relate to only one specimen prompts us to withhold comment on its denomination.

However, the question of the 1½ groschen of Gustav II Adolf is interesting. The results of a study of four specimens from 1624 showed that, on average, they weighed slightly less than the royal ordinance of that year required, i.e. 1.07 compared to the normative 1.201 g (Table 1). The loss of weight may, however, have occurred due to their wear in circulation and conservation. On the other hand, they have clearly more silver in their composition than E. Mrowiński's calculations indicate (0.450 g). The average bullion content was 0.93 g.

The minting of Christina and Carl X Gustav in the hoard is represented exclusively by city and provincial shillings. During the first decade of the queen's reign, only the city mint was active, and its products show fluctuations in silver content, ranging between 2.23 and 15.94% in alloy, which, after taking into account the weight of the coins, can be converted to 0.01–0.08 g of pure bullion. If we look at copper, despite the variation in the percentage in the alloy, the amount of this metal in the coins is relatively constant at around 0.5–0.6 g, which is due to changes in the weight of the coins.

The elemental analyses carried out also make it possible to compare the silver content of the Riga and Livonian coins from the last eight years of Christina's reign (1647–1654), which defines the quality of the money. The line chart (Fig. 32) includes only coins issued in years represented in the hoard by two or more specimens. The data prove the variable content of

the bullion, the amount of which varied by up to several percentage points between years. The results also speak in favour of the generally higher quality of Riga shillings, both expressed in the percentages shown on the chart and in the averaged amount of silver in the coins. It was between 0.02 and 0.09 g in city money and 0.02 and 0.07 g in provincial coins, which in the lowest ranges differed significantly from the 0.064 g imposed by the 1644 ordinance (Table 1).

Fig. 32. Content of silver in Riga city shillings and Livonian shillings with the monogram of Christina in the Elk Hoard. Compiled by G. Śnieżko

The elemental composition study carried out raises a methodological point, potentially useful for other researchers of Riga and Livonian money. In order to obtain a cross-sectional picture of minting, it is essential to make an appropriate selection of specimens for analysis. An ideal situation would be to create a database that includes a full representation of all vintages from a given issue. Meanwhile, material from archaeological and other discoveries, even in the form of hoards, is burdened by the problem of random representation of the coins deposited. Also, and it is equally important in the case of billon coins, the poor state of preservation of many specimens often disqualifies them from weight studies, making it possible to indicate the general time frame of production, though not the exact year of issue. Based on the fluctuations in the silver content in the coins of different vintages presented here, I am convinced that this carries the risk of studying coins of originally different quality as one group, which, in turn, makes it impossible to capture and comprehensively discuss the changes taking place in minting. It seems

therefore that in order to build a source base with high research potential, we should rely on public and private collections with well-preserved specimens. Given the mass production and high prevalence of the coins discussed here in various collections, this is not an unrealistic postulate.

* * *

Placing the Elk Hoard in a broader, supra-regional perspective, we can clearly see that its composition reflects, as if in a numismatic mirror, all the troubles and pitfalls of the monetary markets of the time, both those of the Polish-Lithuanian Commonwealth and those of Ducal Prussia – a fief state at the time when the Elk Hoard was deposited in the ground. The large variety of provenances and denominations of the coins is, on the one hand, a testimony to the activities of speculators importing low-value coinage from the Swedish mints in Livonia and Elbląg, as well as from Silesia and Pomerania, and, on the other, a proof of the powerlessness of the rulers, measured by the ineffectiveness of repeated bans on the circulation of such money. The deposit is thus both a testimony and a witness to the turmoil that gripped the markets of many European countries in the 17th century.

By placing the hoard within a local perspective, taking into account the concept formulated about the reasons for its concealment, it reflects the difficult fate of the town and its inhabitants, but also reveals the relations of the local trade market, which, apart from the local coins of Ducal Prussia, also received foreign money from many European countries in large numbers.

IV. KATALOG MONET ZE SKARBU

STRUKTURA KATALOGU

Królestwo Czech (s. 174)

Czechy

Ferdynand II (1617/19-1637)
mennica Jáchymov
men. Brno

Śląsk

Hrabstwo Kłodzkie

Ferdynand III (1627/37-1657)
men. Kłodzko

Księstwo Cieszyńskie

Elżbieta Lukrecja (1625-1653)
men. Cieszyn

Wrocław (miasto królewsko-cesarskie)

Ferdynand II (1617/19-1637)
men. Wrocław

Dania (s. 178)

Chrystian IV (1588-1648)
men. Kopenhaga

Inflanty (polsko-litewskie kondominium) (s. 179)

Miasto Ryga

Zygmunt III (1587-1632)
men. Ryga

Inflanty (szwedzka okupacja) (s. 180)

Miasto Ryga

Gustaw II Adolf (1621-1632)
men. Ryga
Krystyna (1632-1654)
men. Ryga
Karol X Gustaw (1654-1660)
men. Ryga
Krystyna lub Karol X Gustaw (emitent niezidentyfikowany)
men. Ryga

Prowincja

Krystyna (1632-1654)
men. Ryga
Karol X Gustaw (1654-1660)
men. Ryga

Niderlandy Zjednoczone (s. 235)

Miasto Zwolle

Maciej I (1612-1619)
men. Zwolle

Prusy Królewskie (polska prowincja) (s. 235)

Miasto Elbląg

Jan Kazimierz (1648-1668)
men. Elbląg

Miasto Gdańsk

Zygmunt I (1507-1548)
men. Gdańsk
Stefan Batory (1576-1586)
men. Gdańsk
Zygmunt III (1587-1632)
men. Gdańsk

Prusy Królewskie (szwedzka okupacja) (s. 239)

Miasto Elbląg

Gustaw II Adolf (1621-1632)

men. Elbląg

Krystyna (1632-1654)

men. Elbląg

Gustaw II Adolf lub Krystyna (emitent niezidentyfikowany)

men. Elbląg

Prowincja

Gustaw II Adolf (1621-1632)

men. Elbląg

Krystyna (1632-1654)

men. Elbląg

Prusy Książęce (lenno Królestwa Polskiego) (s. 250)

Jerzy Wilhelm (1619-1640)

men. Królewiec

Fryderyk Wilhelm (1640-1688)

men. Królewiec

Rzeczpospolita Obojga Narodów (s. 266)

Litwa

Zygmunt August (1548-1572)

men. Wilno

Zygmunt III (1587-1632)

men. Wilno

Jan Kazimierz (1648-1668)

men. Wilno

Polska

Zygmunt III (1587-1632)

men. Łobżenica

men. Bydgoszcz

men. Kraków

men. Bydgoszcz lub Kraków (fragmenty monet)

Jan Kazimierz (1648-1668)

men. Bydgoszcz

men. Kraków

Niezidentyfikowane szelągi

Szkocja (s. 305)

Karol I (1625-1649)
men. Edynburg

Święte Cesarstwo Rzymskie (s. 306)

Dolna Austria

Ferdynand II (1617/19-1637)
men. Wiedeń
men. Wiedeń

Styria

Ferdynand II (1617/19-1637)
men. Graz

Tyrol i Austria Przednia

Leopold V (1619-1632)
men. Hall

Pomorze - biskupstwo kamińskie

Ulryk I (1618-1622)
men. Koszalin

Monety fałszywe (s. 311)

Moneta niezidentyfikowana (s. 311)

Zlepki (s. 312)

Addenda - monety ze skarbu odnalezione w 2021 r. (s. 313)

IV. CATALOGUE OF COINS FROM THE HOARD

CATALOGUE STRUCTURE

Kingdom of Bohemia (p. 174)

Bohemia

Ferdinand II (1617/19-1637)

Jáchymov Mint

Brno Mint

Silesia

County of Kladsko

Ferdinand III (1627/37-1657)

Kladsko Mint

Duchy of Cieszyn

Elisabeth Lucretia (1625-1653)

Cieszyn Mint

Wrocław (royal and imperial city)

Ferdinand II (1617/19-1637)

Wrocław Mint

Denmark (p. 178)

Christian IV (1588-1648)

Copenhagen Mint

Livonia (Polish-Lithuanian condominium) (p. 179)

City of Riga

Sigismund III (1587-1632)

Riga Mint

Livonia (Swedish occupation) (p. 180)

City of Riga

Gustav II Adolf (1621-1632)

Riga Mint

Christina (1632-1654)

Riga Mint

Carl X Gustav (1654-1660)

Riga Mint

Christina or Carl X Gustav (unidentified issuer)

Riga Mint

Province

Christina (1632-1654)

Riga Mint

Carl X Gustav (1654-1660)

Riga Mint

Dutch Republic (p. 235)

City of Zwolle

Matthias I (1612-1619)

Zwolle Mint

Royal Prussia (Polish province) (p. 235)

City of Elbląg

John Casimir (1648-1668)

Elbląg Mint

City of Gdańsk

Sigismund I (1507-1548)

Gdańsk Mint

Stephen Báthory (1576-1586)

Gdańsk Mint

Sigismund III (1587-1632)

Gdańsk Mint

Royal Prussia (Swedish occupation) (p. 239)

City of Elbląg

Gustav II Adolf (1621–1632)

Elbląg Mint

Christina (1632–1654)

Elbląg Mint

Gustav II Adolf lub Christina (unidentified issuer)

Elbląg Mint

Province

Gustav II Adolf (1621–1632)

Elbląg Mint

Christina (1632–1654)

Elbląg Mint

Duchy of Prussia (fief of the Kingdom of Poland) (p. 250)

George William (1619–1640)

Königsberg Mint

Frederick William (1640–1688)

Königsberg Mint

Polish-Lithuanian Commonwealth (p. 266)

Lithuania

Sigismund Augustus (1548–1572)

Vilnius Mint

Sigismund III (1587–1632)

Vilnius Mint

John Casimir (1648–1668)

Vilnius Mint

Poland

Sigismund III (1587–1632)

Łobżenica Mint

Bydgoszcz Mint

Kraków Mint

Bydgoszcz or Kraków Mint (fragment of a coin)

John Casimir (1648–1668)

Bydgoszcz Mint

Kraków Mint

Unidentified shillings

Scotland (p. 305)

Charles I (1625-1649)
Edinburgh Mint

Holy Roman Empire (p. 306)

Lower Austria

Ferdinand II (1617/19-1637)
Vienna Mint
Ferdinand III (1627/37-1657)
Vienna Mint

Styria

Ferdinand II (1617/19-1637)
Graz Mint

Tyrol and Further Austria

Leopold V (1619-1632)
Hall Mint

Tyrol and Further Austria

Ulrich I (1618-1622)
Koszalin Mint

Counterfeit coins (p. 311)

Unidentified coin (p. 311)

Clumps (p. 312)

Addenda - coins from hoard found in 2021 (p. 313)

WYKAZ ZNAKÓW I MONOGRAMÓW MENNICZYCH
OBECNYCH NA MONETACH ZE SKARBU

LIST OF MINT MARKS AND MONOGRAMS PRESENT
ON COINS FROM THE HOARD

Znak lub monogram Mark or monogram (fot. photo by G. Śnieżko)	Identyfikacja Identification	
Królestwo Czech Kingdom of Bohemia		
Czechy Bohemia		
	rozpostarte skrzydło outstretched wing	Georg Steinmüller mincmistrz mennicy Jáchymov mintmaster of the Jáchymov Mint ¹
	monogram CW	Christoph Wohnsiedler mincmistrz mennicy brneńskiej mintmaster of the Brno Mint ²

1 I. Halačka, *Mince zemí Koruny České 1526–1856*, vol. II, Kroměříž 1988, s. 361.

2 Ibidem, s. 362.

Śląsk, Hrabstwo Kłodzkie Silesia, County of Kladsko		
	monogram PH	Peter Hema mincmistrz mennicy kłodzkiej mintmaster of the Kladsko Mint ³
Śląsk, Księstwo Cieszyńskie Silesia, Duchy of Cieszyn		
	HL inicjały initials	Hans Loß mincmistrz mennicy cieszyńskiej mintmaster of the Cieszyn Mint ⁴
Śląsk, Wrocław (miasto królewsko-cesarskie) Silesia, Wrocław (royal and imperial city)		
	HR monogram w ligaturze monogram in ligature	Hans Riedel mincmistrz mennicy wrocławskiej mintmaster of the Wrocław Mint ⁵
	haki do ca- nów hooks for the bars	Hans Ziesler mincmistrz mennicy wrocławskiej mintmaster of the Wrocław Mint ⁶
Dania Denmark		
	liść koniczyny clover leaf	Nicolaus Schwabe mincmistrz mennicy kopenhaskiej mintmaster of the Copenhagen Mint ⁷

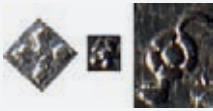
3 Ibidem, s. 558.

4 L. Herinek, *Österreichische Münzprägungen. Ferdinand II. und Ferdinand III. als Erzherzog und Kaiser von 1592–1657*, Wien 1984, s. 485.

5 I. Halačka, op.cit., s. 363.

6 Ibidem.

7 H. Hede, *Danmarks og Norges Mønter. 1541•1814•1977*, wydanie 3 (3rd edition), Copenhagen 1978, s. 160-161.

Prusy Królewskie (polska prowincja) Royal Prussia (Polish province)		
Miasto Gdańsk City of Gdańsk		
	skrzyżowane haki crossed hooks	znak mennicy gdańskiej mark of the Gdańsk Mint ⁸
	pierścień ring	bracia brothers Hans and Caspar Goebel dzierżawcy mennicy gdańskiej tenants of the Gdańsk Mint ⁹
	niedźwiedzia łapa bear's paw	Daniel Clüver dzierżawca mennicy gdańskiej tenant of the Gdańsk Mint ¹⁰
		znaki mennicy gdańskiej marks of the Gdańsk Mint ¹¹
Miasto Elbląg City of Elbląg		
	W—V—E inicjały initials	Wilhelm von Eck zarządca mennicy elbląskiej administrator of the Elbląg Mint ¹²

8 J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1506-1573 (Zygmunt I Stary - Zygmunt II August - Bezkrólowie 1573)*, Warszawa 1994, s. 237.

9 Idem, *Katalog monet polskich. 1576-1586 (Stefan Batory)*, Warszawa 1994, s. 137.

10 Cz. Kamiński/ J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1587-1632 (Zygmunt III Waza)*, Warszawa 1990, s. 502.

11 Ibidem.

12 Cz. Kamiński/ J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1649-1696 (Jan Kazimierz - Michał Korybut Wiśniowiecki - Jan III Sobieski)*, Warszawa 1982, s. 281.

Prusy Królewskie (szwedzka okupacja) Royal Prussia (Swedish occupation)		
Miasto Elbląg i prowincja City of Elbląg and province		
	serce z dwoma strzałami heart with two arrows	Marsilius Philipson mincmistrz mennicy elbląskiej mintmaster of the Elbląg Mint ¹⁴
	kapelusz kardynalski na łuku cardinal's hat on a bow	
Prusy Książęce (lenno Królestwa Polskiego) Duchy of Prussia (fief of the Kingdom of Poland)		
	serce z krzyżem heart with a cross	Ernst Pfaler wardajn mennicy królewieckiej warden of the Königsberg Mint ¹⁵
Rzeczpospolita Obojga Narodów Polish-Lithuanian Commonwealth		
Litwa Lithuania		
	topór axe	Gabriel Tarło zarządca mennicy wileńskiej administrator of the Vilnius Mint ¹⁶

13 Wszystkie graficzne odwzorowania znaków są mojego autorstwa. Przygotowałem je dla najliczniejszych egzemplarzy i zastosowałem w katalogowych opisach monet, co pozwoliło uniknąć każdorazowego słownego ich opisywania. W przypadku egzemplarzy reprezentowanych w skarbie przez niewielką liczbę egzemplarzy zastosowano opis tekstowy. | All graphic representations of the marks were prepared by me. I drew them for the most numerous specimens and used in the catalogue descriptions of the coins, which allowed to avoid describing them verbally each time. In the case of pieces represented in the hoard by a small number of specimens, a text description was used.

14 B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, op.cit., s. 51.

15 E. Bahrfeldt, op.cit., s. 115.

16 J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1506–1573*, s. 237.

	gwiazdka star	znak mennicy wileńskiej mark of the Vilnius Mint ¹⁷
	Bogoria herb coat of arms	Hieronim Wołłowicz podskarbi wielki litewski Grand Treasurer of Lithuania ¹⁸
	strzała arrow	Hanusz Sztypel (Hans Sztypł) mincmistrz mennicy wileńskiej mintmaster of the Vilnius Mint ¹⁹
	Wadwicz herb coat of arms	Krzysztof Naruszewicz podskarbi wielki litewski Grand Treasurer of Lithuania ²⁰
	Gozdawa herb coat of arms	Gedeon Michał Tryzna podskarbi wielki litewski Grand Treasurer of Lithuania ²¹
	Korwin herb coat of arms	Wincenty Gosiewski podskarbi wielki litewski Grand Treasurer of Lithuania ²²

17 Ibidem.

18 Cz. Kamiński/ J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1587-1632*, s. 500.

19 Ibidem, s. 501.

20 Ibidem, s. 500.

21 Eidem, *Katalog monet polskich. 1649-1696*, s. 279.

22 Ibidem.

Polska Poland		
	<p>Sas herb coat of arms</p>	<p>Mikołaj Daniłowicz podskarbi wielki koronny Grand Treasurer of the Crown²³</p> <p>Jan Mikołaj Daniłowicz administrator skarbu koronnego administrator of the Crown treasury²⁴</p>
	<p>Półkozic herb coat of arms</p>	<p>Hermolaus Ligęza podskarbi wielki koronny Grand Treasurer of the Crown²⁵</p>
	<p>C—G inicjały initials</p>	<p>Christoph Guttman mincmistrz mennicy bydgoskiej mintmaster of the Bydgoszcz Mint²⁶</p>
	<p>Wieniawa herb coat of arms</p>	<p>Bogusław Leszczyński podskarbi wielki koronny Grand Treasurer of the Crown²⁷</p>
	<p>pięciopłatkowa rozeta five-petalled rosette</p>	<p>znak mennicy krakowskiej mark of the Kraków Mint²⁸</p>

23 Cz. Kamiński/ J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1587-1632*, s. 347.

24 Z. Kielb, op.cit., s. 148-149, 162-165.

25 Cz. Kamiński/ J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1587-1632*, s. 347.

26 Eidem, *Katalog monet polskich. 1649-1696*, s. 280.

27 Ibidem, s. 279.

28 Ibidem, s. 280.

Święte Cesarstwo Rzymskie Holy Roman Empire		
	ostrołuk pointed arch	Matthias Fellner von Feldegg mincmistrz mennicy wiedeńskiej mintmaster of the Vienna Mint ²⁹
	kroczący ptak walking bird	Hans Jakob Stadler wardajn i mincmistrz mennicy wiedeńskiej warden and mintmaster of the Vienna Mint ³⁰

OBJAŚNIENIA DO KATALOGU

Katalog monet uporządkowano według ułożonych alfabetycznie nazw państw. W obrębie tak wyróżnionych kategorii podzielono je chronologicznie panowaniami poszczególnych emitentów, a następnie z uwzględnieniem różnicowania nominałowego, poczynając od monet najdrobniejszych.

Dla monet reprezentowanych w skarbie maksymalnie przez trzy egzemplarze przygotowałem indywidualne opisy wyobrażeń. Natomiast w przypadku okazów liczniejszych, a należących do tego samego emitenta, nominału i typu zamieszczono zbiorczy opis przedstawień, poprzedzający ich grupę. Było to możliwe ze względu na jednolitość programu ikonograficznego stempli monet, a jednocześnie pozwoliło uniknąć zbędnego powtarzania jednako-
wych opisów.

29 L. Herinek, op.cit., s. 43.

30 Ibidem, s. 483.

Niezależnie natomiast od liczebności, wszystkie monety w katalogu zaopatrzone w dane o ich wadze i średnicy, uwagi o kondycji krążka oraz odczyt inskrypcji odpowiadający stanowi zachowania poszczególnych okazów. W notach katalogowych posłużyłem się następującymi skrótami i znakami:

m.	mennica
minmst.	mincmistrz
/	miejsce rozpoczęcia nowego wiersza inskrypcji lub jej kontynuacji z awersu na rewers
\	nieczytelny znak legendy
C[ASIM]	rekonstruowany znak lub fragment legendy
CAS[imirus]	rozwinęty monogram lub napis
— (pauza)	przerwa w ciągłości legendy spowodowana np. obecnością przedstawienia
[...]	nieczytelna (zatarta lub wysunięta poza krążek) duża partia napisu
{znak}	znak, herb lub monogram menniczny

EXPLANATIONS TO THE CATALOGUE

The catalogue of coins is organised by alphabetically arranged country names according to their Polish versions. Within the distinguished categories, they have been divided chronologically by the reigns of the individual issuers, and then with regard to denominations, starting with the smallest ones.

For coins represented in the hoard by a maximum of three specimens, I have prepared individual descriptions of the representations. In the case of more numerous pieces, but belonging to the same issuer, denomination and type, a collective description of the depictions is provided, preceding their group. This was possible due to the uniformity of the iconographic programme of the coin dies, and at the same time made it possible to avoid unnecessary repetition of identical descriptions.

However, regardless of number, all coins in the catalogue are accompanied by data on their weight and diameter, comments on the condition of the blanks and an inscription reading corresponding to the state of preservation of the individual specimens. I have used the following abbreviations and signs in the catalogue notes:

av.	obverse
m.	mint
minmst.	mintmaster
poz.	item
rv.	reverse
s.	page (p. or pp.) ³¹
/	point where a new line of inscription begins or continues from obverse to reverse
\	illegible legend character
C[ASIM]	reconstructed character or fragment of a legend
CAS[imirus]	extended monogram or inscription
— (dash)	a break in a legend caused, for example, by a depiction
[...]	large part of inscription illegible (obliterated or displaced beyond the planchet)
{mark}	mint mark, coat of arms or monogram

---

³¹ In order not to complicate bibliographic references, only Polish abbreviations (“s.” – page or pages and “poz.” – item) were used.

**Królestwo Czech: Czechy |
Kingdom of Bohemia: Bohemia**

**1. Ferdynand II | Ferdinand II (1617/19-1637)
3 krajcary | 3 kreutzer, 1625, m. Jáchymov, minmst. Georg
Steinmüller**

	w polu popiersie władcy w prawo, w wieńcu laurowym na głowie i w szacie z kryzą. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: FERDI•II•D•G•R {rozpostarte skrzydło - znak minmst.} I•S•A•G•H•B•REX, obwódka zewnętrzna perełkowa.
Av.	in the field, bust of the ruler to the right, wearing a laurel wreath and a robe with a ruff. Continuous inner border. Inscription in the circumference: FERDI•II•D•G•R {outstretched wing - mintmaster's mark} I•S•A•G•H•B•REX, beaded outer border.
Rv.	ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z tarczą herbową Habsburgów na piersi (Belka austriacka i Skosy burgundzkie). Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: ARCH•AV•DVX(3)BV•MA•M•1625, obwódka zewnętrzna perełkowa. crowned double-headed Imperial Eagle with the Habsburg coat of arms on its breast (Austrian Bar and Burgundy Bends). Continuous inner border. Inscription in the circumference: ARCH•AV•DVX(3)BV•MA•M•1625, beaded outer border.

Srebro | silver; 20.6 mm; 1.49 g; Halačka, s. 434-435, poz. 842
Nr inw. | inv. no. AR-60/29/MHE

2. Ferdynand II | Ferdinand II (1617/19-1637)
3 krajcary | 3 kreutzer, 1626, m. Brno, minmst. Christoph Wohnsiedler

Av.	<p>popiersie władcy w prawo, w wieńcu laurowym na głowie i w szacie z kryzą. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: FERDI•II•D•G• {monogram CW minmst.} •R•I•S•A•G•H•B•RE, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <p>bust of the ruler to the right, wearing a laurel wreath and a robe with a ruff. Beaded inner border. Inscription in the circumference: FERDI•II•D•G• {CW - mintmaster's monogram} •R•I•S•A•G•H•B•RE, beaded outer border.</p>
Rv.	<p>ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z mieczem w prawej łapie i berłem w lewej. Na piersi Orła tarcza herbowa Habsburgów (Belka austriacka i Skosy burgundzkie). Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: ARCHID•A•D•(3)•B•MA•M•1626•, obwódka zewnętrzna ciągła.</p> <p>crowned double-headed Imperial Eagle with a sword in right arm and scepter in the left. On the Eagle's breast the Habsburg coat of arms (Austrian Bar and Burgundy Bends). Continuous inner border. Inscription in the circumference: ARCHID•A•D•(3)•B•MA•M•1626•, continuous outer border.</p>

Srebro | silver; 20.8 mm; 1.38 g; Halačka, s. 454-455, poz. 884
 Nr inw. | inv. no. AR-60/30/MHE

Królestwo Czech: Śląsk, Hrabstwo Kłodzkie |
Kingdom of Bohemia: Silesia, County of Kladsko

3. Ferdynand III | Ferdinand III (1627/37-1657)
3 krajcary | 3 kreutzer, 1630, m. Kłodzko | Kladsko, minmst. Petr Hema

Av.	<p>popiersie władcy w prawo, z odkrytą głową i w szacie z kryzą. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: FERD:III•D•G(3)HV:BO:Et•REX•, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <p>bust of the ruler to the right, bareheaded and wearing a robe with a ruff. Beaded inner border. Inscription in the circumference: FERD:III•D•G(3) HV:BO:Et•REX•, beaded outer border.</p>
Rv.	<p>w polu, pod zamkniętą koroną tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż ze skwadrowanymi godłami Czech (Lew) oraz Węgier (Pasy) i habsburską tarczą herbową w polu sercowym (Belka austriacka i Skosy burgundzkie). Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: ARCHIDVX {monogram PH minmst.} AVST:Et•1630, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <p>in the field, under a hoop crown, a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Bohemia (Lion) and Hungary (Stripes) and Habsburg coat of arms in a heart (Austrian Bar and Burgundy Bends). Continuous inner border. Inscription in the circumference: ARCHIDVX {PH - mintmaster's monogram} AVST:Et•1630, beaded outer border.</p>

Srebro | silver; 20.6 mm; 1.38 g; Halačka, s. 644-645, poz. 1335
 Nr inw. | inv. no. AR-60/24/MHE

Królestwo Czech: Śląsk, Księstwo Cieszyńskie | Kingdom of Bohemia: Silesia, Duchy of Cieszyn

4. Elżbieta Lukrecja | Elisabeth Lucretia (1625-1653) 3 krajcary | 3 kreutzer, 1648, m. Cieszyn, minmst. Hans Loß

Av.	popiersie Ferdynanda III w prawo, w wieńcu laurowym na głowie i w udrapowanej szacie. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: *FERD:III:D:G•R•I(3)S:A:G•H:BO:REX•, obwódka zewnętrzna ciągła.
	bust of Ferdinand III to the right, wearing a laurel wreath and draped robe. Beaded inner border. Inscription in the circumference: *FERD:III:D:G•R•I(3)S:A:G•H:BO:REX•, continuous outer border.
Rv.	pod mitrą książęcą w tarczy hiszpańskiej Orzeł w koronie (godło Księstwa Cieszyńskiego). Po bokach tarczy inicjały H—L mincmistrza. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: •MO•NO•AR•DV[•TESCH]16•4•8, obwódki zewnętrzne ciągła i perełkowa.
	under a ducal mitre, in the Spanish escutcheon a crowned Eagle (arms of the Duchy of Cieszyn). On the sides of the shield mintmaster's initials H—L. Continuous inner border. Inscription in the circumference: •MO•NO•AR•DV[•TESCH]16•4•8, continuous and beaded outer borders.

Srebro | silver; 20.2 mm; 1.49 g; Halačka, s. 650–651, poz. 1350
Nr inw. | inv. no. AR-60/23/MHE

5. Elżbieta Lukrecja | Elisabeth Lucretia (1625-1653) halerz | heller, 1652, m. Cieszyn

Av.	w polu pod mitrą książęcą uncjalna litera T z zawiniętą nóżką zakończoną ornamentem roślinnym. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: ANNO:DO[MINI]165Z, obwódka zewnętrzna perełkowa.
	in the field, under a ducal mitre uncial letter T with a curled swash ended with a floral ornament. Continuous inner border. Inscription in the circumference: ANNO:DO[MINI]165Z, beaded outer border.
Rv.	w polu ukoronowany Orzeł (godło Księstwa Cieszyńskiego). Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis rozpoczynający się mitrą książęcą: OBVLVS•PRINCIPAT•TES, obwódka zewnętrzna perełkowa.
	in the field the crowned Eagle (arms of the Duchy of Cieszyn). Continuous inner border. Inscription in the circumference, beginning with a ducal mitre: OBVLVS•PRINCIPAT•TES, beaded outer border.

Miedź | copper; 15.6 mm; 0.51 g; Friedensburg, Seger 1901, s. 55, poz. 3104; Herinek, s. 648, poz. 1038
Nr inw. | inv. no. AR-60/530/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

**Królestwo Czech: Śląsk, Wrocław (miasto królewsko-cesarskie) |
Kingdom of Bohemia: Silesia, Wrocław (royal and imperial city)**

**6. Ferdynand II | Ferdinand II (1617/19-1637)
3 krajcary | 3 kreutzer, 1626, m. Wrocław, minmst. Hans Riedel**

Av.	<p>w polu popiersie władcy w prawo, w wieńcu laurowym na głowie i w zbroi, z narzuconym na nią płaszczem spiętym ozdobną zaponą na prawym ramieniu. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: *FER[D]II•D•G•R•(3)I•S•A•G•H•B•REX, obwódka zewnętrzna ciągła.</p> <p>in the field, bust of the ruler to the right, wearing a laurel wreath and an armor with a cloak thrown over it, and fastened with a decorative clasp on the right shoulder. Continuous inner border. Inscription in the circumference: *FER[D]II•D•G•R•(3)I•S•A•G•H•B•REX, continuous outer border.</p>
Rv.	<p>ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z tarczą herbową Habsburgów na piersi (Belka austriacka i Skosy burgundzkie - na tym egz. tarcza w dużej mierze zatarta). Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: ARCHI•DV•AV•DV•BV•CO•T {monogram HR minmst.} 1626, obwódka zewnętrzna ciągła.</p> <p>crowned double-headed Imperial Eagle with the Habsburg coat of arms on its breast (Austrian Bar and Burgundy Bends - the shield is obliterated on this specimen). Continuous inner border. Inscription in the circumference: ARCHI•DV•AV•DV•BV•CO•T {HR - mintmaster's monogram} 1626, continuous outer border.</p>

Srebro | silver; 20.8 mm; 1.09 g; Halačka, s. 502, 505, poz. 1011
Nr inw. | inv. no. AR-60/64/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

**7. Ferdynand II | Ferdinand II (1617/19-1637)
3 krajcary | 3 kreutzer, 1629, m. Wrocław, minmst. Hans Ziesler, Hans Riedel**

Av.	<p>w polu popiersie władcy w prawo, w wieńcu laurowym na głowie i w szacie z kryzą. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis poprzedzony skrzyżowanymi hakami do canów (znak minmst. Hansa Zieslera): FERD`II`D:G`R(3)I`S`A`G`H`B`REX, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <p>in the field, bust of the ruler to the right, wearing a laurel wreath and a robe with a ruff. Beaded inner border. Around the circumference the inscription starting with crossed hooks for the bars (mark of mintmaster Hans Ziesler): FERD`II`D:G`R(3)I`S`A`G`H`B`REX, beaded outer border.</p>
-----	--

	ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z mieczem w prawej łapie i berłem w lewej. Na piersi Orła tarcza herbowa Habsburgów (Belka austriacka i Skosy burgundzkie). Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: ARCHID•AV {(HR) - monogram minmst.} DV•BV•C:T•629, obwódka zewnętrzna perełkowa.
Rv.	crowned double-headed Imperial Eagle with a sword in right arm and a scepter in the left. On the Eagle's breast the Habsburg coat of arms (Austrian Bar and Burgundy Bends). Continuous inner border. Inscription in the circumference: ARCHID•AV {(HR) - mintmaster's monogram} DV•BV•C:T•629, beaded outer border.

Srebro | silver; 20.3 mm; 1.46 g; Halačka, s. 503, poz. 1018
 Nr inw. | inv. no. AR-60/22/MHE

Dania | Denmark

8. Chrystian IV | Christian IV (1588-1648) 8 skilling, 1607, m. Kopenhaga, minmst. Nicolaus Schwabe

	popiersie władcy w prawo, w otwartej koronie i w szacie z wyłożonym kołnierzem, obwódka wewnętrzna sznurkowa. Poniżej data - 1607. W otoku napis: CHRISTIANVS•IIII•D\G•DANI, obwódka zewnętrzna perełkowa.
Av.	bust of the ruler to the right, wearing a circlet and a robe with turned-down collar. Corded inner border. Date under the bust - 1607. Inscription in the circumference: CHRISTIANVS•IIII•D\G•DANI, beaded outer border.
	w polu, w owalnej tarczy trzy Lwy, jeden nad drugim (godło Danii), rozdzielające ostatnie słowo trzywierszowego napisu: •VIII• / SKILLIK / DA—NS. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku kontynuacja inskrypcji z awersu: NORVEGI•VANDALO•GOTHO REX, zakończona trójlistną koniczyną (znak mincmistrza). Obwódka zewnętrzna perełkowa.
Rv.	in the field, an oval escutcheon with three Lions one above the other (coat of arms of Denmark), dividing last word of a three-line inscription: •VIII• / SKILLIK / DA—NS. Beaded inner border. In the circumference continuation of the obverse inscription: NORVEGI•VANDALO•GOTHO REX, ended with three-leaf clover (mintmaster's mark). Beaded outer border.

Srebro | silver; 24.1 mm; 2.63 g; Hede, s. 27, poz. 93A
 Nr inw. | inv. no. AR-60/65/MHE

Inflanty (polsko-litewskie kondominium): miasto Ryga | Livonia (Polish-Lithuanian condominium): city of Riga

**9. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)
szeląg | shilling, 1621, m. Ryga | Riga**

Av.	monogram władcy – ukoronowana litera S z tarczą ze Snopkiem Wazów. Po jego bokach dwie ostatnie cyfry daty: Z—1, rozdzielone monogramem. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: SIG•III•D•G•REX•PO[...], obwódka zewnętrzna perełkowa.
	ruler's monogram – crowned letter S with the Vasa Sheaf in central escutcheon. On its sides two last numbers of the issue date: Z—1, divided by the monogram. Beaded inner border. Inscription in the circumference: SIG•III•D•G•REX•PO[...], beaded outer border.
Rv.	w polu tarcza z herbem małym Rygi – dwa skrzyżowane klucze, nad którymi równoramienny krzyżyk. Obwódka wewnętrzna dwupierścieniowa – perełkowa i ciągła. W otoku napis: S[...]VI•RIGENS\, obwódka zewnętrzna perełkowa.
	in the field an escutcheon with lesser coat of arms of Riga – two crossed keys and a cross pattée above them. Two-ringed inner border – beaded and continuous. Inscription in the circumference: S[...]VI•RIGENS\, beaded outer border.

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.63 g; Kopicki, poz. 8169
Nr inw. | inv. no. AR-60/299/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

**10. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)
szeląg | shilling, 1587-1622 (data nieczytelna | date illegible), m. Ryga | Riga**

Av.	widoczny zarys monogramu władcy – litera S z tarczą ze Snopkiem Wazów. Obwódka wewnętrzna perełkowa. Czytelne pojedyncze litery legendy otokowej: [...]EX•POL[...], obwódka zewnętrzna niewidoczna (wytarta).
	visible contour of the ruler's monogram – letter S with the Vasa Sheaf in central escutcheon. Beaded inner border. Only single letters of the legend are legible: [...]EX•POL[...], outer border obliterated (worn out).
Rv.	w polu zarys tarczy z małym herbem Rygi. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku fragmentarycznie czytelny napis: \\\IDVS•CIVI•RI[...], obwódka zewnętrzna niewidoczna (wytarta).
	in the field the contour of the escutcheon with lesser coat of arms of Riga is visible. Beaded inner border. In the circumference partially legible inscription: \\\IDVS•CIVI•RI[...], outer border obliterated (worn out).

Bilon | billon; 16.6 mm; 0.45 g; Kopicki, poz. 8103-8170
Nr inw. | inv. no. AR-60/109/MHE; powierzchnia znacznie wytarta | much worn surface

Inflanty (szwedzka okupacja): miasto Ryga | Livonia (Swedish occupation): city of Riga

11-41. Gustaw II Adolf | Gustav II Adolf (1621-1632) szeląg | shilling, m. Ryga | Riga

Av.	<p>w polu monogram władcy – ukoronowana litera G z wpisaną w jej wnętrzu literą A. Obwódka wewnętrzna perełkowa, ciągła lub sznurkowa, na egzemplarzach z lat dwudziestych dwupierścieniowa, na młodszych pojedyncza. W otoku napis z tytułaturą króla, w dolnej części rozdzielony tarczą ze Snopkiem Wazów. Obwódka zewnętrzna sznurkowa.</p> <hr/> <p>in the field the ruler's monogram – crowned letter G with letter A inscribed inside. Inner border beaded, continuous or corded, on pieces from the 1620s two-ringed, while on the younger one-ringed. Circumferential inscription with ruler's title, in the lower part divided by escutcheon with the Vasa Sheaf. Corded outer border.</p> <hr/>
Rv.	<p>w polu, w kartuszu herb mały Rygi – dwa skrzyżowane klucze, a nad nimi równoramienny krzyżyk. Obwódka wewnętrzna perełkowa, ciągła lub sznurkowa, na egzemplarzach z lat dwudziestych dwupierścieniowa, na młodszych pojedyncza. W otoku napis z nazwą nominału i miasta oraz datą, która na egzemplarzach z lat trzydziestych jest rozdzielona ornamentem roślinnym. Obwódka zewnętrzna sznurkowa.</p> <hr/> <p>in the field the cartouche with lesser coat of arms of Riga – two crossed keys and a cross pattée above them. Inner border beaded, continuous or corded, on pieces from the 1620s two-ringed, while on the younger one-ringed. In the circumference inscription with the names of denomination and city, and the issue date that on the coins from the 1630s is divided by floral ornament. Corded outer border.</p>

11. szeląg | shilling, 1624

Av.: GVSTA•AD — O\D•G•REX•S

Rv.: :SOLIDVS•CIVI•RIGENSIS•24:

Bilon | billon; 16.5 mm; 0.54 g; AAJ, s. 34, poz. 16

Nr inw. | inv. no. AR-60/312/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

12. szeląg | shilling, 1626

Av.: GVS\ ADO — L•D:G:REX•S

Rv.: SOLID\S•CIVI•RIGEN\S•26•

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.49 g; AAJ, s. 34, poz. 18

Nr inw. | inv. no. AR-60/41/MHE

13. szeląg | shilling, 1626

Av.: GVST\ADO — L•D•G:R\IS

Rv.: SOL\IS•CIV\RIGENSIS•26

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.68 g; AAJ, s. 34, poz. 18

Nr inw. | inv. no. AR-60/326/MHE

14. szeląg | shilling, 1632

Av.: GVST•ADO — L•D•G•REX•S

Rv.: SOLIDVS:CI[...]NSIS 3—Z

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.60 g; AAJ, s. 34, poz. 24

Nr inw. | inv. no. AR-60/323/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

15. szeląg | shilling, 1632

Av.: [...]L•D[...]

Rv.: SOLIDVS[...]SIS 3—Z

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.56 g; AAJ, s. 34, poz. 24

Nr inw. | inv. no. AR-60/325/MHE; powierzchnia znacznie wytarta | much worn surface

16. szeląg | shilling, 1632

Av.: \VS[...]O — L[...]X•S

Rv.: SOLIDVS:CI\I•R[...]IS 3—Z

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.68 g; AAJ, s. 34, poz. 24

Nr inw. | inv. no. AR-60/332/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

17. szeląg | shilling, 1633

Av.: GV[...]L•D[...]X•S

Rv.: SOL[...]CI\R\IS 3—3

Bilon | billon; 16.4 mm; 0.38 g; AAJ, s. 34, poz. 25

Nr inw. | inv. no. AR-60/338/MHE; powierzchnia znacznie wytarta | much worn surface

18. szeląg | shilling, 1634

Av.: GVST\ADO — L\D\G\REX\

Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIGENSIS 3—4

Bilon | billon; 16.4 mm; 0.49 g; AAJ, s. 34, poz. 26

Nr inw. | inv. no. AR-60/322/MHE

19. szeląg | shilling, 1634

Av.: GVSTADO — L`D`G`REX`S

Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIGENSIS 3—4

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.84 g; AAJ, s. 34, poz. 26

Nr inw. | inv. no. AR-60/324/MHE

20. szeląg | shilling, 1634

Av.: G[...]L`D`G`REX`S

Rv.: SOLIDVS`C[...]SIS 3—4

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.68 g; AAJ, s. 34, poz. 26

Nr inw. | inv. no. AR-60/327/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

21. szeląg | shilling, 1621-1629

Av.: [...]L[...]

Rv.: [...]VI•RIGENSIS•2\

Bilon | billon; 16.6 mm; 0.48 g; AAJ, s. 34, poz. 14-21

Nr inw. | inv. no. AR-60/534/MHE; powierzchnia znacznie wytarta | much worn surface

22. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: [...]D[...]

Rv.: [...]VS[...]

Bilon | billon; 17.4 mm; 0.93 g; AAJ, s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/105/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

23. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: [...]RE[...]

Rv.: [...]R[...]

Bilon | billon; 13.2×16.2 mm; 0.32 g; AAJ, s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/143/MHE; fragm. monety (ok. 2/3), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | coin fragment (ca. 2/3), surface covered with pitting corrosion

24. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: [...]DO — L`D`G`R[...]

Rv.: [...]VS`CIVI`RIG[...]

Bilon | billon; 9.9×15.6 mm; 0.31 g; AAJ, s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/146/MHE; fragm. monety (ok. 1/2) | coin fragment (ca. 1/2)

25. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: [...]ADO[...]

Rv.: [...]S' CIVI' RIG[...]

Bilon | billon; 16.5 mm; 0.45 g; AAJ, s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/230/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

26. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: legenda nieczytelna | legend illegible

Rv.: [...]CIV[...]

Bilon | billon; 13.4×14.9 mm; 0.33 g; AAJ, s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/279/MHE; fragm. monety (ok. 3/4), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | coin fragment (ca. 3/4), surface covered with pitting corrosion

27. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: GV\\D[...]

Rv.: [...]CIV[...]NSIS[...]

Bilon | billon; 14.0×15.6 mm; 0.41 g; AAJ, s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/283/MHE; fragm. monety (ok. 3/4), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | coin fragment (ca. 3/4), surface covered with pitting corrosion

28. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: GV\\D[...]

Rv.: [...]CIV[...]NSIS[...]

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.62 g; AAJ, s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/289/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

29. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: [...]AD[...]

Rv.: [...]CIV\RI[...]

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.57 g; AAJ, s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/298/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

30. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: GV[...]O[...]

Rv.: [...]VI'R[...]SIS[...]

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.54 g; AAJ, s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/300/MHE; powierzchnia znacznie wytarta | much worn surface

31. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: GV\ADO — L•D[...]

Rv.: SO[...]VI•RIG[...]

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.67 g; AA], s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/302/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

32. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: GV\ADO — L`D`G`R\X`S

Rv.: \\\DVSC\VI\RI[...]

Bilon | billon; 16.2 mm; 0.77 g; AA], s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/317/MHE; powierzchnia rewersu zniszczona wżerami korozyjnymi | reverse surface damaged by pitting corrosion

33. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: GVST`ADO — L`D`G`R\X`S

Rv.: SOLIDVSC`CIVI`RIGENS[...]

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.54 g; AA], s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/319/MHE; powierzchnia rewersu zniszczona wżerami korozyjnymi | reverse surface damaged by pitting corrosion

34. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: G[...]\O — L•D`G`REX•S

Rv.: SOLIDVSC[...]\SIS[...]

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.63 g; AA], s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/320/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

35. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: GVST`ADO — L`D`G`REX•S

Rv.: SOLIDVSC.CIVI`RIGE[...]

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.64 g; AA], s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/321/MHE

36. szeląg | shilling, 1621 lub | or 1631

Av.: GVST`AD\ — L`D`G`REX•S

Rv.: [...]\VS`CIVI`RIGENS[...]\1

Bilon | billon; 16.3 mm; 0.63 g; AA], s. 34, poz. 14 lub | or 23

Nr inw. | inv. no. AR-60/329/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

37. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: GVST·ADO — L·D·G·REX·S

Rv.: [...]DVS·CIVI·RIG[...]

Bilon | billon; 16.2 mm; 0.55 g; AAJ, s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/330/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

38. szeląg | shilling, 1621-1634

Av.: GVST·ADO — L·D[...]**X**·S

Rv.: [...]**V**S·CIVI·RIGENSIS\

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.48 g; AAJ, s. 34, poz. 14-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/331/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

39. szeląg | shilling, 1630-1634

Av.: G[...]**A**DO — L[...]

Rv.: [...]**C**I\|R\|NSIS 3\

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.74 g; AAJ, s. 34, poz. 22-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/314/MHE; powierzchnia znacznie wytarta | much worn surface

40. szeląg | shilling, 1630-1634

Av.: GVST·**A**DO — L·D·**G**·REX·S

Rv.: SOLIDVS·CIVI RIGENSIS 3\

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.74 g; AAJ, s. 34, poz. 22-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/328/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

41. szeląg | shilling, 1630-1634

Av.: GVS\|O[...]

Rv.: [...]**C**I·RIGENSIS 3\

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.46 g; AAJ, s. 34, poz. 22-26

Nr inw. | inv. no. AR-60/537/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

**42. Gustaw II Adolf | Gustav II Adolf (1621-1632)
szeląg | shilling lub | or 1½ szeląga | 1½ shilling?, 1623,
m. Ryga | Riga**

Av.	<p>w polu fragment herbu średniego Rygi – budynek z bramą i dwoma wieżami zwieńczonymi proporcami, a pomiędzy nimi nad bramą dach z proporcem. Obwódka wewnętrzna sznurkowa. W otoku napis poprzedzony Snopkiem Wazów: GV\T ADOLP\•G•REX•SVE, obwódka zewnętrzna sznurkowa.</p> <p>in the field a part of the middle coat of arms of Riga – building with a central gate and two towers topped with pennants, between them above the gate a roof with pennant. Corded inner border. Inscription starting with the Vasa Sheaf in the circumference: GV\T ADOLP\•G•REX•SVE, corded outer border.</p>
Rv.	<p>w polu herb mały Rygi – dwa skrzyżowane klucze, a nad nimi równoramienny krzyżyk. Po jego bokach data 2—3. Obwódka wewnętrzna sznurkowa. W otoku napis: •MON•NOVA\VI•RIG\SI, obwódka zewnętrzna sznurkowa.</p> <p>in the field the lesser coat of arms of Riga – two crossed keys and a cross pattée above them. On its sides date 2—3. Corded inner border. Inscription in the circumference: •MON•NOVA\VI•RIG\SI, corded outer border.</p>

Bilon | billon; 16.6 mm; 0.66 g; AAJ, s. 34, poz. 13

Nr inw. | inv. no. AR-60/295/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

**43-49. Gustaw II Adolf | Gustav II Adolf (1621-1632)
półtorak | dreipölder, m. Ryga | Riga**

Av.	<p>w polu pod zamkniętą koroną tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż ze skwadrowanymi godłami Szwecji (Trzy Korony) i Götalandii (Lew) oraz Snopkiem Wazów w polu sercowym. Obwódka wewnętrzna sznurkowa. W otoku napis z tytułaturą króla, obwódka zewnętrzna sznurkowa.</p> <p>in the field, under a hoop crown, a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Sweden (Three Crowns) and Götaland (Lion), and the Vasa Sheaf in a heart. Corded inner border. Inscription with king's title in the circumference, corded outer border.</p>
Rv.	<p>w polu jabłko panowania z wpisaną we wnętrze liczbą 24 (wartość 1/24 talara). Po jego bokach dwie ostatnie cyfry daty. Obwódka wewnętrzna sznurkowa. W otoku napis informujący o rodzaju pieniądza. Obwódka zewnętrzna sznurkowa.</p> <p>in the field the globus cruciger with number 24 inscribed inside (value of 1/24 of a thaler). On its sides two last numbers of the issue date. Corded inner border. In the circumference inscription indicating the type of coin. Corded outer border.</p>

- 43. półtorak | dreipölker, 1622**
Av.: GVST•ADOLP•D•G•REX•S
Rv.: *MON•NOV•(3)CIVI•RIGE*, 2—2 – data po bokach jabłka | date on the sides of the *globus cruciger*
Srebro | silver; 19.5 mm; 0.91 g; AAJ, s. 34, poz. 10
Nr inw. | inv. no. AR-60/467/MHE
- 44. półtorak | dreipölker, 1622**
Av.: GVST•ADOLP•D•G•REX•S
Rv.: *MON•NOV•(3)CIVI•RIGE*, 2—2 – data po bokach jabłka | date on the sides of the *globus cruciger*
Srebro | silver; 19.5 mm; 1.02 g; AAJ, s. 34, poz. 10
Nr inw. | inv. no. AR-60/652/MHE
- 45. półtorak | dreipölker, 1623**
Av.: GVST\ADO\D\G•REX•S
Rv.: MO\NOVA(3)CIVI•RIGE, 2—3 – data po bokach jabłka | date on the sides of the *globus cruciger*
Srebro | silver; 19.0 mm; 0.96 g; AAJ, s. 34, poz. 11
Nr inw. | inv. no. AR-60/538/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia znacznie wytarta | jagged planchet, much worn surface
- 46. półtorak | dreipölker, 1624**
Av.: GVST:ADOL:D:G•REX•S
Rv.: *MON:NOVA(3)CIVI:RIGE:*, 2—4 – data po bokach jabłka | date on the sides of the *globus cruciger*
Srebro | silver; 19.3 mm; 0.92 g; AAJ, s. 34, poz. 12
Nr inw. | inv. no. AR-60/337/MHE
- 47. półtorak | dreipölker, 1624**
Av.: GVST:ADOL:D\G\REX•S:
Rv.: *MON:NOVA(3)CIVI:RIGE:*, 2—4 – data po bokach jabłka | date on the sides of the *globus cruciger*
Srebro | silver; 19.6 mm; 1.03 g; AAJ, s. 34, poz. 12
Nr inw. | inv. no. AR-60/339/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet
- 48. półtorak | dreipölker, 1624**
Av.: \VS\ADOL D:G:REX•S
Rv.: *MON:NOVA(3)CIVI:R\\:*, 2—4 – data po bokach jabłka | date on the sides of the *globus cruciger*
Srebro | silver; 19.5 mm; 1.08 g; AAJ, s. 34, poz. 12
Nr inw. | inv. no. AR-60/639/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odcisnięcia stempli, na awersie ślad ukruszenia stempla, rewers w lewej części

wytarty | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies, a trace of the chipped die on the obverse, reverse worn on the left side

49. półtorak | dreipölder, 1624

Av.: GVST:ADOL:D:G:REX•S:

Rv.: *MON:NOVA(3)CIVI:RIGE:*, 2—4 – data po bokach jabłka | date on the sides of the *globus cruciger*

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.24 g; AAJ, s. 34, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/653/MHE

**50-189. Krystyna | Christina (1632-1654)
szeląg | shilling, m. Ryga | Riga**

Av.

w polu monogram królowej – ukoronowana litera C z wpisanym w jej wnętrze Snopkiem Wazów. Obwódka wewnętrzna ciągła lub sznurkowa. W otoku napis z tytułaturą władczyni. Obwódka zewnętrzna sznurkowa.

in the field the queen's monogram – crowned letter C with Vasa Sheaf inside. Continuous or corded inner bordered. Inscription with the ruler's title in the circumference. Corded outer border.

Rv.

w polu, w kartuszu herb mały Rygi – dwa skrzyżowane klucze, a nad nimi równoramienny krzyżyk. Obwódka wewnętrzna ciągła lub sznurkowa. W otoku napis z nazwą nominału i miasta oraz datą. Obwódka zewnętrzna sznurkowa.

in the field the lesser coat of arms of Riga – two crossed keys and a cross pattée above them. Continuous or corded inner border. Inscription with the names of denomination and city, and the issue date in the circumference. Corded outer border.

50. szeląg | shilling, 1635

Av.: CHRISTINA[...]•S

Rv.: [...]NSIS 3—5

Bilon | billon; 15.1×15.5 mm; 0.44 g; AAJ, s. 39, poz. 54

Nr inw. | inv. no. AR-60/531/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

51. szeląg | shilling, 1635

Av.: CHR\\\\INA•D•G•R•S•

Rv.: SOLIDVS:CIVI[...] 35

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.59 g; AAJ, s. 39, poz. 54

Nr inw. | inv. no. AR-60/545/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

52. szeląg | shilling, 1635-1639

Av.: CHRISTINA D G \ R S

Rv.: SOLIDVS C RIGENSIS 3\
Bilon | billon; 15.7 mm; 0.59 g; AA], s. 39, poz. 54-58
Nr inw. | inv. no. AR-60/147/MHE

53. szeląg | shilling, 1635-1639

Av.: CHRIS\INA D G D R S
Rv.: SOLIDVS CI RIGENSIS 3\
Bilon | billon; 15.1 mm; 0.44 g; AA], s. 39, poz. 54-58
Nr inw. | inv. no. AR-60/212/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

54. szeląg | shilling, 1635-1639

Av.: CHRISTINA D G \\
Rv.: SOLIDVS C RIGENSIS 3\
Bilon | billon; 15.7 mm; 0.71 g; AA], s. 39, poz. 54-58
Nr inw. | inv. no. AR-60/236/MHE

55. szeląg | shilling, 1635-1639

Av.: CHRISTINA`D G D R•S
Rv.: SOLIDVS CIV[...]S 3\
Bilon | billon; 16.5 mm; 0.69 g; AA], s. 39, poz. 54-58
Nr inw. | inv. no. AR-60/247/MHE

56. szeląg | shilling, 1635-1639

Av.: CH[...]R S
Rv.: SOL[...]R[...]SIS 3\
Bilon | billon; 15.8 mm; 0.63 g; AA], s. 39, poz. 54-58
Nr inw. | inv. no. AR-60/257/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

57. szeląg | shilling, 1635 lub | or 1645

Av.: CH[...]NA`D:G:D:R:S:
Rv.: SOLID[...]5:
Bilon | billon; 15.6 mm; 0.47 g; AA], s. 39, poz. 54 lub | or 64
Nr inw. | inv. no. AR-60/276/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi, legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odcisnięcia stempli | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion, legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

58. szeląg | shilling, 1636

Av.: CHRISTINA`D G`D`R`S
Rv.: SOLID[...]NSIS 36
Bilon | billon; 15.7 mm; 0.53 g; AA], s. 39, poz. 55

Nr inw. | inv. no. AR-60/191/MHE; wyszczerbiony krążek, legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odcisnięcia stempli | jagged planchet, legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

59. szeląg | shilling, 1636

Av.: CHRISTINA`D G\D\R`S

Rv.: SOLIDVS CIVI RIGENSIS 36

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.79 g; AAJ, s. 39, poz. 55

Nr inw. | inv. no. AR-60/223/MHE

60. szeląg | shilling, 1638

Av.: CH\S\INA`D \R`S

Rv.: SOL[...]\IS 38

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.52 g; AAJ, s. 39, poz. 57

Nr inw. | inv. no. AR-60/215/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

61. szeląg | shilling, 1638

Av.: CHRISTINA`D G D R S

Rv.: SOLIDVS C•RIGENSIS 38

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.64 g; AAJ, s. 39, poz. 57

Nr inw. | inv. no. AR-60/229/MHE

62. szeląg | shilling, 1639

Av.: CHRISTINA`D`G D R`S

Rv.: SOLIDVS C•RIGENSIS 39

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.63 g; AAJ, s. 39, poz. 58

Nr inw. | inv. no. AR-60/356/MHE

63. szeląg | shilling, 1640

Av.: CHRISTINA`D G D R`S

Rv.: SOLIDVS CIVI RIGEN 40

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.78 g; AAJ, s. 39, poz. 59a

Nr inw. | inv. no. AR-60/189/MHE

64. szeląg | shilling, 1640

Av.: CHRISTINA`D G D R`S

Rv.: SOLIDVS CIVI`RIGEN•XL

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.84 g; AAJ, s. 39, poz. 59b

Nr inw. | inv. no. AR-60/252/MHE

65. szeląg | shilling, 1640

Av.: \RISTINA`D G D R`S

Rv.: SOLIDVS[...]40

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.50 g; AAJ, s. 39, poz. 59a

Nr inw. | inv. no. AR-60/266/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi, legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odcisnięcia stempli | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion, legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

66. szeląg | shilling, 1640

Av.: legenda nieczytelna | legend illegible

Rv.: SOLID[...]40

Bilon | billon; 12.3×15.7 mm; 0.37 g; AAJ, s. 39, poz. 59a

Nr inw. | inv. no. AR-60/294/MHE; fragm. monety (ok. 3/4), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi, legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odcisnięcia stempli | coin fragment (ca. 3/4), surface covered with pitting corrosion, legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

67. szeląg | shilling, 1640

Av.: CHRISTINA D G D R S

Rv.: SOLIDVS CIVI RI\\40

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.66 g; AAJ, s. 39, poz. 59a

Nr inw. | inv. no. AR-60/379/MHE

68. szeląg | shilling, 1640

Av.: CHRISTINA`D `D R`S

Rv.: SOLI\\S CIVI RIG\\N 40

Bilon | billon; 15.0 mm; 0.59 g; AAJ, s. 39, poz. 59a

Nr inw. | inv. no. AR-60/408/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

69. szeląg | shilling, 1640

Av.: CHRISTINA D G D R`S

Rv.: SOLID\\ \\VI RIGEN 40

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.51 g; AAJ, s. 39, poz. 59a

Nr inw. | inv. no. AR-60/446/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

70. szeląg | shilling, 1640

Av.: CHRISTINA•D:G:RE•S•:

Rv.: SOLIDVS CIVI:RIG:40•

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.62 g; AAJ, s. 39, poz. 59a

Nr inw. | inv. no. AR-60/669/MHE

- 71. szeląg | shilling, 1641**
 Av.: CHRISTINA\`D`G`D`R`S
 Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIGE 41
 Bilon | billon; 14.2 mm; 0.58 g; AAJ, s. 39, poz. 60
 Nr inw. | inv. no. AR-60/185/MHE
- 72. szeląg | shilling, 1641**
 Av.: CH\`STINA`D`G`D`R`S
 Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIGE 41
 Bilon | billon; 15.2 mm; 0.56 g; AAJ, s. 39, poz. 60
 Nr inw. | inv. no. AR-60/248/MHE
- 73. szeląg | shilling, 1641**
 Av.: C\`STINA`[...]
 Rv.: SOL\`CIVI`RIGE 41
 Bilon | billon; 13.3×14.7 mm; 0.56 g; AAJ, s. 39, poz. 60
 Nr inw. | inv. no. AR-60/442/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion
- 74. szeląg | shilling, 1642**
 Av.: CH\`STINA`D\`S
 Rv.: SO[...]VI RIGE•42
 Bilon | billon; 14.9 mm; 0.59 g; AAJ, s. 39, poz. 61
 Nr inw. | inv. no. AR-60/218/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion
- 75. szeląg | shilling, 1643**
 Av.: CHRIST\`A`D`G`D`R`S
 Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIGE`43
 Bilon | billon; 15.1 mm; 0.46 g; AAJ, s. 39, poz. 62
 Nr inw. | inv. no. AR-60/204/MHE; wyszczerbiony krążek; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion
- 76. szeląg | shilling, 1643**
 Av.: CHRISTINA`D`G`D`R`S
 Rv.: SOLIDVS`CI`RIGEN 43
 Bilon | billon; 15.4 mm; 0.53 g; AAJ, s. 39, poz. 62
 Nr inw. | inv. no. AR-60/225/MHE
- 77. szeląg | shilling, 1643**
 Av.: CHRISTINA`D`G`D`R`S
 Rv.: SOLI[...]VI`RIG`43
 Bilon | billon; 15.8 mm; 0.39 g; AAJ, s. 39, poz. 62
 Nr inw. | inv. no. AR-60/386/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

78. szeląg | shilling, 1644

Av.: CHRISTINA`D`G`D`R`S

Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIG`44

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.52 g; AAJ, s. 39, poz. 63

Nr inw. | inv. no. AR-60/176/MHE

79. szeląg | shilling, 1644

Av.: CHRISTINA`D`G`D`R`S

Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIG`44

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.55 g; AAJ, s. 39, poz. 63

Nr inw. | inv. no. AR-60/177/MHE

80. szeląg | shilling, 1644

Av.: CHRISTINA`D`G`[...]

Rv.: SO`DVS`CIVI`RIG:44

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.43 g; AAJ, s. 39, poz. 63

Nr inw. | inv. no. AR-60/205/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

81. szeląg | shilling, 1644

Av.: CHRISTINA`D`G`D`R`S

Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIGE`44

Bilon | billon; 16.2 mm; 0.59 g; AAJ, s. 39, poz. 63

Nr inw. | inv. no. AR-60/381/MHE

82. szeląg | shilling, 1645

Av.: CHRISTINA`D:G:D:R:S:

Rv.: SOLIDVS\CIVI:RIG:45:

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.54 g; AAJ, s. 39, poz. 64

Nr inw. | inv. no. AR-60/169/MHE

83. szeląg | shilling, 1645

Av.: CHRISTINA`D:G:W\S:

Rv.: SO[...]\CIV\RIGE:45:

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.52 g; AAJ, s. 39, poz. 64

Nr inw. | inv. no. AR-60/173/MHE; wyszczerbiony krążek, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | jagged planchet, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

84. szeląg | shilling, 1645

Av.: C`W`ISTINA`D:G:RE`S:

Rv.: SOLIDVS\CIVI:RIG:45:

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.75 g; AAJ, s. 39, poz. 64

Nr inw. | inv. no. AR-60/234/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

85. szeląg | shilling, 1645

Av.: CHRISTINA`D`G`\\S:

Rv.: SOLIDVS•CIVI:RIG:45:

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.53 g; AAJ, s. 39, poz. 64

Nr inw. | inv. no. AR-60/245/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

86. szeląg | shilling, 1645

Av.: C[...]\N\D:G[...]

Rv.: SOLIDVS[...]\45.:

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.56 g; AAJ, s. 39, poz. 64

Nr inw. | inv. no. AR-60/255/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

87. szeląg | shilling, 1645

Av.: CH\\TINA`D:G:D:R:S:

Rv.: •SOLID[...]\45:

Bilon | billon; 14.2×15.7 mm; 0.42 g; AAJ, s. 39, poz. 64

Nr inw. | inv. no. AR-60/275/MHE; fragm. monety (ok. 4/5), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | coin fragment (ca. 4/5), surface covered with pitting corrosion, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

88. szeląg | shilling, 1645

Av.: CHRISTINA`D`G`D`R`S

Rv.: SOLIDVS CIVI` RIGE 45

Bilon | billon; 16.4 mm; 0.50 g; AAJ, s. 39, poz. 64

Nr inw. | inv. no. AR-60/286/MHE

89. szeląg | shilling, 1645

Av.: CHRISTINA`D`G`RE`S

Rv.: SOLIDVS.CIVI`RIG:45:

Bilon | billon; 16.4 mm; 0.67 g; AAJ, s. 39, poz. 64

Nr inw. | inv. no. AR-60/417/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

90. szeląg | shilling, 1645

Av.: CHRISTINA`D`G`D`R`S

Rv.: SOLIDVS`CIVI•RIG:45

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.65 g; AAJ, s. 39, poz. 64

Nr inw. | inv. no. AR-60/449/MHE

- 91. szeląg | shilling, 1646**
 Av.: CHRISTINA`D.G:RE:S:
 Rv.: SOLIDVS CIVI:RIG:46:
 Bilon | billon; 16.0 mm; 0.69 g; AAJ, s. 39, poz. 65
 Nr inw. | inv. no. AR-60/170/MHE
- 92. szeląg | shilling, 1646**
 Av.: CHRISTIN`A`D`G`RE`S`
 Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIG`46
 Bilon | billon; 16.1 mm; 0.68 g; AAJ, s. 39, poz. 65
 Nr inw. | inv. no. AR-60/343/MHE
- 93. szeląg | shilling, 1646**
 Av.: CHRISTINA[...]
 Rv.: [...]:RIG:46.:
 Bilon | billon; 12.4×15.8 mm; 0.44 g; AAJ, s. 39, poz. 65
 Nr inw. | inv. no. AR-60/367/MHE; fragm. monety (ok. 2/3) | coin fragment (ca. 2/3)
- 94. szeląg | shilling, 1647**
 Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`
 Rv.: SOLID[...]**E**•47
 Bilon | billon; 15.6 mm; 0.51 g; AAJ, s. 39, poz. 66
 Nr inw. | inv. no. AR-60/179/MHE; powierzchnia rewersu zniszczona wżerami korozyjnymi, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse surface covered with pitting corrosion, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die
- 95. szeląg | shilling, 1647**
 Av.: legenda nieczytelna | legend illegible
 Rv.: SO[...]**47**
 Bilon | billon; 15.8 mm; 0.59 g; AAJ, s. 39, poz. 66
 Nr inw. | inv. no. AR-60/203/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion
- 96. szeląg | shilling, 1647**
 Av.: CHRISTI`A`D`G`RE`S`
 Rv.: SOLIDVS CIVI:RIG:47:
 Bilon | billon; 15.4 mm; 0.83 g; AAJ, s. 39, poz. 66
 Nr inw. | inv. no. AR-60/222/MHE
- 97. szeląg | shilling, 1647**
 Av.: CHRISTINA`D`G:R\\S`
 Rv.: SOLIDVS CIV\\IG:47`

Bilon | billon; 16.5 mm; 0.58 g; AAJ, s. 39, poz. 66
Nr inw. | inv. no. AR-60/232/MHE

98. szeląg | shilling, 1647

Av.: C\\STINA`D`G\\S
Rv.: SOLIDVS`CIVI`R`G 47•
Bilon | billon; 16.4 mm; 0.57 g; AAJ, s. 39, poz. 66
Nr inw. | inv. no. AR-60/358/MHE

99. szeląg | shilling, 1647

Av.: C[...]A`D`G`R`S`
Rv.: SOLIDVS CIV[...] 47
Bilon | billon; 16.4 mm; 0.49 g; AAJ, s. 39, poz. 66
Nr inw. | inv. no. AR-60/369/MHE; wyszczerbiony krążek, legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | jagged planchet, legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

100. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTINA D:G:R:S:
Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIG:48•
Bilon | billon; 15.9 mm; 0.51 g; AAJ, s. 39, poz. 67
Nr inw. | inv. no. AR-60/178/MHE

101. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`
Rv.: SOL[...]RIG:48:
Bilon | billon; 15.8 mm; 0.57 g; AAJ, s. 39, poz. 67
Nr inw. | inv. no. AR-60/180/MHE; wyszczerbiony krążek, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | jagged planchet, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

102. szeląg | shilling, 1648

Av.: CH\\STINA`D`G`R`S`
Rv.: SOLIDVS CIVI`RIG:48:
Bilon | billon; 16.0 mm; 0.55 g; AAJ, s. 39, poz. 67
Nr inw. | inv. no. AR-60/182/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

103. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`
Rv.: SOLIDVS CIVI:RIG:48:
Bilon | billon; 15.9 mm; 0.72 g; AAJ, s. 39, poz. 67
Nr inw. | inv. no. AR-60/183/MHE

104. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTINA`D:G`R\S:

Rv.: SOLIDVS CIVI`RIG:48

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.52 g; AAJ, s. 39, poz. 67

Nr inw. | inv. no. AR-60/226/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

105. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTINA`D`G:R\S`

Rv.: SOLIDVS CIVI:RIG`48`

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.57 g; AAJ, s. 39, poz. 67

Nr inw. | inv. no. AR-60/228/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

106. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTINA\D:G:R\S

Rv.: SOLIDV[...]\I:RIG\48•

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.51 g; AAJ, s. 39, poz. 67

Nr inw. | inv. no. AR-60/254/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

107. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTINA`D:G:R`S:

Rv.: SOLIDVS CIVI:RIG:48•

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.63 g; AAJ, s. 39, poz. 67

Nr inw. | inv. no. AR-60/450/MHE

108. szeląg | shilling, 1648

Av.: \RISTINA`D\G\R\S:

Rv.: SOLID\S CIVI:RIG:48

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.57 g; AAJ, s. 39, poz. 67

Nr inw. | inv. no. AR-60/452/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

109. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTINA D.G•R•S:

Rv.: SOLIDVS CIVI:RIG•49

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.79 g; AAJ, s. 39, poz. 68

Nr inw. | inv. no. AR-60/237/MHE

110. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTINA`D:G•R`S

Rv.: SOLIDVS CIVI RIG\49•

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.49 g; AAJ, s. 39, poz. 68

Nr inw. | inv. no. AR-60/246/MHE

111. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTINA`D`G•R`S`

Rv.: SOLIDVS CIVI\RIG 4:9•

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.51 g; AAJ, s. 39, poz. 68

Nr inw. | inv. no. AR-60/260/MHE

112. szeląg | shilling, 1649

Av.: C[...]INA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS[...]49

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.46 g; AAJ, s. 39, poz. 68

Nr inw. | inv. no. AR-60/344/MHE; wyszczerbiony krążek, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | jagged planchet, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

113. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTINA[...]S•

Rv.: SOL\\S\VI`RIG`49`

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.50 g; AAJ, s. 39, poz. 68

Nr inw. | inv. no. AR-60/383/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

114. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTINA\D.G\R S

Rv.: SOLIDVS\CIVI:RIG:49`

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.52 g; AAJ, s. 39, poz. 68

Nr inw. | inv. no. AR-60/457/MHE

115. szeląg | shilling, 1650

Av.: CHR[...]D`G[...]

Rv.: \OLIDVS\CIV\RIG•5•0•

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.59 g; AAJ, s. 39, poz. 69

Nr inw. | inv. no. AR-60/217/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

116. szeląg | shilling, 1650

Av.: CHRIS\INA`D.G•R•S•

Rv.: SOLID[...]RIG•50•

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.54 g; AAJ, s. 39, poz. 69

Nr inw. | inv. no. AR-60/233/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

117. szeląg | shilling, 1650

Av.: CHRISTINA`D`G`R•S•

Rv.: SOLIDVS CIVI RIG•50•

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.59 g; AAJ, s. 39, poz. 69

Nr inw. | inv. no. AR-60/235/MHE

118. szeląg | shilling, 1650

Av.: CHRISTINA\DG[...]

Rv.: SOLIDV\\V\\RIG•50•

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.40 g; AAJ, s. 39, poz. 69

Nr inw. | inv. no. AR-60/241/MHE

119. szeląg | shilling, 1650

Av.: CHRISTINA`D:G•R•S

Rv.: SOLIDVS C[...].5•0•

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.68 g; AAJ, s. 39, poz. 69

Nr inw. | inv. no. AR-60/243/MHE

120. szeląg | shilling, 1650

Av.: CHRI[...].S•

Rv.: SOLI[...].G•5`0`

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.58 g; AAJ, s. 39, poz. 69

Nr inw. | inv. no. AR-60/250/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu wżerów korozyjnych oraz decentrycznego odcisnięcia stempli | legends partially invisible due to the pitting corrosion and off-center impression of the dies

121. szeląg | shilling, 1651

Av.: CHRISTINA`D`G\R\S:

Rv.: SO\\DVS\CIVI RIG•5•1•

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.62 g; AAJ, s. 39, poz. 70b

Nr inw. | inv. no. AR-60/184/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

122. szeląg | shilling, 1651

Av.: CHRISTI\A`D`G\R`S`

Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIG•5•1•

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.66 g; AAJ, s. 39, poz. 70b

Nr inw. | inv. no. AR-60/239/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

123. szeląg | shilling, 1651

Av.: CHRISTIN[...].R•S

Rv.: SOLIDVS•CIVI•RIG•5•1•

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.43 g; AAJ, s. 39, poz. 70b

Nr inw. | inv. no. AR-60/253/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

124. szeląg | shilling, 1651

Av.: CHRI[...].G•R•S•

Rv.: SOL\\S\CIVI[...].5•1•

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.49 g; AAJ, s. 39, poz. 70a lub | or 70b

Nr inw. | inv. no. AR-60/261/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

125. szeląg | shilling, 1651

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S•

Rv.: SO`DVS CIVI`RIG•5•1•

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.63 g; AAJ, s. 39, poz. 70b

Nr inw. | inv. no. AR-60/262/MHE

126. szeląg | shilling, 1651

Av.: CHRISTIN[...]

Rv.: S[...]CIVI•RIG•5•1•

Bilon | billon; 13.3×15.2 mm; 0.49 g; AAJ, s. 39, poz. 70b

Nr inw. | inv. no. AR-60/372/MHE; fragm. monety (ok. 4/5) | coin fragment (ca. 4/5)

127. szeląg | shilling, 1652

Av.: CH`ISTINA`D`G`R`S•

Rv.: S[...]CIVI•RIG•5•2•

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.50 g; AAJ, s. 39, poz. 71a lub | or 71b

Nr inw. | inv. no. AR-60/172/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

128. szeląg | shilling, 1652

Av.: CH`STINA`D`G`R`S•

Rv.: SOLIDVS CIVI`RIG`5•2•

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.48 g; AAJ, s. 39, poz. 71b

Nr inw. | inv. no. AR-60/251/MHE

129. szeląg | shilling, 1652

Av.: CH`S`INA`D`G`R`S•

Rv.: SOLIDVS•CIVI`R`5•2•

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.52 g; AAJ, s. 39, poz. 71a lub | or 71b

Nr inw. | inv. no. AR-60/264/MHE

130. szeląg | shilling, 1652

Av.: CHRIS`INA`D`R`S•

Rv.: SOLIDVS•CIVI[...]5•2•

Bilon | billon; 12.9×15.2 mm; 0.37 g; AAJ, s. 39, poz. 71a lub | or 71b

Nr inw. | inv. no. AR-60/265/MHE; fragm. monety (ok. 4/5), powierzchnia wytarta | coin fragment (ca. 4/5), worn surface

131. szelaĝ | shilling, 1652

Av.: CHRISTINA\D[...]\S•

Rv.: SOLIDVS CIVI\RIG•5•2•

Bilon | billon; 15.1 mm; 0.59 g; AAJ, s. 39, poz. 71b

Nr inw. | inv. no. AR-60/270/MHE

132. szelaĝ | shilling, 1652

Av.: [...]\NA[...]

Rv.: [...]\D\ CIVI[...]\5•2•

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.43 g; AAJ, s. 39, poz. 71a lub | or 71b

Nr inw. | inv. no. AR-60/281/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

133. szelaĝ | shilling, 1652

Av.: CH\STINA\D\G\R\S`

Rv.: [...]\S CIVI RIG•5•2•

Bilon | billon; 15.1 mm; 0.29 g; AAJ, s. 39, poz. 71b

Nr inw. | inv. no. AR-60/363/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

134. szelaĝ | shilling, 1652

Av.: CHRIS\NA`D[...]

Rv.: [...]\RIG•5•2•

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.43 g; AAJ, s. 39, poz. 71b

Nr inw. | inv. no. AR-60/391/MHE

135. szelaĝ | shilling, 1652

Av.: CHRISTINA`D\G\R•S•

Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIG•5•2•

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.49 g; AAJ, s. 39, poz. 71b

Nr inw. | inv. no. AR-60/455/MHE

136. szelaĝ | shilling, 1652

Av.: CHRISTINA`D`G`R•S•

Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIG•5•2•

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.41 g; AAJ, s. 39, poz. 71b

Nr inw. | inv. no. AR-60/456/MHE

137. szelaĝ | shilling, 1652

Av.: CHRISTINA`D[...]\S•

Rv.: SO\VS CIVI RIG•5•2•

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.55 g; AAJ, s. 39, poz. 71b

Nr inw. | inv. no. AR-60/458/MHE

138. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA[...]

Rv.: S[...]VI RIG•5•3•

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.49 g; AA], s. 39, poz. 72

Nr inw. | inv. no. AR-60/171/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

139. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA[...]

Rv.: S[...]CIVI RIG•5•3•

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.54 g; AA], s. 39, poz. 72

Nr inw. | inv. no. AR-60/190/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

140. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRIS\A`D`G`R`S•

Rv.: SOLIDVS CIVI \G•5•3•

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.53 g; AA], s. 39, poz. 72

Nr inw. | inv. no. AR-60/220/MHE

141. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTIN\D`G`R`S•

Rv.: SOLIDVS CIVI RIG•5•3•

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.60 g; AA], s. 39, poz. 72

Nr inw. | inv. no. AR-60/240/MHE

142. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHR[...]

Rv.: [...]G•5•3•

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.55 g; AA], s. 39, poz. 72

Nr inw. | inv. no. AR-60/288/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

143. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS CIVI RIG•5•3•

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.70 g; AA], s. 39, poz. 72

Nr inw. | inv. no. AR-60/459/MHE

144. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIG•5•3•

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.68 g; AAJ, s. 39, poz. 72

Nr inw. | inv. no. AR-60/680/MHE

145. szeląg | shilling, 1654

Av.: CHRIS[...]G`R`S`

Rv.: [...]CIVI RIG•54•

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.58 g; AAJ, s. 39, poz. 73

Nr inw. | inv. no. AR-60/186/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

146. szeląg | shilling, 1654

Av.: CHRISTIN[...]

Rv.: [...]S CIVI RIG•54

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.72 g; AAJ, s. 39, poz. 73

Nr inw. | inv. no. AR-60/231/MHE

147. szeląg | shilling, 1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS[...]G•5•4•

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.58 g; AAJ, s. 39, poz. 73

Nr inw. | inv. no. AR-60/249/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

148. szeląg | shilling, 1654

Av.: CHRISTNA`D`G[...]

Rv.: S[...]CIV RIG•5•4•

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.61 g; AAJ, s. 39, poz. 73

Nr inw. | inv. no. AR-60/259/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

149. szeląg | shilling, 1654

Av.: CHRISTINA`D`G\\\\

Rv.: S[...]CIVI RI\\5•4•

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.50 g; AAJ, s. 39, poz. 73

Nr inw. | inv. no. AR-60/438/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

150. szeląg | shilling, 1654

Av.: CH\STINA`D`GR:S`

Rv.: SOLIDVS CIVI`RIG`5`4`

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.60 g; AAJ, s. 39, poz. 73

Nr inw. | inv. no. AR-60/453/MHE

151. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: C\STINA\GR`S`

Rv.: \LIDVS CIVI•R[...]

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.44 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/33/MHE; wyszczerbiony krążek, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | jagged planchet, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

152. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: monogram niewidoczny, czytelna jedynie końcowa partia legendy: G R S obecna na szelągach Krystyny i Karola X Gustawa, podczas gdy na monetach Gustawa II Adolfa jest to D G REX S | monogram obliterated, only the last part of the legend is legible: G R S, known from shillings issued by Christina and Carl X Gustav, while on Gustav II Adolf's coins it is D G REX S

Rv.: [...]GEN[...] – dłuższa forma nazwy miasta występuje tylko na szelągach Krystyny, na monetach Karola X Gustawa jej zapis to RIG | longer variant of the city name occurs only on Christina's shilling, while on Carl X Gustav's coin it is written as RIG (Haljak 2011, s. 247-257)

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.61 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/108/MHE; powierzchnia znacznie wytarta | much worn surface

153. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHRISTINA`D[...]S`

Rv.: SO[...]RIG[...]

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.50 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/112/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

154. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: [...]N[...]

Rv.: [...]VI RIG[...]

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.49 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/148/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

155. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHRISTINA`D`G\R\S

Rv.: SOLIDVS`CIVI RIGEN\

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.61 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/174/MHE

156. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHRIS[...]

Rv.: [...]CIVI•RI[...]

Bilon | billon; 13.2×15.0 mm; 0.36 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/201/MHE; fragm. monety (ok. 4/5), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | coin fragment (ca. 4/5), surface covered with pitting corrosion, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

157. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: [...]TINA`D`G`D`R`S

Rv.: \OLIDVS`CIVI•R[...]

Bilon | billon; 11.6×15.0 mm; 0.38 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/206/MHE; fragm. monety (ok. 4/5), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | coin fragment (ca. 4/5), surface covered with pitting corrosion

158. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHRISTINA`D`G•R•S•

Rv.: \\\IDVS CIVI RIG•\

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.65 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/207/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

159. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHRIS\INA\D\G\D\R\S

Rv.: [...]IG[...]

Bilon | billon; 16.2 mm; 0.48 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/216/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

160. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CH\STINA`D`G`R\

Rv.: SOLIDVS CIV[...]

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.47 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/219/MHE; powierzchnia częściowo zniszczona wżerami korozyjnymi | surface partially damaged by pitting corrosion

161. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: C[...]INA\D`G`R`S•

Rv.: SOLIDVS CIVI[...]

Bilon | billon; 13.6×13.9 mm; 0.31 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/227/MHE; fragm. monety (ok. 3/4) | coin fragment (ca. 3/4)

162. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: [...]INA`D\G`R`S•

Rv.: \OLIDV\ CIVI[...]

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.48 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/238/MHE

163. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: legenda nieczytelna | legend illegible

Rv.: legenda nieczytelna | legend illegible

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.59 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/242/MHE; defekt menniczy - odbite negatywy obu stron monety | mint error - negatives of both sides impressed

164. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS`CIVI•RI[...]

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.58 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/244/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

165. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CH\\\\INA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS CIVI`R[...]

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.50 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/256/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

166. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHRIS\\NA\D`G`R`S\\

Rv.: \\IDV\ CIVI`RI[...]

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.55 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/263/MHE; wyszczerbiony krążek, legendy częściowo niewidoczne z powodu zniszczenia krążka | jagged planchet, legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

167. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHRISTINA D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS CIVI:RIG\\

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.69 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/268/MHE; data niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | date invisible due to the off-center impression of the die

168. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: [...]NA[...]

Rv.: [...]CIVI[...]

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.44 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/271/MHE; powierzchnia znacznie wytarta | much worn surface

169. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHRISTIN[...]

Rv.: [...]CIVI•RIG\\

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.59 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/272/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

170. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS CIVI:RI[...]

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.57 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/273/MHE; data niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | date invisible due to the off-center impression of the die

171. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHR[...D\R\S

Rv.: \O[...] CIVI RIGENS\\

Bilon | billon; 16.2 mm; 0.63 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/292/MHE; powierzchnia częściowo zniszczona wżerami korozyjnymi | surface partially damaged by pitting corrosion

172. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: [...]STINA`D`G`R\\

Rv.: \\IDVS•CIVI•R[...]

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.63 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/296/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

173. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHRIS\INA`D`G`R`S`

Rv.: \OLIDVS CIV[...]

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.45 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73
Nr inw. | inv. no. AR-60/297/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu
wzrów korozyjnych | reverse legend partially illegible due to the pitting corrosion

174. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: [...]INA`D`G`R`S\

Rv.: \\\DVS CIVI[...]

Bilon | billon; 13.3×15.0 mm; 0.48 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/305/MHE; fragm. monety (ok. 4/5) | coin fragment (ca. 4/5)

175. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: [...]TINA D:G:R:S`

Rv.: SOLIDVS CIVI[...]

Bilon | billon; 12.9×15.6 mm; 0.32 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/342/MHE; fragm. monety (ok. 4/5) | coin fragment (ca. 4/5)

176. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: \RISTINA`D`G`D`R\

Rv.: SOLIDVS`CIVI`RIGENSIS\

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.66 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/362/MHE

177. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: C\\STINA`D`G`D`S

Rv.: [...]S CIVI RIG[...]

Bilon | billon; 16.4 mm; 0.59 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/393/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu
decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-
-center impression of the die

178. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: [...]NA`D`G`[...]

Rv.: \LIDVS`CIVI[...]

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.70 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/399/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wzrami
korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

179. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: C[...]A`G`S•

Rv.: SOLIDVS•CIVI[...]

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.62 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/411/MHE; powierzchnia pokryta wzrami korozyjnymi, legen-
da rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla |

surface covered with pitting corrosion, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

180. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: C[...]N\D G•R•S•

Rv.: \OLIDVS CIVI[...]

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.40 g; AA], s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/413/MHE; powierzchnia znacznie wytarta, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | much worn surface, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

181. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS`CIVI`RI[...]

Bilon | billon; 14.4 mm; 0.55 g; AA], s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/425/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

182. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS•CIVI•RIG\

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.55 g; AA], s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/427/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

183. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: [...]TINA`D`G[...]

Rv.: \IDVS`CIV[...]

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.44 g; AA], s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/532/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

184. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: CHRIST[...]

Rv.: [...]VS CIVI RIGE[...]

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.67 g; AA], s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/548/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | surface covered with pitting corrosion, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

185. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: C[...]NA`D G\R\S`

Rv.: legenda nieczytelna | legend illegible

Bilon | billon; 14.1×15.7 mm; 0.43 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/549/MHE; fragm. monety (ok. 4/5), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | coin fragment (ca. 4/5), surface covered with pitting corrosion

186. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: C\\STINA`D:G`RE`S:

Rv.: \\LIDVS CIVI[...]

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.60 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/664/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

187. szeląg | shilling, 1635-1654

Av.: legenda nieczytelna | legend illegible

Rv.: SOLIDVS CI[...]

Bilon | billon; 12.2×14.5 mm; 0.28 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/692/MHE; fragm. monety (ok. ½), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | coin fragment (ca. ½), surface covered with pitting corrosion

188. szeląg | shilling, 1650-1654

Av.: CHRISTINA`D`G\R`S`

Rv.: \\DVS•CIVI•RIG•5\

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.61 g; AAJ, s. 39, poz. 69-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/195/MHE

189. szeląg | shilling, 1650-1654

Av.: C\RISTIN[...]

Rv.: [...]CIVI R\G\5\

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.35 g; AAJ, s. 39, poz. 69-73

Nr inw. | inv. no. AR-60/551/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

190-192. Karol X Gustaw | Carl X Gustav (1654-1660)
szeląg | shilling, m. Ryga | Riga

Av.	w polu monogram władcy – ukoronowana litera C z wpisaną w jej wnętrzu literą G. Obwódka wewnętrzna sznurkowa lub ciągła. W otoku napis z tytułaturą władcy. Obwódka zewnętrzna sznurkowa. in the field the ruler's monogram – crowned letter C with letter G inscribed inside. Corded or continuous inner border. Inscription with the ruler's title in the circumference. Corded outer border.
Rv.	w polu, w kartuszu herb mały Rygi – dwa skrzyżowane klucze, a nad nimi równoramienny krzyżyk. Obwódka wewnętrzna sznurkowa. W otoku napis z nazwą nominału i miasta oraz datą. Obwódka zewnętrzna sznurkowa. in the field the cartouche with lesser coat of arms of Riga – two crossed keys and a cross pattée above them. Corded inner border. Inscription with the names of denomination and city, and the issue date in the circumference. Corded outer border.

190. szeląg | shilling, 1654

Av.: CAROLVS GVSTAV.D`G`R`S`

Rv.: SOLID\\ CIVI`RIG`5`4•

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.55 g; AAJ, s. 40, poz. 77

Nr inw. | inv. no. AR-60/36/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

191. szeląg | shilling, 1655

Av.: CAROLVS.GVSTAV.D\\G\\R S\\

Rv.: SOL\\DVS•CIVI•RIG•5•5•

Bilon | billon; 14.8 mm; 0.43 g; AAJ, s. 40, poz. 78

Nr inw. | inv. no. AR-60/37/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

192. szeląg | shilling, 1655

Av.: C[...]STAV.D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVVS`C[...]5•

Bilon | billon; 14.9 mm; 0.54 g; AAJ, s. 40, poz. 78

Nr inw. | inv. no. AR-60/267/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

193. Krystyna | Christina (1632-1654) lub | or Karol X Gustaw | Carl X Gustav (1654-1660) (emitent niezidentyfikowany | unidentified issuer) szeląg | shilling, 1635-1654 lub | or 1654-1660, m. Ryga | Riga

Av.	monogram niewidoczny. W otoku czytelny fragment [...] G\R S obecny na szelągach Krystyny i Karola X Gustawa, podczas gdy na monetach Gustawa II Adolfa jest to D G REX S. Obwódka zewnętrzna sznurkowa.
	illegible monogram. Visible fragment of the circumferential legend: [...] G\R S, known from shillings issued by Christina and Carl X Gustav, while on Gustav II Adolf's coins it is D G REX S. Corded outer border.
Rv.	zarys herbu małego Rygi – dwa skrzyżowane klucze, a nad nimi równoramienny krzyżyk. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku czytelne: \\LID[...]
	contour of the lesser coat of arms of Riga – two crossed keys and a cross pattée above them. Continuous inner border. A readable fragment of the circumferential legend: \\LID[...]

Bilon | billon; 12.8×15.5 mm; 0.43 g; AAJ, s. 39, poz. 54-73 lub | or s. 40, poz. 77-84
Nr inw. | inv. no. AR-60/141/MHE; fragm. monety (ok. 2/3), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | coin fragment (ca. 2/3), surface covered with pitting corrosion

Inflanty (szwedzka okupacja): prowincja | Livonia (Swedish occupation): province

194-313. Krystyna | Christina (1632-1654) szeląg | shilling, m. Ryga | Riga

Av.	w polu monogram królowej – ukoronowana litera C z wpisanym w jej wnętrze Snopkiem Wazów. Obwódka wewnętrzna ciągła lub sznurkowa. W otoku napis z tytułaturą władczyni. Obwódka zewnętrzna ciągła lub sznurkowa.
	in the field the queen's monogram – crowned letter C with Vasa Sheaf inside. Continuous or corded inner border. Inscription with the ruler's title in the circumference. Continuous or corded outer border.
Rv.	w polu, w kartuszu godło Inflant – skierowany w prawo Gryf wspięty na tylne łapy i spoglądający w lewo. Obwódka wewnętrzna ciągła lub sznurkowa. W otoku napis z nazwą nominału i prowincji oraz datą. Obwódka zewnętrzna sznurkowa.
	in the field the cartouche with Livonian arms – Griffin rampant to the right, with head to the left. Continuous or corded inner border. Inscription with the names of denomination and province, and the issue date in the circumference. Corded outer border.

194. szeląg | shilling, 1645

Av.: CHRISTINA·D·G·R·S

Rv.: SOLIDVS·LIVONIAE 45

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.48 g; AAJ, s. 47, poz. 5

Nr inw. | inv. no. AR-60/194/MHE

195. szeląg | shilling, 1645

Av.: CHR\\NA·D·R·S

Rv.: [...]45

Bilon | billon; 14.6 mm; 0.34 g; AAJ, s. 47, poz. 5

Nr inw. | inv. no. AR-60/341/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

196. szeląg | shilling, 1647

Av.: CHRI[...]S

Rv.: SO[...]ONIAE 47

Bilon | billon; 14.7 mm; 0.57 g; AAJ, s. 47, poz. 6

Nr inw. | inv. no. AR-60/224/MHE; wyszczerbiony krążek, legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | jagged planchet, legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

197. szeląg | shilling, 1647

Av.: CHRISTINA·D·G·R·S

Rv.: SOLID[...]ONIAE 47

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.44 g; AAJ, s. 47, poz. 6

Nr inw. | inv. no. AR-60/285/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia rewersu zniszczona wżerami korozyjnymi | jagged planchet, reverse surface damaged by pitting corrosion

198. szeląg | shilling, 1647

Av.: C[...]INA·D·G·R·S

Rv.: SOLIDV[...]Æ 47

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.59 g; AAJ, s. 47, poz. 6

Nr inw. | inv. no. AR-60/359/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

199. szeląg | shilling, 1647

Av.: \\STINA·D·G·

Rv.: \\DVS·LIVONIAE 47

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.57 g; AAJ, s. 47, poz. 6

Nr inw. | inv. no. AR-60/365/MHE; moneta zgięta, powierzchnia rewersu zniszczona wżerami korozyjnymi | bent coin, reverse surface damaged by pitting corrosion

200. szeląg | shilling, 1647

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS`LIVONIAE`47

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.57 g; AAJ, s. 47, poz. 6

Nr inw. | inv. no. AR-60/447/MHE

201. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S

Rv.: SOLIDVS LIVONIAE 48

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.43 g; AAJ, s. 47, poz. 7

Nr inw. | inv. no. AR-60/181/MHE

202. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTINA`D`[...]

Rv.: SOL[...]ONIAE 48

Bilon | billon; 13.7×15.7 mm; 0.41 g; AAJ, s. 47, poz. 7

Nr inw. | inv. no. AR-60/274/MHE; fragm. monety (ok. 4/5), legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | coin fragment (ca. 4/5), legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

203. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTIN[...]

Rv.: SOL[...]NIAE 48

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.40 g; AAJ, s. 47, poz. 7

Nr inw. | inv. no. AR-60/377/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

204. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTINA[...]

Rv.: SO\\VS LIVONIAE 48

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.58 g; AAJ, s. 47, poz. 7

Nr inw. | inv. no. AR-60/392/MHE

205. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S

Rv.: SOLIDVS LIVONIAE 48

Bilon | billon; 16.4 mm; 0.54 g; AAJ, s. 47, poz. 7

Nr inw. | inv. no. AR-60/401/MHE

206. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTIN[...]

Rv.: SO\\VS LIVONIAE 48

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.49 g; AAJ, s. 47, poz. 7

Nr inw. | inv. no. AR-60/406/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odcisnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

207. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTINA\D[...]

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ 48

Bilon | billon; 16.4 mm; 0.48 g; AAJ, s. 47, poz. 7

Nr inw. | inv. no. AR-60/418/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

208. szeląg | shilling, 1648

Av.: CHRISTINA\D G R`S

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ 48

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.52 g; AAJ, s. 47, poz. 7

Nr inw. | inv. no. AR-60/445/MHE

209. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTINA\D G R S

Rv.: SOLIDVS LIVONI\ 49

Bilon | billon; 16.2 mm; 0.57 g; AAJ, s. 47, poz. 8

Nr inw. | inv. no. AR-60/43/MHE

210. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTINA`D`G`R S

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ 49

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.64 g; AAJ, s. 47, poz. 8

Nr inw. | inv. no. AR-60/188/MHE

211. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTINA`D[...]\S

Rv.: [...]\S LIVONIÆ 49

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.67 g; AAJ, s. 47, poz. 8

Nr inw. | inv. no. AR-60/196/MHE

212. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S

Rv.: SOLIDVS LIV\\ 49

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.63 g; AAJ, s. 47, poz. 8

Nr inw. | inv. no. AR-60/277/MHE

213. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTI[...]

Rv.: [...]\DVS LIVONIÆ 49

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.57 g; AAJ, s. 47, poz. 8
Nr inw. | inv. no. AR-60/282/MHE

214. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVONIAE 49

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.52 g; AAJ, s. 47, poz. 8

Nr inw. | inv. no. AR-60/287/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

215. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVONIAE 49

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.63 g; AAJ, s. 47, poz. 8

Nr inw. | inv. no. AR-60/374/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

216. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVONIAE 49

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.59 g; AAJ, s. 47, poz. 8

Nr inw. | inv. no. AR-60/380/MHE

217. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVONIAE 49

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.56 g; AAJ, s. 47, poz. 8

Nr inw. | inv. no. AR-60/385/MHE

218. szeląg | shilling, 1649

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVONIAE 49

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.53 g; AAJ, s. 47, poz. 8

Nr inw. | inv. no. AR-60/416/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

219. szeląg | shilling, 1650

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: [...]VS LIVONIAE 50

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.54 g; AAJ, s. 47, poz. 9

Nr inw. | inv. no. AR-60/360/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

220. szeląg | shilling, 1650

Av.: CHRISTINA\D\G\RS

Rv.: SOLIDVS LIVONIAE•5•0•

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.58 g; AAJ, s. 47, poz. 9

Nr inw. | inv. no. AR-60/361/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

221. szeląg | shilling, 1650

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVONIAE•5•0•

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.62 g; AAJ, s. 47, poz. 9

Nr inw. | inv. no. AR-60/376/MHE

222. szeląg | shilling, 1650

Av.: CHRISTINA[...]

Rv.: [...]LIVONIAE•5•0•

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.50 g; AAJ, s. 47, poz. 9

Nr inw. | inv. no. AR-60/382/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

223. szeląg | shilling, 1650

Av.: \\STINA`D[...]

Rv.: SOLIDVS LIVONIAE 50

Bilon | billon; 14.6–15.1 mm; 0.63 g; AAJ, s. 47, poz. 9

Nr inw. | inv. no. AR-60/424/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

224. szeląg | shilling, 1650

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVONIAE 50•

Bilon | billon; 16.2 mm; 0.56 g; AAJ, s. 47, poz. 9

Nr inw. | inv. no. AR-60/451/MHE

225. szeląg | shilling, 1650

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVONIAE•50•

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.35 g; AAJ, s. 47, poz. 9

Nr inw. | inv. no. AR-60/454/MHE

226. szeląg | shilling, 1651

Av.: CH\\STINA`D`G`R`S`

Rv.: [...]LIVONIAE•5•1•

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.55 g; AAJ, s. 47, poz. 10

Nr inw. | inv. no. AR-60/351/MHE; wyszczerbiony krążek, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | jagged planchet, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

227. szeląg | shilling, 1651

Av.: CHRISTINA`D[...]\S•

Rv.: SOL\\S LIVONIÆ•5•1•

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.44 g; AAJ, s. 47, poz. 10

Nr inw. | inv. no. AR-60/387/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

228. szeląg | shilling, 1651

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S•

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•1•

Bilon | billon; 16.6 mm; 0.59 g; AAJ, s. 47, poz. 10

Nr inw. | inv. no. AR-60/388/MHE

229. szeląg | shilling, 1651

Av.: CHRISTINA`D`G`R\S•

Rv.: \OLIDVS LIVONIÆ•5•1•

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.63 g; AAJ, s. 47, poz. 10

Nr inw. | inv. no. AR-60/394/MHE

230. szeląg | shilling, 1651

Av.: C[...]\R•S•

Rv.: SOLIDVS [...]5•1•

Bilon | billon; 11.3×14.8 mm; 0.37 g; AAJ, s. 47, poz. 10

Nr inw. | inv. no. AR-60/409/MHE; fragm. monety (ok. ½), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | coin fragment (ca. ½), surface covered with pitting corrosion

231. szeląg | shilling, 1651

Av.: C[...]\D`G`R`S`

Rv.: SOLID[...]5•1•

Bilon | billon; 14.8–15.3 mm; 0.50 g; AAJ, s. 47, poz. 10

Nr inw. | inv. no. AR-60/421/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odcisnięcia stempli, powierzchnia rewersu zniszczona wżerami korozyjnymi | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies, reverse surface damaged by pitting corrosion

232. szeląg | shilling, 1651

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S•

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•1•

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.51 g; AAJ, s. 47, poz. 10

Nr inw. | inv. no. AR-60/439/MHE

233. szeląg | shilling, 1651

Av.: CHRISTINA D G R S

Rv.: [...] LIVONIAE 5 1

Bilon | billon; 15.0 mm; 0.51 g; AAJ, s. 47, poz. 10

Nr inw. | inv. no. AR-60/444/MHE; wyszczerbiony krążek, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | jagged planchet, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

234. szeląg | shilling, 1652

Av.: legenda nieczytelna | legend illegible

Rv.: SOL [...] 52

Bilon | billon; 13.9×15.5 mm; 0.36 g; AAJ, s. 47, poz. 11

Nr inw. | inv. no. AR-60/111/MHE; fragm. monety (ok. 4/5), legendy nieczytelne przez znaczne wytarcie powierzchni | coin fragment (ca. 4/5), legends illegible due to the significant surface wear

235. szeląg | shilling, 1652

Av.: CHRIS [...]

Rv.: [...]Æ 52

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.59 g; AAJ, s. 47, poz. 11

Nr inw. | inv. no. AR-60/114/MHE; powierzchnia znacznie wytarta i zniszczona wżerami korozyjnymi | surface much worn and damaged by pitting corrosion

236. szeląg | shilling, 1652

Av.: CHRISTIN [...]

Rv.: [...]NIAE 5 2

Bilon | billon; 10.3×15.6 mm; 0.40 g; AAJ, s. 47, poz. 11

Nr inw. | inv. no. AR-60/166/MHE; fragm. monety (ok. 3/4), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | coin fragment (ca. 3/4), surface covered with pitting corrosion

237. szeląg | shilling, 1652

Av.: CHRISTINA D G S

Rv.: SOLI [...] 5 2

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.48 g; AAJ, s. 47, poz. 11

Nr inw. | inv. no. AR-60/258/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia rewersu zniszczona wżerami korozyjnymi | jagged planchet, reverse surface damaged by pitting corrosion

238. szeląg | shilling, 1652

Av.: CHRI N A D G R S

Rv.: SOLID L I V I A E 5 2

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.57 g; AAJ, s. 47, poz. 11

Nr inw. | inv. no. AR-60/353/MHE

239. szeląg | shilling, 1652

Av.: CH\\TINA`D`G`R`S•

Rv.: SOLIDVS LIVON\\•5•2•

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.53 g; AAJ, s. 47, poz. 11

Nr inw. | inv. no. AR-60/357/MHE

240. szeląg | shilling, 1652

Av.: CH\\\\INA`\\G`R`S`

Rv.: SOLID\\ LIV\\\\Æ•5•2

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.48 g; AAJ, s. 47, poz. 11

Nr inw. | inv. no. AR-60/364/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

241. szeląg | shilling, 1652

Av.: CHRISTINA\\D\\\\S•

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•2

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.56 g; AAJ, s. 47, poz. 11

Nr inw. | inv. no. AR-60/389/MHE

242. szeląg | shilling, 1652

Av.: CHRIST[...]'S•

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•2

Bilon | billon; 14.2×15.3 mm; 0.55 g; AAJ, s. 47, poz. 11

Nr inw. | inv. no. AR-60/390/MHE; fragm. monety (ok. 4/5) | coin fragment (ca. 4/5)

243. szeląg | shilling, 1652

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•2

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.57 g; AAJ, s. 47, poz. 11

Nr inw. | inv. no. AR-60/400/MHE

244. szeląg | shilling, 1652

Av.: CH[...]\G`R`S•

Rv.: [...]\S LIVONIÆ•5•2

Bilon | billon; 13.1×14.5 mm; 0.34 g; AAJ, s. 47, poz. 11

Nr inw. | inv. no. AR-60/410/MHE; fragm. monety (ok. 3/4) | coin fragment (ca. 3/4)

245. szeląg | shilling, 1652

Av.: CHRISTI\\D`G\\S•

Rv.: SOL[...]\Æ•5•2•

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.54 g; AAJ, s. 47, poz. 11

Nr inw. | inv. no. AR-60/412/MHE; legenda awersu częściowo niewidoczna z powodu wytarcia powierzchni, legenda rewersu zaś z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | obverse legend partially illegible due to the surface wear, while reverse legend due to the off-center impression of the die

246. szeląg | shilling, 1652

Av.: CHRISTINA[...]

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•2•

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.54 g; AAJ, s. 47, poz. 11

Nr inw. | inv. no. AR-60/443/MHE; legenda awersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | obverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

247. szeląg | shilling, 1652

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•2•

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.57 g; AAJ, s. 47, poz. 11

Nr inw. | inv. no. AR-60/448/MHE

248. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•3•

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.52 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/193/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

249. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•3•

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.61 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/214/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

250. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHR\\\\INA`D`G`R`S

Rv.: SOLIDVS [...]5•3•

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.57 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/278/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

251. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`G`\\

Rv.: SOLIDVS LIVONÆ•5•3•

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.66 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/348/MHE; legenda awersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | obverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

252. szeląg | shilling, 1653

Av.: \\\STINA\D\\S•

Rv.: SOL[...]ONIÆ\5•3

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.42 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/366/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

253. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`G\R:S`

Rv.: SOLIDVS L[...]\Æ•5•3•

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.51 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/368/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | surface covered with pitting corrosion, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

254. szeląg | shilling, 1653

Av.: C[...]\INA[...]\S`

Rv.: SOL\\LIVO\Æ•5•3•

Bilon | billon; 14.1×15.0 mm; 0.43 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/371/MHE; fragm. monety (ok. 4/5), legendy częściowo niewidoczne z powodu wżerów korozyjnych i decentrycznego odcisnięcia stempli | coin fragment (ca. 4/5), legends partially invisible due to the pitting corrosion and off-center impression of the dies

255. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTIN[...]\S`

Rv.: [...]\VS L\VONIÆ•5•3

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.48 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/396/MHE; wyszczerbiony krążek, legendy częściowo niewidoczne z powodu wżerów korozyjnych i decentrycznego odcisnięcia stempli | jagged planchet, legends partially invisible due to the pitting corrosion and off-center impression of the dies

256. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS [...]\IÆ•53•

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.50 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/420/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

257. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•3•

Bilon | billon; 15.2-15.6 mm; 0.55 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/423/MHE

258. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`[...]

Rv.: SO[...]ONIÆ•5•3\

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.54 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/428/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

259. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`•

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•3•

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.53 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/431/MHE

260. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHR`STINA`D`G`R`S`•

Rv.: SOLI[...]NIÆ•5•3•

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.56 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/432/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

261. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•3•

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.53 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/433/MHE

262. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDV\ LIVONIÆ•5•3•

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.53 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/434/MHE

263. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA[...]

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•3•

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.55 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/435/MHE; powierzchnia awersu zniszczona wżerami korozyjnymi | obverse surface damaged by pitting corrosion

264. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOL\\VS LIVONIÆ•5•3•

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.56 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/436/MHE

265. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS [...]Æ•5•3•

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.49 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/437/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

266. szeląg | shilling, 1653

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•3•

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.59 g; AAJ, s. 47, poz. 12

Nr inw. | inv. no. AR-60/440/MHE

267. szeląg | shilling, 1654

Av.: \\RISTINA`D`G\\\\

Rv.: SO\\\\S LIVON\\\\54

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.49 g; AAJ, s. 47, poz. 13

Nr inw. | inv. no. AR-60/175/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

268. szeląg | shilling, 1654

Av.: CH\\STIN[...]

Rv.: [...]S LIVON\\54

Bilon | billon; 13.9×15.6 mm; 0.37 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/200/MHE; fragm. monety (ok. 4/5), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | coin fragment (ca. 4/5), surface covered with pitting corrosion

269. szeląg | shilling, 1654

Av.: \\RISTINA`D`G[...]

Rv.: SOLIDVS LIVONIAE•5.4.
Bilon | billon; 15.9 mm; 0.41 g; AAJ, s. 47, poz. 13
Nr inw. | inv. no. AR-60/398/MHE

270. szeląg | shilling, 1654

Av.: CH\TINA`D[...]
Rv.: [...] LIVON[...]4
Bilon | billon; 15.5 mm; 0.50 g; AAJ, s. 47, poz. 13
Nr inw. | inv. no. AR-60/407/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

271. szeląg | shilling, 1654

Av.: CHRISTINA`D[...]
Rv.: [...]S LIVONIAE•54
Bilon | billon; 14.5×16.3 mm; 0.50 g; AAJ, s. 47, poz. 13
Nr inw. | inv. no. AR-60/426/MHE; fragm. monety (ok. 4/5) | coin fragment (ca. 4/5)

272. szeląg | shilling, 1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`
Rv.: SOLIDVS LIVONIAE•5.4
Bilon | billon; 16.1–16.4 mm; 0.68 g; AAJ, s. 47, poz. 13
Nr inw. | inv. no. AR-60/429/MHE

273. szeląg | shilling, 1654

Av.: CHRISTINA•D\G\R\S`
Rv.: SOL[...] LIVONIAE`5`4`
Bilon | billon; 15.7–16.1 mm; 0.59 g; AAJ, s. 47, poz. 13
Nr inw. | inv. no. AR-60/430/MHE

274. szeląg | shilling, 1645-1649

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`
Rv.: \OLIDVS LIVONIAE•4\
Bilon | billon; 15.9 mm; 0.56 g; AAJ, s. 47, poz. 5–8
Nr inw. | inv. no. AR-60/395/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

275. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTI[...]
Rv.: [...]VON[...]
Bilon | billon; 13.9×16.4 mm; 0.41 g; AAJ, s. 47, poz. 5–13
Nr inw. | inv. no. AR-60/115/MHE; fragm. monety (ok. 2/3), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego

odciśnięcia stempla | coin fragment (ca. 2/3), reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

276. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTI[...]

Rv.: [...]VON[...]

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.66 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/192/MHE

277. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: \\IDVS LIVONIÆ\\

Bilon | billon; 14.8×16.2 mm; 0.52 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/198/MHE; fragm. monety (ok. 3/4), legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | coin fragment (ca. 3/4), reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

278. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: [...]TINA[...]

Rv.: [...]LIV[...]

Bilon | billon; 12.4×15.1 mm; 0.33 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/199/MHE; fragm. monety (ok. 4/5), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | coin fragment (ca. 4/5), surface covered with pitting corrosion

279. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: \\IDVS LIVON[...]

Bilon | billon; 14.9 mm; 0.55 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/208/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

280. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`[...]

Rv.: [...] LIVONI[...]

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.41 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/209/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

281. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`R`S`

Rv.: \\LIDVS LIVONI[...]

Bilon | billon; 15.1 mm; 0.56 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/210/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

282. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: [...]TINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIV[...]

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.47 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/211/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

283. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CH\STINA[...]

Rv.: SOLIDV\•LIVON[...]

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.56 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/213/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

284. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: C[...]INA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVO[...]

Bilon | billon; 13.9×16.0 mm; 0.42 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/221/MHE; fragm. monety (ok. 3/4) | coin fragment (ca. 3/4)

285. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: [...]TINA`D`G`R`S`

Rv.: [...]VS LI[...]

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.38 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/280/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

286. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: legenda nieczytelna | legend illegible

Rv.: [...]VS LI[...]

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.49 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/293/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

287. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: [...]A`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS L[...]

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.54 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/301/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

288. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`\\

Rv.: \\OLIDVS LIVONI\\

Bilon | billon; 13.6×15.6 mm; 0.54 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/303/MHE; fragm. monety (ok. 3/4), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | coin fragment (ca. 3/4), surface covered with pitting corrosion

289. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: [...]INA[...]

Rv.: [...] LIVONI\\

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.64 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/304/MHE; powierzchnia wytarta i zniszczona wżerami korozyjnymi | surface worn and damaged by pitting corrosion

290. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: \\\\IDVS LIVONI/Æ\\

Bilon | billon; 16.4 mm; 0.52 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/345/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

291. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: [...]INA`D`[...]

Rv.: [...]S LIVO[...]

Bilon | billon; 16.4 mm; 0.45 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/346/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia wytarta | jagged planchet, worn surface

292. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S

Rv.: SOLIDVS LIVON[...]

Bilon | billon; 16.2 mm; 0.47 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/347/MHE

293. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRIST\\`D`G`[...]

Rv.: [...]DVS LIVON[...]

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.51 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/349/MHE; powierzchnia wytarta i zniszczona wżerami korozyjnymi, legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia

stempla | surface worn and damaged by pitting corrosion, reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

294. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: [...]NA`D`G`R`S

Rv.: \OLIDVS LIVO[...]

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.58 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/350/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

295. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: \RISTINA`D`G\

Rv.: \DVS LIVONIÆ\

Bilon | billon; 14.5 mm; 0.40 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/352/MHE

296. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`[...]

Rv.: [...]S LIVONIÆ\

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.54 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/354/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

297. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS•LIVON[...]

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.58 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/355/MHE

298. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: \DVS LIVONIÆ\

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.53 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/370/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

299. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: [...]NA`D`G`R\

Rv.: [...]VS LIVON[...]

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.48 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/373/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

300. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: [...]TINA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVO[...]

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.45 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/375/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

301. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: \\IDVS LIVONIÆ\\

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.56 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/378/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

302. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`[...]

Rv.: [...]S LIVONIÆ\\

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.56 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/384/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

303. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: C[...]S`

Rv.: SOLIDVS L[...]

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.55 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/397/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odciśnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

304. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: S[...]S LIVONIÆ•\\

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.47 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/402/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

305. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: \OLIDVS LIVONI[...]

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.50 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/404/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

306. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: S\\DVS LIVONIÆ\\

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.55 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/405/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

307. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: \\DVS` LIVONI[...]

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.46 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/414/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die, surface covered with pitting corrosion

308. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: [...]INA`D`G`R`S`

Rv.: \OLID\S LIVO[...]

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.55 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/415/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

309. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRISTINA`D`[...]

Rv.: \\DVS LIVONIÆ•\\

Bilon | billon; 15.0-15.3 mm; 0.55 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/422/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

310. szeląg | shilling, 1645-1654

Av.: CHRIS\INA`D`G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVON[...]

Bilon | billon; 14.1×16.0 mm; 0.46 g; AAJ, s. 47, poz. 5-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/441/MHE; fragm. monety (ok. 4/5), legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | coin fragment (ca. 4/5), reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

311. szeląg | shilling, 1650-1654

Av.: C\\TINA\\`G`R`S`

Rv.: \\IDVS LIVON\\5\

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.51 g; AAJ, s. 47, poz. 9-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/197/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

312. szeląg | shilling, 1650-1654

Av.: CHRISTINA`D`G`R`S`

Rv.: [...]S LIVONIÆ•5\

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.50 g; AAJ, s. 47, poz. 9-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/403/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

313. szeląg | shilling, 1650-1654

Av.: CHRISTIN[...]`S`

Rv.: \\IDVS LIVONIÆ•5\

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.52 g; AAJ, s. 47, poz. 9-13

Nr inw. | inv. no. AR-60/670/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

314-321. Karol X Gustaw | Carl X Gustav (1654-1660)
szeląg | shilling, m. Ryga | Riga

Av.	w polu monogram władcy – ukoronowana litera C z wpisaną w jej wnętrze literą G. Obwódka wewnętrzna sznurkowa lub ciągła. W otoku napis z tytułaturą władcy. Obwódka zewnętrzna sznurkowa. in the field the ruler's monogram – crowned letter C with letter G inscribed inside. Corded or continuous inner border. Inscription with the ruler's title in the circumference. Corded outer border.
Rv.	w polu, w kartuszu godło Inflant – skierowany w prawo Gryf wspięty na tylne łapy i spoglądający w lewo. Obwódka wewnętrzna ciągła lub sznurkowa. W otoku napis z nazwą nominału i prowincji oraz datą. Obwódka zewnętrzna sznurkowa. in the field the cartouche with Livonian arms – Griffin rampant to the right, with head to the left. Continuous or corded inner border. Inscription with the names of denomination and province, and the issue date in the circumference. Corded outer border.

314. szeląg | shilling, 1654

Av.: CAROLVS GVS\|V:D\G\R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVONIÆ•5•4•

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.49 g; AAJ, s. 48, poz. 14

Nr inw. | inv. no. AR-60/35/MHE

315. szeląg | shilling, 1654

Av.: CA[...]S`

Rv.: SO[...]5•4•

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.51 g; AAJ, s. 48, poz. 14

Nr inw. | inv. no. AR-60/42/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

316. szeląg | shilling, 1654

Av.: CA\|LVS\GVST[...]S

Rv.: \OL\VS LIVONI\5\4•

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.47 g; AAJ, s. 48, poz. 14

Nr inw. | inv. no. AR-60/45/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

317. szeląg | shilling, 1654

Av.: CAR\|VS[...]`R`S`

Rv.: SOL[...]ONIÆ•5•4•

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.52 g; AAJ, s. 48, poz. 14

Nr inw. | inv. no. AR-60/667/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

318. szeląg | shilling, 1655

Av.: CAROLVS GUSTAV[...]

Rv.: SOLID\ LIVONIAE•5•5•

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.57 g; AAJ, s. 48, poz. 15

Nr inw. | inv. no. AR-60/38/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

319. szeląg | shilling, 1655

Av.: CAROLVS GUS[...]

Rv.: SOL\ LIVONIAE•5•5•

Bilon | billon; 16.2 mm; 0.65 g; AAJ, s. 48, poz. 15

Nr inw. | inv. no. AR-60/39/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

320. szeląg | shilling, 1655

Av.: CAROLVS GUSTAV•D\G\

Rv.: \DVS LIVONIAE•5•5•

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.61 g; AAJ, s. 48, poz. 15

Nr inw. | inv. no. AR-60/419/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

321. szeląg | shilling, 1654-1657

Av.: C[...] GUSTAV•D\G`R`S`

Rv.: SOLIDVS LIVON[...]

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.63 g; AAJ, s. 48, poz. 14-17

Nr inw. | inv. no. AR-60/44/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

**Niderlandy Zjednoczone: miasto Zwolle |
Dutch Republic: city of Zwolle**

**322. Maciej I | Matthias I (1612-1619)
talar | thaler, 1612-1619 (niedatowany | undated), m. Zwolle**

Av.	<p>w polu pod ukoronowanym hełmem turniejowym typu „żabi pysk” z labrami, tarcza z herbem miejskim (Krzyż). W klejnocie herbowym widoczny zarys postaci św. Archanioła Michała, patrona miasta, zamachującego się na leżącego przed nim diabła. Obwódka wewnętrzna sznurkowa. W otoku napis: MO•ARG•IMPE[RI]•CIVITA•ZWOLLÆ, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <hr/> <p>in the field under the crowned frog-mouth helm with mantling, an escutcheon with coat of arms of Zwolle (Cross). On the coin there is visible countour of a crest with Saint Michael the Archangel swinging at Satan. Corded inner border. Inscription in the circumference: MO•ARG•IMPE[RI]•CIVITA•ZWOLLÆ, beaded outer border.</p>
Rv.	<p>w polu ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z jabłkiem panowania na piersi. Obwódka wewnętrzna sznurkowa. W otoku napis: MATTH•I•D•G•RO•IMP•SEM•AVGVST, obwódka zewnętrzna sznurkowa.</p> <hr/> <p>in the field crowned double-headed Imperial Eagle with the Imperial Orb on its breast. Corded inner border. Inscription in the circumference: MATTH•I•D•G•RO•IMP•SEM•AVGVST, corded outer border.</p>

Srebro | silver; 41.0 mm; 28.41 g; Delmonte, poz. 717
Nr inw. | inv. no. AR-60/133/MHE

**Prusy Królewskie (polska prowincja): miasto Elbląg |
Royal Prussia (Polish province): city of Elbląg**

**323. Jan Kazimierz | John Casimir (1648-1668)
dwojak (2 grosze) | 2 groschen, 1651, m. Elbląg, minmst.
Wilhelm von Eck**

Av.	<p>w polu popiersie władcy w prawo, w zamkniętej koronie i w zbroi, z narzuconym na nią płaszczem i wyłożonym kołnierzem. W otoku napis: •IO:CAS•D`G`R•P:& S M D L•R•P•R•</p> <hr/> <p>in the field, bust of the ruler to the right, wearing a hoop crown and armor with turned-down collar, and cloak thrown over it. Inscription in the circumference: •IO:CAS•D`G`R•P:& S M D L•R•P•R•</p>
-----	---

Rv.	w polu tarcza polska z herbem Elbląga (dwa krzyże jeden nad drugim), wokół tarczy inicjały minmst. W—V—E. W otoku napis: II GROS•DVPI•CIV•ELBING•1651
	in the field the Polish escutcheon with coat of arms of Elbląg (two crosses pattée one above the other), mintmaster's initials around the shield: W—V—E. Inscription in the circumference: II GROS•DVPI•CIV•ELBING•1651

Srebro | silver; 18.7 mm; 1.09 g; Kopicki, poz. 7112
 Nr inw. | inv. no. AR-60/11/MHE

Prusy Królewskie (polska prowincja): miasto Gdańsk | Royal Prussia (Polish province): city of Gdańsk

324. Zygmunt I | Sigismund I (1507-1548)

**szeląg | shilling, 1524-1547 (data niewidoczna | date
 invisible), m. Gdańsk**

Av.	w polu Orzeł z koroną na szyi, z której wyrasta lewe ramię zbrojne w miecz wzniesiony nad głowę (godło Prus Królewskich). Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku fragmentarycznie widoczna legenda poprzedzona skrzyżowanymi hakami (znak mennicy gdańskiej): SI[...]DE[...]LO
	in the field, the Eagle with a crown on its neck, from which the left arm springs with a sword raised above Eagle's head (arms of the Royal Prussia). Beaded inner border. In the circumference a fragmentary visible legend preceded by crossed hooks (mark of the Gdańsk Mint): SI[...]DE[...]LO
Rv.	w polu, pod otwartą koroną dwa krzyże jeden nad drugim (herb mały Gdańska). Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: MONE[...]N
	in the field under the circlet two crosses pattée one above the other (lesser coat of arms of Gdańsk). Beaded inner border. Inscription in the circumference: MONE[...]N

Srebro | silver; 12.3×17.3 mm; 0.41 g; Kopicki, poz. 7262-7290
 Nr inw. | inv. no. AR-60/34/MHE; fragm. monety (ok. ½) | coin fragment (ca. ½)

**325. Stefan Batory | Stephen Báthory (1576-1586)
grosz | groschen, 1579, m. Gdańsk, dzierżawcy mennicy |
mint tenants Hans and Caspar Goebel**

Av.	<p>w polu popiersie władcy w prawo, w zamkniętej, bogato ornamentowanej koronie zwieńczonej jabłkiem panowania i w ozdobnej zbroi. Obwódka wewnętrzna sznurkowa. W otoku napis: •STEPHAN•D•G•REX•POL•D•P•, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <hr/> <p>in the field, bust of the ruler to the right, wearing a hoop, richly ornamented crown topped with a <i>globus cruciger</i>, and in decorative armor. Corded inner border. Inscription in the circumference: •STEPHAN•D•G•REX•POL•D•P•, beaded outer border.</p>
Rv.	<p>w polu w kartuszu herb Gdańska rozdzielający datę 7—9. W otoku napis: •GROSSVS•CIV\GEDANENSIS•{pierścień - znak dzierżawców mennicy}•</p> <hr/> <p>in the field the cartouche with coat of arms of Gdańsk dividing the date 7—9. Inscription in the circumference: •GROSSVS•CIV\GEDANENSIS•{ring - mint tenants' mark}•</p>

Srebro | silver; 22.4-23.6 mm; 0.73 g; Kopicki, poz. 7433
 Nr inw. | inv. no. AR-60/690/MHE, AR-60/691/MHE (moneta w 2 fragm. | coin in two fragments)

**326. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)
ort, 1617, m. Gdańsk, dzierżawca mennicy |
mint tenant Daniel Clüver**

Av.	<p>w polu popiersie władcy w prawo, w zamkniętej, bogato ornamentowanej koronie zwieńczonej jabłkiem panowania i w ozdobnej zbroi, z wyłożonym kołnierzem i orderem Złotego Runa na piersi. Obwódka wewnętrzna z połączonych ogniw łańcucha. W otoku napis: *SIGIS:III•D•G•REX•POL:M:D:L:R:[PRV]S:⋄, obwódka zewnętrzna z motywem trójliścia.</p> <hr/> <p>in the field, bust of the ruler to the right, wearing a hoop, richly ornamented crown topped with a <i>globus cruciger</i>, and in decorative armor with turned-down collar, Order of the Golden Fleece on king's chest. Inner border made of chain links. Inscription in the circumference: *SIGIS:III•D•G•REX•POL:M:D:L:R:[PRV]S:⋄, outer border made of a three-leaf motif.</p>
-----	---

	w polu herb wielki Gdańska – w kartuszu owalna tarcza z dwoma krzyżami pod otwartą koroną, przytrzymywana przez dwa lwy wspięte na tylnych łapach. Obwódka wewnętrzna z połączonych ogniw łańcucha. W otoku napis, poprzedzony tarczą z łapą niedźwiedzia (znak dzierżawcy mennicy): *MONE[TA•]CIVIT:GEDANENSIS•1617•, obwódka zewnętrzna z motywem trójliścia.
Rv.	in the field greater coat of arms of Gdańsk – cartouche with an oval escutcheon with two lions rampant as supporters. Inside the shield, under a circlet two crosses pattée one above the other. Inner border made of chain links. In the circumference inscription preceded by an escutcheon with bear’s paw (mint tenant’s mark): *MONE[TA•]CIVIT:GEDANENSIS•1617•, outer border made of a three-leaf motif.

Srebro | silver; 28.7 mm; 6.31 g; Kopicki, poz. 7493
 Nr inw. | inv. no. AR-60/484/MHE

327. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632) ort, 1623, m. Gdańsk

	w polu popiersie władcy w prawo, w zamkniętej, bogato ornamentowanej koronie zwieńczonej jabłkiem panowania i w ozdobnej zbroi, z krzyż i orderem Złotego Runa na piersi. Popiersie rozdziela początkowe cyfry daty: 1—6. Obwódka wewnętrzna sznurkowa. W otoku napis: SIGIS•III•D:G:REX•POL•M:D:L•R:PR•, obwódka zewnętrzna perełkowa.
Av.	in the field, bust of the ruler to the right, wearing a hoop, richly ornamented crown topped with a <i>globus cruciger</i> , and in decorative armor with a ruff, Order of the Golden Fleece on king’s chest. Bust dividing two first numbers of the issue date: 1—6. Corded inner border. Inscription in the circumference: SIGIS•III•D:G:REX•POL•M:D:L•R:PR•, beaded outer border.
	w polu herb wielki Gdańska – owalna tarcza z dwoma krzyżami pod otwartą koroną, przytrzymywana przez dwa lwy wspięte na tylnych łapach. Nad herbem kontynuacja daty: •2•3•. Obwódka wewnętrzna sznurkowa. W otoku napis: •MONETA•CIVIT:GEDANENSIS•, obwódka zewnętrzna sznurkowa.
Rv.	in the field greater coat of arms of Gdańsk – an oval escutcheon with two lions rampant as supporters. Inside the shield, under a circlet two crosses pattée one above the other. Continuation of the issue date above the arms: •2•3•. Corded inner border. Inscription in the circumference: •MONETA•CIVIT:GEDANENSIS•, corded outer border.

Srebro | silver; 28.7 mm; 6.84 g; Kopicki, poz. 7504
 Nr inw. | inv. no. AR-60/483/MHE

→ zob. też zlepek nr kat. 680-681 z dwoma egz. dwojaków gdańskich Jana Kazimierza z 1651 lub 1652

→ cf. also the clump cat. no. 680-681 with two 1651 or 1652 pieces of John Casimir’s 2 groschen coins from the Gdańsk Mint

**Prusy Królewskie (szwedzka okupacja): miasto Elbląg |
Royal Prussia (Swedish occupation): city of Elbląg**

328-335. Gustaw II Adolf | Gustav II Adolf (1621-1632)

szeląg | shilling, m. Elbląg

Av.	w polu monogram władcy – ukoronowana litera G z wpisaną w jej wnętrzu literą A. Obwódka wewnętrzna perełkowa lub ciągła. W otoku napis z tytułaturą króla, w dolnej części rozdzielony tarczą ze Snopkiem Wazów. Obwódka zewnętrzna perełkowa.
	in the field the ruler's monogram – crowned letter G with letter A inscribed inside. Inner border beaded or continuous. Circumferential inscription with ruler's title, in the lower part divided by escutcheon with the Vasa Sheaf. Beaded outer border.
Rv.	w polu, w kartuszu herb Elbląga – dwa krzyże jeden nad drugim. Obwódka wewnętrzna perełkowa lub ciągła. W otoku napis z nazwą nominału i miasta oraz datą. Obwódka zewnętrzna perełkowa.
	in the field, the cartouche with coat of arms of Elbląg – two crosses pattée one above the other. Inner border beaded or continuous. In the circumference inscription with the names of denomination and city, and the issue date. Beaded outer border.

328. szeląg | shilling, 1630

Av.: GVS•ADO — D•G•REX•S

Rv.: +SOLIDVS[...]•ELBING•30

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.52 g; AA], s. 56, poz. 33

Nr inw. | inv. no. AR-60/311/MHE

329. szeląg | shilling, 1632

Av.: GVS•ADO` — D`G`REX`S

Rv.: +SOLIDVS CIVI•ELBING 32

Bilon | billon; 17.2 mm; 0.71 g; AA], s. 56, poz. 35

Nr inw. | inv. no. AR-60/315/MHE

330. szeląg | shilling, 1632

Av.: G\\ADO\ — D`G`REX•S

Rv.: +SOLID\S\CIVI`ELBING•32

Bilon | billon; 17.1 mm; 0.52 g; AA], s. 56, poz. 35

Nr inw. | inv. no. AR-60/665/MHE

331. szeląg | shilling, 1633

Av.: GVS`ADO — D`G`REX`S`

Rv.: +SOLIDVVS`CIVI`ELBING 33

Bilon | billon; 16.9 mm; 0.57 g; AAJ, s. 56, poz. 36

Nr inw. | inv. no. AR-60/310/MHE

332. szeląg | shilling, 1633

Av.: GVS`ADO — `D`G`REX`S`

Rv.: +SOLIDV\\CIVI`ELBING•33

Bilon | billon; 17.2 mm; 0.51 g; AAJ, s. 56, poz. 36

Nr inw. | inv. no. AR-60/318/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

333. szeląg | shilling, 1629-1634

Av.: [...]\D\G\REX\\

Rv.: [...]\BING\\

Bilon | billon; 11.1×15.0 mm; 0.29 g; AAJ, s. 56, poz. 32-37

Nr inw. | inv. no. AR-60/145/MHE; fragm. monety (ok. ½), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | coin fragment (ca. ½), surface covered with pitting corrosion

334. szeląg | shilling, 1629-1634

Av.: \S ADO[...]

Rv.: SOLIDVVS\\IV[...]

Bilon | billon; 17.1 mm; 0.52 g; AAJ, s. 56, poz. 32-37

Nr inw. | inv. no. AR-60/313/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

335. szeląg | shilling, 1629-1634

Av.: GVS\ ADO — D\G\REX\S

Rv.: [...]\DVS`CIVI[...]

Bilon | billon; 16.9 mm; 0.62 g; AAJ, s. 56, poz. 32-37

Nr inw. | inv. no. AR-60/316/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

336. Gustaw II Adolf | Gustav II Adolf (1621-1632)
grosz | groschen, 1629, m. Elbląg

Av.	widoczna jedynie zamknięta korona królewska oraz końcowa partia napisu otokowego: SVE• only the hoop crown and the final part of the circumferential legend are visible: SVE•
Rv.	w polu widoczny górny fragment kartusza z górnym krzyżem z herbu Elbląga. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku fragment napisu: *GROS[...]G•29, obwódka zewnętrzna perełkowa. in the field, the upper fragment of the cartouche with an upper cross from the coat of arms of Elbląg is visible. Continuous inner border. In the circumference part of the inscription is redable: *GROS[...]G•29, beaded outer border.

Srebro | silver; 12.2×17.8 mm; 0.20 g; AAJ, s. 56, poz. 29b
Nr inw. | inv. no. AR-60/144/MHE; fragm. monety (ok. 1/3) | coin fragment (ca. 1/3)

337. Gustaw II Adolf | Gustav II Adolf (1621-1632)
półtorak | dreipölder, 1629, m. Elbląg, minmst. Marsilius Philipson

Av.	w polu pod zamkniętą koroną tarcza hiszpańska, czwórdzielną w krzyż ze skwadrowanymi godłami Szwecji (Trzy Korony) i Götalandii (Lew) oraz Snopkiem Wazów w polu sercowym. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: GVS•ADO(3)D:G:REX•S, obwódka zewnętrzna ciągła. in the field, under a hoop crown, a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Sweden (Three Crowns) and Götaland (Lion), and the Vasa Sheaf in a heart. Continuous inner border. Inscription in the circumference: GVS•ADO(3)D:G:REX•S, continuous outer border.
Rv.	w polu jabłko panowania z wpisaną we wnętrze liczbą Z4 (wartość 1/24 talara). Po jego bokach dwie ostatnie cyfry daty: 2—9. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: MON•NO{•✠•}CIVI•ELB, obwódka zewnętrzna ciągła. in the field the <i>globus cruciger</i> with number Z4 inscribed inside (value of 1/24 of a thaler). On its sides two last numbers of the issue date: 2—9. Continuous inner border. Inscription in the circumference: MON•NO{•✠•}CIVI•ELB, continuous outer border.

Srebro | silver; 19.4 mm; 0.66 g; AAJ, s. 56, poz. 23
Nr inw. | inv. no. AR-60/340/MHE

338. Gustaw II Adolf | Gustav II Adolf (1621-1632)
półtorak | dreipölder, 1630, m. Elbląg, minmst. Marsilius Philipson

Av.	<p>w polu pod zamkniętą koroną tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż ze skwadrowanymi godłami Szwecji (Trzy Korony) i Götalandii (Lew) oraz Snopkiem Wazów w polu sercowym. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: GVS•ADO:(3)D:G:REX•S, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <p>in the field, under a hoop crown, a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Sweden (Three Crowns) and Götaland (Lion), and the Vasa Sheaf in a heart. Continuous inner border. Inscription in the circumference: GVS•ADO:(3)D:G:REX•S, beaded outer border.</p>
Rv.	<p>w polu jabłko panowania z wpisaną we wnętrze liczbą Z4 (wartość 1/24 talara). Po jego bokach dwie ostatnie cyfry daty: 3—0. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: *MON:NO:{☛}CIVI:ELB*, obwódka zewnętrzna ciągła.</p> <p>in the field the <i>globus cruciger</i> with number Z4 inscribed inside (value of 1/24 of a thaler). On its sides two last numbers of the issue date: 3—0. Continuous inner border. Inscription in the circumference: *MON:NO:{☛}CIVI:ELB*, continuous outer border.</p>

Srebro | silver; 19.1 mm; 0.91 g; AAJ, s. 56, poz. 24
 Nr inw. | inv. no. AR-60/513/MHE

339. Gustaw II Adolf | Gustav II Adolf (1621-1632)
półtorak | dreipölder, 1631, m. Elbląg, minmst. Marsilius Philipson

Av.	<p>w polu pod zamkniętą koroną tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż ze skwadrowanymi godłami Szwecji (Trzy Korony) i Götalandii (Lew) oraz Snopkiem Wazów w polu sercowym. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: GVS:ADO(3)D:G:REX\S, obwódka zewnętrzna niewidoczna.</p> <p>in the field, under a hoop crown, a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Sweden (Three Crowns) and Götaland (Lion), and the Vasa Sheaf in a heart. Continuous inner border. Inscription in the circumference: GVS:ADO(3)D:G:REX\S, outer border illegible.</p>
Rv.	<p>w polu jabłko panowania z wpisaną we wnętrze liczbą Z4 (wartość 1/24 talara). Po jego bokach dwie ostatnie cyfry daty: 3—1. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: *MON•N\{☛}CIVI:ELB*, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <p>in the field the <i>globus cruciger</i> with number Z4 inscribed inside (value of 1/24 of a thaler). On its sides two last numbers of the issue date: 3—1. Continuous inner border. Inscription in the circumference: *MON•N\{☛}CIVI:ELB*, beaded outer border.</p>

Srebro | silver; 18.1 mm; 0.89 g; AAJ, s. 56, poz. 25
 Nr inw. | inv. no. AR-60/137/MHE

**340. Gustaw II Adolf | Gustav II Adolf (1621-1632)
trojak | 3 groschen, 1631-1632 (data nieczytelna |
date illegible), m. Elbląg, minmst. Marsilius Philipson**

Av.	w polu popiersie władcy w prawo, w zamkniętej koronie, w szacie z kryzą. W otoku napis: GVS•AD[...]S•M•D•F in the field, bust of the ruler to the right, wearing a hoop crown and a robe with a ruff. Inscription in the circumference: GVS•AD[...]S•M•D•F
Rv.	górną część rewersu zatarta. Poniżej trzywierszowy napis: GROS\A]RGE / TRIP•CIVIT• / ELBINGEN, pod nim `*{☛}*`. Obwódka zewnętrzna ciągła. upper part of reverse obliterated. Below a three-line inscription: GROS\A]RGE / TRIP•CIVIT• / ELBINGEN, and beneath it: `*{☛}*`. Continuous outer border.

Srebro | silver; 19.2 mm; 1.44 g; Iger, s. 187, poz. E.31.2-E.32.1

Nr inw. | inv. no. AR-60/460/MHE; legendy i wyobrażenia obu stron częściowo niewidoczne z powodu wytarcia powierzchni | legends and designs from both sides partially illegible due to the surface wear

**341. Krystyna | Christina (1632-1654)
szeląg | shilling, 1633-1635 (data nieczytelna |
date illegible), m. Elbląg**

Av.	w polu monogram władczyni - ukoronowana litera C z wpisaną w jej wnętrze literą R. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis, w dolnej części rozdzielony tarczą ze Snopkiem Wazów: CHRIST D G — REG SVE, obwódka zewnętrzna ciągła. in the field the queen's monogram - crowned letter C with letter R inscribed inside. Beaded inner border. Circumferential inscription in the lower part divided by escutcheon with the Vasa Sheaf: CHRIST D G — REG SVE, continuous outer border.
Rv.	w polu, w kartuszu herb Elbląga - dwa krzyże jeden nad drugim. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: \OLIDVS CIVI•ELBING\, obwódka zewnętrzna ciągła. in the field, the cartouche with a coat of arms of Elbląg - two crosses pattée one above the other. Beaded inner border. Inscription in the circumference: \OLIDVS CIVI•ELBING\, continuous outer border.

Bilon | billon; 16.7 mm; 0.56 g; AAJ, s. 57, poz. 38-40

Nr inw. | inv. no. AR-60/46/MHE

**342. Gustaw II Adolf | Gustav II Adolf (1621-1632) lub |
or Krystyna | Christina (1632-1654) (emitent
niezidentyfikowany | unidentified issuer)
szeląg | shilling, 1629-1635 (data nieczytelna |
date illegible), m. Elbląg**

Av.	wyobrażenia i legenda nieczytelne designs and legends illegible
Rv.	w polu czytelny fragment kartusza. Z legendy widoczne tylko: [...]LBING\\ in the field contour of the cartouche visible. Only fragment of the legend readable: [...]LBING\\

Bilon | billon; 16.9 mm; 0.46 g; AAJ, s. 56-57, poz. 32-40
Nr inw. | inv. no. AR-60/106/MHE

**Prusy Królewskie (szwedzka okupacja): prowincja |
Royal Prussia (Swedish occupation): province**

**343-361. Gustaw II Adolf | Gustav II Adolf (1621-1632)
półtorak | dreipölder, m. Elbląg, minmst. Marsilius
Philipson**

Av.	w polu pod zamkniętą koroną tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż ze skwadrowanymi godłami Szwecji (Trzy Korony) i Götalandii (Lew) oraz Snopkiem Wazów w polu sercowym. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis z tytułaturą króla, w dolnej partii rozdzielony tarczą z cyfrą 3, obwódka zewnętrzna perełkowa (jeśli widoczna). in the field, under a hoop crown, a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Sweden (Three Crowns) and Götaland (Lion), and the Vasa Sheaf in a heart. Continuous inner border. Circumferential inscription with ruler's title, in the lower part divided by a shield with number 3 inscribed inside, beaded outer border (if legible).
Rv.	w polu jabłko panowania z wpisaną we wnętrze liczbą 24 (wartość 1/24 talar). Po jego bokach dwie ostatnie cyfry daty. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis z określeniem monety, rozdzielony sercem z dwoma strzałami (znak mincmistrza). Obwódka zewnętrzna perełkowa. in the field the <i>globus cruciger</i> with number 24 inscribed inside (value of 1/24 of a thaler). On its sides two last numbers of the issue date. Continuous inner border. In the circumference inscription indicating the type of coin, divided by heart with two arrows (mintmaster's mark). Beaded outer border.

- 343. półtorak | dreipölker, 1632**
 Av.: GVS`ADO\G`REX•S•
 Rv.: *MON•NO•{☛}[...]VE*, 3—2
 Srebro | silver; 18.8 mm; 0.89 g; AAJ, s. 62, poz. 4a
 Nr inw. | inv. no. AR-60/334/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface
- 344. półtorak | dreipölker, 1632**
 Av.: GVS`ADO(3)D[...]
 Rv.: *MO[...]REG SVE*, 3—2
 Srebro | silver; 19.3 mm; 0.95 g; AAJ, s. 62, poz. 4a
 Nr inw. | inv. no. AR-60/336/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface
- 345. półtorak | dreipölker, 1632**
 Av.: GVS\ADO(3)`D`G`REX•S•
 Rv.: \MO\NO`{☛}`REG`SVE•*, 3—2
 Srebro | silver; 18.9 mm; 0.84 g; AAJ, s. 62, poz. 4a
 Nr inw. | inv. no. AR-60/542/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia wytarta | jagged planchet, worn surface
- 346. półtorak | dreipölker, 1632**
 Av.: G[...] (3)D.G[...]
 Rv.: \MON`NO[...]E•*, 3—2
 Srebro | silver; 15.5×19.7 mm; 0.62 g; AAJ, s. 62, poz. 4a
 Nr inw. | inv. no. AR-60/605/MHE; fragm. monety (ok. 4/5), powierzchnia wytarta | coin fragment (ca. 4/5), worn surface
- 347. półtorak | dreipölker, 1632**
 Av.: GVS ADO` (3)`D:G`REX\
 Rv.: MON`NO`{☛}`REG`SVE•*, 3—2
 Srebro | silver; 18.9 mm; 1.13 g; AAJ, s. 62, poz. 4a
 Nr inw. | inv. no. AR-60/649/MHE
- 348. półtorak | dreipölker, 1633**
 Av.: GVS ADO (3) D G REX S
 Rv.: *MON`NO`{☛}[...]VE•*, 3—3
 Srebro | silver; 19.2 mm; 0.88 g; AAJ, s. 62, poz. 5
 Nr inw. | inv. no. AR-60/121/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia rewersu wytarta | jagged planchet, reverse surface worn
- 349. półtorak | dreipölker, 1633**
 Av.: GVS`ADO` (3)`D`G\REX\
 Rv.: *MON`NO`{☛}`REG`SVE•*, 3—3
 Srebro | silver; 19.7 mm; 0.87 g; AAJ, s. 62, poz. 5
 Nr inw. | inv. no. AR-60/122/MHE

350. półtorak | dreipölker, 1633

Av.: GVS`ADO`(3)`\G\EX\S

Rv.: *MON`NO`{•••}\REG\VE`, 3—3

Srebro | silver; 20.0 mm; 0.71 g; AAJ, s. 62, poz. 5

Nr inw. | inv. no. AR-60/132/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

351. półtorak | dreipölker, 1633

Av.: GVS\ADO(3)\\\REX•S•

Rv.: *MON`NO`{•••}`REG\VE`, 3—3

Srebro | silver; 19.8 mm; 0.82 g; AAJ, s. 62, poz. 5

Nr inw. | inv. no. AR-60/309/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

352. półtorak | dreipölker, 1633

Av.: GVS ADO`(3)`D`G`REX•S•

Rv.: *MON`NO`{•••}`REG[...],3—3

Srebro | silver; 19.5 mm; 0.84 g; AAJ, s. 62, poz. 5

Nr inw. | inv. no. AR-60/335/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

353. półtorak | dreipölker, 1633

Av.: G\ ADO (3) D G`REX•S•

Rv.: \MON`NO`{•••}\R\\VE•*, 3—3

Srebro | silver; 19.9 mm; 1.12 g; AAJ, s. 62, poz. 5

Nr inw. | inv. no. AR-60/603/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

354. półtorak | dreipölker, 1633

Av.: GVS ADO`(3)`D\G[...]\S•

Rv.: *MON•NO`{•••}\REG`SVE•*, 3—3

Srebro | silver; 19.4 mm; 0.96 g; AAJ, s. 62, poz. 5

Nr inw. | inv. no. AR-60/650/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

355. półtorak | dreipölker, 1633

Av.: GVS A\O(3)\D\G\REX S•

Rv.: MON•NO`{•••}`\G`SVE•, 3—3

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.02 g; AAJ, s. 62, poz. 5

Nr inw. | inv. no. AR-60/651/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

356. półtorak | dreipölker, 1633

Av.: GVS ADO(3)D\G\REX•S•

Rv.: *MON`NO`{•••}\R\\SVE•, 3—3

Srebro | silver; 19.9 mm; 0.90 g; AAJ, s. 62, poz. 5

Nr inw. | inv. no. AR-60/654/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

- 357. półtorak | dreipölker, 1633**
 Av.: GVS ADO(3)D`G`REX\S
 Rv.: MON\NO\{•} `REG`SVE:, 3—3
 Srebro | silver; 19.6 mm; 0.94 g; AAJ, s. 62, poz. 5
 Nr inw. | inv. no. AR-60/666/MHE
- 358. półtorak | dreipölker, 1632-1635**
 Av.: \\ ADO(3)[...]
 Rv.: MON\NO\{•} `REG[...]
 Srebro | silver; 14.0×19.9 mm; 0.51 g; AAJ, s. 62, poz. 4-7
 Nr inw. | inv. no. AR-60/163/MHE; fragm. monety (ok. 2/3) | coin fragment (ca. 2/3)
- 359. półtorak | dreipölker, 1632-1635**
 Av.: \\ ADO` (3) `D[...]
 Rv.: *MO[...]\{•} `REG[...], 3—\
 Srebro | silver; 16.1×19.4 mm; 0.36 g; AAJ, s. 62, poz. 4-7
 Nr inw. | inv. no. AR-60/167/MHE; fragm. monety (ok. 4/5), powierzchnia wytarta | coin fragment (ca. 4/5), worn surface
- 360. półtorak | dreipölker, 1632-1635**
 Av.: GVS ADO(3)D`G`REX•S•
 Rv.: \ON`NO`{•} `REG`SVE•, 3—\
 Srebro | silver; 19.1 mm; 0.83 g; AAJ, s. 62, poz. 4-7
 Nr inw. | inv. no. AR-60/308/MHE
- 361. półtorak | dreipölker, 1632-1635**
 Av.: \\ ADO(3)[...]
 Rv.: [...]\{•}\RE[...]
 Srebro | silver; 12.1×19.5 mm; 0.24 g; AAJ, s. 62, poz. 4-7
 Nr inw. | inv. no. AR-60/550/MHE; fragm. monety (ok. ½), powierzchnia wytarta | coin fragment (ca. ½), worn surface

362. Gustaw II Adolf | Gustav II Adolf (1621-1632)
trojak | 3 groschen, 1632, m. Elbląg, minmst. Marsilius Philipson

Av.	<p>w polu popiersie władcy w prawo, w zamkniętej koronie, w szacie z kryzą. W otoku napis: GVS`ADOL•II•D`G`REX•S•M•D`F</p> <hr/> <p>in the field, bust of the ruler to the right, wearing a hoop crown and a robe with a ruff. Inscription in the circumference: GVS`ADOL•II•D`G`REX•S•M•D`F</p>
Rv.	<p>u góry wartość monety zapisana liczbą rzymską - •III•. Pod nią ukoronowana tarcza hiszpańska ze Snopkiem Wazów przytrzymywana przez dwa lwy wspięte na tylne łapy. Pomiedzy nimi data: 1—6—3—2. Poniżej trzywierszowy napis: GROS•ARG• / TRIP.REG / •SVEC•, pod nim *{☉}* . Obwódka zewnętrzna ciągła.</p> <hr/> <p>in the upper part, coin denomination written in Roman numeral - •III•. Below a crowned Spanish escutcheon with the Vasa Sheaf and with two lions rampant as supporters. Between them the issue date: 1—6—3—2. A three-line inscription below: GROS•ARG• / TRIP.REG / •SVEC•, with mintmaster's mark underneath: *{☉}* . Continuous outer border.</p>

Srebro | silver; 19.1 mm; 1.47 g; Iger, s. 187, poz. E.32.2
 Nr inw. | inv. no. AR-60/566/MHE

363-370. Krystyna | Christina (1632-1654)
półtorak | dreipölker, m. Elbląg, minmst. Marsilius Philipson

Av.	<p>w polu pod zamkniętą koroną tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż ze skwadrowanymi godłami Szwecji (Trzy Korony) i Götalandii (Lew) oraz Snopkiem Wazów w polu sercowym. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis z tytułaturą królowej, w dolnej partii rozdzielony tarczą z cyfrą 3, obwódka zewnętrzna perełkowa (jeśli widoczna).</p> <hr/> <p>in the field, under a hoop crown, a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Sweden (Three Crowns) and Götaland (Lion), and the Vasa Sheaf in a heart. Continuous inner border. Circumferential inscription with queen's title, in the lower part divided by a shield with number 3 inscribed inside, beaded outer border (if legible).</p>
Rv.	<p>w polu jabłko panowania z wpisaną we wnętrze liczbą 24 (wartość 1/24 talara). Po jego bokach dwie ostatnie cyfry daty. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis z określeniem monety, rozdzielony sercem z dwoma strzałami (znak mincmistrza). Obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <hr/> <p>in the field the <i>globus cruciger</i> with number 24 inscribed inside (value of 1/24 of a thaler). On its sides two last numbers of the issue date. Continuous inner border. In the circumference inscription indicating the type of coin, divided by heart with two arrows (mintmaster's mark). Beaded outer border.</p>

- 363. półtorak | dreipölder, 1634**
 Av.: CHRIS \ G(3)REG SVE
 Rv.: *M\ NO {••} REG•SVE^x, 3—4
 Srebro | silver; 18.8 mm; 0.95 g; AAJ, s. 63, poz. 11
 Nr inw. | inv. no. AR-60/60/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface
- 364. półtorak | dreipölder, 1634**
 Av.: CHRIS \ (3)REG`SVE`
 Rv.: *MON\NO{••}REG\VE•^x, 3—4
 Srebro | silver; 19.2 mm; 1.50 g; AAJ, s. 63, poz. 11
 Nr inw. | inv. no. AR-60/138/MHE
- 365. półtorak | dreipölder, 1634**
 Av.: CHRIS•D G(3)REG\SVE`
 Rv.: *MON\NO {••}\EG\SVE•^x, 3—4
 Srebro | silver; 19.2 mm; 1.06 g; AAJ, s. 63, poz. 11
 Nr inw. | inv. no. AR-60/168/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet
- 366. półtorak | dreipölder, 1635**
 Av.: [...](3)REG\SVE`
 Rv.: \ON•NO[...]\SVE•^x, 3—5
 Srebro | silver; 19.2 mm; 0.96 g; AAJ, s. 63, poz. 12a
 Nr inw. | inv. no. AR-60/40/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface
- 367. półtorak | dreipölder, 1635**
 Av.: CHRIS•D`G`(3)\R[...]
 Rv.: \M\•NO {••}`REG`SVE\, 3—5
 Srebro | silver; 19.6 mm; 1.01 g; AAJ, s. 63, poz. 12a
 Nr inw. | inv. no. AR-60/461/MHE; awers dwukrotnie wybity | double struck obverse
- 368. półtorak | dreipölder, 1635**
 Av.: \RIS•D G`(3)`REG`SVE•
 Rv.: \ON\NO{••}REG`SVE`^x, 3—5
 Srebro | silver; 17.0×19.3 mm; 0,80 g; AAJ, s. 63, poz. 12a
 Nr inw. | inv. no. AR-60/512/MHE; fragm. monety (ok. 4/5) | coin fragment (ca. 4/5)
- 369. półtorak | dreipölder, 1635**
 Av.: CH[...]\G`SVE•
 Rv.: \MO\NO{znak minnst. zatarty | mintmaster's mark obliterated}\REG\SV\, 3—5
 Srebro | silver; 19.5 mm; 0.94 g; AAJ, s. 63, poz. 12a
 Nr inw. | inv. no. AR-60/642/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

370. półtorak | dreipölder, 1635

Av.: [...] (3) REG`SVE

Rv.: \MON\NO{☩}\G[...], 3—5

Srebro | silver; 19.3 mm; 0.81 g; AA], s. 63, poz. 12a

Nr inw. | inv. no. AR-60/657/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia wytarta | jagged planchet, worn surface

**Prusy Książęce (lenno Królestwa Polskiego) |
Duchy of Prussia (fief of the Kingdom of Poland)**

**371-379. Jerzy Wilhelm | George William (1619-1640)
szeląg | shilling, m. Królewiec | Königsberg,
wardajn | warden Ernst Pfaler**

Av.

w polu godło Prus Książęcych jako lenna polskiego – Orzeł z rozpostartymi skrzydłami, z głową zwróconą w lewo. Na jego piersi ukoronowana litera S – monogram króla Polski, Zygmunta III. W otoku napis z tytułaturą pruskiego władcy, poprzedzony znakiem wardajna mennicy królewieckiej (serce z krzyżem). Obwódki wewnętrzna i zewnętrzna perełkowe.

in the field, coat of arms of Ducal Prussia as a fief of Poland – an Eagle with outstretched wings, with head to the left. On its breast a monogram of King of Poland Sigismund III – crowned letter S. In the circumference inscription with Prussian ruler title, preceded by mark of the warden of the Königsberg Mint (heart with a cross). Beaded inner and outer borders.

Rv.

w polu monogram władcy – litera G z wpisaną w jej wnętrze literą W. Obwódka wewnętrzna z motywem trójliścia. W otoku napis z nominałem monety i datą emisji, rozdzielony tarczą z herbem Hohenzollernów (szachownica). Obwódka zewnętrzna perełkowa.

in the field the ruler's monogram – letter G with letter W inscribed inside. Inner border made of a three-leaf motif. In the circumference inscription indicating the type of coin and issue date, divided by an escutcheon with Hohenzollern coat of arms (Chessboard). Beaded outer border.

371. szeląg | shilling, 1627

Av.: {☩}GEORG•WILH•MAR•BR•S•R•I•EL•

Rv.: ☩SOLIDVS PRVSSIAE•1627

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.54 g; Neumann 1, s. 238, poz. 113

Nr inw. | inv. no. AR-60/70/MHE

372. szeląg | shilling, 1633

Av.: \\ORG\WILH•MAR•BR•S•R[...]

Rv.: ☩SOLIDVS PRVSSIAE•1633

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.36 g; Neumann 1, s. 238, poz. 113

Nr inw. | inv. no. AR-60/107/MHE; fragm. monety (ok. 4/5) | coin fragment (ca. 4/5)

373. szeląg | shilling, 1623-1633

Av.: {☞}GEORG•WILH•MAR•BR•S\R\\EL

Rv.: \SO\DVS•PR•VSSIA[...]

Bilon | billon; 16.3 mm; 0.36 g; Neumann 1, s. 238, poz. 113

Nr inw. | inv. no. AR-60/76/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

374. szeląg | shilling, 1623-1633

Av.: {☞}GEORG•WILH•MAR•BR•S•R•I•EL

Rv.: ☞SOLIDVS•PR•VSSIAE16\\

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.44 g; Neumann 1, s. 238, poz. 113

Nr inw. | inv. no. AR-60/91/MHE

375. szeląg | shilling, 1623-1633

Av.: {☞}GEORG\\LH\MAR•BR•S\R\\I•EL

Rv.: ☞SOLIDVS•PR•VSSIAE16\\

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.25 g; Neumann 1, s. 238, poz. 113

Nr inw. | inv. no. AR-60/113/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

376. szeląg | shilling, 1623-1633

Av.: [...]S•R•I•EL

Rv.: legenda nieczytelna | legend illegible

Bilon | billon; 8.6×10.8 mm; 0,09 g; Neumann 1, s. 238, poz. 113

Nr inw. | inv. no. AR-60/202/MHE; fragm. monety (ok. 1/4), powierzchnia wytarta | coin fragment (ca. 1/4), worn surface

377. szeląg | shilling, 1623-1633

Av.: widoczny tylko zarys Orła i litera [...]S[...] z legendy | only the outline of the Eagle and letter [...]S[...] from the legend are visible

Rv.: widoczny tylko zarys monogramu GW i początek legendy - SOL[...] | only the outline of the GW monogram and the initial part of the legend - SOL[...] are visible

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.49 g; Neumann 1, s. 238, poz. 113

Nr inw. | inv. no. AR-60/284/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

378. szeląg | shilling, 1623-1633

Av.: [...]MAR•BR•S\R[...]

Rv.: ☞SOLIDVS•PR•VSSIAE16\\

Bilon | billon; 16.3 mm; 0.62 g; Neumann 1, s. 238, poz. 113

Nr inw. | inv. no. AR-60/290/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

379. szeląg | shilling, 1623-1633

Av.: legenda nieczytelna | legend illegible

Rv.: ✠SOLID\\PRVS[...]

Bilon | billon; 14.4×15.8 mm; 0.36 g; Neumann 1, s. 238, poz. 113

Nr inw. | inv. no. AR-60/694/MHE; powierzchnia awersu całkowicie wytarta | obverse surface completely worn

380-384. Jerzy Wilhelm | George William (1619-1640) półtorak | dreipölder, m. Królewiec | Königsberg, wardajn | warden Ernst Pfaler

Av.	<p>w polu jabłko panowania z wpisaną we wnętrze liczbą 24 (na niektórych egzemplarzach w zapisie Z4) (wartość 1/24 talara). Po jego bokach dwie ostatnie cyfry daty. Obwódka wewnętrzna perełkowa lub ciągła. W otoku napis z tytułaturą władcy, na monetach z lat 1621-1622 poprzedzony sercem z krzyżem (znak wardajna), które na egzemplarzach z 1623-1624 przeniesiono na koniec legendy rewersu. Obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <hr/> <p>in the field the <i>globus cruciger</i> with number 24 inscribed inside (on some pieces as Z4) (value of 1/24 of a thaler). On its sides two last numbers of the issue date. Beaded or continuous inner border. In the circumference inscription with the ruler's title which on coins from 1621-1622 is preceded by a heart with cross (warden's mark). On pieces with dates 1623-1624, the mark was moved to the end of the reverse legend. Beaded outer border.</p> <hr/>
Rv.	<p>w polu pod kapeluszem elektorskim tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż z godłami Brandenburgii (Orzeł), Prus Książęcych (Orzeł), Księstwa Kliwii (gwieździście ułożone berła), Księstwa Jülich lub Bergu (Lew wspięty na tylnych łapach był w herbie ich obu¹) oraz Berłem - atrybutem urzędu arcy-podkomorzego Świętego Cesarstwa Rzymskiego w polu sercowym. Obwódka wewnętrzna ciągła lub perełkowa. W otoku napis z dewizą po francusku, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <hr/> <p>in the field, under an electoral hat a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Brandenburg (Eagle), Ducal Prussia (Eagle), Duchy of Cleves (Escarbuncle), Duchy of Jülich or Berg (Lion rampant was in the coat of arms of both of them²), and the Scepter in a heart (attribute of the Archchamberlain of the Holy Roman Empire). Continuous or beaded inner border. In the circumference inscription with motto in French, beaded outer border.</p>

1 Za konsultację ws. identyfikacji godła bardzo dziękuję prof. B. Paszkiewiczowi z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

2 I would like to thank prof. B. Paszkiewicz from the Institute of Archaeology of the University of Wrocław for the consultation on the identification of this heraldic charge.

380. póltorak | dreipölker, 1621

Av.: {☩}GE WI•MAR•BR•S•R•I•EL•P•D^x, Z—1

Rv.: DIEV•&•MON(3):DROICT•x•

Srebro | silver; 18.5 mm; 1.05 g; Neumann 1, s. 236, poz. 110

Nr inw. | inv. no. AR-60/600/MHE

381. póltorak | dreipölker, 1622

Av.: {☩}GE WI•M•AR•BR•SVR I•E•[...], Z—Z

Rv.: DIEV & MON(3)DROIC\

Srebro | silver; 16.6×19.2 mm; 0.82 g; Neumann 1, s. 236, poz. 110

Nr inw. | inv. no. AR-60/62/MHE; fragm. monety (ok. 4/5) | coin fragment (ca. 4/5)

382. póltorak | dreipölker, 1623

Av.: •GE•WI•MAR•BR•S R I E•L•P D•, 2—3

Rv.: DIEV & MON(3)DROICT{☩}

Srebro | silver; 19.7 mm; 1.15 g; Neumann 1, s. 236, poz. 110

Nr inw. | inv. no. AR-60/53/MHE

383. póltorak | dreipölker, 1623

Av.: •GE•WI•MAR•BR•S R I E•L P D•, 2—3

Rv.: DIEV & MON(3)DROICT{znak wardajna zatarty | warden's mark obliterated}

Srebro | silver; 19.6 mm; 0.90 g; Neumann 1, s. 236, poz. 110

Nr inw. | inv. no. AR-60/61/MHE

384. póltorak | dreipölker, 1624

Av.: •GE•WI:MAR:BR:S:R:I`EL:P D`, 2—4

Rv.: DIEV & MON(3)DROICT{☩}

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.06 g; Neumann 1, s. 236, poz. 110

Nr inw. | inv. no. AR-60/50/MHE

385. Jerzy Wilhelm | George William (1619-1640)
półtorak | dreipölder, 1624, m. Królewiec | Königsberg,
wardajn | warden Ernst Pfaler

Av.	<p>w polu pod kapeluszem elektorskim tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż z godłami Brandenburgii (Orzeł), Prus Książęcych (Orzeł), Księstwa Kłiwii (gwieździcie łożone berła), Księstwa Jülich lub Bergu (Lew wspięty na tylnych łapach był w herbie ich obu) oraz Berłem – atrybutem urzędu arcypodkomorzego Świętego Cesarstwa Rzymskiego w polu sercowym. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: GE`WI MAR(3)BR\S R I EL{☙}, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <p>in the field, under an electoral hat a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Brandenburg (Eagle), Ducal Prussia (Eagle), Duchy of Cleves (Escarbuncle), Duchy of Jülich or Berg (Lion rampant was in the coat of arms of both of them), and the Scepter in a heart (attribute of the Archchamberlain of the Holy Roman Empire). Continuous inner border. Inscription in the circumference: GE`WI MAR(3)BR\S R I EL{☙}, beaded outer border.</p>
Rv.	<p>w polu jabłko panowania z wpisaną we wnętrze liczbą 24 (wartość 1/24 talara). Po jego bokach dwie ostatnie cyfry daty: 2—4. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: MONE\NOVA•DVC•PRVS. Obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <p>in the field the <i>globus cruciger</i> with number 24 inscribed inside (value of 1/24 of a thaler). On its sides two last numbers of the issue date: 2—4. Continuous inner border. Inscription in the circumference: MONE\NOVA•DVC•PRVS. Beaded outer border.</p>

Srebro | silver; 18.9 mm; 0.90 g; Neumann 1, s. 237, poz. 111
 Nr inw. | inv. no. AR-60/51/MHE

386. Jerzy Wilhelm | George William (1619-1640)
półtorak | dreipölder, 1624, m. Królewiec | Königsberg,
wardajn | warden Ernst Pfaler

Av.	<p>przedstawienia jak nr kat. 385. W otoku napis: GE WI MAR(3)BR S R I EL {☙}, obwódka zewnętrzna sznurkowa.</p> <p>designs as on piece cat. no. 385. Inscription in the circumference: GE WI MAR(3)BR S R I EL{☙}, corded outer border.</p>
Rv.	<p>przedstawienia jak nr kat. 385. W otoku napis: MONE•NOVA•DVC•PRVS, data 2—4. Obwódka zewnętrzna sznurkowa.</p> <p>designs as on piece cat. no. 385. Inscription in the circumference: MONE•NOVA•DVC•PRVS, date 2—4. Corded outer border.</p>

Srebro | silver; 19.0 mm; 1.01 g; Neumann 1, s. 237, poz. 111
 Nr inw. | inv. no. AR-60/52/MHE

387-394. Jerzy Wilhelm | George William (1619-1640)
półtorak | dreipölker, m. Królewiec | Königsberg,
wardajn | warden Ernst Pfaler

Av.	w polu pod kapeluszem elektorskim tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż z godłami Brandenburgii (Orzeł), Pomorza (Gryf), Burgrabstwa Norymbergi (Lew wspięty na tylnych łapach) ³ , Prus Książęcych (Orzeł) oraz Berłem – atrybutem urzędu arcypodkomorzego Świętego Cesarstwa Rzymskiego w polu sercowym. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis z tytułaturą władcy, obwódka zewnętrzna perełkowa.
	in the field, under an electoral hat a quarterly divided Spanish escutcheon with arms of Brandenburg (Eagle), Pomerania (Griffin), Burgraviate of Nuremberg (Lion rampant) ⁴ , Ducal Prussia (Eagle), and the Scepter in a heart (attribute of the Archchamberlain of the Holy Roman Empire). Continuous inner border. In the circumference inscription with ruler's title, beaded outer border.
Rv.	w polu jabłko panowania z wpisaną we wnętrze liczbą 24 (na niektórych egzemplarzach w zapisie Z4) (wartość 1/24 talara). Po jego bokach dwie ostatnie cyfry daty. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis z określeniem monety, rozdzielony znakiem wardajna. Obwódka zewnętrzna perełkowa.
	in the field the <i>globus cruciger</i> with number 24 inscribed inside (on some pieces as Z4) (value of 1/24 of a thaler). On its sides two last numbers of the issue date. Continuous inner border. In the circumference inscription indicating the type of coin, divided by a warden's mark. Beaded outer border.

387. półtorak | dreipölker, 1625

Av.: GE WI MA(3)BR•S R I E

Rv.: MONE NO {☩} DVC PRVS, 2—5

Srebro | silver; 19.2 mm; 0.98 g; Neumann 1, s. 237, poz. 112

Nr inw. | inv. no. AR-60/470/MHE

388. półtorak | dreipölker, 1625

Av.: GE WI MA(3)BR•S•R•I•E•

Rv.: •MONE•NO {☩} DVC•PRVS•, 2—5

Srebro | silver; 19.1 mm; 0.99 g; Neumann 1, s. 237, poz. 112

Nr inw. | inv. no. AR-60/495/MHE

389. półtorak | dreipölker, 1626

Av.: GE WI•MA•(3)BR•S•R•I•E•

Rv.: •MONE•NO {☩} DVC•PRVS•, 2—6

³ Srebro | silver; 19.2 mm; 0.98 g; Neumann 1, s. 237, poz. 112

⁴ Nr inw. | inv. no. AR-60/56/MHE. Kiewicz for his help in identifying the arms.

390. póltorak | dreipólker, 1626

Av.: GE•WI•MA•(3)BR•S•R•I•E•

Rv.: •MONE•NO•{☩}DVC•PRVS•, 2—6

Srebro | silver; 19.3 mm; 1.13 g; Neumann 1, s. 237, poz. 112

Nr inw. | inv. no. AR-60/57/MHE

391. póltorak | dreipólker, 1626

Av.: GE•WI•MA•(3)BR•S•R•I•E•

Rv.: •MONE•NO•{☩}DVC•PRVS•, 2—6

Srebro | silver; 18.8 mm; 0.84 g; Neumann 1, s. 237, poz. 112

Nr inw. | inv. no. AR-60/59/MHE

392. póltorak | dreipólker, 1626

Av.: GE•WI•MA•(3)BR•S•R•I•E•

Rv.: •MONE•NO•{☩}DVC•PRVS•, 2—6

Srebro | silver; 19.1 mm; 1.03 g; Neumann 1, s. 237, poz. 112

Nr inw. | inv. no. AR-60/526/MHE

393. póltorak | dreipólker, 1627

Av.: GE•WI•MA•[...]|•E•

Rv.: \\NE•NO•{☩}DVC•PR\\, 2—7

Srebro | silver; 18.9 mm; 0.95 g; Neumann 1, s. 237, poz. 112

Nr inw. | inv. no. AR-60/54/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

394. póltorak | dreipólker, 1627

Av.: GE|W|\\(3)BR•S•R•I•E•

Rv.: MO\E•NO•{☩}DVC•PRVS, Z—7

Srebro | silver; 18.8 mm; 0.85 g; Neumann 1, s. 237, poz. 112

Nr inw. | inv. no. AR-60/659/MHE

395. Jerzy Wilhelm | George William (1619-1640)
ort, 1624, m. Królewiec | Königsberg,
wardajn | warden Ernst Pfaler

Av.	<p>w polu półpostać Jerzego Wilhelma w kapeluszu i płaszczu elektorskim, w prawo. W prawej ręce władcy berło oparte na ramieniu, lewa zaciśnięta prawdopodobnie na rękojeści miecza. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: GEORG:WILHELM:V:G:G:M:Z:BRAN{☩}. Obwódka zewnętrzna sznurkowa.</p>
	<p>in the field, half figure of George William to the right, wearing an electoral hat and a coat. In his right hand a scepter supported on the shoulder, and left hand clutching the sword grip. Beaded inner border. Inscription in the circumference: GEORG:WILHELM:V:G:G:M:Z:BRAN{☩}. Corded outer border.</p>
Rv.	<p>w polu pod kapeluszem elektorskim tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż z godłami Brandenburgii (Orzeł), Prus Książęcych (Orzeł), Księstwa Kliwii (gwieździcie ułożone berła), Księstwa Jülich lub Bergu (Lew wspięty na tylnych łapach był w herbie ich obu) oraz Berłem - atrybutem urzędu arcypodkomorzego Świętego Cesarstwa Rzymskiego w polu sercowym. Po bokach tarczy dwie ostatnie cyfry daty: 2—4. Obwódka wewnętrzna sznurkowa. W otoku napis: D:H:R:R:ERT:C:V:CHVRE:I:P:Z:G:C:B:H, obwódka zewnętrzna sznurkowa.</p>
	<p>in the field, under an electoral hat a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Brandenburg (Eagle), Ducal Prussia (Eagle), Duchy of Cleves (Escarbuncle), Duchy of Jülich or Berg (Lion rampant was in the coat of arms of both of them), and the Scepter in a heart (attribute of the Archchamberlain of the Holy Roman Empire). On its sides two last numbers of the issue date: 2—4. Corded inner border. Inscription in the circumference: D:H:R:R:ERT:C:V:CHVRE:I:P:Z:G:C:B:H, corded outer border.</p>

Srebro | silver; 30.1 mm; 6.40 g; Neumann 1, s. 229, poz. 103
Nr inw. | inv. no. AR-60/47/MHE

**396. Jerzy Wilhelm | George William (1619-1640)
ort, 1624, m. Królewiec | Königsberg,
wardajn | warden Ernst Pfaler**

Av.	w polu półpostać Jerzego Wilhelma w kapeluszu i płaszczu elektorskim, w prawo. W prawej ręce władcy berło oparte na ramieniu, lewa zaciśnięta prawdopodobnie na rękojeści miecza. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: GEORG:WILHELM:V:G:G:M:Z:BRAN{☩}. Obwódka zewnętrzna sznurkowa.
	in the field, half figure of George William to the right, wearing an electoral hat and a coat. In his right hand a scepter supported on the shoulder, and left hand clutching the sword grip. Beaded inner border. Inscription in the circumference: GEORG:WILHELM:V:G:G:M:Z:BRAN{☩}. Corded outer border.
Rv.	w polu pod kapeluszem elektorskim tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż z godłami Brandenburgii (Orzeł), Prus Książęcych (Orzeł), Księstwa Kliwii (gwieździście ułożone berła), Księstwa Jülich lub Bergu (Lew wspięty na tylnych łapach był w herbie ich obu) oraz Berłem - atrybutem urzędu arcypodkomorzego Świętego Cesarstwa Rzymskiego w polu sercowym. Po bokach tarczy dwie ostatnie cyfry daty: 2—4. Obwódka wewnętrzna sznurkowa. W otoku napis: D:H:R:R:ERT:C:V:CHVRE:I:P:Z:G:C:B:H, obwódka zewnętrzna sznurkowa.
	in the field, under an electoral hat a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Brandenburg (Eagle), Ducal Prussia (Eagle), Duchy of Cleves (Escarbuncle), Duchy of Jülich or Berg (Lion rampant was in the coat of arms of both of them), and the Scepter in a heart (attribute of the Archchamberlain of the Holy Roman Empire). On its sides two last numbers of the issue date: 2—4. Corded inner border. Inscription in the circumference: D:H:R:R:ERT:C:V:CHVRE:I:P:Z:G:C:B:H, corded outer border.

Srebro | silver; 30.1 mm; 6.68 g; Neumann 1, s. 229, poz. 103
Nr inw. | inv. no. AR-60/48/MHE

397-438. Fryderyk Wilhelm | Frederick William (1640-1688)
szeląg | shilling, m. Królewiec | Königsberg

Av.	w polu godło Prus Książęcych jako lenna polskiego – Orzeł z rozpostartymi skrzydłami, z głową zwróconą w lewo. Na jego piersi ICR – monogram króla Polski, Jana Kazimierza. W otoku napis z tytułaturą pruskiego władcy, poprzedzony kapeluszem elektorskim. Obwódki wewnętrzna i zewnętrzna perełkowe.
	in the field, coat of arms of Ducal Prussia as a fief of Poland – an Eagle with outstretched wings, with head to the left. On its breast a monogram of King of Poland John Casimir – ICR. In the circumference inscription with Prussian ruler's title, preceded by electoral hat. Beaded inner and outer borders.
Rv.	w polu monogram władcy – nałożone na siebie litery F W. Obwódka wewnętrzna z motywem trójliścia. W otoku napis z określeniem monety i datą emisji, rozdzielony tarczą z herbem Hohenzollernów (szachownica). Obwódka zewnętrzna sznurkowa.
	in the field the ruler's monogram – letter F superimposed on letter W. Inner border made of a three-leaf motif. In the circumference inscription indicating the type of coin and issue date, divided by an escutcheon with Hohenzollern coat of arms (Chessboard). Corded outer border.

397. szeląg | shilling, 1653

Av.: FRI[...]S|R\\EL•

Rv.: ♣SO[...]USSIAE•1653

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.58 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/67/MHE; wyszczerbiony krążek, legenda awersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | jagged planchet, obverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

398. szeląg | shilling, 1653

Av.: FRID.W[...]R•EL

Rv.: ♣SOLIDUS[...]SIÆ•1653

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.52 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/68/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odcisnięcia stempli, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies, surface covered with pitting corrosion

399. szeląg | shilling, 1653

Av.: FR[...]LH•MAR•BR•S•R•I•PR•E

Rv.: ♣SOLIDUS[...]653

Bilon | billon; 14.5 mm; 0.48 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/97/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

400. szeląg | shilling, 1653

Av.: FRID•WI[...]•E

Rv.: [...]USSIAE•1653

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.50 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/155/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

401. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID•WILH•MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: ✚SOLIDUS•PR•USSIAE•1654

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.56 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/66/MHE

402. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID•WILH•MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: ✚SOLIDUS•PR•USSIAE•1654

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.58 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/71/MHE

403. szeląg | shilling, 1654

Av.: [...]LH•MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: ✚SOLIDUS•PR•USSIAE•1654

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.56 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/72/MHE

404. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID•WILH•MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: ✚SOLIDUS•PR•USSIAE•1654

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.62 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/75/MHE

405. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID•WILH•MAR•BR•S•R•I•PR•E

Rv.: ✚SOLIDUS•PR•USSIAE•1654

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.56 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/77/MHE

406. szeląg | shilling, 1654

Av.: \\D•WILH•MAR•BR•S•R•[...]

Rv.: ✚SOLIDUS•PR•USSIAE•1654

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.59 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/78/MHE; legenda awersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odciśnięcia stempla | obverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

407. szelaĝ | shilling, 1654

Av.: FRID WILH\AR[...]R•I•PR•EL

Rv.: ✚SOLID\S\R[USSIÆ]•1654•

Bilon | billon; 14.9 mm; 0.40 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/79/MHE

408. szelaĝ | shilling, 1654

Av.: FRID.WILH•MAR•BR•S•R•I•PR\EL

Rv.: ✚SOLIDUS PR[USSIÆ]•1654•

Bilon | billon; 15.1 mm; 0.58 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/80/MHE

409. szelaĝ | shilling, 1654

Av.: \D.WILH•MAR•BR•S•R•I•PR•EL

Rv.: ✚SOLIDUS PR[USSIÆ]•1654

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.60 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/81/MHE

410. szelaĝ | shilling, 1654

Av.: FRID.WILH•MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: ✚SOLIDUS•PR[USSIÆ]•1654

Bilon | billon; 15.1 mm; 0.60 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/83/MHE

411. szelaĝ | shilling, 1654

Av.: FRID.WILH•MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: ✚SOLIDUS•PR[USSIÆ]•1654

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.61 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/84/MHE

412. szelaĝ | shilling, 1654

Av.: FRID.WILH•MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: ✚SOLIDUS•PR[USSIÆ]•1654

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.64 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/86/MHE

413. szelaĝ | shilling, 1654

Av.: FRID.WILH•MAR•BR•S•R•I•PR\E

Rv.: ✚SOLID[...]USSIÆ]•1654•

Bilon | billon; 15.0 mm; 0.51 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/87/MHE

414. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID.WILH•MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: ✚SOLIDUS•PR•USSIÆ•1654

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.59 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/88/MHE

415. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID.\\\\MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: ✚SOLIDUS•PR•USSI\\654

Bilon | billon; 14.9 mm; 0.46 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/89/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

416. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID.WILH\MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: ✚SOLIDUS•PR•USSIÆ•1654

Bilon | billon; 15.0 mm; 0.57 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/90/MHE

417. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID.WILH•MAR•BR•S[...JEL•

Rv.: ✚SOLIDUS•PR•USSI\\1654

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.58 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/92/MHE

418. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID.WILH•MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: ✚SOLIDUS•PR•USSIÆ•1654

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.55 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/93/MHE

419. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID.WILH•MAR•BR•S•R\\R•EL

Rv.: ✚SOLIDUS•PR•USSIÆ•1654

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.61 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/94/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

420. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID.WILH•MAR•BR•S•R•I•PR•EL

Rv.: ✚SOLIDUS•PR•USSIÆ•1654

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.53 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/96/MHE

421. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID.WILH•MAR[...]

Rv.: †[...]USSIAE•1654

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.48 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/99/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

422. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID.WI\\MAR•[...]PR\\L

Rv.: †SOL\\U\\RUSSIAE•1654

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.65 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/100/MHE; legenda awersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla, powierzchnia wytarta | obverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die, worn surface

423. szeląg | shilling, 1654

Av.: [...]MAR•BR•S•R•I[...]

Rv.: †SOLIDUS•PRUSSIAE•1654

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.60 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/101/MHE; legenda awersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla i zniszczona wżerami korozyjnymi | obverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die and damaged by pitting corrosion

424. szeląg | shilling, 1654

Av.: \\D.WILH•MAR•BR•S•R\\R•EL

Rv.: †SOLIDUS•PRUSSIAE•1654•

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.37 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/102/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

425. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID[...]MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: †SOLIDUS•PRUSS\\1654

Bilon | billon; 15.1 mm; 0.59 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/103/MHE; legenda awersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | obverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

426. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID.WILH•MAR•BR[...]

Rv.: †SOLIDUS•PRUSS\\1654

Bilon | billon; 15.1 mm; 0.42 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/104/MHE

427. szeląg | shilling, 1654

Av.: FR[...]BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: †SOLIDU\\R•USSIÆ•1654

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.52 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/154/MHE; moneta wygięta | bent coin

428. szeląg | shilling, 1654

Av.: FRID.WIL\\MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: †SOLIDUS•PR•USSI\\1654

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.55 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/156/MHE

429. szeląg | shilling, 1655

Av.: F[...]ILH•MAR•BR•S•R•I•P\\L•

Rv.: †SOLIDUS•PR•USSIÆ•1655

Bilon | billon; 15.1 mm; 0.58 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/85/MHE; legenda awersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | obverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

430. szeląg | shilling, 1655

Av.: [...]LH[...]

Rv.: \\OLI[...]•USSI•1655

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.75 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/95/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi i wytarta | surface covered with pitting corrosion and worn

431. szeląg | shilling, 1655

Av.: FRID.WILH•MAR•BR•S[...]EL•

Rv.: †SO\\DU\\USSIÆ•1655•

Bilon | billon; 15.0 mm; 0.57 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/668/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

432. szeląg | shilling, 1653-1655

Av.: [...]L[...]EL

Rv.: †SOLI[...]

Bilon | billon; 15.6 mm; 0.53 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/55/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

433. szeląg | shilling, 1653-1655

Av.: [...]LH•MAR•BR•S•R•I[...]

Rv.: \\\IDUS•PR•USSIÆ•165\

Bilon | billon; 15.3 mm; 0.60 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/69/MHE; legenda awersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | obverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

434. szeląg | shilling, 1653-1655

Av.: [...]AR•BR•S•R•I•PR\\L•

Rv.: ♣SOLIDUS•PR[...]

Bilon | billon; 12.8×15.4 mm; 0.36 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/73/MHE; fragm. monety (ok. 4/5), legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odcisnięcia stempli | coin fragment (ca. 4/5), legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

435. szeląg | shilling, 1653-1655

Av.: [...]AR•BR•S•R•I[...]

Rv.: ♣SOLIDUS•PR•US[...]

Bilon | billon; 15.2 mm; 0.66 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/74/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

436. szeląg | shilling, 1653-1655

Av.: FR[...]LH•MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: ♣SOLIDUS•PR•US[...]

Bilon | billon; 15.1 mm; 0.69 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/82/MHE; legendy częściowo niewidoczne z powodu decentrycznego odcisnięcia stempli | legends partially invisible due to the off-center impression of the dies

437. szeląg | shilling, 1653-1655

Av.: FRID.WILH•MAR•BR•S•R•I•PR•EL•

Rv.: ♣SOLIDUS•PR•USSIÆ•165\

Bilon | billon; 15.4 mm; 0.44 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/98/MHE

438. szeląg | shilling, 1653-1655

Av.: FRID.WI\\•MAR[...JPR•EL•

Rv.: \\OLIDU\\R•[...]

Bilon | billon; 12.7×15.1 mm; 0.43 g; Neumann 1, s. 371, poz. 122

Nr inw. | inv. no. AR-60/157/MHE; fragm. monety (ok. 3/4), powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | coin fragment (ca. 3/4), surface covered with pitting corrosion

**Rzeczpospolita Obojga Narodów: Litwa |
Polish-Lithuanian Commonwealth: Lithuania**

**439. Zygmunt August | Sigismund Augustus (1548-1572)
półgrosz | half-groschen, 1563, m. Wilno | Vilnius,
zarządca mennicy | mint administrator Gabriel Tarło**

	w polu godło Polski (Orzeł). Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: SIGIS♣AVG♣D♣G♣REX♣POLO♣M♣D♣L♣, obwódka zewnętrzna perełkowa.
Av.	in the field, coat of arms of Poland (Eagle). Beaded inner border. Inscription in the circumference: SIGIS♣AVG♣D♣G♣REX♣POLO♣M♣D♣L♣, beaded outer border.
	w polu godło Litwy (Pogoń), a pod nim gwiazdka (znak mennicy) oraz data 1563. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: MONETA♣MAGNI♣{Topór - herb zarządcy}DVCAT♣LITV♣, obwódka zewnętrzna perełkowa.
Rv.	in the field, coat of arms of Lithuania (<i>Pogoń</i>), with a star (mint mark) and date 1563 underneath. Inscription in the circumference: MONETA♣MAGNI♣{axe - arms of the steward of the mint}DVCAT♣LITV♣, beaded outer border.

Srebro | silver; 19.4 mm; 0.97 g; Kopicki, poz. 3269
Nr inw. | inv. no. AR-60/32/MHE

440-448. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)

**szeląg | shilling, m. Wilno | Vilnius,
podskarbi wielki litewski | Grand Treasurer of Lithuania
Hieronim Wołłowicz (no. 440) lub | or Krzysztof
Naruszewicz (nos 441-448)**

Av.	<p>monogram władcy – ukoronowana litera S ze Snopkiem Wazów w tarczy. Na monetach z lat 1617, 1622 i 1623, po jej bokach dwie ostatnie cyfry daty, na egzemplarzach młodszych data kończy legendę rewersu. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis z tytułaturą władcy. Obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <hr/> <p>ruler's monogram – crowned letter S with the Vasa Sheaf in central escutcheon. On coins from years 1617, 1622 and 1623, on its sides two last numbers of the issue date, while on youngest specimens, the date ends the reverse legend. Beaded inner border. Inscription with the ruler's title in the circumference. Beaded outer border.</p> <hr/>
Rv.	<p>pod zamkniętą koroną dwa kartusze z godłami Polski (Orzeł) i Litwy (Pogoń), a pod nimi herb podskarbiego – Bogoria Wołłowicza (nr 440) lub Wadwicz Naruszewicza (nr 441-448). Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis z określeniem monety. Obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <hr/> <p>under a hoop crown two cartouches with coats of arms of Poland (Eagle) and Lithuania (<i>Pogoń</i>), underneath the coat of arms of the Grand Treasurer – Bogoria born by Wołłowicz (no. 440) or Wadwicz of Naruszewicz (nos 441-448). Beaded inner border. In the circumference inscription indicating the type of coin. Beaded outer border.</p>

440. szeląg | shilling, 1617

Av.: SIG•III•D:G•REX•P\M\, 1—7

Rv.: S[...]•M•D•L{T•{strzała | arrow – minnst. Hanusz Sztypel}, w polu herb Bogoria H. Wołłowicza | in the field Bogoria coat of arms born by H. Wołłowicz

Bilon | billon; 17.9 mm; 0.60 g; Kopicki, poz. 3440

Nr inw. | inv. no. AR-60/543/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

441. szeląg | shilling, 1622

Av.: SIG•III•D:\X•PO:M•D\, 2—2

Rv.: *SOLIDVS•{

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.52 g; Kopicki, poz. 3455

Nr inw. | inv. no. AR-60/559/MHE

442. szeląg | shilling, 1623

Av.: SIG•III[...]X•PO•M•D•L•, Z—3

Rv.: SOLIDVS•{

Bilon | billon; 16.2 mm; 0.74 g; Kopicki, poz. 3457

Nr inw. | inv. no. AR-60/561/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

443. szeląg | shilling, 1624

Av.: SIG•III•D[...]O\\D:L:

Rv.: SOL[...]LITV:1624

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.46 g; Kopicki, poz. 3465

Nr inw. | inv. no. AR-60/562/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

444. szeląg | shilling, 1624

Av.: [...]REX\PO:M:D:L•

Rv.: •SOLIDVS•M•{

Bilon | billon; 16.3 mm; 0.66 g; Kopicki, poz. 3465

Nr inw. | inv. no. AR-60/648/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

445. szeląg | shilling, 1625

Av.: SIG:III:D:G•REX•PO:M•D:L

Rv.: SOLIDVS•M•{

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.60 g; Kopicki, poz. 3469

Nr inw. | inv. no. AR-60/560/MHE

446. szeląg | shilling, 1625

Av.: SIG:III:D:G•REX•PO:M•D:L

Rv.: SOLIDVS•M•{

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.63 g; Kopicki, poz. 3469

Nr inw. | inv. no. AR-60/621/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

447. szeląg | shilling, 1625

Av.: SIG:III:D:G•REX•PO:M:D L

Rv.: SOLIDVS:M:{

Bilon | billon; 16.3 mm; 0.61 g; Kopicki, poz. 3469

Nr inw. | inv. no. AR-60/644/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

448. szeląg | shilling, 1618-1627

Av.: SIG\\III\\D\\G\\REX\\P[...]

Rv.: SO\\V\\S\\M:{

Bilon | billon; 16.3 mm; 0.63 g; Kopicki, poz. 3446-3475

Nr inw. | inv. no. AR-60/291/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

449-452. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)
grosz | groschen, m. Wilno | Vilnius,
podskarbi wielki litewski | Grand Treasurer
of Lithuania Krzysztof Naruszewicz

	w polu popiersie króla w prawo, w zamkniętej, ozdobnej koronie i w szacie z kryzą. W otoku napis z tytułaturą władcy, obwódka zewnętrzna perełkowa.
Av.	in the field, bust of the ruler to the right, wearing a hoop, richly ornamented crown and a robe with a ruff. In the circumference inscription with ruler's title, beaded outer border.
	w polu w szczałtkowo zaznaczonej u dołu tarczy Pogoń (godło Litwy), a pod nią herb Wadwicz podskarbiego. Obwódka wewnętrzna perełkowa lub ciągła. W otoku napis z określeniem monety i datą, poprzedzony mitrą wielkksiążęcą. Obwódka zewnętrzna perełkowa lub ciągła.
Rv.	in the field, in rudimentary escutcheon marked at the bottom, coat of arms of Lithuania (<i>Pogoń</i>), and a coat of arms of Grand Treasurer (Wadwicz) underneath. Beaded or continuous inner border. In the circumference inscription indicating the type of coin and issue date, preceded by the mitre of a Grand Duke. Beaded or continuous inner border.

449. grosz | groschen, 1625

Av.: SIG`III:D`G`REX`PO:M`D`L`

Rv.: GROSS:M`AG|DVCA`LIT`1625

Srebro | silver; 19.2 mm; 1.01 g; Kopicki, poz. 3501

Nr inw. | inv. no. AR-60/674/MHE

450. grosz | groschen, 1625

Av.: SIG`III:D`G``REX`PO`M`D`L`

Rv.: GROSS`MAG:DVCA`LIT`1625

Srebro | silver; 19.1 mm; 0.72 g; Kopicki, poz. 3501

Nr inw. | inv. no. AR-60/675/MHE

451. grosz | groschen, 1626

Av.: SIG`III D G REX`PO`M`D`L`

Rv.: GROSS`MAG`DVC\\LIT`1626

Srebro | silver; 18.4 mm; 0.80 g; Kopicki, poz. 3502

Nr inw. | inv. no. AR-60/464/MHE

452. grosz | groschen, 1626

Av.: SIG°III°D G°REX`PO°M°D8L8

Rv.: GROSS°MAG8DVCA°LIT 1626

Srebro | silver; 18.5 mm; 0.98 g; Kopicki, poz. 3504

Nr inw. | inv. no. AR-60/641/MHE

453-466. Jan Kazimierz | John Casimir (1648-1668)
szeląg | shilling, m. Wilno | Vilnius,
podskarbi wielki litewski | Grand Treasurer of Lithuania
Gedeon Michał Tryzna (nos 453-463)
lub | or Wincenty Gosiewski (nos 464-466)

Av.	monogram władcy – ukoronowane litery ICR. Obwódka wewnętrzna ciągła lub perełkowa. W otoku napis z tytułaturą władcy. Obwódka zewnętrzna sznurkowa.
Rv.	pod mitrą wielkksiążęcą Pogoń, a pod nią herb podskarbiego – Gozdawa Tryzny (nr 453-463) lub Korwin Gosiewskiego (nr 464-466). Obwódka wewnętrzna perełkowa lub sznurkowa. W otoku napis z określeniem monety i datą. Obwódka zewnętrzna sznurkowa.
	<i>Pogoń</i> under a mitre of a Grand Duke, and below it the Grand Treasurer's coat of arms – Gozdawa born by Tryzna (nos 453-463) or Korwin of Gosiewski (nos 464-466). Beaded or corded inner border. In the circumference inscription indicating the type of coin and issue date. Corded outer border.

453. szeląg | shilling, 1652

Av.: IOA C\ S: D: G: R POL • L •

Rv.: SOLIDVS: M \\ LIT: 1652

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.53 g; Kopicki, poz. 3581

Nr inw. | inv. no. AR-60/6/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

454. szeląg | shilling, 1652

Av.: IOA: CAS: D: G: R: POL • L •

Rv.: \ OLIDVS: M: D: LIT 1652:

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.52 g; Kopicki, poz. 3581

Nr inw. | inv. no. AR-60/7/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

455. szeląg | shilling, 1652

Av.: IOA: CAS: D: G \\ : POL L •

Rv.: SOLIDVS: M: D: LIT 1652

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.64 g; Kopicki, poz. 3581

Nr inw. | inv. no. AR-60/8/MHE

456. szeląg | shilling, 1652

Av.: IOA: CAS: D: G: R: POL L

Rv.: SOLIDVS: M: D: LIT: 1652:

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.70 g; Kopicki, poz. 3581

Nr inw. | inv. no. AR-60/9/MHE

457. szeląg | shilling, 1652

Av.: IOA:CAS:D:G:R:POL•L•

Rv.: \\LIDV[...]LIT:1652:

Bilon | billon; 16.2 mm; 0.65 g; Kopicki, poz. 3581

Nr inw. | inv. no. AR-60/10/MHE; legenda rewersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | reverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

458. szeląg | shilling, 1652

Av.: IOA:CAS:D:G[...]

Rv.: \\LIDVS:M:D:LIT:1652

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.54 g; Kopicki, poz. 3581

Nr inw. | inv. no. AR-60/13/MHE; fragm. monety (ok. 4/5) | coin fragment (ca. 4/5)

459. szeląg | shilling, 1652

Av.: IOA:CAS:D:G:R\POL L•

Rv.: SOLIDVS:M:D:LIT•1652

Srebro | silver; 15.4 mm; 0.49 g; Kopicki, poz. 3581-3582

Nr inw. | inv. no. AR-60/15/MHE

460. szeląg | shilling, 1652

Av.: IOA:CAS:D:G:R:POL•L•

Rv.: SOLIDVS:M:D:LIT:1652:

Bilon | billon; 16.2 mm; 0.63 g; Kopicki, poz. 3581

Nr inw. | inv. no. AR-60/17/MHE

461. szeląg | shilling, 1652

Av.: I[...]G:R:POL L•

Rv.: SOLIDV\\D:LIT:1652:

Bilon | billon; 15.9 mm; 0.54 g; Kopicki, poz. 3581

Nr inw. | inv. no. AR-60/18/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

462. szeląg | shilling, 1652

Av.: IOA•CAS:D:G:R\POL L•

Rv.: SOLIDVS:M:D:LIT 1652

Bilon | billon; 16.1 mm; 0.65 g; Kopicki, poz. 3581

Nr inw. | inv. no. AR-60/19/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

463. szeląg | shilling, 1652

Av.: IOA CAS \\•R•POL L•

Rv.: SOL\DVS•M•D•LIT•1652:

Bilon | billon; 15.5 mm; 0.58 g; Kopicki, poz. 3581

Nr inw. | inv. no. AR-60/187/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

464. szeląg | shilling, 1653

Av.: IOA CAS:D G•R•POL L:

Rv.: SOLIDVS:M•D•LIT\16\3•

Bilon | billon; 16.0 mm; 0.67 g; Kopicki, poz. 3584

Nr inw. | inv. no. AR-60/4/MHE

465. szeląg | shilling, 1653

Av.: IOA•CAS•D G R•POL L•

Rv.: SOLIDVS•M•D LIT•1653•

Srebro | silver; 15.3 mm; 0.41 g; Kopicki, poz. 3584

Nr inw. | inv. no. AR-60/14/MHE

466. szeląg | shilling, 1652-1653

Av.: IOA:CA\D:D:G:R:[...]

Rv.: [...]\M•D•LIT•16\

Srebro | silver; 15.5 mm; 0.52 g; Kopicki, poz. 3584-3585

Nr inw. | inv. no. AR-60/12/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia wytarta | jagged planchet, worn surface

**467. Jan Kazimierz | John Casimir (1648-1668)
grosz | groschen, 1652, m. Wilno | Vilnius,
znak podskarbiego niewidoczny | Grand Treasurer's
arms illegible**

Av.

w polu widoczny fragment głowy władcy w prawo, w zamkniętej koronie. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku końcowa partia legendy: [...]O:M:D:L, obwódka zewnętrzna sznurkowa.

in the field visible a fragment of ruler's head to the right, wearing a hoop crown. Continuous inner border. In the circumference final part of legend readable: [...]O:M:D:L, corded outer border.

Rv.

w polu widoczna Pogoń (godło Litwy). Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis poprzedzony mitrą wielkksiążęcą: G[...]1652:, obwódka zewnętrzna sznurkowa.

in the field *Pogoń* (coat of arms of Lithuania) visible. Continuous inner border. In the circumference inscription preceded by mitre of a Grand Duke: G[...]1652:, corded outer border.

Srebro | silver; 13.3×16.8 mm; 0.25 g; Kopicki, poz. 3608-3610

Nr inw. | inv. no. AR-60/142/MHE; fragm. monety (ok. 1/3) | coin fragment (ca. 1/3)

Rzeczpospolita Obojga Narodów: Polska | Polish-Lithuanian Commonwealth: Poland

468. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632) trzeciak (ternar = 3 denary) | ternarius (3 denarii), 1627, m. Łobżenica

Av.	monogram władcy - ukoronowana litera S ze Snopkiem Wazów w tarczy. Po jego bokach dwie ostatnie cyfry daty: 2—7. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku fragmentarycznie czytelny napis: SIG III[...]
	ruler's monogram - crowned letter S with the Vasa Sheaf in central escutcheon. On its sides two last numbers of the issue date: 2—7. Beaded inner border. In the circumference, a fragmentary legible inscription: SIG III[...]
Rv.	w polu tarcza hiszpańska, trójdzielna z godłami Polski (Orzeł), Litwy (Pogoń), herbem Bróg (Leszczyc) właściciela mennicy Andrzeja Krotoskiego oraz Snopkiem Wazów w polu sercowym. W otoku fragmentarycznie czytelny napis: [...]LOB•1627
	in the field, a Spanish escutcheon tierced per fess, with base per pale, with coat of arms of Poland (Eagle), Lithuania (<i>Pogoń</i>) and coat of arms Bróg (also called Leszczyc) born by Andrzej Krotoski (mint's owner), and the Vasa Sheaf in a heart. In the circumference, a fragmentary legible inscription: [...]LOB•1627

Bilon | billon; 14.7×16.4 mm; 0.48 g; Kopicki, poz. 7916-7917
Nr inw. | inv. no. AR-60/536/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

469. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632) szeląg | shilling, 1623, m. Bydgoszcz, podskarbi wielki koronny | Grand Treasurer of the Crown Mikołaj Daniłowicz

Av.	monogram władcy - ukoronowana litera S. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: SIG\III`D`G`R{  }P\`M`D\`
	ruler's monogram - crowned letter S. Beaded inner border. Inscription in the circumference: SIG\III`D`G`R{  }P\`M`D\`
Rv.	pod zamkniętą koroną trzy tarcze z godłami Polski (Orzeł), Litwy (Pogoń) oraz Snopkiem Wazów. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: SOLID\ — POL 1623, obwódka zewnętrzna perełkowa.
	under a hoop crown, three escutcheons with arms of Poland (Eagle), Lithuania (<i>Pogoń</i>), and the Vasa Sheaf. Beaded inner border. Inscription in the circumference: SOLID\—POL 1623, beaded outer border.

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.60 g; Kopicki, poz. 717-718
Nr inw. | inv. no. AR-60/533/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

470. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)
szeląg | shilling, 1624, m. Bydgoszcz, podskarbi wielki
koronny | Grand Treasurer of the Crown Mikołaj Daniłowicz

Av.	monogram władcy – ukoronowana litera S. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: SIG 3 D`G{  }R\PO M D L`
	ruler's monogram – crowned letter S. Beaded inner border. Inscription in the circumference: SIG 3 D`G{  }R\PO M D L`
Rv.	pod zamkniętą koroną trzy tarcze z godłami Polski (Orzeł), Litwy (Pogoń) oraz Snopkiem Wazów. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: SOLID`R — POL•1624, obwódka zewnętrzna perełkowa.
	under a hoop crown, three escutcheons with arms of Poland (Eagle), Lithuania (<i>Pogoń</i>), and the Vasa Sheaf. Beaded inner border. Inscription in the circumference: SOLID`R — POL•1624, beaded outer border.

Bilon | billon; 15.7 mm; 0.47 g; Kopicki, poz. 721

Nr inw. | inv. no. AR-60/27/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

471. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)
szeląg | shilling, 1626, m. Bydgoszcz

Av.	w polu tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż ze skwadrowanymi godłami Polski (Orzeł) i Litwy (Pogoń) oraz Snopkiem Wazów w polu sercowym. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: SIG\S•III•D•G•REX•POLONIÆ
	in the field, a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Poland (Eagle) and Lithuania (<i>Pogoń</i>), and the Vasa Sheaf in a heart. Beaded inner border. Inscription in the circumference: SIG\S•III•D•G•REX•POLONIÆ
Rv.	monogram władcy – ukoronowana litera S z tarczą ze Snopkiem Wazów. Po jego bokach dwie ostatnie cyfry daty: 2—6. Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: [...]\NI•POLO
	ruler's monogram – crowned letter S with the Vasa Sheaf in central escutcheon. On its sides two last numbers of the issue date: 2—6. Beaded inner border. Inscription in the circumference: [...]\NI•POLO

Bilon | billon; 16.6 mm; 0.57 g; Kopicki, poz. 726

Nr inw. | inv. no. AR-60/558/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

472-605. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)

półtorak | 1½ groschen, m. Bydgoszcz, podskarbi wielki koronny | Grand Treasurer of the Crown Mikołaj Daniłowicz (nos 472-568), administrator skarbu koronnego | administrator of the Crown Treasury Jan Mikołaj Daniłowicz (nos 569-585), Mikołaj lub | or Jan Mikołaj Daniłowicz (nos 586-589), podskarbi | Grand Treasurer Hermolaus Ligęza (nos 590-605)

Av.	<p>w polu pod zamkniętą koroną tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż ze skwadrowanymi godłami Polski (Orzeł) i Litwy (Pogoń) oraz Snopkiem Wazów w polu sercowym. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis z tytułaturą króla, w dolnej partii rozdzielony tarczą z cyfrą 3, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <hr/> <p>in the field, under a hoop crown, a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Poland (Eagle) and Lithuania (<i>Pogoń</i>), and the Vasa Sheaf in a heart. Continuous inner border. Circumferential inscription with ruler's title, in the lower part divided by a shield with number 3 inscribed inside, beaded outer border.</p> <hr/>
Rv.	<p>w polu jabłko panowania z wpisaną we wnętrze liczbą 24 (na niektórych egzemplarzach w zapisie Z4) (wartość 1/24 talara). Po jego bokach dwie ostatnie cyfry daty. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis z określeniem monety, rozdzielony herbem Sas jednego z Daniłowiczów (nr 472-589) lub Półkozic Ligęzy (nr 590-605). Obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <hr/> <p>in the field the <i>globus cruciger</i> with number 24 inscribed inside (on some pieces as Z4) (value of 1/24 of a thaler). On its sides two last numbers of the issue date. Continuous inner border. In the circumference inscription indicating the type of coin, divided by coat of arms Sas born by one of the Daniłowicz (nos 472-589) oraz Półkozic of Ligęza (nos 590-605). Beaded outer border.</p>

472. półtorak | 1½ groschen, 1620

Av.: SIGIS•3•D\G(3)R\X\P•M•D\L

Rv.: MONE•NO{}REG•PO\, 2—0

Srebro | silver; 19.0 mm; 1.13 g; Kopicki, poz. 856

Nr inw. | inv. no. AR-60/658/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

473. półtorak | 1½ groschen, 1621

Av.: SIGIS•3•D`G(3)REX•P•M•D•L•

Rv.: MONE•NO{}REG•POLO, 2—1

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.17 g; Kopicki, poz. 858

Nr inw. | inv. no. AR-60/125/MHE

474. półtorak | 1½ groschen, 1621

Av.: SIGI\\D\\G(3)REX•P•M•D•L•

Rv.: *MONE•NO{}RE\\OLO*, 2—1

Srebro | silver; 19.2 mm; 0.99 g; Kopicki, poz. 858

Nr inw. | inv. no. AR-60/466/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

475. półtorak | 1½ groschen, 1621

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX•P M D L•

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—1

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.00 g; Kopicki, poz. 858

Nr inw. | inv. no. AR-60/468/MHE

476. półtorak | 1½ groschen, 1621

Av.: SIGIS*3*D*G(3)REX•P*M*D L*

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—1

Srebro | silver; 19.4 mm; 0.95 g; Kopicki, poz. 858

Nr inw. | inv. no. AR-60/517/MHE

477. półtorak | 1½ groschen, 1621

Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX•P•M•D•L•

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO\, 2—1

Srebro | silver; 19.2 mm; 1.08 g; Kopicki, poz. 858

Nr inw. | inv. no. AR-60/524/MHE

478. półtorak | 1½ groschen, 1621

Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX•P•M•D•L•

Rv.: *MONE•NO{}REG•POLO*, 2—1

Srebro | silver; 19.2 mm; 1.11 g; Kopicki, poz. 858

Nr inw. | inv. no. AR-60/528/MHE

479. półtorak | 1½ groschen, 1621

Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX•P•M•D•L*

Rv.: *MONE•NO{}REG•POLO*, 2—1

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.08 g; Kopicki, poz. 858

Nr inw. | inv. no. AR-60/588/MHE

480. półtorak | 1½ groschen, 1621

Av.: SIGIS 3 D:G(3)RE[...]\D L•

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—1

Srebro | silver; 19.2 mm; 1.07 g; Kopicki, poz. 858

Nr inw. | inv. no. AR-60/592/MHE; legenda awersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | obverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

481. półtorak | 1½ groschen, 1621

Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX•P•M•D•L•

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—1

Srebro | silver; 19.3 mm; 1.03 g; Kopicki, poz. 858

Nr inw. | inv. no. AR-60/594/MHE

482. półtorak | 1½ groschen, 1621

Av.: SIGIS\3•D:G(3)REX•P•M•D•L

Rv.: *MONE*NO{}REG•POL\\, 2—1

Srebro | silver; 19.1 mm; 1.02 g; Kopicki, poz. 858

Nr inw. | inv. no. AR-60/595/MHE

483. półtorak | 1½ groschen, 1621

Av.: SIGIS•3\\\\(3)REX•P•M D L•

Rv.: •MONE•NO{}REG•POLO\\, 2—1

Srebro | silver; 19.1 mm; 1.15 g; Kopicki, poz. 858

Nr inw. | inv. no. AR-60/599/MHE

484. półtorak | 1½ groschen, 1621

Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX•P•M•D•L•

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—1

Srebro | silver; 19.3 mm; 1.16 g; Kopicki, poz. 858

Nr inw. | inv. no. AR-60/602/MHE

485. półtorak | 1½ groschen, 1621

Av.: SIGI\\3•D:G(3)REX\PM\D L•

Rv.: *MONE\NO{}REG\POLO*, 2—1

Srebro | silver; 19.4 mm; 0.73 g; Kopicki, poz. 858

Nr inw. | inv. no. AR-60/604/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

486. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: S\\S 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: \\NE*NO{}REG*POLO*, 2—2

Srebro | silver; 19.4 mm; 0.95 g; Kopicki, poz. 860

Nr inw. | inv. no. AR-60/124/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

487. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: \\WE#NO{♣}REG#POLO*, 2—2
Srebro | silver; 19.3 mm; 0.95 g; Kopicki, poz. 860
Nr inw. | inv. no. AR-60/126/MHE

488. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: *MONE*NO{♣}REG*POLO*, 2—2
Srebro | silver; 19.2 mm; 0.97 g; Kopicki, poz. 860
Nr inw. | inv. no. AR-60/127/MHE

489. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS•3 D:G(3)REX P M•D L
Rv.: *MONE*NO{♣}REG\OLO*, 2—2
Srebro | silver; 19.5 mm; 0.96 g; Kopicki, poz. 860
Nr inw. | inv. no. AR-60/472/MHE

490. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS 3 D:G(3)REX P M D L
Rv.: *MONE*NO{♣}REG*POLO*, 2—2
Srebro | silver; 19.2 mm; 1.17 g; Kopicki, poz. 860
Nr inw. | inv. no. AR-60/492/MHE

491. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS•3 D:G(3)REX•P•M•D•L
Rv.: *MONE•NO{♣}REG•POLO, 2—2
Srebro | silver; 19.4 mm; 0.82 g; Kopicki, poz. 860
Nr inw. | inv. no. AR-60/522/MHE

492. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGI\3 D G(3)REX P M D L
Rv.: \MONE\NO{♣}REG*POLO*, 2—2
Srebro | silver; 19.4 mm; 0.89 g; Kopicki, poz. 860
Nr inw. | inv. no. AR-60/525/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

493. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS•3•D G(3)REX•P•M•D•L•
Rv.: \ONE•NO{♣}REG*POLO*, 2—2
Srebro | silver; 19.2 mm; 0.96 g; Kopicki, poz. 859
Nr inw. | inv. no. AR-60/597/MHE

494. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: *MONE*NO{♣}REG*POLO*, 2—2

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.07 g; Kopicki, poz. 860
Nr inw. | inv. no. AR-60/601/MHE

495. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX•P•M D L•

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—2

Srebro | silver; 19.2 mm; 0.98 g; Kopicki, poz. 860
Nr inw. | inv. no. AR-60/606/MHE

496. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P•M•D L•

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—2

Srebro | silver; 19.2 mm; 0.97 g; Kopicki, poz. 860
Nr inw. | inv. no. AR-60/607/MHE

497. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—2

Srebro | silver; 19.6 mm; 1.05 g; Kopicki, poz. 860
Nr inw. | inv. no. AR-60/608/MHE

498. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGI\ 3•D \ (3)REX•P•M D L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—2

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.09 g; Kopicki, poz. 860
Nr inw. | inv. no. AR-60/610/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

499. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX•P•M•D•L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—2

Srebro | silver; 19.3 mm; 1.08 g; Kopicki, poz. 860
Nr inw. | inv. no. AR-60/611/MHE

500. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS•3 D:G(3)REX P M D L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—2

Srebro | silver; 19.2 mm; 1.10 g; Kopicki, poz. 860
Nr inw. | inv. no. AR-60/612/MHE

501. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: \NO\NO{}REG*POLO*, 2—2

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.00 g; Kopicki, poz. 860
Nr inw. | inv. no. AR-60/614/MHE

502. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M•D L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—2

Srebro | silver; 19.4 mm; 1.06 g; Kopicki, poz. 860

Nr inw. | inv. no. AR-60/615/MHE

503. półtorak | 1½ groschen, 1622

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—2

Srebro | silver; 19.3 mm; 1.03 g; Kopicki, poz. 860

Nr inw. | inv. no. AR-60/617/MHE

504. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: MONE NO{}REG POLO, 2—3

Srebro | silver; 19.4 mm; 0.85 g; Kopicki, poz. 861

Nr inw. | inv. no. AR-60/49/MHE

505. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: •MONE•NO{}REG POLO•, 2—3

Srebro | silver; 19.3 mm; 0.96 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/119/MHE

506. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: •MONE•NO{}REG•POLO•, 2—3

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.11 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/120/MHE

507. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: *MONE•NO{}REG*POLO*, 2—3

Srebro | silver; 19.5 mm; 0.84 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/130/MHE

508. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—3

Srebro | silver; 19.4 mm; 0.82 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/469/MHE

509. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: •MONE•NO{}REG•POLO•, 2—3

Srebro | silver; 19.6 mm; 0.78 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/471/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

510. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: +MONE+NO{}REG+POLO\, 2—3

Srebro | silver; 19.3 mm; 0.98 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/490/MHE

511. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: +MONE+NO{}REG+POLO+, 2—3

Srebro | silver; 19.1 mm; 0.91 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/491/MHE

512. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: +MONE•NO{}REG•POLO+, 2—3

Srebro | silver; 19.0 mm; 0.91 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/507/MHE

513. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: •MONE•NO{}REG•POLO•, 2—3

Srebro | silver; 19.1 mm; 1.18 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/508/MHE

514. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: •MONE•NO{}REG POLO•, 2—3

Srebro | silver; 19.4 mm; 1.17 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/509/MHE

515. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: •MONE•NO{}REG POLO•, 2—3

Srebro | silver; 19.2 mm; 0.99 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/510/MHE

516. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: +MONE+NO{}REG+POLO+, 2—3
Srebro | silver; 19.1 mm; 0.83 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/511/MHE

517. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: +MONE•NO{}REG•POLO+, 2—3
Srebro | silver; 19.2 mm; 1.11 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/568/MHE

518. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: +MONE NO{}REG POLO+, 2—3
Srebro | silver; 19.2 mm; 1.10 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/569/MHE

519. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—3
Srebro | silver; 19.3 mm; 1.04 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/570/MHE

520. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: MONE NO{}REG POLO, 2—3
Srebro | silver; 19.3 mm; 0.86 g; Kopicki, poz. 861
Nr inw. | inv. no. AR-60/571/MHE

521. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: MONE NO{}REG POLO, 2—3
Srebro | silver; 19.5 mm; 0.93 g; Kopicki, poz. 861
Nr inw. | inv. no. AR-60/573/MHE

522. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: +MONE•NO{}REG•POLO+, 2—3

Srebro | silver; 19.1 mm; 1.04 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/574/MHE

523. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—3
Srebro | silver; 19.5 mm; 1.12 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/576/MHE

524. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: •MONE•NO{}REG•POLO•, 2—3
Srebro | silver; 19.3 mm; 1.07 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/577/MHE

525. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: +MONE+NO{}REG+POLO+, 2—3
Srebro | silver; 19.2 mm; 1.14 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/578/MHE

526. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: \MONE+NO{}REG+POLO+, 2—3
Srebro | silver; 19.3 mm; 1.08 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/579/MHE

527. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: •MONE•NO{}REG•POLO•, 2—3
Srebro | silver; 19.6 mm; 0.97 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/580/MHE

528. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: +MONE•NO{}REG•POLO+, 2—3
Srebro | silver; 19.1 mm; 0.95 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/582/MHE

529. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: +M\\+NO{}REG+POLO+, 2—3
Srebro | silver; 19.9 mm; 0.98 g; Kopicki, poz. 861

Nr inw. | inv. no. AR-60/583/MHE; na rewersie pozostałość innej monety, z którą półtorak był sklejony | on the reverse there is a remnant of another coin with which the *półtorak* was clustered

530. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—3

Srebro | silver; 19.5 mm; 0.77 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/584/MHE

531. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: *MONE\NO{}REG*POLO*, 2—3

Srebro | silver; 19.3 mm; 1.07 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/585/MHE; powierzchnia rewersu wytarta | reverse surface worn

532. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: \MONE+NO{}REG POLO+, 2—3

Srebro | silver; 19.6 mm; 0.97 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/586/MHE

533. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: +MONE•NO{}REG•POLO+, 2—3

Srebro | silver; 19.1 mm; 1.05 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/589/MHE

534. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—3

Srebro | silver; 19.4 mm; 0.74 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/616/MHE

535. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: •MONE•NO{}REG•POLO•, 2—3

Srebro | silver; 19.5 mm; 0.97 g; Kopicki, poz. 862

Nr inw. | inv. no. AR-60/622/MHE

536. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: •MONE•NO{}REG•POLO•, 2—3
Srebro | silver; 19.5 mm; 1.15 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/632/MHE

537. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—3
Srebro | silver; 19.4 mm; 1.06 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/655/MHE

538. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: \MONE•NO{}REG•POLO•, 2—3
Srebro | silver; 19.5 mm; 0.89 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/660/MHE

539. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: MONE NO{}REG POLO, 2—3
Srebro | silver; 19.4 mm; 1.15 g; Kopicki, poz. 861
Nr inw. | inv. no. AR-60/661/MHE

540. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: SIGIS 3 D G(3)R\X P M D L
Rv.: +MONE NO{}REG POLO, 2—3
Srebro | silver; 19.2 mm; 0.96 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/662/MHE; moneta zgięta, z otworem przebitym od strony rewersu do awersu | bent coin, pierced with one hole from the reverse to the obverse

541. półtorak | 1½ groschen, 1623

Av.: \GIS 3•D:G(3)REX \ \ D L
Rv.: \MONE*NO{}REG*POLO*, 2—3
Srebro | silver; 19.1 mm; 1.17 g; Kopicki, poz. 862
Nr inw. | inv. no. AR-60/677/MHE

542. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
Rv.: MONE NO{}REG POLO, 2—4
Srebro | silver; 19.4 mm; 1.05 g; Kopicki, poz. 863
Nr inw. | inv. no. AR-60/117/MHE

543. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: \GIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: *MON\NO{}REG*POLO*, 2—4

Srebro | silver; 19.4 mm; 0.94 g; Kopicki, poz. 864

Nr inw. | inv. no. AR-60/118/MHE

544. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: MON\O{}REG POLO, 2—4

Srebro | silver; 19.2 mm; 0.94 g; Kopicki, poz. 864

Nr inw. | inv. no. AR-60/123/MHE

545. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: MONE NO{}REG POLO, 2—4

Srebro | silver; 19.1 mm; 1.12 g; Kopicki, poz. 863

Nr inw. | inv. no. AR-60/129/MHE

546. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: [...]G(3)[...]

Rv.: \\\ NO{}[...], \—4

Srebro | silver; 4.5×12.9 mm; 0.08 g; Kopicki, poz. 864

Nr inw. | inv. no. AR-60/165/MHE; fragm. monety (ok. 1/5) | coin fragment (ca. 1/5)

547. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: SIGIS 3 D \{(3)R\ \ M D L

Rv.: MONE\NO{}REG\POLO, 2—4

Srebro | silver; 19.2 mm; 1.09 g; Kopicki, poz. 864

Nr inw. | inv. no. AR-60/514/MHE; legenda awersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla, powierzchnia wytarta | obverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die, worn surface

548. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: \GIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: +MON\{}REG+POLO+, 2—4

Srebro | silver; 19.5 mm; 0.88 g; Kopicki, poz. 864

Nr inw. | inv. no. AR-60/516/MHE

549. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: MONE NO{}REG POLO, 2—4

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.09 g; Kopicki, poz. 864

Nr inw. | inv. no. AR-60/521/MHE

550. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: SIGI\ 3 \ (3)REX•P•M•D L

Rv.: *MONE*NO{

Srebro | silver; 19.3 mm; 0.84 g; Kopicki, poz. 864

Nr inw. | inv. no. AR-60/581/MHE

551. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX•P•M•D L

Rv.: *MONE*NO{

Srebro | silver; 19.3 mm; 1.12 g; Kopicki, poz. 864

Nr inw. | inv. no. AR-60/587/MHE

552. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: MONE NO{

Srebro | silver; 19.3 mm; 0.94 g; Kopicki, poz. 863

Nr inw. | inv. no. AR-60/591/MHE

553. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: MONE \{

Srebro | silver; 19.6 mm; 1.18 g; Kopicki, poz. 863–864

Nr inw. | inv. no. AR-60/598/MHE; moneta dwukrotnie bita | double struck coin

554. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: MONE NO{

Srebro | silver; 19.1 mm; 1.07 g; Kopicki, poz. 864

Nr inw. | inv. no. AR-60/619/MHE

555. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L

Rv.: +MONE+NO{

Srebro | silver; 19.4 mm; 1.06 g; Kopicki, poz. 864

Nr inw. | inv. no. AR-60/625/MHE

556. półtorak | 1½ groschen, 1624

Av.: [...]G(3)REX P M D L

Rv.: *MONE*NO{

Srebro | silver; 19.4 mm; 1.12 g; Kopicki, poz. 863–864

Nr inw. | inv. no. AR-60/626/MHE; legenda awersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla | obverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die

- 557. półtorak | 1½ groschen, 1624**
 Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
 Rv.: MONE NO{}\\G\\OLO, 2—4
 Srebro | silver; 19.2 mm; 1.23 g; Kopicki, poz. 864
 Nr inw. | inv. no. AR-60/627/MHE
- 558. półtorak | 1½ groschen, 1624**
 Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
 Rv.: +MONE\\NO{}REG POLO+, 2—4
 Srebro | silver; 19.3 mm; 1.14 g; Kopicki, poz. 864
 Nr inw. | inv. no. AR-60/628/MHE
- 559. półtorak | 1½ groschen, 1624**
 Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX•P•M•D•L
 Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—4
 Srebro | silver; 19.2 mm; 1.11 g; Kopicki, poz. 864
 Nr inw. | inv. no. AR-60/629/MHE
- 560. półtorak | 1½ groschen, 1624**
 Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
 Rv.: MONE NO{}REG POLO, 2—4
 Srebro | silver; 19.5 mm; 0.95 g; Kopicki, poz. 864
 Nr inw. | inv. no. AR-60/630/MHE
- 561. półtorak | 1½ groschen, 1624**
 Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
 Rv.: MONE NO{}REG POLO, 2—4
 Srebro | silver; 19.5 mm; 0.89 g; Kopicki, poz. 863
 Nr inw. | inv. no. AR-60/633/MHE
- 562. półtorak | 1½ groschen, 1624**
 Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
 Rv.: MONE NO{}REG POLO, 2—4
 Srebro | silver; 19.2 mm; 0.85 g; Kopicki, poz. 864
 Nr inw. | inv. no. AR-60/634/MHE
- 563. półtorak | 1½ groschen, 1624**
 Av.: SIGIS 3 D G(3)REX P M D L
 Rv.: MONE NO{}REG POLO, 2—4
 Srebro | silver; 19.3 mm; 1.06 g; Kopicki, poz. 864
 Nr inw. | inv. no. AR-60/635/MHE

- 564. półtorak | 1½ groschen, 1624**
 Av.: SIGIS 3 D G(3) REX P M D L
 Rv.: MONE NO{} REG POLO, 2—4
 Srebro | silver; 19.3 mm; 1.14 g; Kopicki, poz. 863
 Nr inw. | inv. no. AR-60/645/MHE
- 565. półtorak | 1½ groschen, 1624**
 Av.: SIGIS 3•D:G(3) REX•P•M•D•L
 Rv.: *MONE*NO{} REG*POLO*, 2—4
 Srebro | silver; 19.3 mm; 1.11 g; Kopicki, poz. 864
 Nr inw. | inv. no. AR-60/646/MHE
- 566. półtorak | 1½ groschen, 1624**
 Av.: SIGIS \\ \\ (3) REX P M D L
 Rv.: MONE NO{} REG POLO, 2—4
 Srebro | silver; 19.3 mm; 1.14 g; Kopicki, poz. 864
 Nr inw. | inv. no. AR-60/656/MHE
- 567. półtorak | 1½ groschen, 1624**
 Av.: SIGIS 3 D G(3) REX P M D L
 Rv.: MONE NO{} REG POLO, 2—4
 Srebro | silver; 19.1 mm; 0.82 g; Kopicki, poz. 864
 Nr inw. | inv. no. AR-60/663/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface
- 568. półtorak | 1½ groschen, 1624**
 Av.: SIGIS 3 D G(3) REX P M D L
 Rv.: MONE NO{} REG POLO, 2—4
 Srebro | silver; 19.0 mm; 0.99 g; Kopicki, poz. 864
 Nr inw. | inv. no. AR-60/673/MHE
- 569. półtorak | 1½ groschen, 1625**
 Av.: SIGIS◦3◦D:G(3) REX◦P◦M◦D◦L
 Rv.: *MONE*NO{} REG*POLO*, 2—5
 Srebro | silver; 20.0 mm; 1.03 g; Kopicki, poz. 866
 Nr inw. | inv. no. AR-60/128/MHE
- 570. półtorak | 1½ groschen, 1625**
 Av.: SIGIS•3•D:G(3) REX•P•M\D\L•
 Rv.: *MONE*NO{} REG*POLO*, 2—5
 Srebro | silver; 19.4 mm; 0.91 g; Kopicki, poz. 866
 Nr inw. | inv. no. AR-60/465/MHE

571. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS 3 D G(3) REX P M D L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—5

Srebro | silver; 19.3 mm; 1.05 g; Kopicki, poz. 866

Nr inw. | inv. no. AR-60/493/MHE

572. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS•3•D G(3) REX•P•M•D•L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—5

Srebro | silver; 19.1 mm; 1.08 g; Kopicki, poz. 867

Nr inw. | inv. no. AR-60/494/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

573. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS\3•D:G(3) REX•P•M\D\L•

Rv.: MONE\NO{}REG*POLO, 2—5

Srebro | silver; 19.2 mm; 0.96 g; Kopicki, poz. 866

Nr inw. | inv. no. AR-60/515/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

574. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS•3•D:G(3) REX•P•M•D•L•

Rv.: MONE NO{}REG•POLO, 2—5

Srebro | silver; 19.7 mm; 1.18 g; Kopicki, poz. 866

Nr inw. | inv. no. AR-60/520/MHE

575. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS 3 D G(3) REX P M D L

Rv.: +MONE•NO{}REG POLO+, 2—5

Srebro | silver; 19.6 mm; 1.06 g; Kopicki, poz. 867

Nr inw. | inv. no. AR-60/523/MHE

576. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS 3 D G(3) REX P M D L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—5

Srebro | silver; 19.3 mm; 0.96 g; Kopicki, poz. 867

Nr inw. | inv. no. AR-60/567/MHE

577. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS•3•D:G(3) REX•P•M•D•L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—5

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.07 g; Kopicki, poz. 867

Nr inw. | inv. no. AR-60/572/MHE

578. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS•3 D:G(3)REX•P•M•D.L•

Rv.: *MONE•NO{}REG*POLO*, 2—5

Srebro | silver; 19.3 mm; 0.95 g; Kopicki, poz. 866

Nr inw. | inv. no. AR-60/575/MHE

579. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS•3•D\G(3)REX•P•M•D:L

Rv.: *MONE NO{}REG*POLO*, 2—5

Srebro | silver; 19.5 mm; 0.89 g; Kopicki, poz. 867

Nr inw. | inv. no. AR-60/590/MHE; powierzchnia awersu wytarta | obverse surface worn

580. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS\3\D:G(3)REX•P•M•D:L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—5

Srebro | silver; 19.4 mm; 1.03 g; Kopicki, poz. 866

Nr inw. | inv. no. AR-60/593/MHE

581. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS•3•D\G(3)REX•P•M•D L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—5

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.09 g; Kopicki, poz. 867

Nr inw. | inv. no. AR-60/596/MHE

582. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: [...]D:G(3)REX•P M D L

Rv.: MON\ NO{}REG*POLO, 2—5

Srebro | silver; 19.1 mm; 1.12 g; Kopicki, poz. 866

Nr inw. | inv. no. AR-60/613/MHE; legenda awersu częściowo niewidoczna z powodu decentrycznego odcisnięcia stempla, powierzchnia wytarta | obverse legend partially invisible due to the off-center impression of the die, worn surface

583. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX\ P•M•D L

Rv.: MONE*NO{}REG*POLO, 2—5

Srebro | silver; 19.2 mm; 0.84 g; Kopicki, poz. 867

Nr inw. | inv. no. AR-60/636/MHE

584. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS\3•D:G(3)REX•P•M•D.L

Rv.: *MONE*NO{}REG*POLO*, 2—5

Srebro | silver; 19.3 mm; 1.17 g; Kopicki, poz. 866

Nr inw. | inv. no. AR-60/640/MHE

585. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS 3 D:G(3)REX•P•M•D`L

Rv.: *MONE*NO{☩}REG*POLO*, 2—5

Srebro | silver; 19.4 mm; 1.17 g; Kopicki, poz. 867

Nr inw. | inv. no. AR-60/643/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

586. półtorak | 1½ groschen, 1620-1625

Av.: SIGIS•3[...]M•D`L

Rv.: [...]O{☩}REG\POLO\, 2—\

Srebro | silver; 19.7 mm; 0.78 g; Kopicki, poz. 855–869

Nr inw. | inv. no. AR-60/539/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

587. półtorak | 1½ groschen, 1620-1625

Av.: \IGIS•3•D:G(3)REX•P•M•D:L

Rv.: \ONE*NO{☩}REG*POLO*, 2—\

Srebro | silver; 19.3 mm; 1.34 g; Kopicki, poz. 855–869

Nr inw. | inv. no. AR-60/541/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

588. półtorak | 1½ groschen, 1620-1625

Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX•P•M•D L

Rv.: *MONE*NO{☩}REG*POLO*, 2—\

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.02 g; Kopicki, poz. 855–869

Nr inw. | inv. no. AR-60/609/MHE

589. półtorak | 1½ groschen, 1620-1625

Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX•P•M D•L•

Rv.: *MONE*NO{☩}REG*POLO\, 2—\

Srebro | silver; 19.1 mm; 0.99 g; Kopicki, poz. 855–869

Nr inw. | inv. no. AR-60/631/MHE

590. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS 3•D:G(3)REX•P•M•D•L•

Rv.: *MONE*NO•{☩}•REG*POLO*, 2—5

Srebro | silver; 19.2 mm; 1.12 g; Kopicki, poz. 870

Nr inw. | inv. no. AR-60/489/MHE

591. półtorak | 1½ groschen, 1625

Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX•P•M•D•L•

Rv.: *MONE*NO•{☩}•REG*POLO*, 2—5

Srebro | silver; 19.1 mm; 1.05 g; Kopicki, poz. 870

Nr inw. | inv. no. AR-60/518/MHE

- 592. półtorak | 1½ groschen, 1626**
 Av.: SIG\ 3\ D:G(3)REX•P M•D:L•
 Rv.: *MONE*NO{☿}REG\POLO*, 2—6
 Srebro | silver; 19.0 mm; 1.09 g; Kopicki, poz. 872
 Nr inw. | inv. no. AR-60/58/MHE
- 593. półtorak | 1½ groschen, 1626**
 Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX P`M•D L•
 Rv.: *MONE*NO{☿}REG*POLO*, 2—6
 Srebro | silver; 19.6 mm; 0.98 g; Kopicki, poz. 872
 Nr inw. | inv. no. AR-60/63/MHE
- 594. półtorak | 1½ groschen, 1626**
 Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX \ M•D•L•
 Rv.: +MONE NO{☿}REG POLO, 2—6
 Srebro | silver; 19.3 mm; 0.97 g; Kopicki, poz. 872
 Nr inw. | inv. no. AR-60/131/MHE
- 595. półtorak | 1½ groschen, 1626**
 Av.: •SIGI•3•D:G(3)REX•P•M•D•L
 Rv.: •MONE•NO{☿}REG•POLO•, Z—6
 Srebro | silver; 19.6 mm; 1.21 g; Kopicki, poz. 875
 Nr inw. | inv. no. AR-60/527/MHE
- 596. półtorak | 1½ groschen, 1626**
 Av.: SIGIS•3 D:G(3)REX•P•M•D\L
 Rv.: *MONE*NO{☿}REG*POLO*, 2—6
 Srebro | silver; 19.6 mm; 0.93 g; Kopicki, poz. 872
 Nr inw. | inv. no. AR-60/540/MHE
- 597. półtorak | 1½ groschen, 1626**
 Av.: SIGIS•3•D:G(3)`REX•P•M•D`L
 Rv.: *MONE*NO{☿}REG*POLO*, 2—6
 Srebro | silver; 19.3 mm; 1.07 g; Kopicki, poz. 872
 Nr inw. | inv. no. AR-60/618/MHE
- 598. półtorak | 1½ groschen, 1626**
 Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX•P•M•D:L•
 Rv.: *MONE*NO{☿}REG*POLO*, Z—6
 Srebro | silver; 19.1 mm; 1.13 g; Kopicki, poz. 874
 Nr inw. | inv. no. AR-60/620/MHE

- 599. półtorak | 1½ groschen, 1626**
 Av.: SIGIS 3•D:G(3)REX•\M•D•L•
 Rv.: *MONE*NO{☿}REG*POLO*, 2—6
 Srebro | silver; 19.1 mm; 1.03 g; Kopicki, poz. 872
 Nr inw. | inv. no. AR-60/623/MHE
- 600. półtorak | 1½ groschen, 1626**
 Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX•P•M\D L•
 Rv.: *MONE*NO{☿}REG*POLO*, 2—6
 Srebro | silver; 19.3 mm; 1.04 g; Kopicki, poz. 872
 Nr inw. | inv. no. AR-60/624/MHE
- 601. półtorak | 1½ groschen, 1626**
 Av.: SIGIS•3•D G(3)REX•P•M•D L•
 Rv.: *MONE*NO{☿}REG POLO*, 2—6
 Srebro | silver; 19.3 mm; 1.17 g; Kopicki, poz. 872
 Nr inw. | inv. no. AR-60/637/MHE
- 602. półtorak | 1½ groschen, 1627**
 Av.: SIGIS•3•D:G(3)REX•P•M•D•L•
 Rv.: *MONE\NO{☿}REG•POLO*, Z—7
 Srebro | silver; 19.1 mm; 0.98 g; Kopicki, poz. 879
 Nr inw. | inv. no. AR-60/519/MHE
- 603. półtorak | 1½ groschen, 1627**
 Av.: •SIGIS•3•D•G(3)REX•P M•D•L•
 Rv.: *MONE•NO{☿}REG•POLO*, Z—7
 Srebro | silver; 18.9 mm; 0.97 g; Kopicki, poz. 879
 Nr inw. | inv. no. AR-60/676/MHE
- 604. półtorak | 1½ groschen, 1627**
 Av.: SIGIS•3 D:G(3)REX•P•M D L
 Rv.: xMONE•NO{☿}REG\POLOx, 2—7
 Srebro | silver; 19.0 mm; 1.10 g; Kopicki, poz. 876
 Nr inw. | inv. no. AR-60/678/MHE
- 605. półtorak | 1½ groschen, 1627**
 Av.: SIGIS 3 D G(3)REX•P•M•DL
 Rv.: xMONE NO{☿}REG POLOx, 2—7
 Srebro | silver; 19.1 mm; 0.99 g; Kopicki, poz. 876
 Nr inw. | inv. no. AR-60/679/MHE

**606. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)
półtorak | 1½ groschen, 1620-1629, m. Bydgoszcz
lub | or Kraków (nieokreślona | unidentified),
herb podskarbiego niewidoczny | arms of Grand
Treasurer illegible**

Av.: SIGIS 3[...]
L

Rv.: [...]G\POLO*, 2—\

Srebro | silver; 11.1×18.3 mm; 0.35 g; Kopicki, poz. 855-885

Nr inw. | inv. no. AR-60/162/MHE; fragm. monety (ok. ½) | coin fragment (ca. ½)

**607. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)
półtorak | 1½ groschen, 1614-1629 (data nieczytelna |
date illegible), m. Bydgoszcz lub | or Kraków (nieokreślona
| unidentified), herb podskarbiego niewidoczny | arms
of Grand Treasurer illegible**

Av.: [...]EX•P•M[...]

Rv.: MONE[...]

Srebro | silver; 4.5×12.9 mm; 0.06 g; Kopicki, poz. 827-885

Nr inw. | inv. no. AR-60/164/MHE; fragm. monety (ok. 1/6) | coin fragment (ca. 1/6)

**608-620. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)
trojak | 3 groschen, m. Kraków, podskarbi wielki
koronny | Grand Treasurer of the Crown Mikołaj
Daniłowicz**

Av.	w polu popiersie króla w prawo, w zamkniętej, ozdobnej koronie i w zbroi z kryzą. W otoku napis z tytułaturą władcy.
	in the field, bust of the ruler to the right, wearing a hoop, ornamented crown, and in armor with a ruff. Circumferential inscription with ruler's title.
Rv.	u góry wartość monety zapisana liczbą rzymską - •III•. Pod nią ukoronowana tarcza hiszpańska ze Snopkiem Wazów, a po jej bokach godło Polski (Orzeł) i Litwy (Pogoń). Pomiędzy nimi data emisji. Poniżej trzyczłonowy napis z określeniem monety, pod którym herb podskarbiego wielkiego koronnego.
	in the upper part, coin denomination written in Roman numeral - •III•. Below a crowned Spanish escutcheon with the Vasa Sheaf, and with coat of arms of Poland (Eagle) and Lithuania (<i>Pogoń</i>) on its sides. Between them the issue date. A three-line inscription indicating the type of coin below, with arms of the Crown Grand Treasurer underneath.

608. trojak | 3 groschen, 1622

Av.: SIG•III•D G•REX•POL•M D L•

Rv.: •III• / 1—6—2—2/ \ROS•ARGE / TRIP•REGN / \OLONI / ••

Srebro | silver; 20.3 mm; 1.71 g; Iger, s. 163, poz. K.22.1

Nr inw. | inv. no. AR-60/462/MHE

609. trojak | 3 groschen, 1622

Av.: SIG•III•D G REX•POL•M•D•L•

Rv.: •III• / 1—6—2—2/ GROS•ARGE / TRIP•REGN / POLONI / ••

Srebro | silver; 19.8 mm; 1.76 g; Iger, s. 163, poz. K.22.1

Nr inw. | inv. no. AR-60/473/MHE

610. trojak | 3 groschen, 1622

Av.: SIG•III•D G•REX•POL•M•D L•

Rv.: •III• / 1—6—2—2/ GROS•ARGE / TRIP•REGN / POLONI / ••

Srebro | silver; 19.8 mm; 1.76 g; Iger, s. 163, poz. K.22.1

Nr inw. | inv. no. AR-60/474/MHE

611. trojak | 3 groschen, 1622

Av.: SIG•III•D \\REX•POL•M\D L•

Rv.: •III• / 1—6—2—2/ GROS•ARGE / TRIP•REGN / POLONI / ••

Srebro | silver; 19.8 mm; 1.52 g; Iger, s. 163, poz. K.22.1

Nr inw. | inv. no. AR-60/475/MHE

612. trojak | 3 groschen, 1622

Av.: SIG•III•D:G•REX•POL•M•D L•

Rv.: •III• / 1—6—2—2/ GROS•ARGE / TRIP•REGN / POLONI / ••

Srebro | silver; 20.0 mm; 1.72 g; Iger, s. 163, poz. K.22.1

Nr inw. | inv. no. AR-60/476/MHE

613. trojak | 3 groschen, 1622

Av.: SIG•III•D:G•REX•POL•M•D•L•

Rv.: •III• / 1—6—2—2/ GROS•ARGE / TRIP•REGN / POLONI / ••

Srebro | silver; 20.0 mm; 1.87 g; Iger, s. 163, poz. K.22.1

Nr inw. | inv. no. AR-60/477/MHE

614. trojak | 3 groschen, 1622

Av.: SIG•III•D G•REX•POL•M D L•

Rv.: •III• / 1—6—2—2/ GROS•ARGE / TRIP•REGN / POLONI / ••

Srebro | silver; 20.4 mm; 1.84 g; Iger, s. 163, poz. K.22.1

Nr inw. | inv. no. AR-60/565/MHE

615. trojak | 3 groschen, 1623

Av.: SIG:III•D G•REX•POL•M•D L•

Rv.: •III• / 1—6—2—3/ GROS•ARGE / TRIP•REGN / POLONI / ••

Srebro | silver; 19.0 mm; 1.90 g; Iger, s. 163, poz. K.23.1

Nr inw. | inv. no. AR-60/638/MHE

616. trojak | 3 groschen, 1624

Av.: SIG:III•D:G:REX•POL•M:D:L•

Rv.: •III• / 1—6—2—4/ GROS•ARGE / TRIP•REGN / POLONI / ••

Srebro | silver; 18.9 mm; 1.84 g; Iger, s. 163, poz. K.24.1

Nr inw. | inv. no. AR-60/16/MHE

617. trojak | 3 groschen, 1624

Av.: SIG•III•D:G:REX•POL•M:D:L•

Rv.: •III• / 1—6—2—4/ GROS•ARGE / TRIP•REGN / POLONI / ••

Srebro | silver; 19.2 mm; 1.88 g; Iger, s. 163, poz. K.24.1

Nr inw. | inv. no. AR-60/463/MHE

618. trojak | 3 groschen, 1624

Av.: SIG:III:D:G:REX•POL•M:D:L•

Rv.: •III• / 1—6—2—4/ GROS•ARG• / TRIP•REG: / •POLO• / ••

Srebro | silver; 19.5 mm; 1.71 g; Iger, s. 163, poz. K.24.1

Nr inw. | inv. no. AR-60/563/MHE

619. trojak | 3 groschen, 1624

Av.: SIG:III:D G:REX•POL•M•D:L•

Rv.: •III• / 1—6—2—4/ GROS•ARG• / TRIP•REG: / •POLO• / ••

Srebro | silver; 19.2 mm; 1.85 g; Iger, s. 163, poz. K.24.1

Nr inw. | inv. no. AR-60/564/MHE

620. trojak | 3 groschen, 1624

Av.: SIG:III•D:G:REX•POL•M•D:L•

Rv.: •III• / 1—6—2—4/ GROS•ARG• / TRIP•REG: / •POLO• / ••

Srebro | silver; 19.7 mm; 1.60 g; Iger, s. 163, poz. K.24.1

Nr inw. | inv. no. AR-60/647/MHE

621-637. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)

szóstak | 6 groschen, m. Kraków, podskarbi wielki koronny | Grand Treasurer of the Crown Mikołaj Daniłowicz (nos 621-625), administrator skarbu koronnego | administrator of the Crown Treasury Jan Mikołaj Daniłowicz (no. 626), podskarbi | Grand Treasurer Hermolaus Ligęza (nos 627-637)

	w polu popiersie króla w prawo, w zamkniętej, ozdobnej koronie i w zbroi z kryzą. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis z tytułaturą władcy, rozdzielony herbem podskarbiego – Sas Daniłowicza lub Półkozic Ligęzy.
Av.	in the field, bust of the ruler to the right, wearing a hoop, ornamented crown, and in armor with a ruff. Continuous inner border. Circumferential inscription with ruler's title, divided by arms of a Grand Treasurer – Sas born by Daniłowicz or Półkozic of Ligęza.
	w polu pod zamkniętą koroną wartość monety zapisana liczbą rzymską – VI, a pod nią w trzech tarczach godła Polski (Orzeł) i Litwy (Pogoń) oraz herb Wazów (Snopek). Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis z określeniem monety i datą.
Rv.	in the field, under a hoop crown coin denomination written in Roman numeral – VI. Below three escutcheons with coat of arms of Poland (Eagle), Lithuania (<i>Pogoń</i>), and the Vasa Sheaf. Continuous inner border. In the circumference inscription indicating the type of coin and issue date.

621. szóstak | 6 groschen, 1623

Av.: SIGIS:III:D:G·{}·REX·POL·M:D:L·

Rv.: GROS·ARGE·SEX·REG·POL·1623·

Srebro | silver; 25.2 mm; 3.07 g; Kopicki, poz. 1258

Nr inw. | inv. no. AR-60/500/MHE

622. szóstak | 6 groschen, 1623

Av.: SIGIS:III:D:G·{}·REX·POL·M:D L

Rv.: GROS·ARGE·SEX·REG·POL·1·6·23·

Srebro | silver; 25.7 mm; 3.31 g; Kopicki, poz. 1258

Nr inw. | inv. no. AR-60/502/MHE

623. szóstak | 6 groschen, 1623

Av.: ·SIGISMVN·III·D G·{}·REX·POL·M·D·L·

Rv.: GROS·ARGE·SEX·REG·POL·1623·

Srebro | silver; 26.8 mm; 2.99 g; Kopicki, poz. 1258

Nr inw. | inv. no. AR-60/503/MHE

624. szóstak | 6 groschen, 1624

Av.: SIGIS:III:D:G·{}·REX·POL·M:D L·

Rv.: GROS•ARGE•SEX•REG POL•1624

Srebro | silver; 25.4 mm; 3.55 g; Kopicki, poz. 1259

Nr inw. | inv. no. AR-60/506/MHE

625. szóstak | 6 groschen, 1624

Av.: SIGIS:III:D:G•{☩}•REX•POL•M:D:L•

Rv.: GROS•ARGE•SEX REG POL•1624•

Srebro | silver; 25.0 mm; 3.84 g; Kopicki, poz. 1259

Nr inw. | inv. no. AR-60/553/MHE

626. szóstak | 6 groschen, 1625

Av.: SIGIS:III:D:G•{☩}•REX•POL:M:D:L:

Rv.: GROS•ARGE•SEX•REG POL•1625

Srebro | silver; 25.1 mm; 3.69 g; Kopicki, poz. 1262

Nr inw. | inv. no. AR-60/556/MHE

627. szóstak | 6 groschen, 1625

Av.: S\\IS\\:\\:D:G:{☩}:REX•POL•M:D:L

Rv.: GROS•ARGE•SEX•REG•POL•16Z5•

Srebro | silver; 25.2 mm; 3.12 g; Kopicki, poz. 1263x

Nr inw. | inv. no. AR-60/496/MHE

628. szóstak | 6 groschen, 1625

Av.: SIGIS•III•D:G•{☩}•REX•POL•M•D L

Rv.: GROS•ARGE•SEX\\G•POL•1625•

Srebro | silver; 25.0 mm; 3.59 g; Kopicki, poz. 1263

Nr inw. | inv. no. AR-60/554/MHE

629. szóstak | 6 groschen, 1625

Av.: SIGIS•III•D\\G•{☩}•REX•POL•M:D L•

Rv.: GROS•ARGE•SEX•REG•POL•1625

Srebro | silver; 25.4 mm; 3.51 g; Kopicki, poz. 1263

Nr inw. | inv. no. AR-60/555/MHE

630. szóstak | 6 groschen, 1625

Av.: SIGIS:III:D:G:{☩}•REX•POL•M:D:L•

Rv.: GROS•ARGE•SEX•REG•POL•1625

Srebro | silver; 25.3 mm; 2.95 g; Kopicki, poz. 1263

Nr inw. | inv. no. AR-60/557/MHE

631. szóstak | 6 groschen, 1626

Av.: SIGIS•III•D G{☩}REX•POL•M D L•

Rv.: GROS•ARG•SEX—REG•POL•1626•
Srebro | silver; 25.4 mm; 3.70 g; Kopicki, poz. 1264
Nr inw. | inv. no. AR-60/497/MHE

632. szóstak | 6 groschen, 1626

Av.: SIGIS:III:D:G•{☿}REX:POL•M:D:L:
Rv.: GROS•ARGE•SEX•REG•POL•1626•
Srebro | silver; 25.3 mm; 3.46 g; Kopicki, poz. 1264
Nr inw. | inv. no. AR-60/498/MHE

633. szóstak | 6 groschen, 1626

Av.: SIGIS•III•D:G•{☿}REX•POL•M•D•L•
Rv.: •GROS•ARGE•SEX•REG•POL•1626•
Srebro | silver; 25.3 mm; 3.59 g; Kopicki, poz. 1264
Nr inw. | inv. no. AR-60/501/MHE

634. szóstak | 6 groschen, 1626

Av.: SIGIS•III:D:G•{☿}REX\POL•M:D:L
Rv.: GROS•ARGE•SEX•REG•POL•1626•
Srebro | silver; 25.4 mm; 3.73 g; Kopicki, poz. 1264
Nr inw. | inv. no. AR-60/504/MHE

635. szóstak | 6 groschen, 1626

Av.: SIGIS•III•D:G•{☿}REX•POL•M•D L
Rv.: GROS•ARGE•SEX•REG•POL•1626•
Srebro | silver; 25.4 mm; 3.65 g; Kopicki, poz. 1264
Nr inw. | inv. no. AR-60/505/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

636. szóstak | 6 groschen, 1627

Av.: SIGIS:III:D:G•{☿}•REX•POL•M:D L
Rv.: GROS•ARGE•SEX\REG•POL•1627
Srebro | silver; 25.3 mm; 3.51 g; Kopicki, poz. 1266
Nr inw. | inv. no. AR-60/499/MHE

637. szóstak | 6 groschen, 1625-1627

Av.: SIGIS•III\\G•{☿}•REX•POL•M•D•L
Rv.: •GROS•ARGE\\EX•REG•POL•162\
Srebro | silver; 25.3 mm; 3.50 g; Kopicki, poz. 1263-1266
Nr inw. | inv. no. AR-60/552/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

638-646. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)

**ort, m. Bydgoszcz, podskarbi wielki koronny |
Grand Treasurer of the Crown Mikołaj Daniłowicz**

	w polu popiersie króla w prawo, w zamkniętej koronie zwieńczonej jabłkiem panowania i w zbroi paradnej, z kryzą i orderem Złotego Runa na piersi. W prawej ręce król trzyma miecz, w lewej zaś jabłko panowania. W otoku napis z tytułaturą władcy. Obwódki wewnętrzna i zewnętrzna sznurkowe.
Av.	in the field, bust of the ruler to the right, wearing a hoop crown topped with a <i>globus cruciger</i> , and in a parade armor with a ruff, Order of the Golden Fleece on king's chest. In ruler's right hand sword, and a <i>globus cruciger</i> in the left. Circumferential inscription with ruler's title. Corded inner and outer borders.
	w polu pod zamkniętą koroną tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż ze skwadrowanymi godłami Polski (Orzeł) i Litwy (Pogoń) oraz Snopkiem Wazów w polu sercowym. Po jej bokach data emisji. W otoku napis z kontynuacją tytułatury króla rozdzielony tarczą z herbem podskarbiego. Obwódki wewnętrzna i zewnętrzna sznurkowe.
Rv.	in the field, under a hoop crown, a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Poland (Eagle) and Lithuania (<i>Pogoń</i>), and the Vasa Sheaf in a heart. On its sides the issue date. Circumferential inscription continues the ruler's title from the obverse. The legend is divided by an escutcheon with Grand Treasurer's coat of arms. Corded inner and outer borders.

638. ort, 1621

Av.: SIGIS•III•D G•REX•POL•M:D LIT:RVS:PRVS:MA

Rv.: SAM\\\\NEC•N•SV{}GOT•VAN:G•H R I:R:, 16—21

Srebro | silver; 29.8 mm; 6.38 g; Kopicki, poz. 1272

Nr inw. | inv. no. AR-60/486/MHE

639. ort, 1621

Av.: SIGIS•III•D:G•REX•POL(16)M•D•LI•RVS•PRV:M

Rv.: SAM•LIV:NEC O:SVE{}GOT•VAN:Q:H R I:R•, 16—21

Srebro | silver; 29.6 mm; 5.67 g; Kopicki, poz. 1271

Nr inw. | inv. no. AR-60/478/MHE

640. ort, 1622

Av.: xSIGIS•III•D G•REX•POL•M•D•LI:RVS•PRVS•Mx

Rv.: SAM LIV NEC N SV{}GOT VAN O H R I R:, 16—22

Srebro | silver; 29.4 mm; 7.10 g; Kopicki, poz. 1278

Nr inw. | inv. no. AR-60/479/MHE

641. ort, 1622

Av.: +SIGIS•III•D•G•REX•POL•M•D•LI:RVS•PRVS•M+
Rv.: SAM•LIV•NEC•N SV{}GOT•VAN•Q•H R I•R, 16—22
Srebro | silver; 29.4 mm; 6.80 g; Kopicki, poz. 1278
Nr inw. | inv. no. AR-60/481/MHE

642. ort, 1622

Av.: +SIGIS•III•D•G•REX•POL•M•D•LI:RVS•PRVS•M+
Rv.: SAM LIV NEC N SV{}GOT VAN Q H R I R, 16—22
Srebro | silver; 29.5 mm; 6.06 g; Kopicki, poz. 1278
Nr inw. | inv. no. AR-60/485/MHE

643. ort, 1623

Av.: +SIGIS•III•D•G•REX•POL•M•D•LI:RVS•PRV:M+
Rv.: SAM•LIV.NEC•N SV{}GOT•VAN•Q•H R I•R, 16—23
Srebro | silver; 29.3 mm; 7.02 g; Kopicki, poz. 1279
Nr inw. | inv. no. AR-60/482/MHE

644. ort, 1623

Av.: +SIGIS•III•D•G•REX•POL•M•D•LI:RVS•PRV:M+
Rv.: SAM•LIV.NEC`N`SV{}GOT•VAN Q H R I•R, 16—23
Srebro | silver; 29.2 mm; 6.64 g; Kopicki, poz. 1279
Nr inw. | inv. no. AR-60/487/MHE

645. ort, 1623

Av.: +SIGIS•III•D•G•REX•POL•M•D•LI:RVS•PRV:M+
Rv.: SAM:LIV:NEC:N:SV{}GOT:VAN:Q:H R I:R, 16—23
Srebro | silver; 29.3 mm; 7.22 g; Kopicki, poz. 1279
Nr inw. | inv. no. AR-60/488/MHE

646. ort, 1624

Av.: +SIGIS•III•D•G•REX:POL:M•D•LI:RVS•PRVS+
Rv.: SAM•LIV•NEC•N•SV{}GOT•VAN•Q•H R I•R, 16—24
Srebro | silver; 30.0 mm; 6.90 g; Kopicki, poz. 1280
Nr inw. | inv. no. AR-60/480/MHE

**647. Jan Kazimierz | John Casimir (1648-1668)
dwojak | 2 groschen, 1651, m. Bydgoszcz, minmst.
Christoph Guttman, podskarbi wielki koronny |
Grand Treasurer of the Crown Bogusław Leszczyński**

Av.	<p>w polu godło Polski - Orzeł z tarczą ze Snopkiem Wazów na piersi, po jego bokach monogram C—G minmst. W otoku napis: IOA•CAS•D•G•POL• & SVEC•REX•</p> <hr/> <p>in the field coat of arms of Poland - an Eagle with the Vasa Sheaf on the chest. On its sides mintmaster's monogram - C—G. Inscription in the circumference: IOA•CAS•D•G•POL• & SVEC•REX•</p>
Rv.	<p>pod zamkniętą koroną czterowierszowy napis: II / MON•ARG• / REG•POL• / 16—51 (data rozdzielona herbem Wieniawa podskarbiego)</p> <hr/> <p>under a hoop crown, a four-line inscription: II / MON•ARG• / REG•POL• / 16—51 (date divided by Wieniawa coat of arms born by Grand Treasurer)</p>

Srebro | silver; 17.8 mm; 0.77 g; Kopicki, poz. 1587
Nr inw. | inv. no. AR-60/3/MHE

**648. Jan Kazimierz | John Casimir (1648-1668)
ort, 1651, m. Bydgoszcz, minmst. Christoph Guttman,
podskarbi wielki koronny | Grand Treasurer of the Crown
Bogusław Leszczyński**

Av.	<p>popiersie władcy w prawo, w wieńcu laurowym na głowie i w zbroi, z narzuconym na nią płaszczem i orderem Złotego Runa na piersi. W otoku rozdzielony popiersiem napis: IOAN CAS•D.G•PO — L•& SVEC•REX</p> <hr/> <p>bust of the ruler to the right, wearing a laurel wreath and an armor with a cloak thrown over it, Order of the Golden Fleece on king's chest. Circumferential legend divided by a bust: IOAN CAS•D.G•PO — L•& SVEC•REX</p>
Rv.	<p>pod zamkniętą koroną tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż ze skwadrowanymi godłami Polski (Orzeł) i Litwy (Pogoń) oraz Snopkiem Wazów w polu sercowym. Po bokach tarczy oznaczenie wartości: 2—1 oraz inicjały C—G minmst. Poniżej, rozdzielający legendę, herb Wieniawa podskarbiego. W otoku napis: CIVITAT:B[ID]G — OSTIENS:1651</p> <hr/> <p>under a hoop crown, a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Poland (Eagle) and Lithuania (<i>Pogoń</i>), and the Vasa Sheaf in a heart. On its sides value designation: 2—1 and minmaster's initials: C—G. Circumferential legend, divided by Wieniawa coat of arms born by Grand Treasurer: CIVITAT:B[ID]G — OSTIENS:1651</p>

Srebro | silver; 28.3 mm; 5.87 g; Kopicki, poz. 1711
Nr inw. | inv. no. AR-60/2/MHE

649. Jan Kazimierz | John Casimir (1648-1668)
ort, 1655, m. Kraków, podskarbi wielki koronny |
Grand Treasurer of the Crown Bogusław Leszczyński

Av.	popiersie władcy w prawo, w zamkniętej koronie i w zbroi, z narzuconym na nią płaszczem i orderem Złotego Runa na piersi. W otoku rozdzielony popiersiem napis: IOAN•CASIMI: — DG REX•P & S
	bust of the ruler to the right, wearing a hoop crown and an armor with a cloak thrown over it, Order of the Golden Fleece on king's chest. Circumferential legend divided by a bust: IOAN•CASIMI: — DG REX•P & S
Rv.	pod zamkniętą koroną tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż ze skwadrowanymi godłami Polski (Orzeł) i Litwy (Pogoń) oraz Snopkiem Wazów w polu sercowym. Po bokach tarczy oznaczenie wartości: I—8, poniżej herb Wienera podskarbiego oraz pięciopłatkowa rozeta rozdzielająca legendę otokową: MONET•ARGENT — REGNI•POL•1655
	under a hoop crown, a quarterly divided Spanish escutcheon with quartered by cross arms of Poland (Eagle) and Lithuania (<i>Pogoń</i>), and the Vasa Sheaf in a heart. On its sides value designation: I—8. Below the shield Grand Treasurer's Wiener coat of arms and five-petalled rosette dividing the circumferential legend: MONET•ARGENT — REGNI•POL•1655

Srebro | silver; 28.1 mm; 5.47 g; Kopicki, poz. 1732
Nr inw. | inv. no. AR-60/1/MHE

Rzeczpospolita Obojga Narodów: niezidentyfikowane szelągi |
Polish-Lithuanian Commonwealth: unidentified shillings

650. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)
szeląg | shilling, 1587-1627, m. ?

Av.: w polu zarys monogramu króla - litery S | in the field the outline of the ruler's monogram - letter S

Rv.: nieczytelny | illegible

Bilon | billon; 16.9 mm; 0.41 g

Nr inw. | inv. no. AR-60/110/MHE; powierzchnia niemal zupełnie wytarta | surface almost completely worn

651. Zygmunt III | Sigismund III (1587-1632)
szeląg | shilling, 1587-1627, m. ?

Av.: widoczny fragment monogramu S oraz 8 - prawdopodobnie ostatnia cyfra daty. Z legendy czytelne \\LID[...] | visible fragment of monogram S and 8 - probably last number of the issue date. In the legend legible only \\LID[...]

Rv.: z legendy czytelne [...]LIT[...] | in the legend legible only [...]LIT[...]

Bilon | billon; 17.2 mm; 0.58 g

Nr inw. | inv. no. AR-60/547/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi i niemal zupełnie wytarta | surface covered with pitting corrosion and almost completely worn

Szkocja | Scotland

652-657. Karol I | Charles I (1625-1649)

**turner Stirlinga (dwupens) | Stirling turner (twopence),
1632-1639 (niedatowany - drugie mennictwo |
undated - second coinage), m. Edynburg | Edinburgh**

Av.	w polu monogram władcy - ukoronowane litery C—R, rozdzielone rzymską liczbą II oznaczającą nominał. Poniżej trzy romby. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis z tytułaturą władcy, obwódka zewnętrzna perełkowa. in the field ruler's monogram - crowned letters C—R, divided by Roman numeral II, denoting the denomination. Below three rhombuses. Continuous inner border. Circumferential inscription with ruler's title, beaded outer border.
Rv.	w polu kwiat ostu z dwoma liśćmi - symbol Szkocji. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku legenda z narodowym motto Szkocji, obwódka zewnętrzna perełkowa. in the field thistle with two leaves - emblem of Scotland. Continuous inner border. Scottish national motto in the circumference, beaded outer border.

652. turner Stirlinga (dwupens) | Stirling turner (twopence), 1632-1639

Av.: [...]SCOT•ANG•FR•ET•H[...]

Rv.: \\MO:ME•IMPVNE•LA[...]

Miedź | copper; 16.9 mm; 0.94 g; SCWC, s. 1474, poz. KM#65

Nr inw. | inv. no. AR-60/139/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

653. turner Stirlinga (dwupens) | Stirling turner (twopence), 1632-1639

Av.: \C[...]\T•ANG•FR•ET•HIB•R

Rv.: NEMO ME•I\VN[...]\T

Miedź | copper; 16.8 mm; 0.90 g; SCWC, s. 1474, poz. KM#65

Nr inw. | inv. no. AR-60/149/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

654. turner Stirlinga (dwupens) | Stirling turner (twopence), 1632-1639

Av.: ♦CAR•D.G• SCOT\ANG\FR\ET•HIB•R

Rv.: NEM[...]\MPVNE•LACESSET

Miedź | copper; 16.4 mm; 0.79 g; SCWC, s. 1474, poz. KM#65

Nr inw. | inv. no. AR-60/150/MHE; powierzchnia pokryta wżerami korozyjnymi | surface covered with pitting corrosion

**655. turner Stirlinga (dwupens) |
Stirling turner (twopence), 1632-1639**

Av.: ♦CAR•D:G•SCOT\\NG\FR•ET•HIB•R

Rv.: NEMO ME IMPVNE•LACESSET

Miedź | copper; 16.8 mm; 0.61 g; SCWC, s. 1474, poz. KM#65

Nr inw. | inv. no. AR-60/151/MHE; powierzchnia wytarta | worn surface

**656. turner Stirlinga (dwupens) |
Stirling turner (twopence), 1632-1639**

Av.: ♦CAR•D:G•SCOT•ANG•FR•ET•HIB•R

Rv.: NEMO ME IMPVNE•LACESSET

Miedź | copper; 15.9 mm; 0.84 g; SCWC, s. 1474, poz. KM#65

Nr inw. | inv. no. AR-60/529/MHE

**657. turner Stirlinga (dwupens) |
Stirling turner (twopence), 1632-1639**

Av.: \CAR\D\G\SCOT[...]\JET[...]

Rv.: N[...]\MPVN\CES\

Miedź | copper; 14.4×15.9 mm; 0.47 g; SCWC, s. 1474, poz. KM#65

Nr inw. | inv. no. AR-60/546/MHE; wyszczerbiony krążek, powierzchnia pokryta wżerami
korozyjnymi | jagged planchet, surface covered with pitting corrosion

**Święte Cesarstwo Rzymskie: Dolna Austria |
Holy Roman Empire: Lower Austria**

**658. Ferdynand II | Ferdinand II (1617/19-1637)
3 krajcary | 3 kreutzer, 1624, m. Wiedeń | Vienna,
minmst. Matthias Fellner von Feldegg**

Av.

w polu popiersie władcy w prawo, w wieńcu laurowym na głowie i w szacie z kryzą. Obwódka wewnętrzna sznurkowa. W otoku napis rozdzielony ostrołukiem (znak mincmistrza): •FERDI•II•D:G•R• — I•S•A•G•H•B•REX, obwódka zewnętrzna perełkowa.

in the field, bust of the ruler to the right, wearing a laurel wreath and a robe with a ruff. Corded inner border. Circumferential inscription, divided by a pointed arch (mintmaster's mark): •FERDI•II•D:G•R• — I•S•A•G•H•B•REX, beaded outer border.

Rv.	ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z tarczą herbową Habsburgów na piersi (Belka austriacka i Skosy burgundzkie). Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: ARCHID•A•D[...].CO•TY•624, obwódka zewnętrzna perełkowa.
	crowned double-headed Imperial Eagle with the Habsburg coat of arms on its breast (Austrian Bar and Burgundy Bends). Beaded inner border. Inscription in the circumference: ARCHID•A•D[...].CO•TY•624, beaded outer border.

Srebro | silver; 20.6 mm; 1.72 g; Herinek, s. 309, poz. 1023
 Nr inw. | inv. no. AR-60/20/MHE

659. Ferdynand II | Ferdinand II (1617/19-1637)
3 krajcary | 3 kreutzer, 1624, m. Wiedeń | Vienna,
minmst. Matthias Fellner von Feldegg

Av.	w polu popiersie władcy w prawo, w wieńcu laurowym na głowie i w szacie z kryzą. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis rozdzielony ostrołukiem (znak mincmistrza): •FERDI II D G R — I S A G H B REX, obwódka zewnętrzna perełkowa.
	in the field, bust of the ruler to the right, wearing a laurel wreath and a robe with a ruff. Continuous inner border. Circumferential inscription, divided by a pointed arch (mintmaster's mark): •FERDI II D G R — I S A G H B REX, beaded outer border.
Rv.	ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z tarczą herbową Habsburgów na piersi (Belka austriacka i Skosy burgundzkie). Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: •ARCHID`A`D(3)`BVR\CO•TY•624, obwódka zewnętrzna perełkowa.
	crowned double-headed Imperial Eagle with the Habsburg coat of arms on its breast (Austrian Bar and Burgundy Bends). Beaded inner border. Inscription in the circumference: •ARCHID`A`D(3)`BVR\CO•TY•624, beaded outer border.

Srebro | silver; 20.6 mm; 1.54 g; Herinek, s. 309, poz. 1023a
 Nr inw. | inv. no. AR-60/26/MHE

660. Ferdynand II | Ferdinand II (1617/19-1637)
3 krajcary | 3 kreutzer, 1625, m. Wiedeń | Vienna,
minmst. Matthias Fellner von Feldegg

Av.	<p>w polu popiersie władcy w prawo, w wieńcu laurowym na głowie, w zbroi z narzuconym na nią płaszczem i wyłożonym kołnierzem. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis rozdzielony ostrołukiem (znak mincmistrza): •FERDI•II•D`G`R` — I`S`A`G`H`B`REX, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <p>in the field, bust of the ruler to the right, wearing a laurel wreath and armor with turned-down collar, and cloak thrown over it. Continuous inner border. Circumferential inscription, divided by a pointed arch (mintmaster's mark): •FERDI•II•D`G`R` — I`S`A`G`H`B`REX, beaded outer border.</p>
Rv.	<p>ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z tarczą herbową Habsburgów na piersi (Belka austriacka i Skosy burgundzkie). Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: ARCHID•A\D(3)B`C`TYR•1625, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <p>crowned double-headed Imperial Eagle with the Habsburg coat of arms on its breast (Austrian Bar and Burgundy Bends). Continuous inner border. Inscription in the circumference: ARCHID•A\D(3)B`C`TYR•1625, beaded outer border.</p>

Srebro | silver; 20.5 mm; 1.72 g; Herinek, s. 312, poz. 1038
Nr inw. | inv. no. AR-60/21/MHE

661. Ferdynand III | Ferdinand III (1627/37-1657)
3 krajcary | 3 kreutzer, 1637, m. Wiedeń | Vienna,
wardajn | warden Hans Jakob Stadler

Av.	<p>w polu popiersie władcy w prawo, w wieńcu laurowym na głowie, w szacie z wyłożonym kołnierzem. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis rozdzielony krocącym ptakiem (znak mincmistrza): •FERD`III`D`G`R` — I`S`A`G`H`B`REX, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <p>in the field, bust of the ruler to the right, wearing a laurel wreath and a robe with turned-down collar. Continuous inner border. Circumferential inscription, divided by a walking bird (mintmaster's mark): •FERD`III`D`G`R` — I`S`A`G`H`B`REX, beaded outer border.</p>
Rv.	<p>ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z tarczą herbową Habsburgów na piersi (Belka austriacka i Skosy burgundzkie). Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: ARCHID•A•D(3)B`C`TYR•1637, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <p>crowned double-headed Imperial Eagle with the Habsburg coat of arms on its breast (Austrian Bar and Burgundy Bends). Continuous inner border. Inscription in the circumference: ARCHID•A•D(3)B`C`TYR•1637, beaded outer border.</p>

Srebro | silver; 20.2 mm; 1.62 g; Herinek, s. 608, poz. 674
Nr inw. | inv. no. AR-60/25/MHE

Święte Cesarstwo Rzymskie: Styria | Holy Roman Empire: Styria

662. Ferdinand II | Ferdinand II (1617/19-1637) 3 krajcary | 3 kreutzer, 1626, m. Graz

Av.	<p>w polu popiersie władcy w prawo, w wieńcu laurowym na głowie i w zbroi z narzuconym na nią płaszczem i orderem Złotego Runa na piersi. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: *F•E•R•DI•II•D•G•R•(3)I•S•A•G•H•B•REX, obwódka zewnętrzna perełkowa.</p> <hr/> <p>in the field, bust of the ruler to the right, wearing a laurel wreath and an armor with a cloak thrown over it, Order of the Golden Fleece on king's chest. Continuous inner border. Inscription in the circumference: *F•E•R•DI•II•D•G•R•(3)I•S•A•G•H•B•REX, beaded outer border.</p> <hr/>
Rv.	<p>w polu trzy promieniście ułożone tarcze hiszpańskie z godłami Świętego Cesarstwa Rzymskiego (dwugłowy Orzeł), Burgundii (Skosy) i Styrii (Pantera ziejąca ogniem). Obwódka wewnętrzna perełkowa. W otoku napis: •ARCH•AVS\\VX•BVR•STYRIÆ•16Z6, obwódka zewnętrzna sznurkowa.</p> <hr/> <p>in the field, three radially arranged Spanish escutcheons with arms of the Holy Roman Empire (double-headed Eagle), Burgundy (Bends) and Styria (fire-breathing Panther). Beaded inner border. Inscription in the circumference: •ARCH•AVS\\VX•BVR•STYRIÆ•16Z6, corded outer border.</p>

Srebro | silver; 22.1 mm; 1.64 g; Herinek, s. 320, poz. 1079a
Nr inw. | inv. no. AR-60/28/MHE; wyszczerbiony krążek | jagged planchet

Święte Cesarstwo Rzymskie: Tyrol i Austria Przednia | Holy Roman Empire: Tyrol and Further Austria

663. Leopold V (1619-1632) 3 krajcary | 3 kreutzer, 1626-1632 (niedatowane | undated), m. Hall

Av.	<p>w polu popiersie władcy w prawo, w zamkniętej koronie zwieńczonej jabłkiem panowania i w zbroi. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: :LEOPOLDVS`D\G\AR`AV:, obwódka zewnętrzna ciągła.</p> <hr/> <p>in the field, bust of the ruler to the right, wearing a hoop crown topped with a <i>globus cruciger</i>, and in armor. Continuous inner border. Inscription in the circumference: :LEOPOLDVS`D\G\AR`AV:, continuous outer border.</p>
-----	---

	w polu trzy promieniście ułożone tarcze hiszpańskie z godłami Tyrolu (Orzeł), Austrii (Pas) i Burgundii (Skosy). Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: *DVX:BVR:CO(3)MES:TIROL, obwódka zewnętrzna ciągła.
Rv.	in the field, three radially arranged Spanish escutcheons with arms of the Tyrol (Eagle), Austria (Bar) and Burgundy (Bends). Continuous inner border. Inscription in the circumference: *DVX:BVR:CO(3)MES:TIROL, continuous outer border.

Srebro | silver; 20.3 mm; 1.50 g; MT, poz. 480
 Nr inw. | inv. no. AR-60/31/MHE

Święte Cesarstwo Rzymskie: Pomorze - biskupstwo kamieńskie | Holy Roman Empire: Pomerania - Bishopric of Cammin

664. Ulryk I | Ulrich I (1618-1622) półtorak | dreipölder, 1621, m. Koszalin

	w polu pod zamkniętą koroną tarcza hiszpańska, czwórdzielna w krzyż z godłami Księstwa Szczecińskiego (Gryf w prawo), Uznamu (Rybogryf), Księstwa Wendejskiego (Gryf w prawo), Księstwa Kaszubskiego (Gryf w lewo) oraz Krzyżem w polu sercowym (herb biskupstwa kamieńskiego). W otoku napis: VLRIC9•D 3 G \\X•S PO
Av.	in the field, under a hoop crown, a quarterly divided Spanish escutcheon with coats of arms of Duchy of Stettin (Griffin to the right), iseland of Usedom (Sea-griffin), Duchy of Wenden (Griffin to the right), Duchy of Kashubia (Griffin to the left), and a Cross in a heart (arms of Bishopric of Cammin). Inscription in the circumference: VLRIC9•D 3 G \\X•S PO
	w polu jabłko panowania z wpisaną we wnętrze liczbą Z4 (wartość 1/24 talara). Po jego bokach dwie ostatnie cyfry daty: Z—1. Obwódka wewnętrzna ciągła. W otoku napis: [DEV]S PROTECTOR•M[EVS], obwódka zewnętrzna perełkowa.
Rv.	in the field the <i>globus cruciger</i> with number Z4 inscribed inside (value of 1/24 of a thaler). On its sides two last numbers of the issue date: Z—1. Continuous inner border. Inscription in the circumference: [DEV]S PROTECTOR•M[EVS], beaded outer border.

Srebro | silver; 18.4 mm; 0.81 g; Olding, s. 156, poz. 158
 Nr inw. | inv. no. AR-60/136/MHE

Monety fałszywe | Counterfeit coins

665. fałszerstwo szeląga? | counterfeit shilling?

Av., Rv.: w polu niezidentyfikowany znak, w otoku pseudolegenda | in the field unidentified mark, quasi-legend in the circumference.

Miedź | copper; 15.8 mm; 0.34 g

Nr inw. | inv. no. AR-60/140/MHE

666. fałszerstwo szeląga Krystyny? | counterfeit Christina's shilling?

Av.: w polu znak przypominający monogram C królowej szwedzkiej Krystyny, w otoku pseudolegenda | in the field the mark resembling monogram C of Swedish queen Christina, quasi-legend in the circumference.

Rv.: negatyw awersu | negative of the obverse.

Miedź | copper; 15.4 mm; 0.29 g

Nr inw. | inv. no. AR-60/153/MHE

667. fałszerstwo szeląga ryskiego Gustawa II Adolfa | counterfeit Riga shilling of Gustav II Adolf

Av.: w polu monogram Gustawa II Adolfa w odbiciu lustrzanym, w otoku pseudolegenda | in the field mirrored Gustav II Adolf's monogram, quasi-legend in the circumference.

Rv.: w polu znak przypominający kartusz herbowy z szeląga ryskiego, w otoku pseudolegenda | in the field the mark resembling the cartouche with coat of arms of Riga, quasi-legend in the circumference.

Miedź | copper; 16.1 mm; 0.45 g

Nr inw. | inv. no. AR-60/333/MHE

Moneta niezidentyfikowana | Unidentified coin

668. Emitent niezidentyfikowany | Unidentified issuer szeląg | shilling?

nominał niepewny, jednak wymiary i waga krążka są najbardziej zbliżone do szeląga, data nieokreślona | denomination uncertain, but the dimensions and weight of the planchet are closest to a shilling, date unknown

Av., Rv. nieczytelne | illegible

Miedź lub bilon | copper or billon; 15.5 mm; 0.54 g

Nr inw. | inv. no. AR-60/535/MHE; powierzchnia monety całkowicie wytarta i pokryta wżerami korozyjnymi | surface of the coin completely worn and covered with pitting corrosion

**Zlepki monet (nieprzekazane do konserwacji) |
Clumps (not submitted for conservation)**

669-670. Zlepek fragm. dwóch monet - widoczny szeląg inflancki nieokreślonego emitenta | Clump of two coin fragments - visible Livonian shilling of unidentified issuer

Bilon | billon; 15.8 mm; 0.50 g

Nr inw. | inv. no. AR-60/116/MHE

671-672. Zlepek dwóch monet - szóstak Zygmunta III (data niewidoczna) oraz nieokreślony półtorak | Clump of two coins - 6 groschen of Sigismund III (date invisible) and unattributed 1½ groschen

Srebro | silver; 25.4 mm; 4.39 g

Nr inw. | inv. no. AR-60/158/MHE

673-675. Zlepek trzech monet - nieokreślony szeląg Krystyny, półtorak Zygmunta III oraz prawdopodobnie fałszerstwo szeląga z Orłem niezidentyfikowanego emitenta | Clump of three coins - unidentified Christina's shilling, półtorak of Sigismund III and probably counterfeit shilling with an Eagle of unidentified issuer

Bilon i srebro | billon and silver; 19.5 mm; 2.38 g

Nr inw. | inv. no. AR-60/159/MHE

676-679. Zlepek fragm. czterech monet - widoczne dwa szelągi Prus Książęcych - jeden Fryderyka Wilhelma, drugi niezidentyfikowanego emitenta | Clump of four coin fragments - visible two shillings of Ducal Prussia - one of Frederick William, second of an unidentified issuer

Bilon | billon; 16.1×25.2 mm; 1.52 g

Nr inw. | inv. no. AR-60/160/MHE

**680-681. Zlepek dwóch egzemplarzy dwojaka gdańskiego
Jana Kazimierza z 1651 lub 1652 | Clump of two pieces of Gdańsk
2 groschen issued in 1651 or 1652 under the name of John Casimir**

widoczny awers jednej monety z dolnym fragmentem popiersia oraz legendą [...]D•G•R•P•M•D•L•R\\ oraz rewers drugiej z kartuszem herbu miejskiego w polu oraz legendą otokową [...]OS•CIV•GED•DUP•[...] | visible obverse of one coin with the lower part of the bust and legend [...]D•G•R•P•M•D•L•R\\, as well as the reverse of the second specimen with cartouche with city coat of arms in the field and circumferential legend [...]OS•CIV•GED•DUP•[...]

Srebro | silver; 19.2 mm; 1.26 g

Nr inw. | inv. no. AR-60/161/MHE; Kopicki, poz. 7607-7609

***Addenda - monety ze skarbu odnalezione w 2021 r.
i przekazane do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Olsztynie, delegatura w Ełku |
Addenda - coins from the hoard found in 2021,
and handed over to the Ełk delegation of the
Voivodeship Office for the Protection of Monuments
in Olsztyn***

***Prusy Królewskie (szwedzka okupacja): prowincja |
Royal Prussia (Swedish occupation): province***

**682. Gustaw II Adolf | Gustav II Adolf (1621-1632)
półtorak | *dreipölder*, 1632-1635 (data niewidoczna |
date illegible), m. Elbląg, minmst. Marsilius Philipson -
- opis jak nr. kat. 343-361 | description as cat. nos 343-361**

Av.: GVS`ADO\\G\\EX•S•

Rv.: [...]G SVE

Srebro | silver; ? mm; ? g; AA], s. 62, poz. 4-7

Moneta pokryta korozją | Coin covered with corrosion

***Inflanty (szwedzka okupacja): miasto Ryga |
Livonia (Swedish occupation): city of Riga***

- 683. Krystyna | Christina (1632-1654)
szeląg | shilling, 1635-1654 (data niewidoczna |
date illegible), m. Ryga | Riga - opis jak nr. kat. 50-189 |
description as cat. nos 50-189**

Av.: CHRISTIN[...]R`S•

Rv.: [...]CIVI RIGENS \

Bilon | billon; ? mm; ? g; AAJ, s. 39, poz. 54-73

Moneta pokryta piaskiem | Coin covered with sand

Szkocja | Scotland

- 684. Karol I | Charles I (1625-1649)
turner Stirlinga (dwupens) | Stirling turner (twopence),
1632-1639 (niedatowany - drugie mennictwo | undated
- second coinage), m. Edynburg | Edinburgh - opis jak
nr. kat. 652-657 | description as cat. nos 652-657**

Av.: \CAR\D\G\\T\ANG\FR•E[...]

Rv.: [...]IMPVNE\ACESSE\

Miedź | copper; ? mm; ? g; SCWC, s. 1474, poz. KM#65

Moneta pokryta piaskiem | Coin covered with sand

ANEKS 1:
WYNIKI ANALIZ SKŁADU PIERWIASTKOWEGO
MONET RYSKICH I INFLANCKICH ZE SKARBU

APPENDIX 1:
RESULTS OF THE ELEMENTAL COMPOSITION
ANALYSES OF THE RIGA AND LIVONIAN COINS
FROM THE EŁK HOARD

Źródło | Source: A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, *Sprawozdanie z prac konserwatorskich przy skarbie monet nowożytnych z Ełku oraz wyniki analiz*, Warszawa 2023, maszynopis w archiwum MHE. Oprac. | prepared by G. Śnieżko

Monety miejskie Rygi | Coins of the City of Riga

Nr kat. Cat. no.	Nr inw. Inv. no.	Nr próbki Sample no. CL	Nominał Denomination	Emitent Issuer	Data Date	Średnica Diameter (mm)	Waga Weight (g)
11	AR-60/312/MHE	22036	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1624	16.5	0.54
13	AR-60/326/MHE	22044	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1626	16.0	0.68
14	AR-60/323/MHE	22041	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1632	16.0	0.60
15	AR-60/325/MHE	22043	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1632	16.0	0.56
16	AR-60/332/MHE	22050	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1632	16.1	0.68
17	AR-60/338/MHE	22052	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1633	16.4	0.38
18	AR-60/322/MHE	22040	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1634	16.4	0.49
19	AR-60/324/MHE	22042	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1634	16.0	0.84
20	AR-60/327/MHE	22045	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1634	16.0	0.68
22	AR-60/105/MHE	21961	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1621-1634	17.4	0.93
24	AR-60/146/MHE	21962	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1621-1634	9.9×15.6	0.31
31	AR-60/302/MHE	22035	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1621-1634	15.8	0.67
35	AR-60/321/MHE	22039	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1621-1634	15.9	0.64
36	AR-60/329/MHE	22047	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1621 lub or 1631	16.3	0.63
37	AR-60/330/MHE	22048	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1621-1634	16.2	0.55
38	AR-60/331/MHE	22049	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1621-1634	15.9	0.48
39	AR-60/314/MHE	22037	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1630-1634	15.7	0.74
40	AR-60/328/MHE	22046	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1630-1634	15.8	0.74
41	AR-60/537/MHE	22143	szeląg shilling	Gustav II Adolf	1630-1634	16.1	0.46
42	AR-60/295/MHE	22034	1½ szeląga? 1½ shilling?	Gustav II Adolf	1623	16.6	0.66
44	AR-60/652/MHE	22145	pórtorak 1½ groschen	Gustav II Adolf	1622	19.5	1.02
46	AR-60/337/MHE	22051	pórtorak 1½ groschen	Gustav II Adolf	1624	19.3	0.92
47	AR-60/339/MHE	22053	pórtorak 1½ groschen	Gustav II Adolf	1624	19.6	1.03
48	AR-60/639/MHE	22144	pórtorak 1½ groschen	Gustav II Adolf	1624	19.5	1.08
49	AR-60/653/MHE	22146	pórtorak 1½ groschen	Gustav II Adolf	1624	19.5	1.24
50	AR-60/531/MHE	22142	szeląg shilling	Christina	1635	15.1×15.5	0.44
52	AR-60/147/MHE	21963	szeląg shilling	Christina	1635-1639	15.7	0.59
53	AR-60/212/MHE	21998	szeląg shilling	Christina	1635-1639	15.1	0.44
55	AR-60/247/MHE	22016	szeląg shilling	Christina	1635-1639	16.5	0.69
58	AR-60/191/MHE	21985	szeląg shilling	Christina	1636	15.7	0.53
59	AR-60/223/MHE	22001	szeląg shilling	Christina	1636	15.9	0.79
61	AR-60/229/MHE	22006	szeląg shilling	Christina	1638	15.5	0.64
63	AR-60/189/MHE	21983	szeląg shilling	Christina	1640	15.5	0.78

%																
Al	Si	S	Ti	Cr	Mn	Fe	Ni	Cu	Zn	Ag	Sn	Sb	Au	Pb	Total	
0.17	0.04	0.01	0.00	0.02	0.01	0.01	0.05	64.78	0.00	34.67	0.00	0.00	0.05	0.19	100.00	
0.26	0.17	0.10	0.01	0.02	0.01	0.02	0.01	70.21	0.03	29.13	0.00	0.00	0.03	0.03	99.99	
0.38	0.51	0.14	0.00	0.01	0.01	1.18	0.01	89.39	0.02	8.20	0.00	0.00	0.02	0.13	100.01	
0.21	0.28	0.33	0.01	0.01	0.01	0.18	0.00	92.87	0.02	5.98	0.00	0.00	0.01	0.08	100.00	
0.06	0.01	0.04	0.06	0.00	0.01	0.00	0.08	90.84	0.00	8.55	0.00	0.00	0.12	0.23	100.00	
0.97	1.66	0.18	0.06	0.25	0.00	0.67	0.02	94.76	0.00	0.90	0.00	0.00	0.00	0.53	100.00	
0.26	0.17	0.34	0.01	0.01	0.00	0.46	0.02	97.25	0.04	1.37	0.00	0.00	0.02	0.06	100.00	
0.27	0.30	0.69	0.01	0.00	0.00	0.26	0.02	96.23	0.02	2.14	0.00	0.00	0.02	0.03	100.00	
0.34	0.40	0.13	0.00	0.00	0.01	0.67	0.01	97.06	0.02	1.26	0.00	0.00	0.02	0.09	100.00	
0.39	0.60	0.37	0.01	0.00	0.02	0.12	0.06	97.27	0.00	0.41	0.00	0.01	0.00	0.74	100.00	
0.58	0.49	0.15	0.02	0.00	0.01	0.88	0.03	97.13	0.00	0.25	0.00	0.00	0.00	0.49	100.01	
0.28	0.33	0.21	0.00	0.00	0.04	0.94	0.01	95.71	0.07	2.27	0.00	0.00	0.02	0.12	100.00	
0.26	0.30	0.17	0.00	0.00	0.02	0.15	0.00	91.38	0.03	7.52	0.00	0.00	0.01	0.15	100.00	
0.21	0.20	0.11	0.00	0.01	0.02	0.03	0.00	80.08	0.32	18.89	0.00	0.00	0.08	0.07	100.00	
0.23	0.22	0.14	0.00	0.00	0.02	0.54	0.01	89.24	0.00	9.51	0.00	0.00	0.00	0.12	100.00	
0.17	0.32	0.08	0.04	0.04	0.03	0.24	0.02	87.78	0.02	10.89	0.00	0.01	0.02	0.35	100.00	
0.34	0.26	0.19	0.00	0.02	0.01	0.18	0.02	98.29	0.07	0.42	0.00	0.00	0.00	0.21	100.00	
0.21	0.09	0.15	0.00	0.00	0.00	0.04	0.01	85.41	0.16	13.83	0.00	0.00	0.10	0.03	99.99	
0.24	0.07	0.25	0.01	0.01	0.02	0.09	0.01	96.59	0.00	2.20	0.00	0.00	0.00	0.52	100.00	
0.28	0.20	0.13	0.01	0.01	0.01	0.29	0.02	94.31	0.01	4.54	0.00	0.00	0.00	0.17	100.00	
0.13	0.05	0.00	0.00	0.02	0.01	0.00	0.02	22.66	0.00	75.42	0.00	0.00	0.03	1.69	100.00	
0.12	0.17	0.11	0.00	0.05	0.03	0.06	0.03	9.45	0.14	88.95	0.00	0.00	0.01	0.89	100.00	
0.13	0.14	0.10	0.00	0.01	0.00	0.04	0.01	18.05	0.01	80.69	0.00	0.00	0.02	0.80	100.00	
0.24	0.23	0.23	0.00	0.00	0.00	0.08	0.11	13.68	0.15	84.52	0.00	0.00	0.02	0.76	100.00	
0.19	0.08	0.36	0.00	0.01	0.01	0.02	0.03	4.62	0.02	94.41	0.00	0.00	0.04	0.24	100.00	
0.21	0.20	0.18	0.01	0.06	0.02	0.26	0.03	92.66	0.00	5.99	0.00	0.00	0.00	0.37	100.01	
0.48	0.38	0.15	0.00	0.01	0.03	0.55	0.05	95.25	0.00	2.41	0.01	0.00	0.00	0.68	99.99	
0.32	0.09	0.08	0.00	0.00	0.00	0.08	0.01	80.60	0.18	18.33	0.00	0.00	0.09	0.20	100.00	
0.30	0.11	0.12	0.00	0.00	0.01	0.04	0.02	83.08	0.01	15.97	0.00	0.00	0.15	0.19	100.00	
0.22	0.05	0.23	0.01	0.00	0.01	0.04	0.00	67.67	0.15	31.04	0.00	0.00	0.03	0.54	99.99	
0.38	0.15	0.10	0.00	0.00	0.01	0.13	0.03	98.21	0.06	0.84	0.00	0.00	0.03	0.09	100.00	
0.27	0.38	0.09	0.01	0.01	0.01	0.73	0.02	89.82	0.01	8.16	0.00	0.00	0.00	0.50	100.00	
0.23	0.19	0.04	0.00	0.02	0.01	0.45	0.05	86.89	0.02	11.62	0.00	0.01	0.00	0.50	100.00	

Nr kat. Cat. no.	Nr inw. Inv. no.	Nr próbki Sample no. CL	Nominał Denomination	Emitent Issuer	Data Date	Średnica Diameter (mm)	Waga Weight (g)
64	AR-60/252/MHE	22021	szeląg shilling	Christina	1640	15.5	0.84
68	AR-60/408/MHE	22105	szeląg shilling	Christina	1640	15.0	0.59
69	AR-60/446/MHE	22128	szeląg shilling	Christina	1640	15.5	0.51
70	AR-60/669/MHE	22148	szeląg shilling	Christina	1640	15.7	0.62
71	AR-60/185/MHE	21980	szeląg shilling	Christina	1641	14.2	0.58
72	AR-60/248/MHE	22017	szeląg shilling	Christina	1641	15.2	0.56
76	AR-60/225/MHE	22003	szeląg shilling	Christina	1643	15.4	0.53
78	AR-60/176/MHE	21971	szeląg shilling	Christina	1644	15.9	0.52
79	AR-60/177/MHE	21972	szeląg shilling	Christina	1644	15.7	0.55
81	AR-60/381/MHE	22082	szeląg shilling	Christina	1644	16.2	0.59
82	AR-60/169/MHE	21965	szeląg shilling	Christina	1645	15.7	0.54
83	AR-60/173/MHE	21968	szeląg shilling	Christina	1645	15.9	0.52
85	AR-60/245/MHE	22014	szeląg shilling	Christina	1645	15.6	0.56
90	AR-60/449/MHE	22131	szeląg shilling	Christina	1645	15.7	0.65
91	AR-60/170/MHE	21966	szeląg shilling	Christina	1646	16.1	0.68
94	AR-60/179/MHE	21974	szeląg shilling	Christina	1647	15.6	0.51
95	AR-60/203/MHE	21993	szeląg shilling	Christina	1647	15.8	0.59
96	AR-60/222/MHE	22000	szeląg shilling	Christina	1647	15.4	0.83
97	AR-60/232/MHE	22007	szeląg shilling	Christina	1647	16.5	0.58
98	AR-60/358/MHE	22067	szeląg shilling	Christina	1647	16.4	0.57
100	AR-60/178/MHE	21973	szeląg shilling	Christina	1648	15.9	0.51
101	AR-60/180/MHE	21975	szeląg shilling	Christina	1648	15.8	0.57
102	AR-60/182/MHE	21977	szeląg shilling	Christina	1648	16.0	0.55
103	AR-60/183/MHE	21978	szeląg shilling	Christina	1648	15.9	0.72
104	AR-60/226/MHE	22004	szeląg shilling	Christina	1648	16.0	0.52
105	AR-60/228/MHE	22005	szeląg shilling	Christina	1648	15.7	0.57
106	AR-60/254/MHE	22023	szeląg shilling	Christina	1648	16.0	0.51
107	AR-60/450/MHE	22132	szeląg shilling	Christina	1648	15.6	0.63
108	AR-60/452/MHE	22134	szeląg shilling	Christina	1648	15.9	0.57
109	AR-60/237/MHE	22009	szeląg shilling	Christina	1649	15.7	0.79
110	AR-60/246/MHE	22015	szeląg shilling	Christina	1649	15.3	0.49
111	AR-60/260/MHE	22027	szeląg shilling	Christina	1649	15.6	0.51
112	AR-60/344/MHE	22055	szeląg shilling	Christina	1649	16.1	0.46
113	AR-60/383/MHE	22084	szeląg shilling	Christina	1649	15.7	0.50
114	AR-60/457/MHE	22139	szeląg shilling	Christina	1649	15.3	0.52
116	AR-60/233/MHE	22008	szeląg shilling	Christina	1650	15.5	0.54
118	AR-60/241/MHE	22011	szeląg shilling	Christina	1650	15.2	0.40
119	AR-60/243/MHE	22012	szeląg shilling	Christina	1650	15.7	0.68
120	AR-60/250/MHE	22019	szeląg shilling	Christina	1650	15.5	0.58

%																
	Al	Si	S	Ti	Cr	Mn	Fe	Ni	Cu	Zn	Ag	Sn	Sb	Au	Pb	Total
0.29	0.19	0.08	0.00	0.00	0.00	0.00	0.07	0.14	89.33	0.02	9.67	0.00	0.04	0.05	0.10	100.00
0.21	0.16	0.02	0.00	0.01	0.01	0.01	0.03	0.16	84.67	0.00	14.46	0.00	0.00	0.03	0.28	100.00
0.21	0.23	0.24	0.01	0.01	0.01	0.01	0.11	0.00	94.76	0.00	4.02	0.00	0.00	0.00	0.43	100.00
0.20	0.07	0.05	0.01	0.02	0.00	0.00	0.09	0.02	85.04	0.00	14.32	0.00	0.00	0.01	0.17	100.00
0.47	0.39	0.06	0.01	0.00	0.02	0.02	0.41	0.02	91.09	0.00	7.00	0.00	0.00	0.00	0.54	100.00
0.18	0.09	0.06	0.00	0.02	0.00	0.00	0.04	0.05	87.15	0.03	12.25	0.00	0.00	0.08	0.05	100.00
0.31	0.09	0.13	0.01	0.00	0.01	0.01	0.12	0.01	95.50	0.00	3.63	0.00	0.00	0.11	0.09	100.00
0.49	0.58	0.16	0.01	0.01	0.00	0.00	0.83	0.01	96.38	0.00	1.11	0.00	0.00	0.00	0.42	99.99
0.46	0.46	0.09	0.02	0.01	0.03	0.77	0.06	0.06	95.01	0.02	2.43	0.00	0.00	0.00	0.65	100.00
0.31	0.27	0.21	0.00	0.05	0.00	0.00	0.22	0.06	95.19	0.00	3.14	0.00	0.00	0.00	0.54	99.99
0.27	0.07	0.05	0.00	0.00	0.02	0.11	0.03	0.03	80.61	0.00	18.56	0.00	0.00	0.06	0.22	99.99
0.49	0.42	0.26	0.01	0.01	0.02	1.06	0.03	0.03	95.24	0.00	2.02	0.01	0.00	0.00	0.43	100.00
0.38	0.33	0.14	0.01	0.01	0.01	0.06	0.01	0.01	97.16	0.01	1.73	0.00	0.00	0.08	0.10	100.00
0.26	0.30	0.06	0.01	0.06	0.00	0.30	0.04	0.04	89.54	0.00	8.98	0.00	0.00	0.00	0.44	99.99
0.22	0.05	0.03	0.00	0.01	0.00	0.00	0.08	0.02	77.36	0.02	21.94	0.00	0.00	0.06	0.24	100.00
0.44	0.22	0.60	0.02	0.01	0.01	0.66	0.03	0.03	96.07	0.04	1.20	0.00	0.00	0.00	0.75	100.00
0.49	0.79	1.85	0.01	0.01	0.02	0.94	0.05	0.05	88.39	2.17	4.18	0.01	0.00	0.00	1.10	100.00
0.31	0.09	1.81	0.00	0.00	0.01	0.10	0.02	0.02	96.96	0.01	0.72	0.00	0.00	0.00	0.00	100.00
0.35	0.36	0.30	0.00	0.01	0.01	0.67	0.01	0.01	90.21	0.01	7.82	0.00	0.00	0.02	0.27	100.00
0.39	0.97	0.63	0.02	0.02	0.01	0.11	0.03	0.03	95.16	0.01	2.51	0.00	0.00	0.00	0.14	100.00
0.27	0.19	0.07	0.00	0.01	0.00	0.13	0.00	0.00	95.74	0.00	3.20	0.00	0.00	0.00	0.41	100.00
0.36	0.27	0.58	0.01	0.00	0.02	0.58	0.07	0.07	96.56	0.04	0.86	0.00	0.00	0.00	0.67	99.99
0.46	0.55	0.62	0.02	0.01	0.02	0.82	0.05	0.05	91.91	0.01	5.05	0.00	0.00	0.00	0.50	100.01
0.70	1.19	0.25	0.01	0.00	0.02	1.27	0.01	0.01	95.82	0.02	0.17	0.00	0.00	0.00	0.54	100.00
0.28	0.17	0.13	0.01	0.01	0.01	0.43	0.01	0.01	73.16	0.01	25.53	0.00	0.00	0.05	0.23	100.00
0.66	2.18	0.05	0.04	0.02	0.00	0.55	0.01	0.01	93.72	0.12	2.48	0.00	0.00	0.00	0.19	100.00
0.53	0.11	0.16	0.00	0.02	0.00	0.43	0.03	0.03	77.94	0.00	20.19	0.00	0.00	0.10	0.53	100.00
0.31	0.53	0.37	0.01	0.09	0.03	0.56	0.05	0.05	94.78	0.01	2.57	0.00	0.00	0.00	0.68	100.00
0.18	0.07	0.53	0.00	0.01	0.01	0.07	0.02	0.02	71.61	0.00	26.74	0.00	0.00	0.03	0.74	99.99
0.27	0.10	0.07	0.00	0.00	0.01	0.05	0.00	0.00	72.30	0.00	26.98	0.00	0.00	0.11	0.10	100.00
0.27	0.17	0.08	0.00	0.01	0.01	0.13	0.01	0.01	70.09	0.01	28.98	0.00	0.00	0.06	0.21	100.00
0.28	0.31	0.14	0.00	0.00	0.01	0.41	0.02	0.02	89.60	0.03	8.95	0.00	0.00	0.05	0.22	100.00
0.21	0.28	0.03	0.00	0.01	0.02	0.19	0.02	0.02	91.90	0.06	6.76	0.08	0.02	0.00	0.40	100.00
0.32	0.54	0.52	0.01	0.03	0.02	0.17	0.03	0.03	97.31	0.00	0.67	0.00	0.01	0.00	0.36	100.00
0.37	0.41	0.11	0.01	0.03	0.02	0.23	0.05	0.05	96.49	0.09	1.56	0.00	0.00	0.00	0.67	100.01
0.31	0.09	0.25	0.00	0.02	0.00	0.14	0.00	0.00	87.48	0.01	11.35	0.00	0.00	0.15	0.23	100.00
0.19	0.08	0.56	0.00	0.00	0.01	0.51	0.03	0.03	98.26	0.01	0.21	0.00	0.00	0.00	0.13	100.00
0.24	0.15	0.21	0.00	0.01	0.01	0.19	0.03	0.03	92.37	0.04	6.56	0.00	0.00	0.06	0.13	100.00
0.30	0.21	0.02	0.00	0.00	0.01	0.78	0.01	0.01	90.25	0.05	6.68	0.02	0.00	0.00	1.66	100.00

Nr kat. Cat. no.	Nr inw. Inv. no.	Nr próbki Sample no. CL	Nominał Denomination	Emitent Issuer	Data Date	Średnica Diameter (mm)	Waga Weight (g)
121	AR-60/184/MHE	21979	szeląg shilling	Christina	1651	15.4	0.62
123	AR-60/253/MHE	22022	szeląg shilling	Christina	1651	15.2	0.43
124	AR-60/261/MHE	22028	szeląg shilling	Christina	1651	15.2	0.49
128	AR-60/251/MHE	22020	szeląg shilling	Christina	1652	15.3	0.48
131	AR-60/270/MHE	22029	szeląg shilling	Christina	1652	15.1	0.59
134	AR-60/391/MHE	22091	szeląg shilling	Christina	1652	15.3	0.43
135	AR-60/455/MHE	22137	szeląg shilling	Christina	1652	15.4	0.49
136	AR-60/456/MHE	22138	szeląg shilling	Christina	1652	15.3	0.41
137	AR-60/458/MHE	22140	szeląg shilling	Christina	1652	15.5	0.55
138	AR-60/171/MHE	21967	szeląg shilling	Christina	1653	15.6	0.49
139	AR-60/190/MHE	21984	szeląg shilling	Christina	1653	15.2	0.54
140	AR-60/220/MHE	21999	szeląg shilling	Christina	1653	16.1	0.53
141	AR-60/240/MHE	22010	szeląg shilling	Christina	1653	15.4	0.60
143	AR-60/459/MHE	22141	szeląg shilling	Christina	1653	15.5	0.70
144	AR-60/680/MHE	22150	szeląg shilling	Christina	1653	15.4	0.68
145	AR-60/186/MHE	21981	szeląg shilling	Christina	1654	15.3	0.58
147	AR-60/249/MHE	22018	szeląg shilling	Christina	1654	15.5	0.58
148	AR-60/259/MHE	22026	szeląg shilling	Christina	1654	15.6	0.61
149	AR-60/438/MHE	22122	szeląg shilling	Christina	1654	15.4	0.50
150	AR-60/453/MHE	22135	szeląg shilling	Christina	1654	15.2	0.60
155	AR-60/174/MHE	21969	szeląg shilling	Christina	1635-1654	15.2	0.61
164	AR-60/244/MHE	22013	szeląg shilling	Christina	1635-1654	15.5	0.58
165	AR-60/256/MHE	22024	szeląg shilling	Christina	1635-1654	15.4	0.50
175	AR-60/342/MHE	22054	szeląg shilling	Christina	1635-1654	12.9×15.6	0.32
182	AR-60/427/MHE	22155	szeląg shilling	Christina	1635-1654	16.0	0.55
188	AR-60/195/MHE	21989	szeląg shilling	Christina	1650-1654	15.3	0.61
190	AR-60/36/MHE	21954	szeląg shilling	Carl X Gustav	1654	15.4	0.55
191	AR-60/37/MHE	21955	szeląg shilling	Carl X Gustav	1655	14.8	0.43

%																
	Al	Si	S	Ti	Cr	Mn	Fe	Ni	Cu	Zn	Ag	Sn	Sb	Au	Pb	Total
	0.40	0.73	0.46	0.00	0.00	0.02	0.53	0.04	93.24	0.02	4.25	0.00	0.00	0.00	0.33	100.00
	0.35	0.00	0.05	0.00	0.01	0.00	0.09	0.00	57.74	0.00	40.17	0.00	0.00	0.15	1.45	100.00
	0.24	0.15	0.10	0.00	0.01	0.01	0.31	0.03	84.46	0.02	14.30	0.00	0.00	0.15	0.26	100.00
	0.28	0.29	0.12	0.00	0.00	0.01	0.39	0.01	89.96	0.00	8.71	0.00	0.00	0.09	0.13	100.00
	0.29	0.10	0.48	0.01	0.01	0.01	0.17	0.01	95.19	0.02	3.63	0.00	0.00	0.08	0.01	99.99
	0.31	0.46	0.08	0.01	0.06	0.02	0.33	0.01	91.83	0.00	6.34	0.00	0.00	0.00	0.56	99.99
	0.31	0.42	0.10	0.02	0.05	0.03	0.21	0.00	73.07	0.03	25.27	0.00	0.00	0.00	0.51	100.00
	0.26	0.24	0.03	0.02	0.04	0.01	0.09	0.01	89.11	0.01	9.65	0.00	0.00	0.01	0.55	100.00
	0.39	0.64	0.14	0.00	0.08	0.02	0.53	0.05	95.77	0.00	1.63	0.00	0.00	0.00	0.73	99.99
	0.47	0.50	0.54	0.01	0.01	0.01	0.82	0.00	95.99	0.00	1.15	0.00	0.00	0.00	0.54	100.01
	0.22	0.05	0.08	0.00	0.01	0.00	0.04	0.00	67.49	0.20	30.93	0.00	0.00	0.00	1.01	100.00
	0.33	0.31	0.34	0.00	0.00	0.01	1.77	0.02	92.64	0.04	4.34	0.00	0.00	0.00	0.21	100.00
	0.31	0.16	0.07	0.00	0.00	0.00	0.31	0.01	84.48	0.00	14.31	0.00	0.00	0.08	0.27	100.00
	0.30	0.37	0.23	0.01	0.14	0.01	0.47	0.06	96.50	0.03	1.25	0.03	0.00	0.00	0.61	100.01
	0.29	0.42	0.33	0.01	0.09	0.01	0.86	0.06	96.67	0.00	0.50	0.00	0.00	0.00	0.77	100.00
	0.30	0.38	0.05	0.00	0.00	0.01	0.28	0.01	69.44	0.01	29.11	0.00	0.00	0.00	0.39	100.00
	0.29	0.15	0.14	0.00	0.00	0.00	0.20	0.05	98.54	0.00	0.58	0.00	0.00	0.00	0.05	100.00
	0.27	0.22	0.13	0.00	0.01	0.00	0.59	0.02	85.61	0.01	12.85	0.00	0.00	0.03	0.30	100.00
	0.19	0.06	0.02	0.01	0.02	0.00	0.21	0.01	85.18	0.00	13.86	0.00	0.00	0.01	0.46	100.00
	0.17	0.18	0.08	0.00	0.00	0.00	0.07	0.02	75.33	0.03	23.59	0.00	0.00	0.03	0.52	99.99
	0.50	0.60	0.20	0.01	0.01	0.00	0.73	0.03	96.30	0.02	1.09	0.00	0.00	0.00	0.51	100.00
	0.30	0.06	0.28	0.00	0.01	0.00	0.55	0.01	85.92	0.01	12.66	0.00	0.00	0.02	0.22	100.00
	0.24	0.15	0.10	0.00	0.01	0.02	0.11	0.02	64.97	0.22	33.79	0.00	0.00	0.08	0.32	100.00
	0.24	0.20	0.17	0.01	0.05	0.03	0.38	0.07	89.34	0.09	8.74	0.00	0.01	0.02	0.67	100.00
	0.33	0.45	0.15	0.00	0.01	0.01	0.48	0.02	92.75	0.01	5.29	0.00	0.00	0.00	0.52	100.00
	0.29	0.27	0.06	0.00	0.00	0.02	0.45	0.03	91.84	0.00	6.65	0.00	0.00	0.01	0.39	100.00
	0.23	0.08	0.05	0.00	0.00	0.00	0.07	0.02	68.22	0.23	30.73	0.00	0.00	0.00	0.39	100.01
	0.21	0.11	0.12	0.01	0.01	0.01	0.22	0.03	75.09	0.30	23.29	0.00	0.00	0.00	0.61	100.00

Monety Inflant | Livonian Coins

Nr kat. Cat. no.	Nr inw. Inv. no.	Nr próbki Sample no. CL	Nominał Denomination	Emitent Issuer	Data Date	Średnica Diameter (mm)	Waga Weight (g)
194	AR-60/194/MHE	21988	szeląg shilling	Christina	1645	15.4	0.48
196	AR-60/224/MHE	22002	szeląg shilling	Christina	1647	14.7	0.57
198	AR-60/359/MHE	22068	szeląg shilling	Christina	1647	15.8	0.59
200	AR-60/447/MHE	22129	szeląg shilling	Christina	1647	15.4	0.57
201	AR-60/181/MHE	21976	szeląg shilling	Christina	1648	15.9	0.43
203	AR-60/377/MHE	22079	szeląg shilling	Christina	1648	15.9	0.40
204	AR-60/392/MHE	22092	szeląg shilling	Christina	1648	15.8	0.58
205	AR-60/401/MHE	22098	szeląg shilling	Christina	1648	16.4	0.54
206	AR-60/406/MHE	22103	szeląg shilling	Christina	1648	15.9	0.49
207	AR-60/418/MHE	22107	szeląg shilling	Christina	1648	16.4	0.48
208	AR-60/445/MHE	22127	szeląg shilling	Christina	1648	15.8	0.52
209	AR-60/43/MHE	21958	szeląg shilling	Christina	1649	16.2	0.57
210	AR-60/188/MHE	21982	szeląg shilling	Christina	1649	15.9	0.64
211	AR-60/196/MHE	21990	szeląg shilling	Christina	1649	15.9	0.67
212	AR-60/277/MHE	22030	szeląg shilling	Christina	1649	15.7	0.63
213	AR-60/282/MHE	22033	szeląg shilling	Christina	1649	16.1	0.57
215	AR-60/374/MHE	22076	szeląg shilling	Christina	1649	15.9	0.63
216	AR-60/380/MHE	22081	szeląg shilling	Christina	1649	16.0	0.59
217	AR-60/385/MHE	22086	szeląg shilling	Christina	1649	16.1	0.56
219	AR-60/360/MHE	22069	szeląg shilling	Christina	1650	15.8	0.54
220	AR-60/361/MHE	22070	szeląg shilling	Christina	1650	15.5	0.58
221	AR-60/376/MHE	22078	szeląg shilling	Christina	1650	15.8	0.62
222	AR-60/382/MHE	22083	szeląg shilling	Christina	1650	15.7	0.50
224	AR-60/451/MHE	22133	szeląg shilling	Christina	1650	16.2	0.56
225	AR-60/454/MHE	22136	szeląg shilling	Christina	1650	15.7	0.35
226	AR-60/351/MHE	22061	szeląg shilling	Christina	1651	16.1	0.55
227	AR-60/387/MHE	22087	szeląg shilling	Christina	1651	16.0	0.44
228	AR-60/388/MHE	22088	szeląg shilling	Christina	1651	16.6	0.59
229	AR-60/394/MHE	22093	szeląg shilling	Christina	1651	15.7	0.63
232	AR-60/439/MHE	22123	szeląg shilling	Christina	1651	15.6	0.51
233	AR-60/444/MHE	22126	szeląg shilling	Christina	1651	15.0	0.51
237	AR-60/258/MHE	22025	szeląg shilling	Christina	1652	15.6	0.48
238	AR-60/353/MHE	22063	szeląg shilling	Christina	1652	15.4	0.57
239	AR-60/357/MHE	22066	szeląg shilling	Christina	1652	15.5	0.53
240	AR-60/364/MHE	22071	szeląg shilling	Christina	1652	15.3	0.48
241	AR-60/389/MHE	22089	szeląg shilling	Christina	1652	15.2	0.56
242	AR-60/390/MHE	22090	szeląg shilling	Christina	1652	14.2×15.3	0.55

%																
Al	Si	S	Ti	Cr	Mn	Fe	Ni	Cu	Zn	Ag	Sn	Sb	Au	Pb	Total	
0.33	0.46	0.12	0.01	0.02	0.02	1.13	0.01	96.60	0.05	0.79	0.00	0.00	0.00	0.46	100.00	
0.38	0.25	1.13	0.00	0.00	0.01	0.73	0.01	96.85	0.09	0.39	0.00	0.00	0.00	0.14	100.00	
0.22	0.28	0.14	0.00	0.08	0.04	0.52	0.09	88.36	0.02	9.71	0.00	0.00	0.00	0.56	100.00	
0.28	0.32	0.08	0.00	0.05	0.01	0.21	0.04	92.58	0.00	5.95	0.00	0.00	0.00	0.48	100.00	
0.46	0.52	0.10	0.00	0.01	0.01	0.96	0.01	90.88	0.01	6.43	0.00	0.00	0.00	0.60	99.99	
0.31	0.31	0.55	0.00	0.08	0.02	0.59	0.05	91.28	0.06	6.68	0.00	0.00	0.00	0.07	100.01	
0.77	0.17	2.08	0.00	0.06	0.01	0.38	0.02	94.89	0.00	0.88	0.00	0.00	0.00	0.71	99.99	
0.22	0.10	0.06	0.00	0.01	0.00	0.12	0.03	87.92	0.00	10.84	0.00	0.00	0.00	0.70	100.00	
0.33	0.21	0.08	0.01	0.03	0.01	0.45	0.02	92.66	0.00	5.86	0.00	0.00	0.00	0.37	100.01	
0.28	0.33	0.48	0.00	0.02	0.00	0.28	0.05	97.42	0.00	0.61	0.00	0.00	0.00	0.56	100.01	
0.29	0.33	0.14	0.00	0.19	0.01	0.83	0.08	88.45	0.00	8.93	0.00	0.00	0.00	0.75	99.99	
0.41	0.75	1.50	0.01	0.01	0.01	1.44	0.02	92.46	0.00	2.72	0.01	0.00	0.00	0.65	99.99	
0.24	0.07	0.04	0.00	0.01	0.02	0.09	0.03	83.50	0.00	15.47	0.00	0.00	0.07	0.50	100.02	
0.23	0.25	0.13	0.01	0.01	0.01	1.30	0.02	93.32	0.00	4.46	0.00	0.00	0.00	0.28	100.00	
0.33	0.74	0.74	0.00	0.01	0.01	1.01	0.01	96.57	0.04	0.49	0.00	0.00	0.00	0.05	100.00	
0.33	0.29	1.09	0.01	0.00	0.02	0.44	0.03	96.21	0.01	1.46	0.00	0.01	0.01	0.07	100.00	
0.22	0.16	0.14	0.00	0.02	0.00	0.19	0.05	96.70	0.02	2.39	0.06	0.00	0.05	0.03	100.00	
0.31	0.10	0.28	0.00	0.06	0.01	0.37	0.04	97.97	0.01	0.80	0.00	0.00	0.00	0.07	100.01	
0.21	0.13	0.08	0.00	0.01	0.00	0.40	0.02	83.65	0.01	15.10	0.00	0.00	0.00	0.38	99.99	
0.33	0.40	0.13	0.00	0.06	0.01	0.34	0.08	98.01	0.07	0.32	0.00	0.00	0.04	0.27	100.02	
0.59	1.94	0.58	0.01	0.11	0.01	1.51	0.08	94.86	0.12	0.11	0.00	0.00	0.00	0.07	99.99	
0.25	0.18	0.62	0.01	0.07	0.01	0.32	0.01	97.17	0.02	1.29	0.03	0.04	0.00	0.02	100.01	
0.24	0.14	2.32	0.00	0.06	0.02	0.31	0.02	93.38	0.00	2.86	0.00	0.00	0.00	0.66	100.00	
0.34	0.45	0.13	0.01	0.15	0.01	0.69	0.06	87.53	0.03	9.94	0.00	0.00	0.00	0.65	99.99	
0.24	0.24	0.28	0.02	0.09	0.03	0.36	0.03	94.80	0.00	3.37	0.00	0.00	0.00	0.57	100.01	
0.09	0.13	0.05	0.00	0.02	0.02	0.10	0.00	79.00	0.03	19.85	0.00	0.00	0.00	0.71	100.00	
0.35	0.39	0.41	0.00	0.01	0.02	0.10	0.00	96.93	0.00	1.03	0.00	0.00	0.00	0.77	100.00	
0.30	0.37	0.17	0.01	0.05	0.01	0.27	0.05	93.75	0.01	4.26	0.00	0.00	0.00	0.76	100.00	
0.23	0.17	0.02	0.01	0.02	0.00	0.33	0.04	95.14	0.00	3.41	0.00	0.00	0.00	0.64	100.00	
0.20	0.06	0.05	0.01	0.01	0.01	0.13	0.01	75.47	0.03	23.17	0.00	0.00	0.01	0.84	100.00	
0.27	0.34	0.08	0.00	0.04	0.01	0.40	0.01	80.01	0.00	18.17	0.00	0.00	0.00	0.65	100.00	
0.20	0.12	0.12	0.00	0.00	0.00	0.43	0.00	70.78	0.00	27.58	0.00	0.00	0.04	0.73	100.00	
0.31	0.21	0.07	0.00	0.05	0.04	0.40	0.01	89.29	0.00	8.89	0.01	0.00	0.03	0.68	100.00	
0.32	0.43	0.07	0.00	0.04	0.03	0.18	0.01	87.64	0.01	11.07	0.00	0.00	0.00	0.19	100.00	
0.24	0.27	0.09	0.00	0.03	0.04	0.88	0.02	95.50	0.03	2.62	0.00	0.04	0.00	0.26	99.99	
0.31	0.31	0.42	0.02	0.04	0.02	0.71	0.01	96.90	0.02	0.55	0.00	0.00	0.00	0.73	100.00	
0.29	0.18	1.18	0.01	0.03	0.01	0.17	0.03	94.13	0.00	3.12	0.00	0.01	0.00	0.84	100.00	

Nr kat. Cat. no.	Nr inw. Inv. no.	Nr próbki Sample no. CL	Nominał Denomination	Emitent Issuer	Data Date	Średnica Diameter (mm)	Waga Weight (g)
243	AR-60/400/MHE	22097	szeląg shilling	Christina	1652	15.7	0.57
245	AR-60/412/MHE	22106	szeląg shilling	Christina	1652	15.5	0.54
246	AR-60/443/MHE	22125	szeląg shilling	Christina	1652	15.5	0.54
247	AR-60/448/MHE	22130	szeląg shilling	Christina	1652	15.3	0.57
248	AR-60/193/MHE	21987	szeląg shilling	Christina	1653	16.1	0.52
250	AR-60/278/MHE	22031	szeląg shilling	Christina	1653	15.7	0.57
251	AR-60/348/MHE	22058	szeląg shilling	Christina	1653	15.7	0.66
252	AR-60/366/MHE	22072	szeląg shilling	Christina	1653	15.3	0.42
253	AR-60/368/MHE	22151	szeląg shilling	Christina	1653	15.7	0.51
254	AR-60/371/MHE	22074	szeląg shilling	Christina	1653	14.1×15.0	0.43
255	AR-60/396/MHE	22094	szeląg shilling	Christina	1653	15.4	0.48
256	AR-60/420/MHE	22109	szeląg shilling	Christina	1653	15.2	0.50
257	AR-60/423/MHE	22110	szeląg shilling	Christina	1653	15.2-15.6	0.55
258	AR-60/428/MHE	22112	szeląg shilling	Christina	1653	15.6	0.54
259	AR-60/431/MHE	22115	szeląg shilling	Christina	1653	15.3	0.53
260	AR-60/432/MHE	22116	szeląg shilling	Christina	1653	15.5	0.56
261	AR-60/433/MHE	22117	szeląg shilling	Christina	1653	15.8	0.53
262	AR-60/434/MHE	22118	szeląg shilling	Christina	1653	15.7	0.53
263	AR-60/435/MHE	22119	szeląg shilling	Christina	1653	15.4	0.55
264	AR-60/436/MHE	22120	szeląg shilling	Christina	1653	15.9	0.56
265	AR-60/437/MHE	22121	szeląg shilling	Christina	1653	15.6	0.49
266	AR-60/440/MHE	22124	szeląg shilling	Christina	1653	15.7	0.59
267	AR-60/175/MHE	21970	szeląg shilling	Christina	1654	15.7	0.49
269	AR-60/398/MHE	22096	szeląg shilling	Christina	1654	15.9	0.41
270	AR-60/407/MHE	22104	szeląg shilling	Christina	1654	15.5	0.50
271	AR-60/426/MHE	22111	szeląg shilling	Christina	1654	14.5×16.3	0.50
272	AR-60/429/MHE	22113	szeląg shilling	Christina	1654	16.1-16.4	0.68
273	AR-60/430/MHE	22114	szeląg shilling	Christina	1654	15.7-16.1	0.59
276	AR-60/192/MHE	21986	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.6	0.66
277	AR-60/198/MHE	21992	szeląg shilling	Christina	1645-1654	14.8×16.2	0.52
279	AR-60/208/MHE	21994	szeląg shilling	Christina	1645-1654	14.9	0.55
280	AR-60/209/MHE	21995	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.7	0.41
281	AR-60/210/MHE	21996	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.1	0.56
282	AR-60/211/MHE	21997	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.4	0.47
285	AR-60/280/MHE	22032	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.6	0.38
290	AR-60/345/MHE	22056	szeląg shilling	Christina	1645-1654	16.4	0.52
292	AR-60/347/MHE	22057	szeląg shilling	Christina	1645-1654	16.2	0.47
293	AR-60/349/MHE	22059	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.2	0.51
294	AR-60/350/MHE	22060	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.9	0.58

%																
	Al	Si	S	Ti	Cr	Mn	Fe	Ni	Cu	Zn	Ag	Sn	Sb	Au	Pb	Total
0.27	1.12	0.05	0.00	0.04	0.01	0.18	0.03	86.64	0.01	11.16	0.00	0.00	0.00	0.48	100.00	
0.25	0.34	0.07	0.00	0.06	0.02	0.27	0.05	83.49	0.00	15.00	0.00	0.00	0.02	0.42	100.00	
0.23	0.24	0.11	0.00	0.04	0.01	0.24	0.03	80.70	0.00	17.94	0.00	0.00	0.00	0.49	100.00	
0.31	0.43	0.45	0.01	0.02	0.02	0.15	0.00	69.35	0.05	28.64	0.00	0.00	0.00	0.60	99.99	
0.25	0.21	0.71	0.01	0.00	0.01	0.47	0.01	96.74	0.00	0.98	0.00	0.00	0.00	0.59	99.99	
0.26	0.34	0.07	0.00	0.01	0.01	0.32	0.01	86.40	0.02	12.39	0.00	0.00	0.07	0.12	100.00	
0.22	0.26	0.04	0.00	0.07	0.04	0.39	0.11	83.74	0.02	14.43	0.00	0.00	0.07	0.61	100.00	
0.29	0.22	0.07	0.00	0.05	0.01	0.20	0.04	98.02	0.03	0.98	0.00	0.00	0.01	0.08	99.99	
0.43	0.82	0.81	0.00	0.12	0.02	0.78	0.04	95.86	0.00	0.22	0.13	0.00	0.00	0.78	100.00	
0.23	0.20	0.23	0.02	0.12	0.01	0.39	0.04	83.93	0.09	14.60	0.00	0.00	0.00	0.18	99.99	
0.51	1.10	0.57	0.00	0.31	0.05	1.14	0.12	94.23	0.00	1.08	0.00	0.01	0.00	0.87	100.00	
0.33	0.51	1.39	0.00	0.10	0.01	0.42	0.03	95.99	0.01	0.66	0.00	0.00	0.00	0.54	100.00	
0.23	0.46	0.08	0.01	0.01	0.01	0.09	0.00	84.43	0.02	14.24	0.00	0.00	0.00	0.46	100.00	
0.33	0.56	0.09	0.00	0.03	0.01	0.20	0.01	93.95	0.03	4.29	0.00	0.00	0.00	0.50	100.00	
0.23	0.16	0.16	0.00	0.04	0.01	0.23	0.04	82.20	0.01	16.49	0.00	0.00	0.01	0.42	99.99	
0.21	0.14	0.04	0.00	0.00	0.00	0.34	0.01	66.10	0.00	32.71	0.00	0.00	0.00	0.45	100.00	
0.27	0.23	0.15	0.01	0.02	0.02	0.21	0.03	94.06	0.01	4.42	0.00	0.00	0.00	0.57	100.00	
0.32	0.42	0.04	0.01	0.06	0.01	0.34	0.04	83.53	0.01	14.47	0.00	0.00	0.00	0.78	100.00	
0.33	0.25	0.20	0.01	0.02	0.02	0.12	0.03	94.02	0.00	4.43	0.00	0.00	0.00	0.60	100.00	
0.25	0.43	0.06	0.01	0.01	0.02	0.09	0.01	86.88	0.01	11.69	0.00	0.00	0.00	0.57	100.01	
0.24	0.29	1.58	0.01	0.02	0.01	0.17	0.01	89.71	0.01	7.34	0.00	0.00	0.00	0.63	100.00	
0.22	0.06	0.03	0.00	0.00	0.00	0.01	0.03	75.82	0.00	23.35	0.00	0.00	0.00	0.47	100.00	
0.49	0.75	0.19	0.01	0.00	0.01	0.68	0.02	93.49	0.00	3.85	0.00	0.00	0.00	0.51	100.00	
0.20	0.17	0.86	0.01	0.02	0.02	0.11	0.01	90.02	0.00	8.23	0.00	0.00	0.01	0.34	100.01	
0.25	0.17	0.04	0.01	0.02	0.00	0.09	0.03	86.56	0.00	12.31	0.00	0.00	0.00	0.51	100.01	
0.42	0.75	0.46	0.01	0.02	0.00	0.11	0.00	97.13	0.00	0.69	0.00	0.01	0.00	0.42	99.99	
0.24	0.35	0.08	0.01	0.07	0.00	0.24	0.02	91.05	0.00	7.57	0.00	0.00	0.00	0.41	100.01	
0.32	0.26	0.08	0.00	0.01	0.01	0.08	0.02	96.88	0.00	1.80	0.00	0.00	0.00	0.55	100.00	
0.29	0.29	0.15	0.00	0.00	0.03	0.95	0.05	90.31	0.09	7.41	0.00	0.00	0.00	0.42	100.00	
0.26	0.18	2.28	0.00	0.01	0.01	0.48	0.02	95.31	0.01	0.78	0.00	0.00	0.00	0.65	100.00	
0.30	0.57	1.10	0.01	0.03	0.01	0.56	0.02	92.94	0.16	3.89	0.00	0.00	0.00	0.42	99.99	
0.30	0.23	0.07	0.01	0.00	0.00	0.17	0.02	95.20	0.01	3.58	0.00	0.00	0.00	0.41	100.00	
0.26	0.23	0.06	0.06	0.01	0.00	0.31	0.02	91.01	0.00	7.80	0.00	0.00	0.01	0.25	100.01	
0.21	0.04	0.06	0.00	0.00	0.01	0.04	0.02	72.28	0.01	26.82	0.00	0.00	0.05	0.47	100.00	
0.31	0.22	0.25	0.01	0.01	0.01	0.47	0.02	94.90	0.07	3.60	0.00	0.00	0.00	0.13	100.00	
0.45	0.44	0.10	0.01	0.11	0.06	1.01	0.06	88.54	0.02	8.72	0.03	0.00	0.00	0.47	100.00	
0.19	0.21	0.05	0.00	0.11	0.03	0.49	0.14	80.81	0.03	17.19	0.00	0.00	0.10	0.68	100.00	
0.30	0.42	0.12	0.03	0.00	0.00	0.15	0.02	87.83	0.07	10.62	0.00	0.00	0.03	0.44	100.00	
0.16	0.07	0.01	0.00	0.02	0.09	0.09	0.00	54.99	0.09	44.11	0.00	0.00	0.00	0.37	100.00	

Nr kat. Cat. no.	Nr inw. Inv. no.	Nr próbki Sample no. CL	Nominał Denomination	Emitent Issuer	Data Date	Średnica Diameter (mm)	Waga Weight (g)
295	AR-60/352/MHE	22062	szeląg shilling	Christina	1645-1654	14.5	0.40
296	AR-60/354/MHE	22064	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.8	0.54
297	AR-60/355/MHE	22065	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.4	0.58
298	AR-60/370/MHE	22073	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.8	0.53
299	AR-60/373/MHE	22075	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.8	0.48
300	AR-60/375/MHE	22077	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.9	0.45
301	AR-60/378/MHE	22080	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.7	0.56
302	AR-60/384/MHE	22085	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.3	0.56
303	AR-60/397/MHE	22095	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.5	0.55
304	AR-60/402/MHE	22099	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.6	0.47
305	AR-60/404/MHE	22101	szeląg shilling	Christina	1645-1654	15.6	0.50
306	AR-60/405/MHE	22102	szeląg shilling	Christina	1645-1654	16.1	0.55
311	AR-60/197/MHE	21991	szeląg shilling	Christina	1650-1654	15.3	0.51
312	AR-60/403/MHE	22100	szeląg shilling	Christina	1650-1654	15.4	0.50
313	AR-60/670/MHE	22149	szeląg shilling	Christina	1650-1654	15.4	0.52
314	AR-60/35/MHE	21953	szeląg shilling	Carl X Gustav	1654	15.7	0.49
316	AR-60/45/MHE	21960	szeląg shilling	Carl X Gustav	1654	15.6	0.47
317	AR-60/667/MHE	22147	szeląg shilling	Carl X Gustav	1654	16.1	0.52
318	AR-60/38/MHE	21956	szeląg shilling	Carl X Gustav	1655	15.9	0.57
319	AR-60/39/MHE	21957	szeląg shilling	Carl X Gustav	1655	16.2	0.65
320	AR-60/419/MHE	22108	szeląg shilling	Carl X Gustav	1655	15.6	0.61
321	AR-60/44/MHE	21959	szeląg shilling	Carl X Gustav	1654-1657	15.7	0.63

%																
	Al	Si	S	Ti	Cr	Mn	Fe	Ni	Cu	Zn	Ag	Sn	Sb	Au	Pb	Total
	0.31	0.05	0.06	0.00	0.01	0.01	0.11	0.03	77.70	0.15	20.61	0.00	0.02	0.11	0.83	100.00
	0.31	0.29	0.10	0.00	0.02	0.01	0.33	0.02	95.08	0.06	3.70	0.00	0.00	0.00	0.07	100.00
	0.28	0.22	0.11	0.00	0.05	0.01	0.21	0.03	96.59	0.03	2.36	0.01	0.00	0.03	0.08	100.00
	0.28	0.28	1.23	0.01	0.09	0.01	0.79	0.06	94.26	0.02	2.82	0.00	0.00	0.00	0.14	99.99
	0.27	0.48	0.19	0.00	0.04	0.00	0.23	0.04	96.58	0.04	1.99	0.00	0.00	0.00	0.14	100.00
	0.34	0.39	0.22	0.00	0.02	0.00	0.14	0.06	97.42	0.06	1.23	0.00	0.00	0.00	0.12	100.00
	0.24	0.11	0.18	0.02	0.04	0.00	0.73	0.03	86.73	0.03	11.65	0.00	0.00	0.07	0.19	100.00
	0.56	1.52	0.07	0.03	0.20	0.04	1.19	0.11	91.72	0.00	4.04	0.00	0.00	0.00	0.53	99.99
	0.31	0.30	0.77	0.01	0.03	0.01	0.20	0.02	95.89	0.00	1.74	0.00	0.00	0.00	0.73	100.01
	0.41	0.59	0.11	0.02	0.08	0.04	0.77	0.06	95.26	0.00	2.31	0.00	0.00	0.00	0.38	100.01
	0.34	0.46	0.11	0.00	0.02	0.02	0.12	0.05	92.80	0.00	5.59	0.00	0.00	0.00	0.50	100.00
	0.32	0.19	0.13	0.01	0.03	0.03	0.35	0.05	90.60	0.00	7.76	0.00	0.00	0.00	0.57	100.00
	0.23	0.21	0.22	0.03	0.01	0.02	0.50	0.03	91.31	0.00	6.98	0.00	0.00	0.00	0.49	100.00
	0.46	0.47	0.19	0.00	0.01	0.02	0.30	0.01	94.86	0.00	3.09	0.00	0.00	0.00	0.59	100.00
	0.23	0.08	0.04	0.01	0.00	0.01	0.14	0.03	78.30	0.00	20.38	0.00	0.00	0.00	0.80	99.99
	0.19	0.02	0.02	0.00	0.00	0.00	0.02	0.02	79.35	0.00	20.05	0.00	0.00	0.00	0.32	99.99
	0.35	0.28	0.04	0.01	0.00	0.03	0.52	0.04	86.84	0.01	11.34	0.00	0.00	0.00	0.57	100.00
	0.26	0.36	0.13	0.02	0.35	0.06	1.30	0.17	95.80	0.00	1.12	0.00	0.00	0.00	0.47	100.00
	0.19	0.04	0.03	0.00	0.01	0.00	0.04	0.01	81.44	0.01	17.85	0.00	0.00	0.05	0.33	100.00
	0.18	0.04	0.03	0.00	0.00	0.01	0.10	0.02	74.51	0.00	24.48	0.00	0.00	0.02	0.61	100.01
	0.30	0.58	0.22	0.00	0.07	0.01	0.46	0.02	81.88	0.03	16.07	0.00	0.00	0.00	0.35	99.99
	0.25	0.10	0.13	0.00	0.00	0.00	0.27	0.01	80.19	0.01	18.62	0.00	0.00	0.01	0.41	99.99

ANEKS 2:

KATALOG ODNALEZIONYCH W 2020 R.
MONET NIEZWIĄZANYCH ZE SKARBEM

APPENDIX 2:

CATALOGUE OF COINS FOUND IN 2020
UNRELATED TO THE HOARD

Nr inw. Inv. no.	Nominał Denomination	Państwo Country	Emitent Issuer	Data Date
AR-60/5/MHE	mały szeląg small shilling	Rzeczpospolita Obojga Narodów (dalej RON): Litwa Polish-Lithuanian Commonwealth (henceforth P-LC): Lithuania	Jan Kazimierz John Casimir	1664-1666 (data nieczytelna date illegible)
AR-60/134/MHE	złotówka 1 złoty (30 groschen)	RON: Polska P-LC: Poland	Jan Kazimierz John Casimir	1663-1666 (data nieczytelna date illegible)
AR-60/135/MHE	1 öre	Szwecja Sweden	Karol XII Carl XII	1716
AR-60/152/MHE	szeląg shilling	Prusy Królewskie: Gdańsk Royal Prussia: Gdańsk	August III Augustus III	1753-1763 (data nieczytelna date illegible)
AR-60/269/MHE	szeląg fałszywy counterfeit shilling	Mołdawia Moldova	z imieniem i monogramem Karola X Gustawa with the name and monogram of Carl X Gustav	61
AR-60/544/MHE	moneta niezident. unidentified coin			XVIII lub XIX w.? 18 th or 19 th cent.?
AR-60/671/MHE	1 grosz 1 groschen	Królestwo Prus Kingdom of Prussia	Fryderyk II Frederick II	1771
AR-60/672/MHE	szeląg shilling	Prusy Książęce Duchy of Prussia	Fryderyk Wilhelm Frederick William	1671
AR-60/681/MHE	grosz groschen	RON P-LC	Stanisław August Stanisław II August	1792
AR-60/682/MHE	szeląg shilling	Królestwo Prus Kingdom of Prussia	Fryderyk Wilhelm I Frederick William I	1738
AR-60/683/MHE	2 grosze 2 groschen	Królestwo Prus Kingdom of Prussia		1773
AR-60/684/MHE	szeląg shilling	Prusy Królewskie: Gdańsk Royal Prussia: Gdańsk	Fryderyk II Frederick II	1763
AR-60/685/MHE	1 grosz srebrny 1 silver groschen	Królestwo Prus Kingdom of Prussia	August III Augustus III	1821-1840 (data nieczytelna date illegible)
AR-60/686/MHE	moneta niezident. unidentified coin		Fryderyk Wilhelm III Frederick William III	XIX w.? 19 th cent.?

	Średnica Diameter (mm)	Waga Weight (g)	Mennica Mint	Uwagi Remarks	Literatura Literature
	15.6	0.90	Wilno Vilnius		Kopicki, poz. 3593-3603
	31.0	2.85	Bydgoszcz	Fragm. (ok. ½) monety Coin fragment (ca. ½)	Szlapinskij, Biełopolskij 2003, s. 68-75 (typ III)
	17.6	1.03	Sztokholm Stockholm		AAH, s. 173, poz. 140
	15.9	0.54	Gdańsk		Kopicki, poz. 7709-7726
	15.1	0.45	Suchawa Suceava		A. Mikołajczyk, <i>Falszerska mennica</i> , 1980, s. 200
	17.3	0.61		Brak śniedzi, regularny kształt krążka No patina, regular blank shape	
	16.9	0.77	Królewiec Königsberg		Neumann 2, s. 319, poz. 518
	16.3	0.56	Królewiec Königsberg		Neumann 1, s. 373, poz. 125
	21.3	3.66	Warszawa Warsaw		Kopicki, poz. 2226
	16.0	0.69	Królewiec Königsberg		Neumann 2, s. 79, poz. 33
	18.6	1.42	Królewiec Königsberg		Neumann 2, s. 319, poz. 517
	15.1	0.48	Gdańsk		Kopicki, poz. 7726
	18.1	1.57	znak menniczy nieczytelny mint mark illegible		Neumann 2, s. 452, poz. 73
	19.4	2.35		Brak śniedzi, regularny kształt krążka, widoczne fragmentarycznie, dobrze wyprofilowane obwódki No patina, regular blank shape, fragments of well-shaped borders are visible	

Nr inw. Inv. no.	Nominał Denomination	Państwo Country	Emitent Issuer	Data Date	
AR-60/687/MHE	grosz groschen	RON P-LC	Stanisław August Stanisław II August	1765-1792 (data nieczytelna date illegible)	
AR-60/688/MHE	mały szeląg small shilling	RON: Litwa P-LC: Lithuania	Jan Kazimierz John Casimir	1664	
AR-60/689/MHE	szeląg? shilling?				
AR-60/693/MHE	1 szeląg 1 shilling	Królestwo Prus Kingdom of Prussia	Fryderyk Wilhelm III Frederick William III	1810	
AR-60/695/MHE	mały szeląg small shilling	RON: Litwa P-LC: Lithuania	Jan Kazimierz John Casimir	1664	
AR-60/696/MHE	1 fenig 1 pfenning	Królestwo Prus Kingdom of Prussia	Fryderyk Wilhelm III Frederick William III	1821	
AR-60/697/MHE	1 fenig 1 pfenning	Królestwo Prus Kingdom of Prussia	Fryderyk Wilhelm III Frederick William III	1828	
AR-60/698/MHE	1 fenig 1 pfenning	Królestwo Prus Kingdom of Prussia	Fryderyk Wilhelm III Frederick William III	1849	
AR-60/699/MHE	2 fenigi 2 pfennige	Królestwo Prus Kingdom of Prussia	Fryderyk Wilhelm IV Frederick William IV	1857	
AR-60/700/MHE	2 fenigi 2 pfennige	Niemcy: II Rzesza Germany: Second Reich	Wilhelm I William I	1874	
AR-60/701/MHE	5 fenigów 5 pfennig	Niemcy: II Rzesza Germany: Second Reich	Wilhelm I William I	1875	
AR-60/702/MHE	1 fenig 1 pfennig	Niemcy: II Rzesza Germany: Second Reich	Wilhelm I William I	1875	
AR-60/703/MHE	1 fenig 1 pfennig	Niemcy: II Rzesza Germany: Second Reich	Wilhelm II William II	1905	
AR-60/704/MHE	1 fenig 1 pfennig	Niemcy: II Rzesza Germany: Second Reich	Wilhelm II William II	1915	
AR-60/705/MHE	1 fenig 1 pfennig	Niemcy: II Rzesza Germany: Second Reich	Wilhelm I William I	1875	
AR-60/706/MHE	1 fenig 1 pfennig	Niemcy: II Rzesza Germany: Second Reich		1873-1888, 1890-1917 (data nieczytelna date illegible)	
AR-60/707/MHE	1 grosz srebrny 1 silver groschen	Królestwo Prus Kingdom of Prussia	Fryderyk Wilhelm III Frederick William III	1823	
AR-60/708/MHE	1 fenig 1 pfennig	Niemcy: III Rzesza Germany: Third Reich		1937	

	Średnica Diameter (mm)	Waga Weight (g)	Mennica Mint	Uwagi Remarks	Literatura Literature
	19.9	3.36	Kraków lub Warszawa KraKow or Warsaw		
	15.2	0.91	Wilno Vilnius		Kopicki, poz. 3601
	14.4	0.69		Brak śniedzi No patina	
	21.1	2.00	Berlin		Neumann 2, s. 425, poz. 41b
	15.8	1.16	Wilno Vilnius		Kopicki, poz. 3601
	16.7	1.16	znak menniczny nieczytelny mint mark illegible		Neumann 2, s. 458, poz. 458
	17.3	1.44	znak menniczny nieczytelny mint mark illegible		Neumann 2, s. 458, poz. 458
	17.5	1.49	Berlin		Neumann 2, s. 489, poz. 38
	20.6	2.63	Berlin		Neumann 2, s. 496, poz. 50
	19.9	3.32	Berlin		Neumann 2, s. 533, poz. 34
	17.9	2.24	znak menniczny nieczytelny mint mark illegible		Neumann 2, s. 532, poz. 33
	17.5	1.96	Berlin		Neumann 2, s. 534, poz. 35
	17.5	1.88	Berlin		Neumann 2, s. 572, poz. 35
	17.4	2.04	Berlin		Neumann 2, s. 572, poz. 35
	17.6	1.92	Berlin		Neumann 2, s. 534, poz. 35
	17.2	1.71	znak menniczny nieczytelny mint mark illegible	Moneta zgięta Bent coin	Neumann 2, s. 534, poz. 35; s. 572, poz. 35
	18.1	1.63	Berlin		Neumann 2, s. 452, poz. 73
	17.5	1.96	Berlin		AKS, s. 385, poz. 58

Nr inw. Inv. no.	Nominał Denomination	Państwo Country	Emitent Issuer	Data Date	
AR-60/709/MHE	500 marek 500 mark	Niemcy: Republika Weimarska Germany: Weimar Republic		1923	
AR-60/710/MHE	500 marek 500 mark	Niemcy: Republika Weimarska Germany: Weimar Republic		1923	
AR-60/711/MHE	10 fenigów 10 pfennig	Niemcy: III Rzesza Germany: Third Reich		1940	
AR-60/712/MHE	10 fenigów 10 pfennig	Niemcy: III Rzesza Germany: Third Reich		1941	
AR-60/713/MHE	20 groszy 20 groschen	Polska Rzeczpospolita Ludowa Polish People's Republic		1949	
AR-60/714/MHE	1 grosz 1 groschen	Polska Rzeczpospolita Ludowa Polish People's Republic		1949	

	Średnica Diameter (mm)	Waga Weight (g)	Mennica Mint	Uwagi Remarks	Literatura Literature
	26.9	1.69	znak menniczny nieczytelny mint mark illegible		AKS, s. 380, poz. 23
	26.9	1.69	Berlin		AKS, s. 380, poz. 23
	20.8	2.89	Berlin		AKS, s. 384, poz. 47
	21.1	3.18	Wiedeń Vienna		AKS, s. 384, poz. 47
	20.0	0.96	Warszawa Warsaw		
	14.6	0.52	Budapeszt lub Warszawa Budapest or Warsaw		

BIBLIOGRAFIA | BIBLIOGRAPHY

Wykaz skrótów | Abbreviations

AAH	- B. Ahlström/ Y. Almer/ B. Hemmingsson 1976
AAJ	- B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson 1980
AKS	- P. Arnold/ H. KÜthmann, Steinhilber 1970
Delmonte	- A. Delmonte 1967
Halačka	- I. Halačka 1988
Hede	- H. Hede 1978
Herinek	- L. Herinek 1984
Iger	- T. Iger 2008
Kopicki	- E. Kopicki 1995
MT	- H. Moser, H. Tursky 1977
Neumann 1	- E. Neumann (1) 1998
Neumann 2	- E. Neumann (2) 1998
Olding	- M. Olding (red.) 2016
SCWC	- SCWC 2015

Opracowania | Secondary works

1. S. Achremczyk, *EtK. Dzieje miasta*, Olsztyn 2012.
2. W. Adamczyk, *Ceny w Warszawie w XVI i XVII wieku*, Lwów 1938.
3. B. Ahlström/ Y. Almer/ B. Hemmingsson, *Sveriges mynt. 1521-1977 / The Coinage of Sweden*, Stockholm 1976.
4. B. Ahlström/ Y. Almer/ K. Jonsson, *Sveriges Besittningsmynt 1561-1878 / Die Münzen der Schwedischen Besitzungen 1561-1878 / Coins of the Swedish Possessions 1561-1878*, wydanie 2, Stockholm 1980.
5. P. Arnold/ H. KÜthmann/ D. Steinhilber, *Grosser Deutscher Münz Katalog von 1800 bis heute*, München 1970.
6. E. Bahrfeldt, *Die Münzen- und Medaillen-Sammlung in der Marienburg*, vol. I, *Münzen und Medaillen der Provinz Preussen vom Beginn der Prägung bis zum Jahre 1701*, Danzig 1901.
7. A. Barejko/ P. Gan/ M. Słoniewski, *Sprawozdanie z prac konserwatorskich przy skarbie monet nowożytnych z EtKu oraz wyniki analiz archeometrycznych*, Warszawa 2023, maszynopis w archiwum MHE | typescript in the MHE archives.
8. K. Chłapowski/ S. Ciara/ Ł. Kądziała/ T. Nowakowski/ E. Opaliński/ G. Rutkowska/ T. Zielińska, *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku*, Kórnik 1992.
9. V. Dāboliņš, *The Fineness of Riga Schillings under Polish Rule (1581-1621)*, w: *The Ukrainian Numismatic Annual*, nr 4/2020, s. 131-143.
10. Idem, *The Rise of the Riga Schillings (1582-1621)*, Tartu 2023.
11. A. Delmonte, *Le Benelux d'argent. Écus - demi-écus - quart d'écus et monnaies obsidionales frappées dans les territoires composant les anciens Pays-Bas septentrionaux et méridionaux*, Amsterdam 1967.

12. D. Fedorov, *Monety Pribaltiki XIII–XVIII stoletii*, Tallin 1966.
13. F. Friedensburg/ H. Seger, *Schlesiens Münzen und Medaillen der neueren Zeit*, Breslau 1901.
14. R. Gaziński/ G. Horoszko, *Herby i motywy heraldyczne na monetach zachodnio-pomorskich*, Szczecin 2005.
15. M. Grochowska-Jasnos, *Blask złota i srebra, czyli pieniądz w Baroku. Katalog wystawy skarbu monet nowożytnych z Głogowa (ukrytego po 1656)*, Głogów 2023.
16. I. Halačka, *Mince zemí Koruny České 1526–1856*, t. II, Kroměříž 1988.
17. G. Haljak, *Livonian Coins XIII–XVIII Century. Part II: Kingdoms. Livonian Coins from XVI–XVIII Century*, Tallinn 2011.
18. H. Hede, *Danmarks og Norges Mønter. 1541•1814•1977*, wydanie 3 poprawione, Copenhagen 1978.
19. L. Herinek, *Österreichische Münzprägungen. Ferdinand II. und Ferdinand III. als Erzherzog und Kaiser von 1592–1657*, Wien 1984.
20. S. Hoszowski, *Ceny we Lwowie w XVI i XVII wieku*, Lwów 1928.
21. T. Iger, *Katalog trojaków polskich*, Warszawa 2008.
22. D. Jurczak/ M. Buze/ M. Jarząbek, *Odkrycie monet w Ełku*, w: *Grosz*, nr 163/2021, s. 20–22.
23. Cz. Kamiński/ J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1587–1632 (Zygmunt III Waza)*, Warszawa 1990.
24. Cz. Kamiński/ J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1632–1648 (Władysław IV)*, Warszawa 1984
25. Cz. Kamiński/ J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1649–1696 (Jan Kazimierz – Michał Korybut Wiśniowiecki – Jan III Sobieski)*, Warszawa 1982.
26. A. Kędziński, *Skarb Słuszków I. Denary krzyżowe z przełomu XI i XII wieku / The Słuszków I hoard. Cross denarii from the end of the 11th and the beginning of the 12th century*, Warszawa 2021.
27. Idem, *Skarb z Jastrzębnik koło Kalisza. Problematyka najmłodszych typów denarów krzyżowych / Hoard from Jastrzębniki near Kalisz. Problems of the youngest types of cross denarii*, Warszawa 2023.
28. Z. Kiełb, *Herby urzędników polskich i litewskich na monetach oraz liczmanach emitowanych w latach 1479–1707*, Puławy 2015.
29. J. Knyzewski/ D. Jurczak/ B. Dziewanowski-Stefańczyk, *Skarb z ulicy Głównej, Ełk 2021*.
30. E. Kopicki, *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, cz. 1, poz. 1–7058 oraz cz. 2, poz. 7059–12337 (teksty i tablice w osobnych woluminach | text and plates in separate volumes), Warszawa 1995.
31. M. Kołyszko, *Konserwacja monet i medali*, Warszawa 2012.
32. Z. Kosztyła, *Nieznany dokument bitwy pod Prostkami w 1656 roku*, w: *Rocznik Białostocki*, t. IX/1970, s. 349–354.
33. J. Kurpiewski, *Katalog monet polskich. 1506–1573 (Zygmunt I Stary – Zygmunt II August – Bezkrólewie 1573)*, Warszawa 1994.
34. Idem, *Katalog monet polskich. 1576–1586 (Stefan Batory)*, Warszawa 1994.

35. D. Ławecka, *Wstęp do archeologii*, Warszawa 2003.
36. M. Męclewska/ A. Mikołajczyk, *Skarby monet z lat 1500-1649 na obszarze PRL. Inwentarz*, Warszawa 1983.
37. Eidem, *Skarby monet z lat 1650-1944 na obszarze Polski. Inwentarz II*, Wrocław 1991.
38. A. Mikołajczyk, *W sprawie szkockich turnerów w XVII-wiecznych znaleziskach z terenu Polski*, w: *Biuletyn Numizmatyczny*, nr 10/1973, s. 186-192.
39. Idem, *Obieg pieniędzy w Polsce środkowej w wiekach od XVI do XVIII*, Wrocław 1980.
40. Idem, *Falszerska mennica w Suczawie*, w: *Wiadomości Numizmatyczne*, R. XXIV, z. 4/1980, s. 197-224.
41. Idem, *Geneza i rozwój nowożytnej monety polskiej na tle europejskim (XVI – poł. XVIII w.)*, Kraków 1983.
42. Idem, *Leksykon numizmatyczny*, Warszawa 1994.
43. P. Milejski, *Monety i medale z wykopalisk na Targu Siennym w Gdańsku*, w: Robert Krzywdziński (red.): *Dantiscum*, t. III, Gdańsk 2021, s. 9-480.
44. Idem, *Skarb groszy praskich z Oleśnicy*, Oleśnica 2015.
45. K. Mitkova-Szubert, *Piętnastowieczny skarb szelągów z Chomiąży Księżej*, Warszawa 2018.
46. H. Moser/H. Tursky, *Die Münzstätte Hall in Tirol*, vol. 1, 1477-1665, Innsbruck 1977.
47. A. Murawska, *Skarby monet w Wielkopolsce doby potopu szwedzkiego*, w: Witold Garbaczewski, Roman Macyra (red.): *Pieniądz i banki w Wielkopolsce*, Poznań 2009, s. 169-184.
48. E. Mrowiński, *Monety Rygi*, Warszawa 1986.
49. E. Neumann (1), *Brandenburg – preußische Münzprägungen unter der Herrschaft der Hohenzollern. 1415-1918*, t. 1, *Zeit der Kurfürsten. 1415-1701*, Köln 1998.
50. E. Neumann (2), *Brandenburg – preußische Münzprägungen unter der Herrschaft der Hohenzollern. 1415-1918*, t. 2, *Königreich 1701-1918*, Köln 1998.
51. M. Olding (red.), *Die Münzen der pommerschen Herzoge*, Regenstauf 2016.
52. T. Opozda, *Mennica łobżenicka*, Wrocław 1975.
53. B. Paszkiewicz, *Podobna jest moneta nasza do urodnej panny. Mała historia pieniądza polskiego*, Warszawa 2012.
54. Idem, *Moneta w dawnym Gdańsku. Badania archeologiczne w latach 1997-2009*, Gdańsk 2013.
55. B. Paszkiewicz (red.), *Skarb groszy praskich z XIV i XV wieku z Boguszowa (tak zwany skarb wałbrzyski) / A hoard of fourteenth and fifteenth century Prague groschen from Boguszów (the so-called Wałbrzych hoard)*, Bibliotheca Nummaria Leopoldina 1, Wrocław 2020.
56. M. Pawłowski, *Monety ostatnich Gryfitów w Królestwie Polskim w świetle znalezisk*, w: *Wiadomości Numizmatyczne*, R. LXII, z. 1-2/2018, s. 1-33.
57. J. Pelc, *Ceny w Gdańsku w XVI i XVII wieku*, Lwów 1937.
58. A. Platbärzdis, *Die Königlich Schwedische Münze in Livland*, Stockholm 1968.

59. R. Rybarski, *Skarb i pieniądz za Jana Kazimierza, Michała Korybuta i Jana III*, Warszawa 1939.
60. Z. Sadowski, *Pieniądz a początki upadku Rzeczypospolitej w XVII wieku*, Warszawa 1964.
61. SCWC, *Standard Catalog of World Coins. 1601-1700*, wydanie 6, lola 2015.
62. Ł. Sroka/ P. Milejski, *Skarb groszy praskich i monet z XVII wieku z Osieczowa, powiat bolesławiecki / The Hoard of Prague Groschen and Seventeenth-century Coins from Osieczów, Bolesławiec District*, Bibliotheca Nummaria Leopoldina 2, Wrocław 2020.
63. R.B.K. Stevenson, *The 'Stirling' Turners of Charles I, 1632-9*, w: *British Numismatic Journal*, vol. 29/1958, s. 128-151.
64. S. Suchodolski, *Znaleziska monet i konteksty archeologiczne. Próba klasyfikacji*, w: idem, *Numizmatyka średniowieczna. Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym*, Warszawa 2012, s. 260-271.
65. W. Szłapinskij, S. Biełopolskij, *Monety koronne Jana Kazimierza bite w mennicach zarządzanych przez Andrzeja i Tomasza Tymfów w latach 1662-1667 (przypisanie do poszczególnych mennic)*, Lwów 2003.
66. G. Śnieżko, *Skarb ełcki*, Warszawa 2021, maszynopis w archiwum MHE | typescript in the MHE archives.
67. E. Tomaszewski, *Ceny w Krakowie w latach 1601-1795*, Lwów 1934.
68. K. Wnęk, *Falszerstwa szelągów Rzeczypospolitej z XVII wieku wykonane techniką walcową*, w: *Wiadomości Numizmatyczne*, R. LVII, z. 1-2/2013, s. 151-206.
69. I. Zagórski, *Monety dawnej Polski jakoteż prowincyj i miast do niej niegdy należących, z trzech ostatnich wieków zebrane, uporządkowane i z przywiedzeniem źródeł historycznych opisane*, Warszawa 1845.
70. Z. Żabiński, *Systemy pieniężne na ziemiach polskich*, Wrocław 1981.

